

Studii de folclor
OVIDIU BÂRLEA
POVEȘTILE LUI CREANGĂ

Napoca

BCU Clu

FILOL196703271

19 6 7

Editura pentru Literatură

FILOL196703271

PREFAȚĂ

Lucrarea de față a răsărit în urma cercetărilor noastre de proză populară, când de la sine s-a oferit compararea poveștilor populare în forma lor autentică cu cele ale lui Creangă. Deși s-a afirmat în mai multe rânduri C.I. despre Creangă s-ar fi spus totul în ceea ce privește coordonatele de că-i lenie ale operei lui, noi credem că studiul acesta nu este de prisos. De-l irte de a-l socoti ultimul cuvânt în materie, suntem convinși că el e de-abia

Începutul unor cercetări care vor releva noi aspecte ale operei lui Creangă

Vi se vor apropia mai mult de nota ei specifică. Strădania noastră a fost de (i-l compara pe Creangă cu povestitorii populari în aspectele pe care ni le-au relevat cercetarea și, metodologic, acesta ni se pare drumul care se va dovedi fructuos în viitor.

Ținta pe care am urmărit-o a fost aceea de a vedea în ce măsură Poveștile lui Creangă se integrează în contextul poveștilor românești și care ar fi notele distinctive. În acest scop, am comparat fondul poveștilor lui

Creangă cu cele 480 de variante românești cunoscute până – acum în repertoriul nostru național. Aproape două treimi din acestea (310) au fost consultate în fișierul catalogului poveștilor românești, întocmit de un colectiv al sectorului literar al Institutului de etnografie și folclor, aflat sub tipar, iar celelalte sunt rodul investigațiilor personale.

Pentru unele povești ale lui Creangă prea puțin reprezentate în folclorul nostru, am fi dorit și o lărgire a comparației cu variante ale altor popoare, ilar deoarece poveștile străine sunt cu totul sporadice în bibliotecile noastre, ne-am mărginit la consultarea lucrărilor cu

caracter enciclopedic ale lui I îlte-Polivka, St. Thompson și la Handwörterbuch des deutschen Märchens, indispensabile unei cercetări de această natură. Sub acest aspect, deosebit de prețioasă s-a dovedit și monografia lui Jean Boutiâtre asupra scriitorului nostru și ea rămâne încă o lucrare fundamentală, cu toate insuficiențele de informare semnalate de noi.

Unele rezultate au fost făcute cunoscute anterior prin lecția litografiată: Fondul folcloric al operei lui I. Creangă, ținută în 5 august 1964 la cursurile de vară de la Sinaia, apoi prin articolul Creangă și folclorul, publicat în „Steaua” din ianuarie 1965.

În Anexă publicăm 6 variante folclorice inedite, interesante pentru aspectele semnalate în expunere, pentru ca înșiși cititorii să poată face comparații de amănunt. Scrierea lor am redus-o într-o fonetică sumară ca și cele din Antologie de proză populară epică, cu semnele diacritice explicate în prefața acesteia.

Aducem și pe această cale conducerii editurii mulțumirile noastre călduroase pentru hotărârea de a publica această contribuție la cunoașterea unuia dintre cei mai iubiți clasici ai noștri.

noiembrie 1965.

O. B † R L E A

PRELIMINARII

CREANGĂ ȘI CRITICA LITERARĂ

După mărturiile unor contemporani, Eminescu este acela c. iir; în fi îndemnat pe Creangă să scrie. Lucrul e adevărat mu n-ai în parte, deoarece dacă rămâne stabilit că cei doi mari prieteni nu s-au cunoscut înainte de revizoratul școlar al

Im Iunescu, ci după 1 iunie 18751, Creangă publicase încă din anul precedent în ediția a III-a a manualului învățătorul copiilor câteva povești: Inul și cămeșa, Acul și barosul și în cu seamă Prostia omenească, alături de alte mici narațiuni, izvorâte foarte probabil din pana colaboratorilor săi.

I Mr Eminescu a recunoscut de îndată posibilitățile geniale de humuleșteanului și l-a îndemnat să scrie pentru publicul larg, nu numai pentru copii, să facă literatură în înțelesul estetic al cuvântului. El i-ar fi spus:

„— Scrie, măi tată Iancule, scrie tot ce-ai spus, s-o audă și alții, că e minunat de bine!” 2

Im Iunescu și-a dat seama de marea noutate pe care o îi lucea

Creangă în literatură: crearea unei proze literare i/. vedită în întregime din stilul oral popular. El i-a insuflat nirrederea în puterea lui creatoare de sorginte folclorică și

I-a ajutat să-și dea seama de importanța literară a stilului narativ popular, îndemnându-l să se ferească de amestecul

11 celălalt stil scris al operelor literare. Prin aceasta, Creangă

«Icvenise un caz unic, de aceea el nu mai avea nevoie de conî r<. lui literar al nimănui. Chiar el refuză să-l îndrepte, spunându-i:

„— Lasă, Creangă, ai să citești în «Junimea», tu n-ai nevoie să fii corectat de nimeni” 3.

Abia prin îndemnul lui Eminescu, Creangă s-a ridicat la înțelegerea originalității pe care o aducea el din munții

Moldovei și și-a întărit conștiința propriei lui valori literare.

De aci, drumul lui în literatură rămânea deschis și îndreptat fără greș. Prețuirea lui Eminescu l-a urmărit în tot timpul până la îmbolnăvire, susținându-l și popularizându-l ori de câte ori se oferea prilejul. Unor neorientați în ale literaturii dintr-o foaie literară de la Piatra Neamț, poetul le recomanda:

„Dar la dreptul vorbind, la Piatra, într-un ținut muntos, plin de legende, de proverbe, locuțiuni, apoi de localități istorice, Colectorul nu găsește ce să culeagă? Un muntean de baștină, născut asemenea în ținutul Neamțului e Ioan

Creangă. Citit-au vreodată colecatorii pe Dănilă Prepeleac, pe Soacra cu trei nurori și altele, ca să vadă, care ar trebui să fie izvoarele, din care să se inspire, și cum vorbesc și se mișcă ținutașii din Neamț?”
4

De asemenea, Eminescu îi reproduce unele narațiuni în

Curierul de Iași și mai cu seamă în Timpul. Dacă Creangă n-ar fi avut norocul să se bucure de prietenia lui Eminescu.

„Cel mai mare poet al românilor”, cum a intuit atât de sigur humuleșteanul, ar fi rămas poate un simplu autor de manuale școlare, în care contribuția lui s-ar fi pierdut, anonimă și înecată de colaborarea celorlalți care nu s-au putut ridica la înțelegerea geniului lui. Chiar dacă Eminescu n-ar fi scris nimic, numai introducerea lui Creangă în literatura română ar fi constituit singură un merit uriaș care să-i asigure nemurirea în cultura noastră.

Contemporanii se pare că nu și-au dat seama de originalitatea creatoare a lui Creangă. Pentru Gh. Panu, Creangă nu era decât un

simplu culegător de povești populare, al cărui unic merit consta în fidelitatea de natură mnemotehnică cu care reproducea narațiunile orale. „Meritul lui Creangă ca culegător de povești se mărginește în acela de a fi reprodus aproape textual poveștile populare” 5. Alții, dimpotrivă, îi contestă această calitate, eliminându-l atât din folcloristică, cât și din literatură. „Sunt unele colecțiuni însă – scrie

Aron Densusianu⁶ – care anume le-am eliminat dintre colecțiunile amintite la fiecare gen de literatură populară.

Sunt adică unii, ca d.e. I. Creangă, care a luat povestea populară drept o canava pe care și-a împletit ideile sale, frazele și proverbele culese de ici de colo, încât ne-a dat un fel de cârpituri cărturărești cu pretenții de povești sau narațiuni populare”. Fără îndoială că în dosul acestei judecăți atât de aspre stau resentimentele adânci ale lui Densusianu față de cercul „Junimei” care îi criticase fără cruțare încercările poetice. Dacă i se recunosc meritele literare, i se neagă cele de autenticitate. Pentru Lazăr Șăineanu, „Creangă era excelent scriitor dar ca povestitor de basme e difuz și prolix” 7.

Șăineanu nu cunoscuse basmul popular direct de la sursa, în forma lui vie și autentică, ci prin intermediul culegătorilor, scrise în stilul livresc al culegătorilor, ca atare aprecierea lui e nefondată.

Alții îi conferă chiar un fel de originalitate în fondul poveștilor, în compunerea lor. Fostul docent de folclor de la Universitatea din București, anecdotistul Theodor Speranția, care l-a cunoscut îndeaproape pe povestitor, scria:

„Creangă alege capetele din trei, patru sau mai multe basme, leagă aceste capete unele de altele și face un singur basm mare și lat. După cât se vede, în privirea fondului idealul lui Creangă ar fi fost ca din toți feți-frumoșii să facă unul

Vsmput și toate peripețiile sau pățaniile de la toți feți-frumoșii să le pună pe socoteala unuia” 8. Speranția de fapt reia niște păreri exprimate anterior de L. Șăineanu în Istoria filologiei române⁹, pe care acesta și le-a revizuit ulterior¹⁰. Mai târziu.

Speranția crede că Creangă ar fi înserat în povești invenții și completări proprii, cum ar fi personajul Păsări-Lăți-Lungilă¹¹. Atari păreri fanteziste sunt amplificate ulterior de Stelian Cucu care, ierarhizând poveștile lui Creangă după aportul personal al acestuia, distinge trei categorii, ultima fiind „aceea a basmelor în care și fondul și forma și acțiunea și limbajul sunt proprietatea geniului lui Creangă”.

În această categorie, el include Povestea lui Stan Pățitu, Soacra cu trei nurori, Povestea porcului și Harap Alb¹².

Cele dintâi pagini care așază pe Creangă la locul ce i se cuvine, scoțându-i-se în evidență aspectele originalității lui, sunt scrise îndată după moartea povestitorului de Nicolae

Iorga¹³, care vor rămânea mult deasupra a tot ceea ce va scrie mai târziu marele istoric despre opera humuleșteanului.

Cel care a pătruns mai adânc în tainele operei lui Creangă și a scris paginile cele mai dense și revelatoare este criticul ieșean Garabet Ibrăileanu¹⁴, care a definit în linii esențiale, adesea în formulări aforistice, în ce constă originalitatea lui

Creangă.

Clarviziunea lui Ibrăileanu este probată apoi de monografia unui merituos cercetător francez, Jean Boutiere¹⁵, care a stabilit paralele întinse între poveștile lui Creangă și cele populare românești și mai cu seamă europene. El a stabilit fondul hotărât folcloric al poveștilor lui Creangă prin comparații migăloase, dispunând pentru folclorul celorlalte popoare de o bibliografie ce nu ne stă la îndemână. Dacă investigațiile harnicului cercetător francez nu s-ar fi oprit la ceea ce detectase Șăineanu la sfârșitul secolului trecut, necunoscând

— Cu câteva excepții – tot ceea ce s-a mai publicat la noi în cele trei decenii referitor la povestea populară, precum și unele studii străine fundamentale, lucrarea lui nu ar fi fost atât de incompletă sub acest aspect. Ea rămâne însă o lucrare indispensabilă pentru toți cei ce vor să-l adâncească pe Creangă, prin unele noutăți în aprecieri și prin materialul documentar pe care l-a utilizat. Lucrarea lui Boutiere este întregită de cea a lui G. Călinescu¹⁶, plină de scilipiri și revelații noi, dar nu în ceea ce privește aspectul folcloric. Limba și stilul lui Creangă au fost analizate în aspectele lor orale de I.

Iordan în două lucrări¹⁷. Dintre articolele cu caracter sintetic, se situează pe primul loc cele ale lui T. Vianu¹⁸, apoi cel al lui Vl. Streinu¹⁹. Aceștia li se pot adăuga unele părți din studiile lui St. Cucu²⁰ și E. Precup²¹, apoi articolele lui Al.

Dima despre Dănilă Prepeleac²².

Ceea ce s-a mai scris referitor la opera lui Creangă nu depășește în substanță lucrările citate, cercetătorul poate culege de ici colo doar câteva precizări de amănunt. S-a scris relativ mult despre Creangă, mai cu seamă articole comemorative, dar cel mai adesea acestea se pierd în

divagații și generalități. Unele din ele cultivă doar simțul umorului în cititor prin afirmații fanteziste²³ sau prin filosofări puerile²⁴. Parte din ele impresionează prin căldura cu care sunt scrise, fiind străbătute de entuziasm cald și admirație sinceră pentru opera humuleșteanului. Ele sunt ecoul răspândirii tot mai largi printre cititori a celui mai popular dintre clasicii noștri, arătând cum, într-un fel, critica e depășită de realitatea literară. În genere, istoria și mai cu seamă critica noastră literară, exceptând poezia lui Eminescu, nu au putut urmări literatura în inspirația ei folclorică. Mai multă lumină nu poate veni decât dintr-o cunoaștere adâncită a folclorului²⁵, ce trebuie studiat cu aceeași atenție ca și literatura cultă.

Cazul Creangă demonstrează cu prisosință acest adevăr, unde sarcina revine deopotrivă folcloristului și istoricului literar.

IZVOARELE ȘI REPERTORIUL DE POVEȘTI

Nu se cunosc izvoarele lui Creangă decât în chip vag și ipotetic. Cercetarea literară ar realiza un câștig enorm dacă ar avea la îndemână varianta populară așa cum a auzit-o

Creangă din gura povestitorului, pentru a o compara apoi cu narațiunea acestuia. Situația aceasta e de domeniul utopiei, fiindcă această lacună nu va fi remediată niciodată, oricâte cercetări de arhivă s-ar face, atari variante nefiind consemnate de nimeni. În afară de Păcală, care e o narațiune scrisă doar cu intenții didactice într-un chip cât mai fidel modelului, nu mai cunoaștem izvorul nici uneia din poveștile lui Creangă. Cercetătorul nu se mai află în situația privilegiată a Istoricului literar care poate urmări de la sursă prefacerile și adaptările unui motiv poetic în prelucrările lui succesive, bazându-se pe documente databile și sigure. Metodologic, nu există decât calea de a scruta toate variantele folclorice cunoscute și accesibile, eliminând cu multă acuitate critică ceea ce provine din sursa literară studiată în procesul invers de reintrare în circuitul oral, pentru a determina gradul de asemănare și, întrucâtva, fizionomia probabilă a variantei de la care a pornit scriitorul.

Creangă știa cele mai multe din poveștile sale din copilărie, auzite în satul Humulești. Aceasta e situația firească, deoarece cercetările folclorice au arătat că povestitorii învață poveștile aproape exclusiv în anii copilăriei, /când memoria este peste măsură de receptivă²⁶, iar ceea ce se adaugă mai târziu reprezintă foarte puțin. Confirmarea este făcută de însuși Creangă prin gura unui contemporan

de la Junimea.

„De multe ori îl întrebam:

— Domnule Creangă, cum se face că le ții așa de bine minte, și te servești cu expresii aidoma populare?

— Apoi cum să nu le știu pe de rost, dacă de la cinci ani, de când am început a înțelege, până când am venit la seminar, în fiecare seară aproape, am auzit de sute de ori poveștile pe care vi le povestesc și eu. De câte ori n-am stat nopți întregi ca să ascult pe moș Ion sau pe lelea Catinca, povestindu-mi povestea lui Făt-Frumos și a Ilenei Cosânzenei.

Iarna în nopțile lungi, țăranul se culcă devreme, dar nu adoarme îndată. La lumina opaițului, povestitorii satului spun tot felul de prujituri, iar eu culcat pe cuptor, ascultam cu amândouă urechile, și simțeam atât de mult interes și așa de mare emoție, încât după ce povestitorul înceta, eu nu puteam să adorm încă ceasuri întregi” 27. Citatul e aproximativ, din el nu recunoaștem verva scânteietoare a lui Creangă, el e veridic numai în esență și înlătură orice îndoială în legătură cu sursa humuleșteană a unor povești. Apoi însuși

Creangă ne mai spune că la Fălticeni, în gazdă la Pavel

Ciobotariu, „Pepelea de moș Bodrângă”, „ne spunea la povești nopți întregi, șezând cu nasul în tăciuni”, în atitudinea caracteristică povestitorilor populari din serile de iarnă.

Bănuim că Creangă a mai auzit povești și în seminarul de la

Socola, unde, aproape toți fii de rurali, e neîndoielnic că se îndeletniceau serile, înainte de a. adormi, cu povestitul, așa cum se întâmplă până în zilele noastre în cazărmi și chiar în spitale. Apoi chiar în mahalaua Țicăului, pe acea vreme animată de o viață folclorică, povestitul trebuie să fi fost o îndeletnicire curentă. Colaboratorii la manual confirmă că

Tinca Vartic știa o mulțime de povești și că Creangă avusese la îndemână manuscrisul cu povești al unui oarecare Costache

Buta 2S. Care anume din poveștile sale sunt auzite în Humulești și care provin din sursele ulterioare, e greu de știut, povestitorul nu ne-a lăsat niciun fel de însemnare în acest sens.

S-ar putea presupune că Soacra cu trei nurori și Cinci pini, ar fi fost auzite în Iași. Faptul că la cea dintâi nu s-a găsit până acum nicio variantă română din nordul Dunării (nu ne referim la cele provenite din textul lui Creangă) ci numai la aromâni, iar Cinci pâni fiind o poveste de tip urban bazată pe speculații, ne duce la ipoteza că acestea

ar fi venit la Iași prin negustorii aromâni care încă de multă vreme, prin companiile grecești de comerț, pătrunseseră în țărilor române, mai cu seamă în centrele mari. Mulțimea termenilor rusești din Ivan Turbincă ar putea să indice o sursă citadină, familiară cu limba rusă, dar aceasta ar putea veni și de la Humulești ori Fălticeni. Fiindcă în Povestea poveștilor se vorbește de o cucoană, aceasta iar ne-ar îndrepta spre un izvor citadin, fără a putea aduce alte precizări. Simple ipoteze, utile în măsura în care nu stingheresc cercetarea operei lui Creangă.

Poveștile scrise de Creangă nu reprezintă decât o parte restrânsă din repertoriul pe care îl deținea povestitorul. Că mai cunoștea și altele, deducem în primul rând din cele câteva aluzii din opera sa. În Amintiri, se referă la baba

Dochia care „nu-și lepădase toate cojoacele”, semn că îi era familiară legenda despre suirea la munte și lepădarea pe rând a celor nouă cojoace, legendă menită să explice meteorologia capricioasă a primelor nouă zile din martie, supranumite și „zilele babei” 29. În Ivan Turbincă, sfântul Petru se sperie de soldatul beat care venea cântând pe drum: „Știi c-am mai mâncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală”. Sf. Petru face aluzie la snoava-legendă despre bețivul care, întorcându-se acasă și aflând doi străini într-un pat, îi bate pe rând, în realitate tot pe sfântul Petru pentru că schimbase locul cu Dumnezeu tocmai ca să scape de a doua ciomăgeală³⁰. În aceeași poveste, Creangă descrie fuga lui

Scaraoschi din turbinca lui Ivan: „fuge și Scaraoschi după ceilalți, ca tăunul cu paiul...” Expresia e întregită într-o scrisoare: „mai ca tăunul cu paiul în cur” 31 și ea nu e decât concluzia unei povești cu final „coroziv” 32 devenită zicătoare.

Povestitorul a mai povestit alte narațiuni prietenilor și cunoscuților, precum și cercului de la Junimea. Două din acestea, Spicul drept și spicul plecat, Calicul din Tălpălari, au fost scrise mai târziu de N.A. Bogdan și I.S. Ionescu.

Același N.A. Bogdan istorisește cum la Slănicul Moldovei

„Creangă nu mai înceta cu frumoasele sale snoave, glume, istorii poznașe, fel și chip... Știa mii și mii de versuri populare, care de care mai frumoase, și mai hazlii... Mi-a mai spus o poveste lungă, cu Hărăpoaica cu buza de nouă ocă, poveste care ne-a ținut sub un fag pletos vreo trei ceasuri neclintiți – dar din care, cu multă părere de rău

o spun, nu-mi mai amintesc astăzi decât prea puțin. Alte povești mărunțele cu scene foarte deochiete, le spunea iarăși, fie la vremea mesei, fie când ne duceam să bem laptele sara la mulsul caprelor în capătul satului” /33. Verișoara lui Creangă, Elenuța Creangă mai povestea două anecdote, Vodă și moșneagul și Ciobanul necăjit, pe care le auzise de la el, iar snoava despre sfârâiac intrase în circuitul oral³⁴. De asemenea, în manualele școlare mai apar alte mici narațiuni. De pildă, în Metoda nouă de scriere și cetire, ediția a VIII-a (1874) sunt publicate Albina și porumbița, Corbul, Șoarecele șiret, Cearta nu aduce folos.

Comoara, Broasca și boul, Bostanul și ghinda, prima și ultima republicate până târziu prin abecedare, iar în învățătorul copiilor din același an (1874), alături de Păcală, Inul și cămeșa, Acul și barosul și A fost, a fost (Prostia omenească) mai apar Mincinosul rușinat (o variantă la unul din episoadele despre Păcală și Tândală), apoi Cinele și lupul și Lupul la stână. Fiindcă bucățile sunt anonime și nu poartă pecetea stilului lui Creangă, bănuim că acestea nu au izvorât din pana lui, sau au fost „corectate” puternic de colaboratorii lui.

Creangă nu a scris toate poveștile pe care le știa, fiindcă el n-a făcut operă de folclorist conștient. Faptul că rugămintea lui S. Fl. Marian de a-i trimite legende, îndeosebi despre păsări pentru Ornitologia lui, a rămas fără răspuns, confirmă încă o dată poziția lui Creangă față de repertoriul popular de povești. El a făcut o selecție în acest repertoriu potrivit celor două criterii care l-au călăuzit în activitatea lui scriitoricească. La început, ca autor de manuale didactice, el a ales acele narațiuni – îndeosebi basme despre animale – care se potriveau cu înțelegerea celor mici și care cuprindeau o învățătură morală ușor de reținut. De altfel, el însuși povestea copiilor atari „istorioare și fabule ușoare” în septembrie 1865, punând apoi și pe elevi să le povestească³⁵. Din această categorie fac parte, în afara celor publicate în manualele citate, Capra cu trei iezi (ilustrează neascultarea părinților), apoi Fata babei și fata moșneagului (cum este răsplătită hărnicia și cuminenția, iar lenea și îngâmfarea pedepsite capital), Povestea unui om leneș (ridicolul de a fi leneș), Cinci pâni (o problemă de aritmetică rezolvată neașteptat de ingenios) și probabil Povestea porcului (fidelitatea în căsnicie și răbdarea sunt încununate de succes).

Celelalte povești sunt scrise cu intenție estetică, opere de

literatură propriu-zisă. Aici, Creangă a ales pe cele care se puteau înveșmânta în haina umorului său, puteau fi spuse cu acea jovialitate plină de verbozitate în care își desfășura întreaga gamă a talentului său narativ. Cele mai frumoase povești sunt tocmai acelea în care umorul, jovialitatea înfășoară schema epică tradițională în culori calde și vii. În

Fata babei și fata moșneagului și în Povestea porcului, umorul este firav reprezentat și numai în scenele inițiale, apoi acțiunea continuă pe un ton serios, cu gravitate, ca pentru a ilustra învățătura ce se desprinde din ele. De aceea ni se pare că și Povestea porcului a fost deseori povestită elevilor și apoi scrisă cu gândul la concluzia ei etică. Privite mai îndeaproape poveștile lui Creangă, se observă că acestea sunt mult mai apropiate de nuvela propriu-zisă decât multe basme populare. /Îbrăileanu observa că în poveștile lui, „adevărate nuvele din viața de la țară, miraculosul e secundar și de multe ori e un ingredient pentru puterea realistă a picturii oamenilor și vieții lor sufletești” 36. Creangă a ales acele povești care se potriveau cu o mentalitate mai evoluată și cu un gust mai ridicat, mai apropiat de cerințele literaturii culte. Ca atare, acțiunea din aceste povești se petrece pe tărâmul nostru, iar atunci când eroul e silit să-l părăsească, el se duce la rai sau iad (Ivan Turbincă). Dar raiul și iadul erau noțiuni curente în acea vreme, făceau parte din concepția oamenilor de la sate și orașe, nu erau socotite fabulozități depășite.

Adversarii supranaturali ai eroilor sunt numai dracii (Ivan

Turbincă, Dănilă Prepeleac), familiari din doctrina creștină, decât tratați umoristic de Creangă. Singurele arătări neverosimile – tovarășii năzdrăvani din Harap Alb – sunt pe placul lui Creangă, pentru că ele ilustrează verva creației și îi dau și lui prilejul de a-și da frâu liber verbozității și râsului său homeric. Acestea nu au nimic înspăimântător sau respingător, sunt figuri benigne cărora le place, la rândul lor, să se amuze și să petreacă pantagruelic.

Poveștile lui Creangă reprezintă o treaptă mai evoluată și în ceea ce privește compoziția, schema epică. Ele nu au de loc stufozitatea, uneori uluitoare, a unor basme populare

— Așa-zisele basme de aventură – în care isprăvile se succed în modul cel mai neașteptat, fără să poți bănuiră cătuși de puțin care va fi urmarea și sfârșitul episodului. Povestitorul popular se complace a pune cât mai multe isprăvi năstrușnice pe seama eroului și a-l purta de pe un tărâm pe altul în chipul cel mai ciudat, în încăierări cu fel de fel

de monștri. Eroul moare și învie de mai multe ori, se metamorfozează în formele cele mai uluitoare, apare unde nu se așteaptă nimeni etc. Nimic

— Sau foarte puțin – din acestea în poveștile lui Creangă.

Schema epică e cât se poate de unitară, de organică, linia compozițională bine rotunjită, armonioasă, în care totul decurge în chip logic și necesar. Nimic nu e neașteptat, uluitor. Chiar în basmul cel mai lung, Harap Alb, schema e cât se poate de încheată și unitară: cel mai mic pleacă la împărăția unchiului său, pe drum, i se substituie spânul, care îl pune la fel de fel de cazne. Peștește pe fata împăratului

Roș cu ajutorul calului năzdrăvan și al tovarășilor năzdrăvani și totul se sfârșește cum se așteaptă cititorul. Singurul basm care e plin de aventuri, de fapte fantastice depășite de reprezentările curente, e Făt-Frumos Fiul Iepeii. Faptul că basmul a rămas neterminat, ilustrează neconcordanța lui cu concepțiile și gustul mai evoluat al lui Creangă. Fără îndoială că îl puneau în încurcătură reprezentările zmeilor, fapte ambigue pe care închipuirea populară îi înfățișează când ca reptile, când diavoli, când cu atribute umane, ca și figura lui Barbă-Cot, pe care nu putea să-i determine mai îndeaproape prin detalii realiste, așa cum obișnuia în celelalte povești. Apoi desfășurarea acțiunii pe celălalt tărâm, numeroasele lupte ca și metamorfozările tovarășilor în surcea și piatră, învierea miraculoasă prin viețile insuflate de mama eroului etc., erau tot atâtea trăsături mult prea îndepărtate de verosimilul conceput de o mentalitate mai evoluată.

Basmul era prea arhaic, prea „primitiv” pentru pana lui Creangă, de aceea l-a lăsat neterminat.

O PROBLEMĂ DE CLASIFICARE

Opera lui Creangă a fost strânsă în volume postum, ea a apărut fără supravegherea autorului, cu excepția primelor zece coaie, și mai cu seamă adăugită mult peste cum ar fi dorit-o el. Ceea ce supără în aceste „opere complete” este lipsa unui principiu unitar în gruparea materialului, inconsecvența clasificării. Ediția I din 1890 și 1892 e singura ediție consecventă, materialul fiind orânduit după criteriul cronologic, iar prin gruparea lui în două volume, orânduirea se apropie, cu unele excepții, și de criteriul speciei literare.

Astfel, volumul I, după cum arată A.D. Xenopol în prefață, cuprinde „Poveștile sale atât cele poporane, cât și cele în formă de nuvele ieșite din concepțiunea personală a autorului”, adică: Soacra cu

trei nurori, Capra cu trei iezi, Dănilă Prepeleac, Punguța cu doi bani, Povestea porcului, Moș Nichifor

Coțcarul, Povestea lui Stan Pățitul, Povestea lui Harap Alb.

Fata babei și fata moșneagului, Ivan Turbincă și Povestea unui om leneș, iar în volumul II „Diverse”: Amintiri din copilărie, Anecdote (Popa Duhu, Cinci pâni, Ioan Roată și Vodă Cuza, Ioan Roată și Unirea) apoi poezii, cuvinte, rostiri. Cele două volume corespund de altfel celor două etape importante din activitatea lui literară. Ediția din

1902 nu se deosebește mult de cea din 1890 – 92, ordinea pe alocuri e schimbată, se vede clar că din nevoia de paginație unitară a celor 6 volume. Narațiunile nu sunt dispuse în categorii, ci se specifică în paranteză „poveste”, „povestire glumeată” fu Moș Nicliilor, așa cum apăruse și în Convorbiri), însă unele fără vreo specificație a genului (Fata babei, Cinci pâni, Povestea unui om leneș, dar cele două narațiuni despre

I. Roată sunt socotite de Grigore Alexandrescu anecdote, așa cum le denumise și Creangă la publicarea lor în 1880

și 1883). Gh. T. Kirileanu și Il. Chendi, în edițiile lor succesive, organizează narațiunile altfel. În Amintiri includ:

Amintiri din copilărie, Popa Duhu, Moș Ion Roată, Moș

Nichifor Coțcarul. În Povești: Soacra cu trei nurori, Capra cu trei iezi, Dănilă Prepeleac, Punguța cu doi bani, Povestea porcului, Fata babei și fata moșneagului, Povestea lui Stan

Pățitul, Ivan Turbincă, Povestea unui om leneș, Povestea lui

Harap Alb, Cinci pâni, Făt-Frumos Fiul Iepeii. Apoi la Diverse: Fragment de biografie, Acul și barosul, Calicul de la

Talpalari, Versuri didactice, Poezii populare, Rostiri, zicători, cuvinte, Poveste (Prostia omenească), Ursul păcălit de vulpe, Inul și cămeșa, Misiunea preotului la sate, Tălmăcirea cuvintelor mai neobișnuite. În ediția din 1936, materialul e organizat identic, atât că de la Diverse au fost omise poeziile, rostirile, Misiunea preotului.

Ediția lui T. Pamfile, Opere complete din 1920, nu se deosebește de cea a lui Kirileanu decât prin faptul că la grupa

Povești sunt inserate și Prostia omenească și Ursul păcălit de vulpe, iar la Felurite au rămas numai Acul și barosul și

Inul și cămeșa. Ediția lui D. Marmeliuc, Opere complete din

1924 are aceeași organizare ca și ediția Kirileanu-Chendi, cu ordinea pieselor uneori modificată, iar la categoria Diverse a mai

adăugat Teatru, scrisori. Ediția E. Lovinescu din 1928

are altă orânduire: vol. I Amintiri, vol. II Povești, vol. III.

Amintiri, povestiri, anecdote, articole, versuri, teatru, corespondență (Popa Duhu, Moș Ion Roată și Unirea, și Cuza Vodă).

Moș Nichifor Coțcariul, Povestea unui om leneș, Cinci pâni, Acul și barosul, Versuri, rostiri, zicători, cuvinte, Poveste (Prostia omenească), Ursul păcălit de vulpe, Inul și cămeșa, Misiunea preotului la sate, Dragoste chioară și amor ghebos). Ediția lui Gr. Tăbăcaru, Opere complete (Tecuci – f.a.) grupează materialul în Povestiri I (Amintiri din copilărie, Popa Duhu.

Moș Ioan Roată, Moș Nichifor Coțcarul); Povestiri II (Capra cu trei iezi, Soacra cu trei nurori, Cinci pini, Punguța cu doi bani, Povestea unui om leneș, Prostia omenească, Ursul pâcălit de vulpe, Acul și barosul, Inul și cămeșa); Povestiri III

(Povestea lui Harap Alb, Povestea lui Stan Pățitul, Povestea porcului, Dănilă Prepeleac, Ivan Turbincă, Fata babei și fata moșneagului, Făt-Frumos Fiul Iepeii). Cum se vede, în ultima categorie sunt orânduite basmele fantastice, în cea de a doua celelalte narațiuni folclorice.

În ediția din 1939, G.T. Kirileanu dă o altă orânduire materialului. Ediția începe cu Povești (cele din Convorbiri), apoi Poveste (Prostia omenească), continuă cu Amintiri.

Fragment de biografie și sfârșește cu Povestiri (Popa Duhu.

I. Roată, Moș Nichifor Coțcariul, Inul și cămeșa, Acul și barosul).

Ediția lui L. Predescu din 1940 înșiruie narațiunile fără vreo grupare pe categorii, specificând doar la unele

„Povești” (Soacra cu trei nurori, Capra cu trei iezi, Ivan Turbincă), „povestire glumeață” (Moș Nichifor), „anecdotală”.

(I. Roată, Cinci pâni). Ediția lui G. Călinescu din 1953.

Opere, distribuie materialul în trei categorii de specii: Amintiri (Amintiri din copilărie, Popa Duhu, Moș I. Roată și

Unirea, Moș I. Roată și Vodă-Cuza, Moș Nichifor Coțcariul);

Povești (ca în ediția Kirileanu din 1939) și Felurite (Fragment de biografie, Acul și barosul, Inul și cămeșa, Ursul pâcălit de vulpe, Pâcală, O lecție de a lui Creangă).

Edițiile păcătuiesc – cu excepția celei princeps – prin lipsa unui principiu unitar. Materialul nu este orânduit nici cronologic, nici după specia literară. Problema terminologiei e secundară, ea nu împiedică

înțelegerea sistemului de organizare. Dar se ivește întrebarea firească de ce Capra cu trei iezi, uneori și Prostia omenească, sunt înglobate la Povești pe când Ursul pâcâlit de vulpe, Inul și cămeșa, Acul și barosul.

Pâcală, uneori și Prostia omenească sunt așezate la Diverse (Felurite), fiindcă tot „povești” sunt și acestea. Nu există niciun temei științific de a face această separare arbitrară.

Credem că nu pot exista decât două soluții în orânduirea științifică a operei lui Creangă, de vreme ce nu se pune problema respectării modului cum și-ar fi organizat el ediția.

Narațiunile în proză pot fi grupate după criteriul cronologic, pentru a se putea urmări mai bine evoluția scriitorului de la autorul de narațiuni didactice până la Amintiri. Cel de-al doilea criteriu, e orânduirea lor după speciile literare: Amintiri, Nuvele și schițe (Popa Duhu, Moș Nichifor Coțcariul)

și Povești, cu subîmpărțirile: I Basme despre animale, II

Basme propriu-zise (A. Basme fantastice, B. Basme nuvelistice: Soacra cu trei nurori, Cinci pini), III Snoave și IV

Povestiri-legende (cele două narațiuni despre I. Roată).

Cel mai indicat mod rămâne totuși cel dintâi.

Note

I. G. Călinescu: Viața lui Ion Creangă; Buc. 1938, 184 – 185.

*2. Ibid. 191.

3. Ibid. 196.

4. Curierul de Iași, din 5 ian. 1877; ia M. Eminescu: Opere, VI, București; 1963, 623.

5. G. Panu: Amintiri de la Junimea, vol. I; București, 1908, 103.

6. Aron Densușianu: Istoria limbii și literaturii române; ed. II-a; Iași, 1894, 178. În ediția

I-a din 1885 lipsește această mențiune.

7. Lazăr Șăineanu: Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice; Buc., 1895, 189.

8. Th. D. Speranția: Introducere în literatura populară română; București, 1904, 14 – 15.

9. L. Șăineanu: Istoria filologiei române; București, 1892, 350.

10. Lipsesc în ediția a II-a a lucrării citate, din 1895, unde amintește doar că „în Moldova, adâncul cunoscător al graiului popular, răposatul Creangă, a scris mai multe povești, care umplu întâiul volum

din colecțiunea completă a scrierilor sale (1890)” (p. 281).

II. Amintiri despre Ion Creangă, Iași, 1927, 32.

12. Stelian N. Cucu: Ion Creangă; Râmnicu-Sărat, 1935, 46.

13. În „Convorbiri literare” 1890, reprodus și în Pagini de critică din tinereță; Craiova, f.a.

179 – 191, după ce fusese republicat în Schițe din literatura română, II; Iași, f.a., 61 – 84.

14. Povestirile lui Creangă, în Note și impresii; Iași, 1920, 76 – 84 și Ion Creangă. Țăranul

J lîrgovețul; în Scriitori români și străini; Iași, 1926, 148 – 157.

15. La vie el l’oeuvre de Ion Creangă, Paris, 1930, 245 pp.

16. Viața lui Ion Creangă; București, 1938, 371 pp. O nouă ediție cu titlul schimbat: Ion

Creangă (Viața și opera); București, 1964, 405 pp., cuprinde și un nou capitol: Creangă în timp și spațiu. Realismul. O expunere condensată se află în Istoria literaturii române; București.

1941, 419 – 431, apoi în articolul: Caragiale și Creangă, publicat în Studii și cercetări de istorie literară și folclor, XII (1963), nr. 3 – 4, 396 – 400.

17. Stilistica limbii române; București, 1944, passim și Limba, lui Creangă, în Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea; București, 1956, 137 – 170.

19

18. I. Creangă, în Arta prozatorilor români; București, 1941, 110 – 119; Ion Creangă, în Istoria literaturii române moderne, I; București, 1944, 304 – 314.

19. Recitind pe clasicii noștri, Ion Creangă; extras din Rev. Fund. Reg; București, 1939.

49 pp.

20. Ion Creangă (Schițe de critică literară); Râmnicu-Sărat, 1935, 131 pp.

21. Viața și opera lui Ion Creangă; Gherla, 1921, 96 pp.

22. V. mai jos la Dănilă Prepeleac, p. 88, 89, 138.

23. Tudor Teodorescu-Braniște: Ion Creangă. Basmelor; în Propilee literare, II (1927), nr. 16.

22 – 23. Lucian Predescu: I. Creangă, vol. II, Opera; București, 1932, 77 și urm.

24. Eugen Todoran: Humorul lui Ion Creangă, în Rev. Fund.

Regale, XIV (1947), nr. 7, 51 – 69.

25. Z.D. Buşulenga în Ion Creangă, Bucureşti, 1963, scrie de pildă: „Dar acest salt calitativ (de la folclor la Creangă n.n.) nu poate fi explicat prin cele câteva date ale vieţii lui Creangă, ci prin îndelungata observaţie şi cercetare a acumulărilor treptate, seculare, cantitative. Nu nouă ne revine această grea şi îndelungă misiune, ci folcloriştilor. Noi credem că ceea ce putem ace e să încercăm stabilirea unui raport cât mai exact între contribuţia personală şi cea folclorică în opera lui Creangă” (p. 6). E tocmai ceea ce a izbutit mai puţin autoarea faţă de contribuţia predecesorilor. A te plimba pe meridianele lumii şi a găsi că țăranii petrec zgomotos, le plac glumele tari, au simţul umorului, sunt sociabili la veselie, râd, mănâncă, beau, cască etc. nu e o mare descoperire, decât pentru orăşenii care cunosc lumea rurală numai din fereastra vagonului şi din stampe.

26. O. Bârlea: Antologie de proză populară epică; Bucureşti, 1965, I, Introducere, p. 20.

27. G. Panu, lucr. cât., II, 96. Creangă mai indică drept sursă de poveşti în Humuleşti şi pe mamă-sa, apoi pe moş Vasile, unchiul lui (G. Călinescu, lucr. cât., 197 – 198).

28. Gh. Ienăchescu izbucneşte cu invidie: „Lumea nu ştie că mine despre caietul manuscris cu poveşti, pe care Ion Creangă l-a luat de la un bătrân Costache Bută şi pe care nu i l-a dat bătrânului nici în ziua de astăzi. Nu ştie că Ion Creangă trăia cu o oarecare Tinca Vartic ce era de o deşteptăciune foarte cu mult superioară lui Ion Creangă. Aceasta ştia poveşti şi anecdote şi câte şi mai câte”. (G. Călinescu, lucr. cât., 247 – 248).

29. V. variantele citate de A. Schullerus: Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchen-varianten nach dem Sistem der Märchentypen Antti Aarnes; Helsinki, 1928, nr. 368*C.

30. V.O. Bârlea: Antologie, II, p. 488 (De când umbla Dumnezeu cu sf. Petru pe pământ).

31. G. Călinescu: Viaţa lui I. Creangă, 195.

32. Tipul folcloric al povestei poate fi redus la următoarea schemă. Un om e atacat de un lup, căruia îi rupe un picior, apoi de o vulpe pe care o jupoaie de vie. Amândoi se plâng unui tăune care se laudă că-i va răzbuna, înţepându-l pe om. Dar omul e mai dibaci, îl prinde şi îi vâra un pai prin anus, dându-i drumul să zboare. Apoi omul violează o femeie şi cele trei animale interpretează cele trei faze ca

fiind identice cu cazna la care au fost supuse ele.

33. N.A. Bogdan: Creangă la Slănicul Moldovei; în „Făt-Frumos”, V (1930), 35 (reprodus din volumul Povești și bazaconii din Moldova).

34. N. Țimiraș; Ioan Creangă: București, f. a., 257, 258, 45 – 47.

35. Bianca Bratu: învățătorul Ion Creangă; București, 1958, 93, 101. În Povățuitoriu la cetire prin scriere se subliniază importanța didactică a limbii și a folclorului: „Ș-apoi scopul școlii este și acela, și poate cel mai esențial – de a învăța și de a păstra cu cea mai mare sfîntenie limba națională de care se leagă tot trecutul unui popor – cu datinile străbune – jocurile – cimiliturile – proverbele – legendele și cântecele populare, cele pline de dulceță” (ibid. 225).

36. Scriitori români și străini, 150.

I. BASME DESPRE ANIMALE

Lazăr Șăineanu, în monografia tipologică: Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice –, București, 1895, p. 945, afirmă cu privire la basmul despre animale: „Acest gen de literatură orală lipsește aproape cu totul în folclorul român și romanic”. El nu cunoștea decât două tipuri, amândouă existente în opera lui

Creangă: Capra cu trei iezi și Punguța cu doi bani. Aserțiunea lui Șăineanu este cu totul greșită: astăzi cunoaștem în repertoriul nostru nu două, ci peste 250 de tipuri de basme despre animale. Din acestea, mai bine de jumătate nu sunt atestate în catalogul internațional Aarne-Thompson, ediția 1961, fără a putea deduce de aci că cele neatestate ar fi specific românești¹. Basmele despre animale nu s-au bucurat de aceeași atenție ca basmele propriu-zise, ele apar de obicei mai târziu în colecțiile de povești. Investigațiile la teren, insuficiente față de bogăția și varietatea regională, nu s-au efectuat după principiul epuizării repertoriului, căci culegerile mai noi și mai sistematice au scos la iveală tipuri necunoscute până aci.

Aceasta explică diferența enormă între ceea ce cunoscuse

Șăineanu în ultimul deceniu al secolului trecut și ceea ce a înregistrat Adolf Schullerus în al său Verzeichnis der rumänischen Marcheri und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes (Helsinki 1928) și mai cu seamă catalogul basmelor despre animale întocmit în cadrul sectorului literar al Institutului de etnografie și folclor de

T. Brill (în curs de publicare). Atenția lui Șăineanu a fost captată în primul rând de volume, pe când periodicele au fost despuiate doar sporadic, pe alese. Constatarea eronată a lui Șăineanu este preluată fără de rezerve de Jean Boutiere. De altfel, distinsul cercetător francez și-a restrâns investigațiile asupra variantelor românești la ceea ce se afla în monografia citată a lui Șăineanu, adăugând doar colecția lui P. Papahagi: Basmе aromâne, București, 1905, apoi pe lângă antologia din culegeri mai vechi, Basmе din toate ținuturile românești, București, 1909, și culegerea Graiul nostru.

Texte din toate părțile locuite de români, publicate de I. A.

Candrea, O. Densușianu, Th. D. Speranția, vol. I, II, București, 1906 – 1908. Din păcate, nici cercetătorii ulteriori, cu excepția lui Al. Dima, nu și-au extins investigațiile asupra variantelor folclorice dincolo de ceea ce le oferea Șăineanu și Boutiere.

Ursul pâcâlit de vulpe (Aa-Th. 1, 2) a fost publicat întâia oară în ediția a V-a a manualului Metodă nouă de scriere și cetire, Iași, 1876, după cum ne asigură Lucian Predescu², dar semnată cu inițialele C. Gr., sub care s-ar ascunde colaboratorul de la manual, institutorul C. Grigorescu. Predescu conchide că povestea nu este a lui Creangă și ca atare trebuie omisă din repertoriul lucrărilor sale. Dar în edițiile ulterioare ale manualului, începând cu cea din 1878, narațiunea apare fără autor. În „Opere complete”, ea e publicată abia de Gh.

T. Kirileanu și II. Chendi în ediția a II-a din 1906, când editorii – după cum mărturisesc și în prefață – au inclus între altele, „și un număr de bucăți în proză și versuri... extrase de noi din mult lăudatele cărți didactice ale lui Creangă și consoții”. În editările ulterioare, povestea e republicată și de alții – edițiile T. Pamfile, E. Lovinescu, Gr. Tăbăcaru.

G. Călinescu etc. – exceptând cea întocmită de D. Marmeliuc (1924), apoi ediția Gh. T. Kirileanu din 1939 și L. Predescu din 1940. Încercarea de a-i contesta paternitatea lui Creangă se bazează pe argumente șubrede. Din punct de vedere stilistic, povestea trădează în chip neîndoielnic mâna lui Creangă.

Vivacitatea și autenticitatea monologurilor și a dialogurilor sunt de factură pur crengistă:

„Bre! da cum naiba a murit vulpea asta aici?! Ti!... ce frumoasă cațaveică am să fac nevastei mele din blana istui vulpoi”.

„— Bună masa, cumătră! Tiii! da' ce mai de pește ai!

Dă-mi și mie că taaa... re! mi-i poftă!

— Ia mai pune-ți pofta-n cui, cumătre, că doar nu pentru gustul altuia m-am muncit eu. Dacă ți-i așa de poftă, du-te și-ți moaie coada-n baltă ca mine, și-i avea pește să mănânci”.

De asemenea, alungirea unor silabe pentru a sublinia intensitatea, proporțiile neobișnuite ale sentimentelor e un procedeu tipic pentru stilul lui Creangă și al povestitorilor populari. În afară de exemplele citate mai sus, se mai întâlnesc: „... biniii... șor sare și ea din car... că taaa... re-i mai era foame”.

Dacă această poveste ar fi fost scrisă de C. Gr (igorescu), nu există niciun temei care să explice de ce ea nu mai apare sub semnătura acestuia în edițiile antume ale manualului.

Credem că ea a izvorât din colaborarea lui Grigorescu cu

Creangă – poate cel dintâi a oferit numai materialul brut sau o primă redactare – în care aportul substanțial îi aparține humuleșteanului. Operația de finisare, haina stilistică, trădează neîndoios condeiul de maestru al lui Creangă. El nu obișnuia să semneze în aceste manuale scoase în colaborare decât piesele cu totul „originale”, cele izvorâte numai din mintea lui, cum sunt acele „poezii” didactice, adică tocmai acelea care nu poartă în niciun chip pecetea geniului său.

Ca atare, Ursul pâcâlit de vulpe, după cum au susținut unii istorici literari – L. Morariu Boutiere etc. – trebuie socotit între operele lui Creangă.

Boutiere opina că această poveste n-ar exista în repertoriul folclorului român, Creangă ar fi luat-o din literatura străină³. Chiar simplul fapt că povestea este răspândită în întreaga Europă, apoi prin India, Japonia, sporadic și prin

America⁴, arată că noi nu putem face excepție și teritoriul patriei noastre să reprezinte o pată albă în harta răspândirii tipului. Schullerus indica la vremea sa în catalogul citat o variantă a lui Aa. Th. 1 (furarea peștelui) și trei variante ale tipului Aa. Th. 2 (pescuirea cu coada). O despuiere mai atentă arată că povestea este răspândită în toată țara, precum și la aromâni și meglenoromâni, fiind atestată în 51 variante, din care abia 23 au fost publicate. Una singură e anterioară variantei Creangă. Am indicat localitatea – dacă a fost menționată – și raionul pentru a contura și aria de răspândire.

I. Variante publicate:

1. Vulpea și lupul, în Siedietorea, I (1875), nr. 1, 13.
2. De ce n-are ursul coadă, de D. Stăncescu, în Revista Nouă, III (1890).
396.
3. Lupul și vulpea, în Gazeta Poporului din Timișoara, VI (1890 – 91), nr. 7, 6.
4. Pentru ce n-are ursul coadă, în Foaia Poporului, 1892, 268.
5. Lupul și vulpea, în Poporul, V (1898), nr. 93, 527.
6. Lupul și vulpea, în G. Alexici: Texte din lit. pop. română; Budapesta.
1899, 292 (Bata-Lipova).
7. Vulpea, lupul și pescarul, în P. Papahagi: Românii din Meglenia, 25, republicată în Rev. Soc. Tinerimii Române, 1900, 251.
8. Vulpea și lupul, în G. Cătană: Poveștile Bănatului, vol. I, 28 (Vucova-Lugoj).
9. Vulpea și ursul, în Popescu-Ciocănel: Povești, 57.
10. Vulpea și ursul la pescuit, în h lui erașul, I (1910), nr. 4, 59 (Zorleni-Bârlad).
- Îl când avea și vulpea boi, în Luceafărul, X (1911), 205.
12. De când n-are ursul coadă, în Popescu-Ciocănel; Brașoave, 256.
13. Lupul și vulpea, în Hazul Satelor, XV (1915), nr. 4, 2.
14. Omul, lișifași lupul, în T. Papahagi: Antologie aromânească, 80.
15. De ce n-are ursul coadă, în Albina, București, XXIII (1924), nr. 17 – 23.
314 (Turcinești-Gorj).
16. De ce n-are ursul coadă, de I. Dragoslav, în Albina, București, XXIII (1924), nr. 34 – 41, 595, republicată în Glasul Bucovinei, V (1927), nr. 2 505.
17. De ce n-are ursul coadă, în C.R. Codin: Nevasta leneșă, 111 (Calciu-Ronianați (?)).
18. Lupul și vulpea, în I. Murnu: Poveștile Pindului, 175 (Macedonia).
19. Pentru ce n-are ursul coadă, în Mirea: Legende, 61.
20. Ursul păcâlit de vulpe, în Lumea copiilor, IV (1925), 407.
21. Omul cu peștii și vulpea, în V. Sala: Cei doi frați, 35 – 39

(probabil din

Cărpinet-Beiuș).

22. Vulpea și nunta, în Y. Saia: Comoara cu povești frumoase, 6 – 8.

23. Vulpea și ursul, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 115 (Săpânța-Sighet).

II. Variante nepublicate:

24. Povestea cu vulpea și lupul, A.I.F., i. 11107 (Cerbăl-Hunedoara).

25. Vulpea cu peștele și lupul, A.I.F., i. 11.000 (Cerbăl-Hunedoara).

26. Vulpea și racul, A.I.F., i. 11172 (Cerbăl-Hunedoara).

27. Omul cu carul, A.I.F., i. 11331 (Meria-Hațeg).

28. Ursul păcălit de vulpe, A.I.F., i. 10866 (Putna?).

29. Vulpea cu peșteleși lupul, A.T.F., i. 11209 (Poiana Răchițelii-Hunedoara).

30. Vulpea și peștii, A.I.F., i. 11078 (Cerbăl-Hunedoara).

31. Cu vulpifa cu peștii, A.I.F., mg. 2486 a (Ticvanu-Mare-Oravița).

32. Vulpea și peștii, A.I.F., mg. 2485 t (Ticvanu-Mare-Oravița).

33. Omul cu peștele, A.I.F., mg. 2520 a (Ticvanu-Mare-Oravița).

34. Vulpea și peștii, A.I.F., mg. 2520 g (Ticvanu-Mare-Oravița).

35. Vulpea și peștii, A.I.F., mg. 1899 c (Cresuia-Beiuș).

36. Ursul și vulpea la pescuit, A.I.F., mg. 1926 c (Cresuia-Beiuș).

37. Ursul păcălit de vulpe, A.I.F., mg. 2550 r (Balta-T. Severin).

38. Pescarul și vulpea, A.X.F., mg. 2547 b (Godeanu-T. Severin).

39. Ursul și vulpea, A.I.F., mg. 2547 c (Godeanu-T. Severin).

40. Vulpea cu peștii, A.I.F., mg. 2547 m (Godeanu-T. Severin).

41. Vulpea cu peștii, A.I.F., mg. 2547 t (Godeanu-T. Severin).

42. Vulpea cu ursul, A.I.F., mg. 2548 g (Godeanu-T. Severin).

43. Ursul și vulpea, A.I.F., mg. 255 lr (Cerneț-T. Severin).

44. Ursul celuit de vulpe, A.I.F., rog. 2089 b (Desești-Sighet).

45. Vulpea și lupul, A.F.C., 291/9 – 15 (Frățilă-R. Vâlcea).

46. De ce n-are ursul coadă lungă, A.F.C., 271/12 – 14 (Șimian-T. Severin).

47. Cum și-a bătut joc vulpea de urs; A.F.C. 264/65 – 68 (Aluniș-Slatina).

48. Vulpea și peștii; A.I.F., mg. 2928 lb (Vălișoara-Aiud).

49. Hulpea și ursul; A.F.C., 489 (Breb-Sighet).

50. De ce n-are ursul coadă; A.F.C., 544 (Balamuci-Urziceni).

51. Hulpea și ursu; A.F.C., 614 (Moișa-Fălticeni).

În 19 variante, animalul păcălit este lupul, în celelalte

25 variante – cel păcălit e ursul, ca la Creangă. În genere, variantele citate conțin amândouă episoadele variantei

Creangă, cu câteva excepții. Astfel, în variantele 27, 38, 40 și

41, este narată numai aruncarea peștelui din căruță de către vulpe (Aa. Th. 1), în varianta 27 doi din puii vulpii chiar se îneacă cu oasele peștelui! Variantele 4 și 19 conțin numai pescuirea cu coada (Aa. Th. 2), în timp ce în varianta 11, acest episod este înlocuit cu altul mai lung: vulpea cioban la oi, primește doi miei pe care-i înhamă la căruță să ducă lemne; în absența vulpii, lupul strică carul și mănâncă mieii.

Acest episod inițial mai apare în variantele 1 și 8. Sunt identice ca schemă cu varianta Creangă variantele 9, 20, 35.

43, 44, 48, 50 și 51 care pot fi socotite ca un ecou folcloric al celei dintâi, reprodusă în atâtea manuale școlare și ediții de popularizare ale scriitorului humuleștean, chiar dacă în var. 48 lupul cere numai jumătate din coada vulpii. Îndeosebi variantele 43 și 44 – alături de varianta 45 – păstrează chiar amănuntul cu cârligul cu care ursul vrea să tragă afară din scorbură vulpea fugărită. Var. 50 și 51 sunt mai schematice, sfârșindu-se cu ruperea cozii ursului. Într-o mulțime de variante – 1, 3, 5, 6, 8, 11, 12, 17, 21, 22, 24.

25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 45, 46 și 47 – vulpea pune animalului păcălit o coadă de fuior în locul celei rămasă în gheață, motiv absent în varianta Creangă. Cele mai complete sunt câteva variante de la pădurenii din Hunedoara – 26, 27 – precum și variantele 5 și 45 care, pe lângă furarea peștelui, pescuirea cu coada, ascunderea în scorbură ca la Creangă, mai conțin și episodul cu coada de fuior. În varianta 26, dialogul din scorbură dintre vulpe și agresor e chiar versificat, ceea ce presupune o îndelungă circulație. Când lupul o prinde de picior, vulpea strigă:

No, nu mă doare, nu mă doare, rădăsina groasă, groasă!
dar când lupul prinde de rădăcini, vulpea se vaită:

Aoleo, pisoru meu, că mă rupe din nod eu!

Var. 49 aduce un element inedit: vulpea prinde un pește prin crăpătura gheții!

Unele variante mai conțin și alte episoade. Drept consolare pentru coada ruptă, lupul – sau ursul – e dus la o nuntă – variantele 21, 22, 23 – unde acesta este ciomăgit zdravăn, întocmai ca în unele variante germanice⁵. În variantele 7.

23, animalul păcălit e dus și la o moară, unde de asemenea e bătut de morar. Mai diferite se înfățișează variantele sud-dunărene – 7, 14, 18 – în care păcălirea ursului ia alte forme decât pescuirea cu coada și ascunderea în scorbură, în var. 47, la sfârșit, ursul e momit de niște oameni – la sfatul vulpii fugărite – într-un soc scorbuos unde e omorât.

În genere, variantele folclorice sunt asemănătoare cu varianta Creangă, cu unele diferențieri de detaliu, cele mai importante fiind cele semnalate de noi pe scurt. Influența lui Creangă asupra variantelor cunoscute până acum este mai mică decât s-ar fi așteptat de la larga răspândire a variantei lui prin manualele școlare și numeroasele ediții ale operelor sale. Putem presupune că povestea e cunoscută de mult la noi, chiar dacă e atestată atât de târziu în culegerile folclorice. Bolte-Polivka, în lucrarea citată, arată că povestea era foarte răspândită în literatura medievală, în diferitele prelucrări – Isengrimus, Roman de Renart, Reinhart Fuchs etc.

— Uneori apărând chiar în unele ediții ale Esopiei. Pornind de la împrejurarea că în țările scandinavice, în R.S.S. Letonă.

R.S.F.S. Rusă-dar și în Belgia și Elveția (Engadin) – animalul rămas fără coadă e ursul, unii cercetători-Kolmacevskij.

Krohn, Sudre, Dâhnhardt – au socotit patria de origine a basmului nordul Europei, prima lui formă fiind o legendă etiologică referitoare la absența cozii la urs, care apoi a fost inclusă în ciclul basmelor despre vulpe și lup din Franța și

Germania, de unde s-ar fi răspândit în restul Europei⁶. Profesorul suedez von Sydow⁷ crede, dimpotrivă, că explicația cu pierderea cozii la urs e posterioară și glumeată, altfel nu s-ar explica absența ursului în variantele din restul

Europei. Frecvența aproape egală pe teritoriul românesc a ursului și a lupului, îngreunează elucidarea acestei probleme, chiar dacă o legendă etiologică despre absența cozii la urs pare mai plauzibilă pentru modul de a gândi al omului modern.

Capra cu trei iezi a apărut întâia oară în Convorbiri literare, IX (1875), în numărul din decembrie. Basmul este reprezentat în folclorul

nostru prin 19 variante care provin din toate provinciile românești. Primele 3 sunt anterioare variantei Creangă.

I. Variante publicate:

1. Capra și iezi (după Isopii) în A. Pumnul: Leptuarius românesc, tomul I;

Vieanna, 1862, 100 – 102.

2. Unul paté pentru toți, în I.C. Fundescu: Basme, 114 – 117.

3. Capra cu trei iezi, în I.G. Zbiera: Povești populare românești*, 203 – 205.

4. Stăncuța și Mierluța, în D. Stăncescu: Glume și povești, 169 – 173.

5. Lupul și iezi, în G. Alexici: Texte din lit. pop. rom., I, 235 – 7 (Curtici-Arad).

6. Der Wolf und die zwei Geislein, în P. Schullerus: Rumänische Märchen în Archiv des Vereins f. S. Landeskunde, Band 33, III Heft (Alțina-Agnita).

7. Capra cu trei iezi, în C.R. Codin: Nevasta leneșă, 89 – 90 (Viișoara-Caracal).

8. Văr Lup, în Măldărescu: Din șezători, Buc., 1889 (la Șăineanu, lucr. cât.

947).

II. Variante nepublicate: 9

9. Răzbunarea caprei, în T. Pamfile, mss. 5094 din B. Ac. R.S.R., p. 367 – 370.

10. Răzbunarea căprioarei, în A.I.F., i. 10710 (Putna?).

11. Capra cu doi iezi, în A.I.F., mg. 1312 e și mg. 1267 d (Bughea de sus-Muscel).

12. Capra cu iezi, în A.I.F., mg. 2550 a (Balta-T. Severin).

13. Capra cu iezi, în A.I.F., mg. 2550 v (Balta-T. Severin).

14. Capra cu iezi, în A.I.F., mg. 2547 e (Godeanu-T. Severin).

15. Capra cu trei iezi, în A.I.F., mg. 2547 bb (Godeanu-T. Severin).

16. Capra cu trei iezi, în A.I.F., mg. 2548 i (Godeanu-T. Severin).

17. Capra cu iezi, în A.I.F., mg. 255 ls (Cerneț-T. Severin).

18. Capra cu trei iezi, în A.F.C., 544 (Balamuci-Urziceni).

19. Capra cu trei iezi, în A.F.C., 967 (Uda-Pășcani).

Variantele au o schemă epică destul de unitară, doar finalul e diferit. Mult îndepărtată e numai varianta transilvăneană nr. 5 (O

capră bagă pe un lup în sac și îl opărește.

Lupii vor să se răzbune, se urcă unii peste alții să o ajungă unde ea se cocoțase, cel opărit fiind dedesubt. Capra-i amenință că iar toarnă apă clocotită, cel opărit se sperie și fuge, iar ceilalți cad jos.) De obicei, eroina e capra, exceptând variantele 2, 4 și 8 în care oaia e protagonista basmului.

Lupul apare de asemenea în majoritatea covârșitoare a variantelor, în afară de variantele 3 și 11 unde animalul hulpav e ursul. În varianta 2, apar ursul, lupul și vulpea care mănâncă cele trei mielușele ale oii, iar în varianta 9, lupul se asociază cu ursul. În ceea ce privește episodul final, variantele pot fi grupate în 6 subtipuri. În primul subtip, ca și în varianta

Creangă, animalul hrăpăreț este pedepsit în același mod:

acesta se prăbușește în groapa cu foc, spre satisfacția caprei

(oii). Faptul se întâmplă în variantele 2 (aici lupul și vulpea izbutesc să fugă din gropile cu foc, dar ursul e ars), 3, 8, 9.

10, 17, 18, 19 (ultimele trei provin fără îndoială din lectura lui Creangă). Finalul are vagi asemănări cu pedepsirea agresurului din variantele rusești, în care capra îl provoacă la o întrecere în sărituri peste o groapă plină cu jăratec în care acesta cade și moare. 10 în unele variante grecești, întrecerea are loc peste o căldare cu apă clocotită în care cade lupul 11.

În cel de al doilea subtip destul de apropiat de cel dintâi

— Variantele 4 și 6 – lupul cade în groapa cu foc, dar în același timp și iezii sunt salvați, fie că sar din lup (6), fie că sunt vomitați de acesta (4).

În varianta musceleană 11, scapă cu viață atât iezii, cât și agresorul: ursul e momit să intre în cuptorul încins după o plăcintă și nu e eliberat decât după ce vomitează iezii teferi. Acest sfârșit seamănă întrucâtva cu cel dintr-o variantă bielorusă, în care ursul e momit și închis în cuptor, unde sucombă însă 12.

Un subtip întrucâtva aparte îl reprezintă varianta oltenească 15, în care capra cere ajutorul unui vânător. Acesta pândește lupul și rostogolește o piatră pe vizuină, închizându-l pe veci.

Tot un vânător pedepsește lupul și în cel de al cincilea subtip reprezentat prin varianta 1: iezii gemeni zăresc lupul prin crăpătură și nu-i deschid la cererea lui repetată, mințind că i-a dat capra „ceva să vă aducă”. Lupul se înfurie, vrea să spargă ușa, dar un vânător care îl

urmărea, îl împuşcă tocmai în acel moment. Povestea se încheie cu lecția moralizatoare a caprei: „vedeți, ezii miei! câtu este de bine, cându ascultă fiii pre părinți. De nu ați fi urmatu zisei mele, ci ați fi deskisu ușea; atunci ați fi fostu pierduți amândoi”. A.

Pumnul nu dă nicio indicație asupra provenienței variantei, menționând doar „după Isopu”. Dar în Esopiile românești cunoscute, cercetătorii nu au semnalat nicio variantă a acestui basm¹³. Într-o scrisoare în cafe ne-a semnalat această variantă, I. Mușlea crede că ea ar proveni „probabil dintr-un manuscris care circula în Moldova de Nord – Bucovina”.

Judecând după limba în care e scrisă varianta Pumnul, ea nu trădează limba mai apropiată de cea populară a vreunui traducător-copist, fiind redactată cu unele neologisme – departulu, repețindu, detunarea, perikiulu – străine graiului popular din acea vreme, totuși într-un stil mai simplu și mai accesibil. Se prea poate ca Pumnul să fi luat narațiunea dintr-o Esopie germană: Bolte-Polivka semnalează o Esopie tradusă de Steinhöwel în care se află o astfel de variantă.¹⁴

Ipoteza pare confirmată de unele turnuri care par decalcuri germane: pentru niscări trebuințe = fur einige Bediirfnisse;

În neființa mea = in meiner Abwesenheit etc. Nu știm dacă

Creangă a cunoscut această variantă, în orice caz, ea n-a avut nicio înrăurire asupra povestitorului humuleștean, căci coincidența răspunsurilor iezilor „N-aibi grijă mămucă” la

Pumnul și „Să n-ai nicio grijă, mămucă” la Creangă nu poate fi decât întâmplătoare.

Variantele ultimului subtip – 7, 12, 13, 14 și 16 – par deficitare, cu finalul precipitat: lupul mănâncă iezii care-i deschid la glasul lui și cu aceasta se încheie narațiunea.

Dintre toate variantele cercetate, cea mai apropiată de varianta Creangă, e varianta Zbiera, originară din părțile mai nordice ale Moldovei de munte. Versurile-parolă ale caprei – întâlnite sporadic și în alte variante – se aseamănă mult mai mult cu Creangă decât cu ceea ce se întâlnește în celelalte variante. La Zbiera, capra se recomandă:

Lezișorii mamei, puișorii mamei!

O, voi drăgălași băeați!

mamei ușa descuiati!

că mama v-aduce, frunze-n buze, văsc în cornițe, lapte în țâțe, pe

spinare, drob de sare!

La Creangă:

Trei iezi cucuieți¹⁵.

Ușa mamei descuieți.

Că mama v-aduce vouă:

Frunze-n buze.

Lapte-n țâțe.

Drob de sare în spinare

Mălăies în călcâies.

Smoc de flori

Pe subsuori.

Schema acțiunii este aproape identică, devierile sunt de detaliu. Astfel, la Zbiera, ursul izbutește să imite vocea caprei nu după pilirea limbii și dinților la fierar, ci prin exerciții repetate de dicțiune! Ursul mănâncă pe toți iezișorii, dar nu pune capetele în fereastră ca la Creangă și în varianta munteană a lui Fundescu.

Basmul este răspândit la noi mult mai mult decât îl atestă variantele cunoscute până acum. Deasa lui publicare prin manualele școlare și prin edițiile numeroase, ilustrate și de popularizare, l-a făcut cunoscut pretutindeni în lumea copiilor. [Datorită talentului inegalabil al lui Creangă, basmul acesta și Punguța cu doi bani au devenit basmele despre animale cele mai popularizate printre cei mici. Dar basmul ra destul de cunoscut și pe la jumătatea secolului trecut, deoarece G. Panu, cetind versiunea lui Creangă, și-a adus aminte de varianta auzită de el în copilărie¹⁶.

Capra cu iezii este larg răspândit în Europa, sporadic și prin Asia (India, China), Africa și America¹⁷. Aria întinsă de circulație în subtipuri multiple atestă în chip indirect vechimea lui considerabilă. Documentar, basmul este întâlnit întâia oară în literatura latină, în fabula despre Romulus, în forma lui cea mai simplă¹⁸. Se poate ca obârșia lui să fie cu mult anterioară apariției sale în literatura latină și el trebuie să se fi bucurat în trecutul îndepărtat de simpatia ascultătorilor mici și mari.

Înul și cămeșa a fost publicată întâia oară în ediția a III-a a manualului învățătorul copiilor, Iași, 1874, în partea a II-a a abecedarului (p. 93 – 94). Povestea apare neiscălită, dar nu mai încape îndoială că a fost redactată de Creangă, după cum rezultă din amintirea colegilor săi. Meticulozitatea cu care Creangă s-a chinuit o zi întreagă –

oricât ar părea de neverosimilă – cu propozițiunea „Din în se fac și cămăși”, a devenit proverbială 19. De altfel, în ediția a X-a din 1893 a manualului, compunerea apare cu semnătura lui Creangă²⁰. În Opere complete e reprodusă întâia oară în ediția din 1906, întocmită de Gh. T. Kirileanu și Il. Chendi.

Povestea – în care totuși elementul epic este, ca și în

Acul și barosul, cu totul estompat, topit în dialog – nu este atestată în repertoriul nostru cunoscut până acum și nu figurează nici în catalogul internațional Aarne-Thompson. În folclorul moldovenesc există totuși un tip mai amplu, Povestea cânepii, în care se narează cum o fată, pe cale de a fi răpită de strigoi, începe să istorisească fazele de prelucrare ale cânepii, de la arat și semănat până la confecționarea cămășii. De obicei, metamorfozele cânepii sunt povestite într-o formă cvasiversificată și cu repetări ca la descântece:

Apu o dat Dumnedzău în
moitoari

ș-o	dat	În
Dumnedzău.		moitoari.
ș-o arat		ș-o
		dughit-o
ș-o arat.		ș-o
		dughit-o.
ș-o semănat		ș-o scos-o
ș-o semănat.		ș-o
		scos-o.
cânipă		ș-o
		bătut-o
cânipă.		ș-o
		bătut-o.
ș-o crescut		ș-o
		răzilat-o
ș-o crescut.		ș-o
		răzilat-o.
și s-o dus		ș-o
		periet-o
și s-o dus.		ș-o
		periet-o.
s-o culeagă		ș-o tors-o

s-o culeagă.	ș-o tors-o.
pl sei sacă	ș-o
	țesut-o
pl sei sacă.	ș-o
	țesut-o.
ș-o cules-o	ș-o
	ghilit-o
ș-o cules-o.	ș-o
	ghilit-o
ș-o adus-o	ș-o
	cusut-o
ș-o adus-o.	ș-o
	cusut-o.
ș-o pus-o	cămeș
ș-o pus-o	cămeș.

Odată cu sfârșitul poveștii se aude și cuteurezatul cocoșilor: strigoiul plesnește de obidă și fata e salvată²¹. Chinurile cânepii mai apar într-o sumedenie de descântece cu rolul de a speria și alunga spiritele rele.

Creangă va fi cunoscut variante ale acestui tip în care poate se insista mai amănunțit asupra fazelor de prelucrare ale cânepii – sau chiar ale inului – și a extras acest episod pentru a-l repovesti, cu intenții didactice, în Inul și cămeșa.

Acul și barosul a fost publicată în 1874 în aceeași ediție a învățătorului copiilor ca și Inul și cămeșa. Nu are nicio semnătură, dar cercetătorii literari nu se mai îndoiesc că ea poartă pecetea vădită a stilului crengist/ Ca atare, ea a fost reprodusă în Operele complete ale scriitorului începând cu ediția amintită din 1906, apoi în cele îngrijite de T. Pamfile, D. Marmeliuc, E. Lovinescu, Gr. Tăbăcaru, L. Predescu.

G. Călinescu etc.

În repertoriul românesc de povești nu se semnalează existența acestui tip, nici în catalogul Aarne-Thompson. Nu e exclus totuși ca Creangă să fi auzit un astfel de basm, deoarece în folclorul nostru sunt atestate până acum numeroase tipuri care desfășoară disputa asupra întâietății dintre diferite plante, obiecte sau fenomene meteorologice personificate. Se întâlnesc astfel disputele dintre curpăn și stejar, dintre vița de vie și alți copaci (stejar, fag, brad), dintre tei și brad, apoi cea dintre pâine și mămăligă, foc și apă, ianuarie și februarie, vântul,

căldura și frigul etc. Dintre acestea, doar disputa dintre vânt, căldură și frig este atestată în catalogul internațional (Aa. Th. 298), fără a putea deduce de aci specificitatea românească a celorlalte.

Nu poate fi înlăturată nici ipoteza că Acul și barosul ar fi creația lui Creangă, probabil după modelul unora dintre tipurile folclorice referitoare la disputa asupra întâietății, deși mai verosimilă ni se pare originea folclorică a variantei

Creangă, al cărui tip a rămas neatestat în colecțiile de folclor.

Punguța cu doi bani (Aa. Th. 715 A) a fost publicată întâia oară în Convorbiri Literare, IX (1876) și republicată în timpul vieții scriitorului de către Mite Kremnitz în traducere germană în Rumänische Märchen (Leipzig 1882).

Clasificarea internațională mai nouă așază acest tip între basmele propriu-zise, în subcategoria celor fantastice (715).

Folcloristica românească l-a socotit un basm despre animale.

Șăineanu studiindu-l printre cele două „fabule animale” pe care le socotea ca fiind singurele existente în repertoriul nostru. A. Schullerus l-a orânduit de asemenea printre basmele animale, încadrându-l în sistemul Aarne la nr. 213.

Așezarea lui în una din cele două specii comportă o bună doză de arbitrar, deoarece basmul e un exemplu tipic de produs ambiguu, având caracteristicile a doua specii folclorice învecinate. După cum se știe, fenomenul este frecvent în folclor, unde granițele dintre genuri și specii nu sunt atât de tăioase ca în creația cultă. Alături de tipurile „pure” care se caracterizează prin trăsăturile specifice ale speciei respective și care alcătuiesc majoritatea covârșitoare a repertoriului, există și tipuri mixte, „ambigene”, care fac tranziția de la o specie la alta. Punguța cu doi bani poate fi socotit ca basm propriu-zis dacă se ține seama de faptul că personajele umane – moșul și baba – au animalele – cocoșul și găina – în subordinele lor, nu invers, și că acestea lucrează numai în profitul stăpânilor lor, ca și animalele ajutoare din celelalte basme fantastice. Acțiunea basmului se desfășoară potrivit canonului clasic al basmelor propriu-zise: moșul, inițial sărac, devine la sfârșitul basmului fabulos de bogat.

Dar o examinare mai atentă arată că eroul principal este cocoșul, în mult mai mică măsură găina. Toată acțiunea este purtată de cocoș, imitată în grad ridicol de cele mai multe ori, de găină, în timp ce stăpânii nu săvârșesc nimic, înfățișați ca două entități inerte care stau

doar să bată și să poruncească, pe deasupra baba fiind și proverbial de zgârcită și răutăcioasă. Ca atare, apoteozarea de la sfârșitul basmului – îmbogățirea moșului – nu e justificată prin niciun fel de însușire eroică, prin nicio acțiune temerară, exceptând cea banală de a-și bate cocoșul, unica lui avere. Ținând seama că în mod curent la noi acest tip este socotit printre basmele despre animale, l-am așezat la sfârșitul acestora.

Basmul este reprezentat la noi prin 20 variante—2, culese din toate provinciile țării, precum și de la aromâni și românii megleniți. Toate sunt posterioare variantei Creangă.

I. Variante publicate:

1. Cocoșul moșului, de D. Stăncescu, în Almanahul comercial, 1886, 140

144, republicat apoi în volumul Basme, 279 – 287.

2. Cocoșul moșului și găina babei, în N.D. Popescu: Calendarul basmelor și al legendelor populare pe anul 1895, 94 – 96.

3. Cucotlu, în P. Papahagi: Basme aromâne, 30 – 32 (Avela-Epir)

4. Cusi-Cucoti, în Graiul Nostru, II, 165 (de la românii megleniți).

5. Die Mår von der Herme der alten Frau und dem Hahn des alten Mannes, în P. Schullerus: Rumänische Märchen, 639 – 640 (Nocrich-Agnita).

(i. Cucurigu, boieri mari, dați punguța cu doi bani, în E.N. Voronca: Datinile **w** credințele pop. român, 440 – 441 (Botoșani).

7. Cocoșul unchiașului, în C.R. Codin: Îngerul românului, 309 – 310

(Priboeni-Găești).

8. Cocoșul, de E. Bucuța, în Calendarul gospodarilor pe 1924, 103 – 104.

Cocoșul moșului și găina babei, în I. Cazan: Literatură populară, Drăguș.

I-I (2 variante).

10. Cu cocoșul moșului, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 151 (Ticvaniu-Mare-Oravița).

11. Variante ne publicate:

11. Cucoșul, în A.I.F., i. 10687 (Putna?).

12. Cocoșu roșu, în A.I.F., mg. 1244 b (Albești-Muscel).

13. Cocoșul roșu, în A.I.F., i. 11068 (Cerbăl-Hunedoara).

14. Cocoșul unchiașului, în A.I.F., mg. 44 b (Boșorod-Hațeg).

15. Cu cocoșu moșului, în A.I.F., mg. 2485 f (Ticvaniu-Mare-Oravița).

16. Cocoșul moșului și găina babei, în A.I.F., mg. 2486 e (Ticvaniu-Mare-Oravița).

17. Cocoșul moșului și găina babei, în A.I.F., mg. 2485 y (Ticvaniu-Mare-Oravița).

18. Cocoșu moșului, în A.I.F., mg. 2520 z (Ticvaniu-Mare-Oravița).

19. Baba cu găina și moșul cu cocoșul, în A.X.F., mg. 2084 b (Desești-Sighet).

20. Pungața cu doi bani, în A.F.C., 967 (Uda-Pășcani).

Variantele românești se grupează în două subtipuri. Cele mai multe – 16 din cele 20 – aparțin subtipului Aa. Th.

715 A în care se încadrează și varianta Creangă. Acest subtip este extrem de unitar, de altfel basmul fiind foarte răspândit prin manuale școlare și ediții de popularizare, unele variante provin – direct sau indirect – din lectura lui

Creangă: 6, 9, 12, 16, 19 și 20. Foarte probabil că își au obârșia în opera lui Creangă și variantele bănățene 17 și 18, cu acțiunea mult schematizată: cocoșul ia numai punga cu bani (18), sau fură numai banii boierului (17) pe care îi dă moșului. Celelalte variante aduc unele amănunte noi care le diferențiază întrucâtva de varianta Creangă, ordinea isprăvilor fiind de obicei alta. Astfel, în varianta 1, cocoșul e aruncat în curtea găinilor de către împărat ca să obțină pui năzdrăvani ca și cocoșul, dar acesta înghite toate orătăniile. În varianta 7, cocoșul se urcă pe casa unui domn care promisese fata celui ce va izbuti să se urce pe casa lui. În varianta 2, cocoșul fuge la oraș, înghite apa unui lac, apoi cântă pe curtea împăratului etc. în varianta 13, cocoșul cântă pe poarta unui boier:

Cucurigu la domnu-i mare și bani n-are și ieu îs mic și bani am!

ceea ce provoacă furia boierului care-l aruncă în butoiul cu apă, cu bani, în cuptor etc. în varianta 8, cocoșul cântă tocmai la nunta fetei împăratului că acesta nu are ițari roși ca el; ea îl aruncă în fântână, baia de aburi, pivnița cu bani etc. în varianta 11, cocoșul e aruncat și într-un poloboc cu viespi care nu-i pot face nimic (varianta pare lacunară, motivul e nesudat), iar în varianta 14 e azvârlit și în hambarele cu grâu pe care le golește. În varianta 5, găina bătută de babă să facă zilnic 2 ouă, aduce o perlă. Cocoșul alungat se ia după un bogătaș, dar, fiindcă

strica tot, e aruncat în apă, cuptor, lada cu bani etc. Acestea ar fi micile deosebiri dintre varianta Creangă și cele citate, în fond neașteptat de unitare pe tot cuprinsul țării, dovedind intensă circulație a basmului din vechimea îndepărtată, în care varianta Creangă a adus o contribuție târzie și destul de redusă de nivelare a diferențierilor locale.

Cel de al doilea subtip (Aa. Th. 715) este reprezentat numai prin variantele sud-dunărene 3 și 4 și în chip insular prin variantele bănățene 10 și 15 culese de la același povestitor. Acest subtip se deosebește de celălalt prin aceea că cocoșul îndeplinește acțiunile – de obicei altele – mai cu seamă cu ajutorul unor animale sau obiecte pe care și le asociază în drum spre curtea împăratului (bogătașului). În varianta 3, cocoșul își asociază o vulpe și un lup, apoi înghite un râu ce nu voia să-l lase să treacă la curtea împăratului.

Cocoșul e aruncat în herghelia de cai, lupul și vulpea îi mănâncă, apoi cocoșul înghite și haznaua cu bani, varsă râul în cuptorul încins și se întoarce victorios la moș. Variantele 4, 10 și 15 sunt mai asemănătoare, atât că în varianta

4 lipsește găina babei. Cocoșul își asociază o vulpe, un lup, o albină și un râu pe care-i înghite când a obosit pe drum

(în variantele bănățene 10 și 15, sunt asociate numai o albină, o vulpe și un lup care intră la comandă în fundul cocoșului).

Cocoșul e azvârlit pe rând de împărat între găini (pe care le devorează vulpea), între cai (mâncăți de lup) și sub perna scaunului – sau în pantaloni în variantele bănățene – unde albina înțeapă pe împărat, iar în varianta meglenită și în loc, pe care-l stinge cu râul înghițit.

Acest subtip este larg reprezentat în afara țării noastre, fiind cunoscut pe o arie întinsă – catalogul Aarne-Thompson îl atestă în toată Europa (dar România omisă din neglijență), apoi în Turcia și sporadic prin America Latină și

Africa, unde a ajuns prin coloniști. După Bolte-Polivka (I.

'258), în tipul european, unde găina babei lipsește, cocoșul își asociază pe drum o scară, un râu și un lup (ultimele două și în varianta meglenită). Cocoșul e aruncat pe rând în fântână, cuptor și grajdul cailor, salvându-se pe rând cu scara, apa râului și ajutorul lupului. Alteori, rolul lupului îl îndeplinesc niște hoți care fură caii. După aceste încercări cocoșul – Demi-coq (Halbhâschen) – obține punga cu bani

împrumutată de el boierului (bogătașului). Celălalt subtip

(Aa. Th. 715 A), căruia îi aparțin majoritatea covârșitoare a variantelor românești, este atestat numai în folclorul lituanian de către catalogul citat. O variantă maghiară²³ face oarecum tranziția între cele 2 subtipuri, fiind mai apropiată de acesta din urmă, ceea ce arată că el ar fi răspândit și în folclorul maghiar. În varianta citată, cocoșul e aruncat de împăratul turcesc în fântână, în cuptor (pe care-l stinge cu apa din fântână golită), apoi într-un stup de albine (pe care iarăși le înghite) și în șalvării împăratului unde dă drumul albinelor. În cele din urmă, obține filerul de diamant pe care i l-a răpit împăratul.

Literar, basmul apare citat în secolul al XVIII-lea către

Destouches în la fausse Agnes (1759) și prelucrat de către

Restif de la Bretonne în Le nouvel Abailard (1778) 24. Tipul este însă străvechi, deoarece el apare încă în unele Esopii și la fabulistul latin Babrius, apoi în Pantchatantra²⁵. Faptul că cele 2 subtipuri se întâlnesc pe teritoriul românesc ar părea să indice originea est-europeană a subtipului Aa. Th.

715 A, foarte probabil de dată mai recentă decât celălalt larg răspândit din Orientul Apropiat până în America Latină.

II. BASME PROPRIU-ZISE

a. BASME FANTASTICE

Ivan Turbinca (Aa. Th. 330 B) a fost publicat în Convorbiri Literare, XII (1878), reprodus în Timpul, III (1878), nr. 75 – 78, în Gura Satului, XVIII (1878), nr. 7, 8, 9, 10.

12, 14, 16, 17, 18, apoi în Căhndarul bunului econom, IV

(1880), 82 – 93, în Almanah literar și ilustrat, I (1886), 92-III.

De asemenea a fost tradus și publicat în timpul vieții autorului de Mite Kremnitz în Rumänische Märchen (1882).

Tipul acestui basm este unul dintre cele mai răspândite în țara noastră, fiind atestat în toate provinciile țării, apoi la aromâni. Potrivit clasificării Aarne-Thompson, variantele românești pot fi grupate în două subtipuri: subtipul Toderică (330 A), în care eroul cere de obicei trei lucruri fermecate care au puterea să dețină la comandă etc. și subtipul

Ivan Turbincă (330 B), în care eroul cere de obicei o traistă fermecată în care să intre oricine la comandă, păcălind și pedepsind pe draci și moartea strângătoare de suflete etc.

Unele variante sunt ambigue, eroul primind între obiectele

fermecate și un sac sau o tabachere în care poate fi recluzionat oricine – adesea chiar Șf. Petru sau îngerii raiului.

Subtipul 330 A numără 37 variante – din care trei publicate înaintea lui Ivan Turbincă – iar subtipul 330 B alte 25

variante, toate posterioare anului 187826.

Subtipul 330 A.I. Variante publicate:

1. Toderică, de C. Negruzzi, în Propășirea, I (1844).

2. Ostașul fără frică, în E.B. Stănescu Arădanul: Povesti, 1860, 24 – 6.

3. Cum a intrat ciobanul în rai, în Amicul Poporului, Pesta, I (1867), reprodus și în Foaia Poporului, VIII (1900), 53 – 4, dar indicată a fi culeasa de I. Bunea, pedagog!!!

4. Cele trei daruri nimerite, în Familia, XXVI (1890), 151 – 2.

5. Țiganul și harliangila, în Calendariu pe anul 1890, Arad, 94 – 6 (de îi.

Borțosiu).

6. Sărăcie, în Gazeta Nouă, 1 (1890 – 1), nr. 96, p. 1 – 21.

I AVif să răcilăși surata calicie, de V.A. Ureche; Legende române, 163 – 184

(Hini Piatra Neamț); reprodusă în Gazeta Transilvaniei LIV (1891). nr.

IHM, Gazeta Țăranilor XIII (1905), nr. 50.

I Povestea lui Petru, în G. Cătană: Poveștile Bănățului, III, 12 – 18 (Valeattloni-Reșița).

Îi în teitl și făurarul, de T. Daul, în Călındariu pe anul 1895, Arad, 122 – 5.

În I iganul și trei draci, în I.P. Reteganul: Țiganii din Bergun.

Îi il. titlu) în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 917.

12. C ovali al și dracul, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 357 – 9 (Mihalcea).

1, 1 (iucătoriu di cărți și Hristoslu, în P. Papaliagi: Basme aromâne, 428

1. U (Avela-Epir).

Îl I) ei Rumäne und der Tod, în P. Schullerus: Rumänische Märchen.

Îi!) 451 (Nocrich-Agnita).

IS Povestea fierarului, în Lumina, Budapesta, V (1909), 41 – 42.

hi Povestea cizmarului, în Șezătoarea, XII (1904), nr. 6 – 7, p. 65

(I)" 1. rogea).

17. Cel bun la Dumnezeu, în D. Furtună: Vremuri înțelepte, 24 – 28 (Sârbi-S. ivni).

18. Fierarul, în Th. D. Speranția: Proza, I, 224 – 235.

I'i Puterea diavolească și puterea dumnezeiască, în D. Furtună: Vremuri înțelepte, 9 – 15 (Săveni-Săveni).

20. Clește ține-l, xiocan dă-i, în L. Morariu: De la noi, 73 – 95, reprodus în t, tasul Bucovinei, II (1919), nr. 207, 212, 218, în Călimdarul poporului.

Cernăuți, 1937, 97 – 105.

„I. Pățania diavolilor, în N. 1. Dumitrașcu: La moară, 66 – 78 (Oltina-Adamelisi).

22. Dănilă Prepeleac, în Făt-Frumos, Suceava, I (1926), 14 – 18, p. 49 – 54

(Coșovenii de sus-Craiova).

23. Povestea fierarului, în Ion Creangă, XIV (1921), nr. 5, p. 69 – 72

(jud. Iași, culeg. N. Văideanu).

24. Povestea fierarului, în Al. Vasiliu: Povești și legende, 29 – 40 (Tătăruși-l așcani).

25. Fierarul, în L. Costin: Basme și istorioare bănățene, 9 – 11 (Pecinișca-Orșova).

26. Danciu, în Bărăganul, VII (1937), 1, p. 16 – 18 (Voinești, culeg. I.

Duijiitrescu).

27. Potcovarul năzdrăvan, în M. Vulpescu: Povești din satele noastre, 113

125 (Puchieni-Muscel), publicat anterior în Izvorașul, XXI (1940), nr. 3, p.

102 – 109.

28. Dumnezeu, Sf. Petru și jucătorul la noroc, în M. Vulpescu: Povești din să ele noastre, 60 – 69 (Ogretin-Teleajen).

41

29. Finul morții, în I. Cazan: Lit. populară Drăguș, 57.

30. Baba Grija, în I.P. Reteganul: Legende, povestiri și obiceiuri, 26 – 33.

31. Când a băgat țiganul draci în tabachere, în O. Bârlea:

Antologie, I, p. 505 (Cândești-Muscel).

II. Variante nepublicate:

32. Morticica, în D. Nițescu: Din traista cu povești și snoave; A.I.F., ms.

171, 263 – 273.

33. Cumătrul dracului, în M. Pricopie: Povestiri populare, A.I.F., ms.

96 b, 366 – 378 (Huși).

34. Căuaciul și Sf. Ion, în A.I.F., i. 13260 (Fundu Moldovei-Câmpulung).

35. Cu Todor, în A.I.F., mg. 2480 g. (Berliște-Oravița).

36. Țiganul fierar, în A.I.F., mg. 2057 d (Desești-Sighet).

37. Cu un țigan fierar, în A.I.17., mg. 2793 b (Boboiști (Pipirig) – Tg. Neamț).

Subtipul 330 B.

I. Variante publicate:

1. Șerban verzișorul, în Romanulu, an 25 (1881), 836 – 7, 840 – 1 (Islazul-Brăila; culeg. M. Demetrescu), reprodus în Națiunea, II (1883), nr.

440, p. 1 – 3.

2. Petru cel milostiv, de N. Mateescu Dabija, în Pagini literare, I (1899), nr. 14, p. 5 – 7.

3. Ionlătană, în Foaia Poporului, VIII (1900), 125 – 6, 138 – 9 (culeg. P. Russu).

4. Cel ce o scos sufletele de la draci din iad, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 1221 – 2.

5. Ion Săracul, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 357.

6. Soldatul. Talpa iadului, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 1267 – 8.

(Bagiurea).

7. Ion Săracul, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 355 – 6 (Verești-Botoșani).

8. Marcuși moartea, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 357 (Cernăuți).

9. Y'ani Trastul a, în P. Papahagi: Basme aromâne, 490 – 501 (Mălăcași-Tesalia).

10. Ion Soldatu, în C.R. Codin: Îngerul românului, 258 – 265 (Priboieni-Găești).

11. Povestea lui Hop în straiță, de L. Costin, în Șezătoarea, XVIII (1922), nr. 5, p. 152 – 5; Glasul Bucovinei, V (1922), nr. 1009; Viața Nouă, II (1926), nr. 1, Caransebeș și în volumul: Mărgăritarele Banatului, 108 – 111 (Marga-Caransebeș).

12. Dulfincuța, în Arhivele Olteniei, VII (1928), 317 – 320 (Drăgășani-Drăgășani, culeg. F.N. Mateescu).

I I i rift torul și soldatul, în St. Tuțescu: Taina ăluia, 92 – 96 (Calafati Mlufat).

M Săracul cu sacul fermecat, în S. Russu Câmpean: Povești ardelenesti.

I... K (Arcliud-Bistrița), reprodus în Calendarul mic pentru buzunar, V (1931).

Hiklllu, p. 76 – 80.

În I îi cătana, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 509 (Vălcău de jos-șimleu).

ÎI I a nan te nepublicate:

IU luan Turbincă, în A.I.F., mg. 49 a (Boșorod-Hațeg).

1/ llusu și ghioaga, în A.I.F., i. 10899 (Putna?).

IM Cu moartea, în A.I.F., i. 1326 la (Fundu Moldovei-Câmpulutig).

III Cu Todor spaima dracilor, în A.I.F., i. 14161 (mg. 327 b) (Racșa-Oaș).

O. Soldatul și banii, în A.I.F., mg. 19 llb (Cresuia-Beiuș).

I Un om o fost și cu femeia, în A.I.F., mg. 2018 b-2019 a (Mara-Sighet).

Ivan Turbincă, în A.I.F., mg. 2550 f (Balta-T. Severin).

!: t Tudor spaima dracilor, în A.I.F., mg. 2083 a (Desești-Sighet).

I Cu Ivan Turbincă, în A.I.F., mg. 2796 c (Boboiești (Pipirig) – Tg. Neamț).

...%. Cu Ivan Turbincă, în A.I.F., mg. 2798 c (Stânca (Pipirig) – Tg. Neamț).

Cu câteva excepții, variantele citate ale subtipului B au licma epică a variantei Creangă. Câteva variante provin chiar din Ivan Turbincă, după cum se poate vedea și din ut lu: 16, 22, 24 și 25. Cea dintâi are și amănuntul că Ivan

Turbincă în casa împăratului taie degetele dracilor prinși ui) pretextul de a-i învăța să cânte din fluier. Varianta 22

r mai schematică și lacunară, lipsind episodul integral cu

Dumnezeu și Sf. Petru și în felul acesta proveniența turbincii inexplicabilă. De asemenea, în final, nu se precizează ce ai. leut moartea cu Ivan. Această variantă este tipică pentru procesul de diminuare și schematizare, caracteristic produselor de sursă livrescă față de care informatorii au o atitudine pasivă, de pură reproducere. Varianta folclorică e – ca schemă epică, motivică – mai restrânsă, adesea lacunară, cu elemente și motive trunchiate²⁷. Variantele 24 și 25 reproduc cu fidelitate schema variantei Creangă, atât că în ultima lipsește episodul cu iadul. Acestea provin indirect din varianta

Creangă. Destul de apropiată este și varianta 2, care are

< loar în plus episodul cu băgarea împăratului și a oștii sale în turbincă, dar lipsește episodul cu călătoria la iad.

Numele eroului e de cele mai multe ori Ion – Ivan, Ion

Săracul în Moldova, Ion Soldatu în Muntenia, Ion Cătană în

Transilvania, Yani la aromâni – apoi Petru (variantele '1 și 11), Todor (variantele 19 și 23), mai rar Badea (12).

Marcu (8), Șerban Verzișorul (1). Cu precădere e anonim, de obicei un soldat, mai rar un cerșetor, iar în variantele moldovenești 6 și 19, acesta e rus, sau soldat rus. De altfel!

eroul e cu precădere soldat demobilizat, uneori cerșetor,]

rar altceva (slugă, copil neascultător). Pentru bunătatea lui I sufltească, eroul primește de la Dumnezeu (Iisus la aromânii și în var. 1 și 21) o turbincă (sac, traistă, torbă) în care la I

voința stăpânului, exprimată de obicei prin comandă, intră oricine.

Exceptând variantele lacunare sau mult îndepărtate – 6.

18, 8 – asupra cărora vom reveni, turbincia – sau variantele ei – apar în majoritatea covârșitoare a variantelor. Doar variantele 12 și 17 înlocuiesc traista prin bâta, respectiv ghioaga, care bat la comandă. Uneori, alături de traistă, eroul mai primește un alt obiect cu puteri miraculoase, de obicei un băț care bate la comandă (var. 14, 19, 23); rar o lulea ce nu se sfârșește (v/fr. 11). Alteori, el e răsplătit cu trei – sau mai multe obiecte miraculoase. Alături de traistă și botă, el mai primește o lulea fără sfârșit (variantele

4 și 15), o pungă din care nu se mai termină banii și o sulită

(var. 4), un bici și împlinirea dorințelor (var. 3), cărți de joc

(var. 3, 15), sau chiar să nu-i fie foame, somn și să nu i se rupă hainele (var. 7). După ce bate pe draci (strigoii în var.

10, spectrul unui osândit care redevine om prin paza lui în var. 1), eroul se duce, nu întotdeauna, pe la iad, de unde e scos fie prin șiretlicul cu toba ca la Creangă (var. 16, 11, 6.

17), sau – în variantele moldovenești – pentru că vrea să zidească o mănăstire (vai. 4, 5) sau o biserică (var. 17), sau prin tragerea clopotelor (var. 2). Uneori, el trece pe la rai, dar pleacă de acolo, lie pentru că nu găsește petreceri (var.

16, 11, 3), fie că nu e primit de Sf. Petru sub felurite pretexte.

În câteva variante, el chiar salvează niște suflete de la chinurile iadului (var. 4, 7, 13, 15 și 21). Moartea – uneori arhanghelul naș (var. 12) sau Scaraoschi (var. 1) – trimisă să-i ia sufletul, e vârată în sac și de obicei pătimește în chip similar cu Vidma lui Creangă. Totuși episodul cu moartea lipsește în câteva variante (11, 4, 14, 9 și 20). Finalul e divers: Ion mimic după eliberarea morții din sicriu, sau prin pedeapsa divină, e trimis pe pământ pe vecie, e primit în rai – mai iii –, atunci când a salvat suflete de la iad-sau prin șiretlicul

I d se vâra în sac (var. 1). Var. 8, mult îndepărtată, are profil de

Irl iidă: Marcu slugă la diavol, îndeplinind slujba de a face foc i i. i Idările cu suflete, calungat când se uită în cazane și primește ului de robotă și mazărea din cazane. Pe drum, aruncă mazărea ce se prefăce în suflete umane. Dumnezeu îl pune imu iar la rai. Urmează episodul cu păcălirea morții ca la i i i rangă. Var. 6 e lacunară: se arată numai că sufletul sol-I i l ului rus coboară de la raiul lipsit de plăceri la iad, de unde r; 111 rugat cu baterea tobei. Var. 18 e de asemenea lacunară și

Imaturată, cu profil de legendă. Sf. Petru, portar la rai, păcălește moartea, transmițându-i de la Dumnezeu să roadă ții și, apoi cioate bătrâne, a treia oară răzbește ea la Dumnezeu.

I >oi moartea se duce la un om și-l vestește că moare, acesta

O păcălește și o dă cu sicriul pe apă. Un om l-a deschis și

1 murit pe dată. În două variante oltenești – 12 și 13 – e înserat și episodul cu arhanghelul sau moartea nașă

1 Aa. Th. 332), putând vindeca bolnavul la care nașul-invizibil pentru ceilalți – stă la picioarele lui, incurabil când nașul îi stă lângă căpătâi.

Subtipul A e mai îndepărtat. Eroul – Todor în var. 1

a 35, Petru în var. 8, dar de obicei anonim – e cu precădere fierar, potcovar (doar în varianta 16 e cizmar), care e solicitat să ceară de la Dumnezeu trei lucruri pentru munca efectuată. În câteva

variante, eroul e răsplătit pentru buna găzduire a lui Dumnezeu și Sf. Petru (var. 2, 3, 7, 11, 14, 22 (omul sărăcit la cărți și devenit pustnic) 26, 30, 32 și 35). În var. 10, țiganul beat bate de trei ori pe Dumnezeu și Sf. Petru oaspeți care îi dau cele trei obiecte cerute. În var. 13 și 28, eroul e sărăcit la jocul de cărți. În var. 17 și 36, eroul e slugă la diavol și primește darurile de la Dumnezeu în urma binefacerilor. Aproape întotdeauna, eroul e solicitat de Sf. Petru să ceară raiul, dar stăruințele lui întreite sunt zadarnice, uneori alegându-se și cu o dojană serioasă. Trăsătura este caracteristică pentru concepția populară, avidă de viață, nu de beatitudini serafice al căror rost nu-l înțelege. Ca atare, el cere de obicei trei lucruri, unele menite să-i prelungească viața, iar câteva destinate a-i procura plăcerile preferate.

Acestea variază ușor. În genere, sunt solicitate: mărul

(părul, nukul, cireșul, prunul) din care să nu se poată cobo cel ce s-a urcat decât cu permisiunea eroului, apoi scaunul cu aceeași putere de detențiune. Al treilea obiect e felurit o pungă care să dețină de asemeni pe cel hotărât de stăpî

(var. 6, 7, 11, 12, 14, 15, 19, 21, 23, 24 și 37), sau o tabacher cu aceeași însușire (var. 26 și 30). Rareori, punga solicitat nu trebuie să-și termine banii (var. 9 și 10) sau să nu fi alterabilă nici chiar la foc (var. 18, ceea ce pare o modificare a culegătorului). În alte variante, eroul cere nu punga, ci cărți de joc câștigătoare în orice împrejurare (var. 1, 4, 13.

22, 26, 28 și 35). În varianta 35, pe lângă cele trei obiecte, eroul mai cere și viață lungă, după dorință, apoi foc nestins pe vatră. Uneori, obiectele fermecate sunt altele. Astfel, în variantele 20 și 34, fierarul cere ca cleștele și ciocanul să devină fermecate; între altele, bat la dorința stăpânului.

Câteodată apar și instrumente muzicale: fluierul (var. 3 i și 8), sau scripca la auzul căruia se dansează irezistibil (var.

17). Varianta bănățeană 7, în afară de fluier, mai prezintă ghicitul gândurilor, apoi dăruirea poftită de trecători.

Peste tot, obiectele de detențiune sunt folosite de erou pentru a-și prelungi viața: diavoli, moartea nu sunt eliberați decât după ce îi acordă un număr de ani. Cărțile de joc aduc îmbogățirea neașteptată a eroului, rareori câștigă chiar suflete, pe care le duce la rai (var. 4). Când e jucător incurabil, e izgonit și din rai (var. 28). Var. 2 e mai îndepărtată și schematică: ostașul țintuiește pe diavol de fusul morii ca

să-i subțieze degetele pentru a-l învăța la vioară. În genere, acțiunea subtipului A e mai simplă și mai clară decât cea din subtipul B, variantele mai unitare atât ca schemă, cât și ca detalii caracteristice.

Ivan Turbincă a suscitât în literatura noastră mai multe studii și polemici decât celelalte povești ale lui Creangă.

Părerea răzleață că acesta s-ar fi inspirat din Toderică al lui C. Negruzzi – pe care l-a cunoscut fără îndoială²⁸ – nu e de loc îndreptățită, date fiind deosebirile substanțiale dintre schemele lor epice. Creangă știa povestea din tradiția orală, de unde a și reprodus-o, nu mai avea nevoie să prelucreze narațiunea lui Negruzzi care a cauzat suspendarea Propășirii. Câțiva cercetători, cu gândul că vor aduce o contribuție de seamă la studiul operei lui Creangă, cunoscând de obicei din întâmplare unele variante străine, s-au grăbit să

Irinneze. Astfel, Ivan Turbincă e proclamat rând pe rând normand²⁹, italian³⁰, apropiat de cel ceangău ³¹ sau arătat îi fi de proveniență rusească neîndoielnică³². Cercetătorii au în îi semnalat apoi și alte variante străine: portugheze³³.

Invene și italiene³⁴. O ochire sumară asupra variantelor

I înalate de Bolte-Polivka³⁵, apoi de catalogul tipologic

A.n ne-Thompson, arată că basmul cunoaște o largă răspândire pretutindeni în Europa. Faptele se complică substanțial prin aceea că cele două subtipuri nu sunt repartizate zonal pe irii distincte, ci se întrepătrund, conviețuiesc alături în i i pertoriile naționale. Doar ici colo se semnalează unele absențesubtipul A lipsește în Suedia, Ucraina, subtipul

I în Grecia – dar credem că aceasta se datorează nu reali

(iții folclorice, ci deficiențelor bibliografice ale catalogului³⁴.

Varianta Creangă conține multe elemente rusești:

numele eroului, Ivan Turbincă, comanda Pașol na turbinca, ipoi câteva cuvinte: tăbăcioc, vodehi, hârașo, ștoti, Vidma.

uleaiu, numele dansurilor horodinca și cazacinca. Supoziția i.1 1 van Turbincă ar fi de proveniență rusească este ispititoare, se oferă oarecum de la sine, dar ea nu rezistă criticii.

În fond, variantele rusești citate nu sunt mai asemănătoare decât de pildă cele ungurești, iar prezența subtipului B din vechime – chiar dacă apare în culegeri după Creangă – în toate provinciile românești, nu constituie niciun indiciu că el ar veni la noi de la vecinii din răsărit. /Faptul că eroul poartă nume rusesc și comandă rusește se

datorează tradiției populare de a da în basme o notă deosebită unor nume prea frecvente, banalizate, cu intenția de a le singulariza. Ion, nume prea comun, așa cum apare în variantele moldovenești, apoi în alte basme, a fost schimbat în câteva tipuri din Ardeal în cel de Ianoș, fără ca aceasta să îndreptățească pe cineva să presupună că și basmul respectiv ar veni de la unguri.

Comanda într-o limbă străină e mai atrăgătoare, mai puțin banală și nu duce la asociere cu viața militară cotidiană, iată de ce și în varianta bihoreană 20, soldatul comandă celor 40

de draci: I lo vor bujaki-ce-furdule saki\, bujac însemnând ciomag. Se poate spune atât despre Ivan Turbincă că el provine dintr-o variantă mai veche moldovenească, /cuvintele rusești fiind introduse pe teritoriul românesc de către un moldovean care cunoștea întrucâtva lexicul rusesc. Aceasta s-a întâmplat probabil în a doua jumătate a secolului al

XVIII-lea sau în prima jumătate a secolului trecut, când pe teritoriul Moldovei au staționat deseori trupele rusești cu ocazia războaielor lungi dintre ruși și turci. E o influență exterioară, de detaliu de epocă, nu adâncă și veche, care ar fi vehiculat însuși basmul din repertoriul rusesc la noi.

Creangă le-a păstrat tocmai pentru că sugerează cu putere atmosfera, dau culoare de epocă, tipizează soldatul rus. Cât erau moldovenii de familiari în acea vreme cu unele expresii rusești, se vede și din formula Ni boisa pe care o folosește

Vasile în Povestea lui Ionică cel prost.

Basmul trebuie să aibă o vechime considerabilă, fiind atestat în antichitatea îndepărtată, în literatura greacă și ebraică³. Astfel, într-o legendă păstrată de Ferekydes-și care trebuie să fi fost cunoscută cântărețului Iliadei-Zeus trimite moartea la Sisyphos ca să-l ia, dar acesta o ferecă în lanțuri și nimeni nu mai moare. Într-o legendă ebraică.

David leagă și el moartea. Cât despre scaunul de pe care nu se mai poate mișca cel așezat, acesta e întâlnit de asemenea în mitologia greacă, Hefaistos confecționează unul pentru

Her a.

Boite și Polivka văd în comanda de intrare în sac o rămășiță dintr-o veche formulă de descântec prin care spiritele rele erau închise și făcute inofensive, atestată în literatura germană încă pe la 1400³⁸.

Povestea porcului (Aa. Th. 425 A), publicată întâia oară în Convorbiri Literare, X (1876), tradusă de Brun în Sept contes roumains, 1894, 225 – 263, este una dintre cele mai răspândite povești de la noi, fiind culeasă din toate provinciile țării și de la aromâni. Se cunosc 71 variante³⁹, din care

6 anterioare variantei Creangă.

I. Variante publicate:

1. Trandafirii, în A.A. Schott: Walachische Märchen, 239 – 246.

2. Der unsichtbare Mann, în Fr. Obert: Rumänische Märchen und Sagen.

99 – 101.

3. Von der Schlange die ein Weib gebar, în Fr. Obert: Rum. Märchen und

Sagen, 54 – 5.

I I rirra Făt-Frumos și zânele, în I.G. Zbiera: Povești populare românești.

ÎI I < (Ilorodnicul de jos-Rădăuți).

Psyche, de At. Marienescu, în Federafiunea, 1872, nr. 64 (Cluj, Turda).

I) Porcul cel fermecat, în P. Ispirescu, Legende sau basmele românilor ești, de la mama sa, între 1838 – 1847), 49 – 61 și trad. de M. Kremlin în Rumänische Märchen, 48 – 66 și de N. Iorga: Contes roumains, ÎI > 126.

7 Istoria șarpelui, în Calendarul basmelor și al cânturilor populare pe anul ts; o, 30 – 33.

M Șarpele unchiașului, în N.D. Popescu: Calendarul basmelor și al legendelor populare pe anul 1882, 56 – 65 și în Carte de basme, IV, 78 – 102.

I». t rdișorul șerpilor, de I. Mera, în Convorbiri Literare, XVI, (1882 – 3), reprodus în Timpul, VII (1882), 196 – 200; în Independenta română, IX (1882).

„(h; în Gazeta poporului, V (1890), 19 – 22, apoi în volumul: Din lumen larmelor, 5 – 43.

10 Rândunică, în Gazeta Transilvaniei, LII (1889), nr. 270 (1.P.R.)

I I. Șarpele ginerele împăratului, în Barbu Constantinescu: Probe de limba

I hi. Țiganilor din România, 61 – 65 (Budești-Oltenița).

12. Ginerele dracului, în Tribuna, VI (1889), 249 – 252.
13. Uitatul, de G.I. Pitiș, în Convorbiri Literare, XXV (1891), 267 – 273.
- I I Feciorul moșului, de Oreste, în Tribuna, VII (1890), 280 – 283.
- I. Sf. Dumitru, de Al. Antemireanu, în Conv. Lit., XXX (1896), 973 – 981.
- 71 I11 volumul Păpușică, păpușică, 65 – 78.
- 1 (1. Făt-Frumos și fata negustorului, de P. Ispirescu (inedit, la Șâineanu, liier. cât., 246 – 248).
11. Dovleacul cel năzdrăvan, de P. Ispirescu (inedit, la Șâineanu, lucr. cil., 248 – 9).
- În Ginu Costanginu, de G. Catană, în Gazeta Transilvaniei, LVI (1893), nr. 69 (Câlnic-Reșița), reprod. În voi. Poveștile Bănățului, I (116 – 127).
19. Împăratul șerpilor și fata împăratului Roșu, de N. Mateescu-Dabija.
- 11 Pagini Literare, I (1889), nr. 22.
20. Fratele Bucățică, în D. Stăncescu: Basme, 67 – 82.
- Îl șarpele moșului, în D. Stăncescu: Basme, 309 – 323 (Boțești-Gâești).
22. Minea Viteazul, în D. Stăncescu: Glume și povești, 155 – 168 (Preazna Nouă-Lehliu).
23. Feciorul moșneagului și fata împăratului, de R. Marinescu, în Șezătoarea.
- 11 (1893), nr. 5 – 6, p. 107 – 116 (Heciu-Pășcani).
24. Porcul fermecat, în D.N. Popescu: Basme multe și mărunte, 1-15.
25. Ginerele dracului, în I.T. Mera: Din lumea basmelor, 215 – 241.
26. Mănăstirea Caracatesa care în vârf crește și în 14 se-mpletește, de Mateescu
- Movilă, în Revista școlarilor, București, I (1897 – 8), 100 – 103.
27. Ion Porc împărat, în I.P. Reteganul: Povești din popor, 131-Iot (Blaj-Mediaș);

28. Die drei Steme, în P. Schullerus: Rumänische Märchen, 612 – 616 (Marpod-Agnita).
29. Corb-ul cilibi, în P. Papahagi: Basme aromâne, 472 – 5 (Avela-Epir).
30. Povestea cu timbrele, de N. Mateescu, în Neamul românesc literar, 1 (1908 – 9), 552 – 5 (Călienii-Galați).
31. Soarele însurat, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 601 – 3 (Stănești).
32. (f. titlu), în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 603 – 4 (Botoșari)
33. Povești despre vânt, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 406 – 7 (Hârlău-Hârlău).
34. În rai, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 408 (Șiret-Rădăuți).
35. Dragostea Hulubii, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 446 – 448 (Stănești).
36. Povești, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 812 – 814 (Botoșani-Botoșani).
37. Povestea soarelui, de T. Popovici, în Semănătorul, VIII (1909), 255 – 9. 298 – 303 (Zorleni-Bârlad).
38. Sf. Dumitru, în T. Pamfile: Sârb. de toamnă, 69 – 70, reprod. din C. R. Godin-D. Mihalache: Sârb. poporului, 86 – 7.
39. Soarele și luna, de E. Voronca. În Ghilușul, I (1913), nr. 2, p. 3 – 5 (Botoșani-Botoșani), reprod. În T. Pamfile: Cerul și podoabele lui, 20 – 22.
40. Balaurul fermecat, de T. Popovici, în Ion Creangă, I (1908), nr. 4. 102 – 110, 132 – 140 (Bogdănești-Bârlad).
41. Făt-Frumos-Graur, în D. Furtună: Izvodiri din bătrâni, 30 – 45 (Mănăstireni-Botoșani).
- Povestea porcului năzdrăvan, de T. Pamfile, în Viața Literară, I

- (1906), nr. 13, p. 6-S (Țepu-Tecuci), apoi în volumul: Feți frumoși de odinioară.
38 – 54.
43. Petre Făt-Frumos, în N. Dumitrașcu: Busuioc, 95 – 108 (Calopăr-Craiova).
44. Floarea soarelui, în Comoara satelor, I (1923), nr. 2, p. 30.
45. Ioan Șerpe Frunză verde, în I. Bota: Povești bătrânești, 35 – 45.
46. Fecior de împărat fermecat, în St. Reteganul: Povestii snoave, 26 – 31, reprod. În St. Reteganul: Domnișoara broască, 26 – 31.
47. Legenda florii soarelui, în Lumea copiilor, V (1926), nr. 211, p. 8 – 12.
48. Balaurul fermecat, în Luminița, Brăila, II (1935 – 6), nr. 7, p. 20 – 24 (Viziru-Brăila).
49. Povestea șarpelui, în I.C. Cazan, Lit. pop. Drăguș, 24.
50. Povestea șarpelui, în I.C. Cazan, Lit. pop. Drăguș, 23.
- 5 I. îi uda fermecată și fiul de împărat, în I. Hiltea: Basme noi, 17 – 32.
- 5! Cu Hat prinț, în O. Bârlea: Antologie, II, p. 51 (Fundu Moldovei-Câmpulung).
- II. Variante nepublicate:
- le >. Împăratul cu trei fete, în A.I.F., mg. 1249 a (Cândești-Muscel).
- ȘI. Cu purcelu, în A.I.F., i. 14062 (Turț-Oaș).
55. Țeastă uscată, în C. Mogoș: Din basmele Bărăganului, ms. B. Ac.
- U.S.K., p. 31 – 36.
56. Cu fata de la șezătoare, în A.I.F., i. 14164 (mg. 330) (Racșa-Oaș).
57. Cu porcul fermecat, în A.I.F., mg. 1332 a (Albești-Muscel).
58. Povestea porcului, în A.I.F., mg. 1243 a (Albești-Muscel).
59. Cu mănăstirea de tămâie, în A.I.F., mg. 1296 (Bughea de Sus-Muscel).
- Îi). Porc împărat, în A.I.F., i. 13240 (Fundu Moldovei-Câmpulung).
- (il. Doi feți logofeți cu părul de aur creț, în A.I.F., ms. 4752, III, p. 93.

62. Cu Varum și Ciolan, în A.I.F., mg. 840 (Fundu Moldovei-Câmpulung).

03. Povestea cu împ. șerpilor și fata împ. Roșu, în A.I.F., i. 10665 (Putna?).

0. împăratul Verde, în A.I.F., i. 11130 (Cerbăl-Hunedoara).

05. Șarpele fermecat, în A.I.F., i. 10651 (Ferești-Vaslui).

O o. Psyche, în A.I.F., mg. 1893 a (Cresuia-Beiuș).

07. Povestea cu ariciul, în A.I.F., mg. 2254 b (Rozavlea-Vișeu).

08. Savin împăratul șerpilor, în A.I.F., mg. 2547 gg (Godeanu-T. Severin).

(vi. Cu purcelu, în A.I.F., mg. 2793 c-2794 a (Boboiești (Pipirig) – Tg.

Neamț).

70. Cu fata de împărat, în A.I.F., mg. 2815 c (Mălini-Fălticeni).

71. Cu doi bătrâni, în A.I.F., xng. 2928 II-IIA (Vălișoara-Aiud).

Variantele citate nu au aceeași schemă epică, aparținând la mai multe subtipuri. În cele mai multe – 23 variante

soțul e ascuns în piele de șarpe (3, 7, 8, 9, 11, 14, 18, 19, 21.

22, 35, 36, 40, 41, 48, 49, 50, 56, 62, 63, 64, 65 și 68); în piele de porc ca la Creangă apare soțul în mai puține variante:

6, 23, 24, 27, 28, 38, 42, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 66, 69, 70 și

71. În alte 4 variante soțul e arici (12, 25, 45, 67), mai rar dovleac (var. 1 și 17), apoi în câte o variantă copil cu țeasta uscată (55), bucată de carne (20), căpățână de cal (43), cățel

(26), balaur (13), corb (29), pește (de fapt soarele camuflat în pește; 39), soarele (44), vântul (34). În alte 10 variante, soțul e invizibil, zărit noaptea la lumânare ca în romanul

BIBLIOTF

lui Apuleius, a cărui identitate e diferită: flăcău frumos

(1, 2, 16, 52), împăratul zânelor (5), soai-ele (10 și 47), vântul ce devine om (33), o umbră nedefinită (30) sau

Sf. Dumitru (15).

Cele mai multe variante au aceeași schemă epică pe care o dezvoltă și varianta Creangă, cu unele diferențieri ale detaliilor: 1, 2, 4, 6, 7, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24.

26, 27, 28, 29, 36, 40, 41, 43, 45, 50, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64. 66, 69, 70. La aceste 36 variante se mai pot adăuga încă 3 variante care au un început diferit (4, 13, 45) și alte 11 care au

alt final, fie că acesta se îndepărtează de cel clasic ca la

Creangă, fie că i se adaugă alte acțiuni care prelungesc basmul (3, 8, 10, 22, 28, 29, 38, 41, 47, 63 și 68).

Mai apropiate de varianta Creangă sunt variantele 19.

24, 57, 58, 59, 60, 69 și 70. Între acestea și Creangă există unele deosebiri de amănunte. Astfel, în varianta 19, soțul camuflat în piele de șarpe execută, pe lângă podul de aur, un palat cu un porumbar de aur, apoi o cișmea de aur.

Soția e însoțită de fata babei care a sfătuit-o să arunce pielea în foc. Somnul total e obținut prin „straie de noapte”.

etc. Mai apropiată e varianta 24: s-ar putea ca D.N. Popescu să se fi lăsat influențat de lectura lui Creangă, peste a cărei variantă nu se suprapune totuși, dat fiind că purcelul execută la cererea viitorului socru nu numai podul, ci și o grădină și un palat, iar a treia oară un alt palat de diamant cu poduri de diamant. Lipsa informatorului și a localității măresc suspiciunea.

Variantele muscelene 57, 58 și 59 par și ele influențate de povestea lui Creangă cu care totuși nu se confundă, în cea dintâi, purcelul execută întâia oară un castel mare, apoi o șosea de argint și de aramă, iar Sf. Sâmbătă îi dă soției un ceas ce cânta, pe lângă războiul de aur dat de Sf.

Vineri. În varianta 58, purcelul execută numai șoseaua, iar soțul e adormit cu ceai descântat; varianta 59 e mai apropiată de Creangă, atât că purcelul săvârșește, pe lângă podul de aur, alte isprăvi cerute de viitorul socru: 1) să secătuiască o pădure, să semene grâu, dimineața să-i ducă pâine coaptă; 2) să secătuiască altă pădure, să cultive vie, dimineața să-i ducă vin. În varianta 60, purcelul face, pe lângă pod, o mănăstire de ceară, ceea ce reamintește mănăstirea de tămâie a lui Creangă, unde se refugiază soțul. Apoi povestea continuă ca la Creangă, atât că în locul ciocârlanului apare un cioroi șchiop. În var. 69, purcelul face de ori podul, de 2 ori stricându-l fiindcă fata nu l-a sărutat.

Micile diferențieri semnalate nu pot înlătura ipoteza că ultimele 7 variante provin din lectura lui Creangă. În mod i <Tt, după afirmațiile povestitorilor, var. 69 și 70 provin din

< reangă. S-ar putea ca elementele diferențiatore să provină din niște variante locale mai vechi înlăturate din circulația orală de varianta livrescă a lui Creangă, sau să fie aportul povestitorilor

populari care, preluând varianta Creangă, i-au adus aceste mici modificări. Compararea variantei Creangă cu 36 variante citate care aparțin acestui subtip (Aa. Th.

125 A) trădează cu ușurință fondul de sorginte folclorică, în cadrul schemei, neașteptat de unitară, amănuntele variază, ceea ce presupune o îndelungată circulație în repertoriul epic oral. Peșitorul săvârșește, fie numai un pod, de obicei de aur ca la Creangă (var. 26, 28, 62), de arama (3.

66) sau de fier (18), fie un drum de aur (41, 52, 58), iar uneori umple ulița de porci (45). Nu rareori, socrul cere minuni în două zile succesive și peșitorul face, pe lângă podul de aur, o mănăstire de ceară (60), defrișează o pădure și cultivă grâu sau mei (11, 51, 55), sau viță de vie (43, 48). În locul acestora, peșitorul execută alte două minuni, un castel, apoi o șosea de aramă și de argint (57), dar cu precădere, socrul cere trei minunății: pod de aramă, de argint și de aur (var. 17, 22, 23, 42). În alte variante, se cere numai un fel de pod – de obicei de aur – apoi alte două isprăvi:

O pădure să fie defiișată și cultivată cu grâu, apoi cu vie (59), sau în locul ultimei isprăvi o haină potrivită pentru fata peșită (64); curte de aur și vale de aur (36, 40, 54)

sau argint (27), o grădină cu palat, apoi un palat de diamant (24), sau un palat, apoi o biserică (14), un palat și o cișmea de aur (19, 63). Într-o variantă, socrul cere: un palat, apoi o grădină cu grajduri și trăsuri de aur, și în sfârșit o biserică de matostat cu o sută de popi (8). Patru isprăvi sunt solicitate în varianta 21: pe lângă cele trei poduri, niște case în văzduh, ce se rotesc după soare, iar în varianta 49, acestea sunt mai multe: pod, apoi case de aur, apoi 10 trăsuri de aur, apoi alte trei isprăvi: aruncarea buzduganului, uciderea împăratului Roșu și alegerea cailor. În varianta 67, socrul dă fata fără să solicite nicio probă a puterilor ginerelui arici.

Călcând consemnul, soția – adesea cuprinsă de un brâu de fier – pleacă în căutarea soțului care a blestemat-o să nu nască până la atingerea brâului cu mâinile lui. În câteva variante, și soția îl blestemă să nu-i poată spăla nimeni cămașa (var. 4, 19, 63). În drum, ea trece pe la zilele săptămânii: Sf. Luni, Sf. Marți, Sf. Miercuri, Sf. Joi, Sf. Vineri.

Sf. Sâmbătă și Sf. Duminică – de obicei numai pe la trei dintre ele, cele mai frecvente fiind Sf. Miercuri, Sf. Vineri și Sf. Duminică, ca la Creangă (var. 1, 7, 14, 17, 18, 40.

43, 58, 60). Uneori soția trece numai pe la două din aceste zâne, Sf. Vineri și Sf. Duminică (var. 2, 50), Sf. Miercuri și

Sf. Duminică (var. 29). În varianta 13, aceasta le vizitează pe toate, începând cu Sf. Luni, dar abia Sf. Duminică o ajută. Foarte rar, zânele sunt înlocuite prin aștri personificați, lună și soare (var. 6 și 53), vânt, lună, soare și luceafăr

(var. 27), iar în varianta 56 pmtr-o vrăjitoare de rând.

Soția primește aproape întotdeauna trei obiecte miraculoase de aur: instrumente de tors și țesut care lucrează singure și o pasăre cu pui. Câteodată, toate obiectele sunt afectate torsului: fus – ffurcă + caier (var. 56) sau furcă – f vârtelniță + stativă (var. 4). În majoritatea covârșitoare a variantelor, soția primește o furcă, o vârtelniță, apoi o cloșcă (var. 1, 59, 23, 24, '36, 7, 22). În varianta 60, cloșca e înlocuită prin rață, iar în altele, vârtelnița e înlocuită prin două mere de aur (var. 13, 43, 18, 63), printr-o masă de aur (17), sau printr-un inel (15), ori un meleșteu

(41). În varianta 50, soția primește un război, apoi o cloșcă și două mere, iar în var. 21 primește o cloșcă, un purcel, doi porumbei. Mai rar, soția e dăruită cu două obiecte:

război și furcă (58), sau numai furcă (66). În câteva variante, soția e ajutată altfel, primind un șoarece care-l va mușca pe soțul ei adormit, apoi câte o nucă de argint, de aur și pestriță din care va scoate câte un rând de haine din materialul corespunzător (27), un război, un ceas și o cutie de alimente (57), opinci de fier și toiag de fier (2), o cămașă de păianjen, fuse de aur și andrele de aur, precum și un caier de păianjen (14). Câteodată apar alte ciudățenii: Sf. Miercuri o ajută cu un descântec (29), sau cele trei obiecte luate de la dracii care se ceartă pentru împărțirea lor: bățul (care împietrește), mantaua (ce face nevăzut) și ghețele (care duc mi în e voia solicitantului) (28). Alteori, soția e numai

lăsată în iuză prin cuvinte (var. 6, 38, 53). Tipsia de aur din vin iunta Creangă nu apare în niciuna din variantele cunos Milf. Ultima zână sau ființă care găzduiește soția îi dă și fliturile necesare cu privire la locul unde se află soțul și i i folosirea obiectelor dăruite. Adesea, aceasta oferă soției iinlurerate doar o călăuză familiarizată cu ascunzișul soni lui. De obicei, însoțitorul e o pasăre, mai frecvent un fi M Îrlan șchiop ca la Creangă (var. 19, 24, 26, 43, 57, 58, i («. 63, 69 și 70), cu totul rar un „hultan” (vultur) șchiop i 10), un cioroi șchiop (60), o rață șchioapă

(64). Câteodată.

Iocârlanul e însoțit și de împăratul vulturilor (19), sau de în rocostârc și un urs (63). Incidental, apare și un șoarece

Iliop (50) sau chiar vântul (2) cu rolul de călăuză. Ajunsă l. i curtea fostului soț, nevasta își scoate pe rând obiectele miraculoase și le vinde succesiv pentru o noapte petrecută

Iugă cel căutat. Acesta nu se trezește la chemările ei – une-l i versificate – de a-i atinge brâul ca să poată naște decât i treia noapte, din cauza somniferelor puternice pe care i le

<l. i stăpâna casei – de obicei a doua soție, mai rar mama lui (Sf. Duminica în var. 15) sau zmeoaica vrăjitoare (var.

52). Soțul e adormit cu lapte vrăjit (24 și 60: la Creangă l. ipte dulce ca și în var. 69), cu ceai descântat (58), cu ceai ilf adormire (64), cu băutură (1, 43), cu pâine uitată și apă uitată (26), cu cină adormită (50) sau cu mâncări și băutuii adormite (52). Cu totul rar, somniferele sunt de natură fexternă: hainele de noapte de adormire (19, 63) sau perna

le somn (4). În a treia noapte, soția naște fără durere când

otul îi cuprinde brâul și se recăsătoresc, soția de a doua fiind părăsită, sau chiar pedepsită, cu totul incidental soțul rămâne bigam (var. 4). În câteva variante, finalul basmului este altul. Unele au profil de legendă și soții după întâlnire

I împăcare devin luceferi, iar copilul steaua nopții (var.

28) sau soția e prefăcută de către soare în floarea soarelui drept pedeapsă pentru curiozitatea ei nepermisă (47), sau chiar în năframă (10). În alte variante, acțiunea e continuată cu alte episoade, de obicei comune altor tipuri. Uneori, soții fug de stăpâna zmeoaică aruncând cele trei obiecte care se prefac în obstacole, ca în tipul Aa. Th. 313 (9, 10.

12, 25, 29, 41). În variantele 18 și 56, basmul continuă cu aventurile celor doi copii cu părul de aur născuți de soție, ca în „Înșiră-te mărgărite” (Aa. Th. 707). În varianta 22, soțul omoară apoi balaurul păzitor al unei fântâni (Aa. Th.

300) și basmul continuă cu episodul soției necredincioase

(Aa. Th. 315). În varianta 63, basmul continuă cu recâștigarea ochilor moșnegilor furați de zâne prin procedeul stereotip: zânele sunt prinse cu mâinile în despicătura unui lemn sub pretextul scoaterii miezului lemnului pentru a face alt fluier (sau dop de fluier). Uneori,

soțul pleacă la alt război unde își află moartea (68). În var. 71, purcelul, după căsătorie, eliberează trei fete răpite de zmei, în tovărășia lui Sfarmă-Piatră și Strâmbă-Lemne (Aa. Th. 301B).

Câteva variante sunt defective sau schematizate, cu acțiunea mult scurtată. Când soția îi arde pielea de animal, el moare, apoi la scurtă vreme moare și ea de inimă rea (8).

Mai adesea, prin căsătorie, vraja dispare și soțul își recapătă înfățișarea umană (11, 46, 51, 55 și 67). În variantele 48 și 49, acțiunea se sfârșește cu căsătoria, fără să se arate ce s-a întâmplat cu soțul vrăjit.

Menționam și începutul felurit, întâlnit numai în 4 variante. Fetele împăratului cer ca acesta să le aducă din târg:

un lucru de preț (haină de argint, de aur, cercei, inel) cele două mai mari, pe când cea mică cere ceva neobișnuit: o floare în timpul iernii (13) sau fructe cântătoare (46). În varianta 45, socrul cere pețitorului să umple ulița de porci.

Acesta pleacă cu fata mai mare pe care o decapitează, pește pe a doua, după care acțiunea continuă după tipicul clasic (45). Varianta 4 e mai îndepărtată, cu un început diferit lung, constând din două episoade: redobândirea ochilor moșnegilor de la zâne și pețirea fetelor de împărat din foișor cu ajutorul calului năzdrăvan îmbrăcat în piele de urs. Fiindcă soția aruncă în foc pielea de urs a calului, soțul pleacă în lume, iar soția în căutarea lui, acțiunea reintrând în șablonul tipului analizat. Au mai rămas 15 variante aparținând altor subtipuri, care au o desfășurare diferită, îndepărtată de varianta Creangă, asupra cărora se cuvine a se insista numai într-un studiu monografic al tipului, ținta noastră fiind de a aprecia variantele în raport cu gradul de asemănare cu povestea lui Creangă. Acestea sunt variantele: 5, 16, 20, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 42, 44, 52.

62 și 65.

Basmul se întinde pe o arie considerabilă, din Europa puiă în India și Indonezia, apoi în Africa și America, cu e în cvență rar întâlnită. El este în același timp și unul dintre Ioane puținele basme atestate încă din antichitatea clasică prin faptul că a fost inserat de scriitorul latin din al II-lea secol al erei noastre în romanul său, tradus de curând și la noi, Măgarul de aur. Numeroși cercetători i-au consacrat studii monografice, de menționat fiind cele ale lui Tege

< off, Stumfall, Boberg, de Meyer și Swahn. Cercetătorul polonez

M. Kawczyński, în studiul său *Amor und Psyche tu den Märchen* din 190940, susținea că basmul popular ar proveni din romanul lui Apuleius. Investigațiile ulterioare, bazate pe cercetări mai ample asupra ariei de răspândire și asupra literaturii medievale, au dovedit netemeinicia ipotezei lui Kawczyński: nu basmul popular descinde din romanul lui Apuleius, ci, dimpotrivă, scriitorul latin a preluat din circulația orală acest basm. Ultimul studiu monografic al lui Jan-Ojvind Swahn: *The tale of Cupid and Psyche*

(Aa. Th. – 425 + 428), tipărit la Lund în 1955, confirmă cu o documentație mai amplă originea folclorică a acestui basm. Utilizând peste 1100 variante culese de pe tot globul – printre care și 17 variante românești din cele 29

Indicate de catalogul lui Schullerus – Swahn arată că

Apuleius a preluat din circulația orală basmul despre soțul invizibil care calcă interdicția, prelucrându-l, adăugându-i elemente mitologice. Cercetătorul suedez opinează că acest basm ar fi o moștenire străveche, indo-europeană, ceea ce-l imine, în stadiul actual al cercetării basmelor, o ipoteză destul de plauzibilă.

Fata babei și fata moșneagului (Aa. Th. 480) a fost publicată întâia oară în *Convorbiri literare*, XI (1877), tradusă de

M. Kremnitz în *Rumänische Märchen*, apoi republicată în edițiile ulterioare și mai cu seamă în numeroase manuale școlare. Basmul este răspândit în toate provinciile țării, apoi la megleno-români, fiind atestat până acum în 22 variante 4), din care trei anterioare celui publicat de Creangă.

I. Variante public ale:

1. Fata moșului cea cuminte, de P. Ispirescu, în *Țăranul român*.

1862, nr. 25, apoi în volumul *Legendele sau basmele românilor*, 1872 și 1882

(povestit de mama culegătorului).

2. Sfânta Vineri, în I.C. Fundescu: *Basme*, 118 – 127.

3. Draga mamei și fata tatii, în I.G. Zbiera: *Povești populare românești*.

206 – 211.

4. Pipelcuța (Cenușereasa), în N.D. Popescu: *Calendarul basmelor și al legendelor pe anul 1883*, 33 – 43.

5. Răsplata Sfintei Stmbete, de D. Stăncescu, în *Hoțul*, București, 1 (1887 – 8), nr. 13"! 101 – 102; *Familia*, XXVI (1890), nr. 50, p. 596,

apoi în v. lumul

Basme, 148 – 152.

6. Fata moșului și fata halei, de P. Ispirescu (inedit la Șâineanu, lucr. câț.

716).

7. Fata moșului și fata babei, în G. Cătană: Poveștile Bănătului, I, 89 – 98

(Valeadieni-Reșița).

8. Povestea Sfintei Duminici. Fata harnică și cea leneșă, în E.N. Voronca;

Datinile și credințele, 261 – 263 (Botoșani-Botoșani).

9. Soarele și luna, cununa, în E.N. Voronca: Datinile și credințele, 593 – 595.

10. La fille du vieillard et celle de la vieille, în X. Iorga: Conies roumains.

89 – 104 (Iași).

11. Fata babei și fata moșului, în I.C. Cazan: Lit. pop. Drăguș, 28 (4 variante identice).

12. Vampirul, în G. Weigand: Wlacho-Meglen, I. Eipâig, 1892, 59 – 64.

II. Variante nepublicate:

13. Fatababei cu a moșului, în A.I.F., i. 13265 (Fundu Moldovei-Câmpulung).

14. Fala moșului și a babei, în A.I.F., i. 11016 b (Cerbăl-Hunedoara).

15. Fata moșului cea cuminte, în A.I.F., i. 10633 (Izverna-T. Severin).

16. Fata lu' moșu, în A.I.F., mg. 2487 a (Ticvanu-Mare-Oravița).

17. Fata moșului cea cuminte, în A.I.F., mg. 2547 ff (Godeanu-T. Severin).

18. O fată bună și una rea, în A.I.F., mg. 2085 a (Desești-Sighet).

19. Fata moșului și fatababei, în A.I.F., mg. 2369 u-2370 a (Vălcău de sus-șimleu).

20. Cu un moșneag și cu o babă, în A.I.E., mg. 2809 b (SE; a (Pipirig) – Tg.

Neamț).

21. Fata babei și fata moșneagului, în A.F.C., 455 (Moldova).

22. Poveste, în A.F.C., 458 (Aluniș-Slatina).

I) între variantele citate, majoritatea covârșitoare – 15

Vim, uite – se încadrează în același subtip ca și basmul lui

(i rangă. Ceea ce izbește de la prima vedere, este marea lor i i i na n-are, cu excepția unor detalii de minimă importanță.

M.n mult chiar, cercetătorul ar fi ispitit să considere variiii.1 Creangă drept o pastişare a variantei Ispirescu, cu ada-l, ul unor elemente, dacă n-ar fi alte variante moldovenești, în influențate de Ispirescu, care să ateste existența subitului în linii foarte asemănătoare și pe teritoriul moliluvrnesc. Unele variante sunt influențate de lectura lui

I ipirescu și Creangă, fără a putea delimita cu hotărâre ceea în provine de la unul și de la celălalt. Hotărât influențate

și Creangă sunt variantele 8 și 18, de Ispirescu variantele

I I, 15, 17 și 19, la care s-ar putea adăuga cu oarecare uvăială și variantele 11 și 13.

Printre elementele schemei epice a variantei Creangă, nur lipsesc la Ispirescu, e în primul rând cățeaua îngrijită, prezentă însă în variantele moldovenești 8 (influențată de i rangă), 9, 3 (două cățele), 20 și 21, apoi în varianta mun-Irană 2, anterioară lui Creangă, în care apare un ogar ce va i i plăti fata cu un iepure prins de el. Cățeaua cu „zgârdan”.

Inimos se întâlnește și în varianta 18, provenită din Creangă, apoi în var. 21. De asemenea, la Ispirescu, plecarea fetei li. u nice de acasă e determinată de căutarea unui foc în zare, pe rând la Creangă, fata e alungată de tatăl ei la insistențele

11 regel.

Schema variantelor acestui subtip – 1, 2, 3, 4, 7, 8.

II), 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22 – e aceeași, cu mici în vieri de amănunt, pe alocuri cu unele lapsusuri. Plecată ui lume, fata cea harnică întâlnește în drum diferite ființe

I obiecte pe care le îngrijește. Doar în varianta 16 aceste rirmente lipsesc și pot fi considerate ca o omisiune din cauze mnemotehnice. În afară de cățea, întâlnită la Creangă și în variantele indicate, fata mai curăță un păr ca la Creangă

(v-ar. 2, 4, 11, 13, 14, 19, 21, 22), sau un măr (9, 3 și 8) sau un măr și un păr (var. 18). Uneori se specifică numai denumirea genului, un pom, sau pomi (var. 10 și 15), iar la Ispirescu apare o grădină întreagă (var. 1). În varianta 8, fata mai i urăță și alți arbori. Apoi fata

moșneagului îngrijește un cuptor (absent numai în var. 13) și o fântână, sau izvor. În varianta moldovenească 3, fata capătă la înapoiere nu numai apl rece, ci și două pahare de aur.

În varianta 4, pe lângă cele din schema Ispirescu, fata mai leagă aripa unui corb rănit care o va povățui cum să se comporte la stăpână. În cele din urmă, fata intră servitoarei la Sf. Vineri, ca la Creangă și în majoritatea covârșitoare al variantelor (1, 2, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 17 și 19) său la Sf]

Duminică (var. 3, 16 și 18). În var. 22, fata slujește nu ol zână, ci niște pitici, slujba constând în a le aduce fragi din pădure. Aceștia dau simbrie și darul de a-i cădea la fiecarei vorbă un galben din gură.

Ca răsplată pentru slujbă, fata își alege lada cea mai urâtă care se dovedește a fi plină de bogății: haine de aur. galbeni, sau vite multe, iar în var. 21, fata primește o dată cui lada o căruță cu un cal.

Fata cea leneșă se poartă cu aroganță, nu curăță nimici în drumul ei, opărește sau maltratează „puii” stăpânei și ia lada cea mai arătoasă. La înapoiere, e chinuită de foame, sete, fiindcă cuptorul și fântâna o refuză, pomul își ridică crengile sau o înțeapă, cățeaua o mușcă, iar când deschide]

lada, jivine îngrozitoare – de obicei șerpi – o mănâncă pe I

ea și pe mamă-sa. Varianta 4 se abate întrucâtva de la această schemă. Fata alungată de vitregă intră întâi servitoare la o văduvă, care o trimite la Sf. Luni, aceasta la soră-sa Sf!

Marți, apoi la sora Sf. Miercuri și Sf. Joi, curățind succesiv în drum un puț, un cuptor și un păr. Intră servitoare la Sf.

Vineri unde hrănește bine păsările – nici cald, nici rece, nici moale, nici tare – și ia o cutie la sfatul corbului căruia

I-a legat aripa. La întoarcere, rămâne servitoare în casa tatălui său. Fata cea leneșă a vitregii se alege cu o ladă plină de pietri. Apoi basmul continuă cu un episod din tipul

Aa. Th. 510: la o petrecere a împăratului, fata moșului se îmbracă succesiv în trei seri în haine de aramă, argint și aur, scoase din cele trei mere căpătate de la Sf. Vineri.

A treia oară, la plecare își pierde condurul, e recunoscută după acesta și devine împărăteasă. De asemenea, în var.

22, pentru că fata mânca ea aproape toate fragile, piticii o pedepsesc să-i cadă la fiecare vorbă o broască din gură.

Un început diferit de ceea ce se întâlnește la Ispirescu și

Creangă mai apare pe alocuri. Astfel, în varianta 3, fata harnică în șezătoare scapă ghemul în părau și fuge după el.

„Iiiluid în drum cele două cățele și celelalte elemente lipire. În varianta 10 – de asemeni moldovenească – moșul își duce fata în pădure, ea revine după dâra de sare, două oară, ploaia topește sarea și fata pleacă în lume.

Celelalte 4 variante se încadrează fiecare în câte un subtip mai mult sau mai puțin îndepărtat. În varianta 5, fata îi unică persecutată de vitregă scapă ghemul și se duce lup.! el până la Sf. Sâmbătă. Aici îngrijește bine lighioanele im lada cea urâtă din care ies o carâtă cu cai și alte bogății, în mărită în sat. Fata babei deapănă un ghem până la Sf.

Îmbată unde opărește lighioanele, e alungată cu lada cea m. îi împodobită: lighioanele ce ies din ladă o sfâșie. Varirul; i 9 e mai stufoasă și cu episoade noi. Fata harnică per Mvutată de vitregă pleacă în lume. În drum, curăță o fâniină, un măr, o cătea. Intră slujnică la o „cucoană” care o

! n-o să îngrijească de cloșca cu puii de aur și de furca de nuce torcea singură. E răsplătită cu un cârd de vite ce se întinde de la casa stăpânei până la cea a fetei. Numai fiul împăratului îi poate scoate inelul din deget și în consecință

O ia de soție, după ce la cererea împăratului fata aduce

MM) de iepuri, vulpi și lupi printr-o șuierătură. Apoi soțul i pleacă la război, se rătăcește la niște hoți care îi câștigă l. i jocul de cărți până și hainele de pe el. Drept pedeapsă, împăratul îl închide în poiata porcilor. Soția se duce la hoți, îi omoară, aduce hainele și e recunoscută de soț după gheață.

Im la vitregă lipsește cu desăvârșire în acest subtip.

În variantele 6 și 20, fata pleacă după foc și ajunge la

Dumnezeu și Sf. Petru. Găsind un păduche la Dumnezeu.

I spune că e mărgăritar (6) sau diamant (20). Acesta o iMiiecuvântează: să răsară în urma pașilor ei busuioc și la

1 uliță, iar din păr să-i cadă mărgăritare la pieptănat (6).

Haba trimite și pe fata ei, dar aceasta ocărăște pe Dumnezeu pentru păduche și e blestemată să vorbească fără rost și părul să-i fie plin de păduchi. Var. 20 sfârșește cu căsătoria fetei cu feciorul împăratului după ce e recunoscută prin i; licata luată la joc ca în var. 4. Varianta 12 meglenită aparime de asemeni altui subtip. Maștera trimite fata harnică la moara strigoiului (vampirului). Ea se duce cu un

câine.

O pisică și un cocoș pe care le hrănește cu turtă. Vampi
1 ui e trimis de fată – la sfatul animalelor – după o ladă

< îi bani și haine. Când revine cu ele, animalele îl sperie cu strigătele lor, vampirul fuge, fata ia lăzile cu bani și haine și revine acasă. Baba trimite și pe fata ei, dar ea nu hrănește animalele și strigoiul o sfâșie.

Tipul acestui basm este unul dintre cele mai răspândite și mai frecvente pe tot globul pământesc. Cercetătorul WJ

Roberts, în recentul său studiu despre acest tip i2, în care a utilizat doar 4 variante românești: două din Staufe Sigiminowicz, Creangă (în traducerea M. Kremnitz) și Iorga, arată că basmul e cunoscut în întreaga Europă, apoi în

Asia din Orientul Apropiat până în Japonia, în Africa și în America (prin coloniști). Ceea ce este mai interesant, este faptul că subtipul cu răspândirea cea mai întinsă este I

tocmai subtipul în care se încadrează varianta Creangă și majoritatea variantelor românești. El ocupă oarecum zonele mai periferice, adică Europa nordică și centrală, Africa, apoi India și Japonia⁴³. De obicei, elementele de bază ale subtipului românesc se regăsesc în majoritatea variantelor străine. Astfel, de cele mai multe ori, eroinele sunt fiica vitregă și fiica babei, din Islanda peste Europa și Orientul

Apropiat până în India și Japonia, apoi Africa și America, în schimb, stăpânele la care intră servitoare fetele sunt de obicei o femeie bătrână și o vrăjitoare și Roberts consideră că aceasta ar fi forma veche a tipului. Sfintele apar numai la noi, apoi sporadic prin Polonia, Grecia, apoi în

Africa, America Latină și Filipine. Fata ajunge la stăpână într-o casă sau colibă din pădure, ca și în majoritatea variantelor străine. În drum, fata curăță diferiți pomi în majoritatea variantelor străine, mai cu seamă în Europa nordică, apoi în India. De asemenea, cuptorul este întâlnit în variantele din Europa nordică, sporadic prin Polonia și Cehoslovacia.

În schimb, animalul cel mai frecvent în variantele străine e vaca, mai rar oaia, în timp ce câinele apare abia în unele variante daneze, engleze, finlandeze, ruse, poloneze, slovace și indiene. După cum se vede, elementele tipice celui mai frecvent subtip românesc se regăsesc

în Europa pe o fâșie ce pleacă din apusul Europei nordice prin răsăritul ei, pentru ca să reapară tocmai în India. Subtipul în care eroina pleacă de-a lungul unui râu – sau după un ghem, colac fostogolit etc. – ca în varianta 5, este considerat de Roberts ca al doilea subtip important care însă are o arie mai restrânsă:

O fâșii neîntreruptă ce pornește din peninsula iberică – prin Europa sudică, prin Orientul Apropiat și Asia sudică până

Iu Japonia. Subtipul e caracterizat în primul rând prin absența ființelor și lucrurilor întâlnite în drum. Subtipului care se încadrează varianta 6 și în parte 20 se întâlnește

11 o rădic prin Europa, mai cu seamă prin Franța, unde fata este răsplătită prin însușiri miraculoase. Varianta me

Icnită aparține unui subtip reprezentat în răsăritul Europei:

1 i cehi, slovaci, sârbi, bulgari, polonezi, ruși, bieluși, apoi în țările baltice 44, iar Roberts îl regăsește și în țările scandinave, Germania, Finlanda, apoi sporadic și prin Franța.

Spania, Albania, Turcia și Africa⁴⁶. Dintre variantele străine, cea mai asemănătoare variantei românești nr. 5 (subtipul B) este varianta turcă, culeasă de Kunos din Ada

K ileh înainte de primul război mondial⁴ (î. Nu e improbabil ca varianta munteană amintită culeasă de D. Stăncescu, o apariție izolată în contextul subtipului majoritar, să fie o mliltrație mai târzie prin filieră turcească.

Roberts opinează că subtipul cu ființele și obiectele ajutătoare întâlnite pe drum, („encounters en route”) care este și cel mai răspândit, ar fi cel mai vechi. El s-ar fi născut în Orientul Apropiat, de unde ar fi radiat spre Europa și

Africa, apoi spre răsărit spre India și Japonia. Celălalt subtip, „following the river”, (mergând de-a lungul râului), întâlnit pe o fâșie continuă numai în centrul ariei (peninsula iberică până în Japonia), este mai nou. Roberts deduce originea lui mai nouă din aria de răspândire mai restrânsă și relativ compactă, în același timp și centrală, în timp ce periferia, mai conservatoare, păstrează subtipul mai vechi.

ICI crede că acest subtip s-a născut tot în Orientul Apropiat, prin evoluție, din elementele subtipului mai vechi pe care apoi l-a înlocuit aici și de unde s-a răspândit spre răsărit și apus. Dar în India și Japonia, cele două subtipuri se întâlnesc, adesea sub forme hibride, ceea ce

pare să confirme ipoteza lui Roberts 47, cu toate că aserțiunea nu rămâne decât o ipoteză ceva servi cercetărilor ulterioare. Intenția didactică puternică a basmului de a ilustra un precept moral pare să confirme originea ei în Orientul Apropiat – dar și

India – căci aici predilecția pentru narațiunile cu precepte subliniate este un fenomen caracteristic.

În ceea ce privește vechimea basmului, aceasta trebuie să fie apreciabilă, dată fiind răspândirea lui neobișnuit de largă, deși aria de răspândire de mari proporții nu e un indiciu sigur de vechime, după cum subliniază și Roberts, în Europa, basmul este atestat încă de timpuriu. Un episod apare într-un manuscris latino-ceh de la jumătatea secolului al XIV-lea, iar scriitorul englez George Peele a dramatizat basmul în *The old wives tale* din 1595. Mai târziu, basmul e publicat de napolitanul Basile (1637) și Perrault.

Compararea unor variante spaniole cu cele evreo-spaniole arată că basmul era. Închegat în forma lui de azi încă înainte de 1500 în peninsula iberică 48. Motivul celor două cutii al căror conținut contrastează puternic cu înfățișarea lor se găsește și în *The Merchant of Venice* al lui Shakespeare, ceea ce ar constitui un indiciu că basmul era destul de cunoscut în epoca elizabetană, deși motivul putea proveni și din alte narațiuni populare pe care le-a cunoscut dramaturgul englez.

Povestea lui Harap Alb (Aa. Th. 531 + 513) a fost publicată în *Conv. Lit.*, XI (1877). Eminescu reproduce basmul în *Timpul*, anul II, mii. 181 – 187, 189 – 193. În timpul vieții autorului, basmul mai apare și în traducere germană în *Rumänische Revue*, II (1886), 444 – 480 și 535 – 551.

Harap Alb este fără îndoială cel mai frumos basm al lui Creangă și din întreaga noastră literatură, în același timp și cel mai lung din repertoriul humuleșteanului. Aceasta a făcut pe unii cercetători să creadă că Harap Alb ar fi îmbinarea mai multor basme pe care Creangă le-ar fi sudat.

Presupunerea e falsă, fiindcă toate episoadele basmului se înlanțuiesc în chip armonios, realizând un tot unitar, cu o schemă compozițională clară, firească și completă. Așa cum observa Boutiere, Harap Alb „malgré les apparences, n'est pas „une synthèse”: să complexity est inherente au theme que. l'auteur developpait” *9. În repertoriul popular există basme mai lungi și mai complexe decât

Harap Alb⁵⁰, din care doar unele sunt în chip vădit contopirea a două-trei basme diferite, cu omisiunile necesare îmbinării episoadelor 51. Oi Kiinicitatea variantei Creangă este verificată de altfel de înseși variantele folclorice ale basmului, unele din ele îi \ înd chiar episoade mai numeroase.

Basmul este întrucâtva puțin răspândit la noi, fiind atest.îl numai în 16 variante e2, culese însă din toate provinciile

(nii și de la aromânii din Pind. Toate variantele sunt ulterioare basmului lui Creangă.

I. V-ar i ante publicate:

I Harap Alb, de Koevâry, în Gazeta Transilvaniei, LV (1892), nr. 253.

I 1 – 5 (din Betfia-Oradea).

...Îl il u de-amiră fe moare ș-anvializă a doară, în. P. Papahagi: Basme

Momăne, 6 – 14 (Avela-Epir).

I l ilorlu și draclu, în P. Papahagi: Basme aromâne, 292 – 298 (Avela-Epir).

4 i", el mic totdauna este mai voinic, în N.I. Popescu: Ionel Făt-Frumos.

Ti 36 (București).

h Poveste, în Al. Vasiliu: Povești și legende, 54 – 60 (cules în 1897 în Tatăl u. i Pașcani).

O, Spănu ajuns împărat, de N. Hodoroabă, în Tudor Pamfile, IV (1926), îl – 16 (Zvorăștea-Dorohoi), reprodus în Calendarul gospodarilor pe 1935.

M – 38.

V Povestea lui Harap Alb, în O. Bârlea: Antologie, II, p. 168 (Rozavlea-V ișeu).

II. Variante nepublicate:

H. Harap Alb, în A.I.F., i. 11278 și mg. 453 – 456 (două variante culese de la același informator din Cerișor-Hunedoara în 1951 – 1954).

tt. A fost odată un împărat și avea trei fete, în A.I.F., mg. 1244 a (Albești-Muscel).

În împărății cu trei fete, în A.I.F., i. 14159 (Racșa-Oaș).

I I. Trei feciori de împărat, în A.I.F., i. 13262 (Fundu Moldovei-Câmpulung)

12. împăratul Roșu și împăratul Verde, în A.I.F., i. 11015

(Cerbăl-Hune

(Ioan).

13. Povestea spinului, în A.I.F., mg. 2296 – 2300 a (Săpânța-Sighet).

II. Povestea cu Setilă, Fomilă, în A.I.F., mg. 2050 c-205 la (Desești-Sighet).

15. A împăratului Roșu, în A.I.F., mg. 2792 a și 2797 a (Boboiești-!... Neamț).

Iii. Cu Nic-a Câmpului, în A.I.F., mg. 2801 Ib-IIA (Stânca-Tg. Neamț) 53.

Variantele nu au aceeași extindere, câteva fiind cu totul sumare, altele îmbinate cu alte tipuri. În varianta 6, acțiunea e redusă la ideea centrală a tipului. Fiul împăratului e sfătuit de tatăl său pe patul de moarte să se ferească de omul roșu și de spân. La o vânătoare, se rătăcește, îi iese în cale numai un spân care e primit de călăuză a treia oară când fiul împăratului e convins că în partea locului n-ar fi decât spâni. La o fântână, spânul îl momește și-l închide pe împărat, silindu-l să-i cedeze tronul un an și să-i fie slugă. Pe drum, ajung la curtea împăratului vecin – și unchi – care, afund de la nepot cele întâmplare, decapitează spânul. Varianta

7 începe cu episodul furtului merelor, zâna prinsă dovedindu-se a fi Mândra Lumii. Ofensată că o servitoare de la curte i-a tăiat o şuviță, fuge. Tatăl ei îi cere împăratului un ginere moștenitor. Cei doi mai mari se sperie de tatăl în piele de urs, cel mic izbutește cu hainele, armele și calul de mire ale tatălui. Un spân îl convinge a treia oară că în țară nu sunt decât spâni și e luat slugă. La o fântână fiul împăratului e închis și silit să schimbe rolurile. La Curtea împăratului, e trimis după piatra prețioasă din grădina leilor, apoi după capul cerbului cu coarnele de aur, ajutat de calul năzdrăvan.

Fiind bătut la fiecare întoarcere de spân, calul se revoltă și îl omoară, dând totul în vileag. Apoi basmul continuă cu episodul vitregii invidioase și a nașului credincios care-i dejoacă planurile și împietrește când spune cele știute numai de el (tipul Omul de piatră al lui N. Filimon – Aa. Th. 516).

Celelalte variante dezvoltă tema mai amănunțit, cu diferențieri în episoade și elemente, grupându-se în două subtipuri. În cel dintâi, fiul de împărat e ajutat numai de animalele recunoscătoare ca în majoritatea variantelor (2, 3, 5, 13.

16), sau numai de calul năzdrăvan (variantele 4, 10 și 12).

Al doilea subtip e mai amplu, cuprinde și episodul tovarășilor năzdrăvani, ca la Creangă (variantele 1, 8, 11, 14 și

15), acestea fiind cele mai asemănătoare cu Povestea lui

Harp Alb. O seamă de elemente și episoade le sunt comune tuturor. De obicei, impostorul care se substituie fiului de împărat e omul spân (variantele 1, 6, 7, 9, 11, 13, 14 și 15), mai rar omul cu barbă roșie (4, 10 și 12). Celelalte prezintă unele ciudățenii. Astfel, în varianta 8, acesta e spân „spânz”.

— Adică e fără mustață, dar cu barba roșie. În varianta

5, substituirea e dublă: fiul de împărat e înlocuit prin insolitorul său, fiul unui olar, iar acesta prin căpitanul unei rețe de hoți care îl decapitează pe impostor pentru a-i lua

l locul. În variantele aromâne, impostorul e, fie un insonlor oarecare (2), fie dracul însuși (3). Dacă majoritatea variantelor se opresc asupra omului spân și asupra celui cu

11. nbă roșie, faptul are la bază concepția populară străveche

I și >t privit căreia o deficiență sau o anomalie fiziologică e însoi ilă de o defecțiune corespunzătoare sufletească. De obicei, liceștia sunt răi, cruzi, perfizi și lingușitori, în stare de a deochia etc.

Eroul e sfătuit de o babă (variantele 1, 5, 7, 8, 9 și 10)

(are uneori e Sfânta Vinere (var. 4 și 11), de obicei miluită l i început numai de fiul cel mic al împăratului. În varianta

12, sfătuitoare e tocmai zâna prinsă în mărul împăratului, l i oul e ajutat apoi în chip substanțial, cu vorba și cu fapta.

(!< calul năzdrăvan: variantele 2, 4, 8, 9, 10, 11, 12 și 15, l i care se adaugă variantele rezumate mai sus, 6 și 7. El este detectat prin proba jăratecului: singurul cal care îmbucă cu lăcomie și se metamorfozează, devenind din cel mai costeliv, calul cel mai arătos. În var. 16, sfătuitoarea e tocmai balaurul din fântână. În drumul său, eroul se arată milos

(fi unele ființe, care îi dau câte un semn de recunoaștere:

Ilbine (variantele 1, 3, 8, 11 și 13), furnici (variantele 1.

2, 3, 8, 11 și 13), mai rar un corb (5) sau o cioară (13), apoi mi porumbel (5), pești (3), o vulpe și un lup (14).

Sarcinile impuse fiului de împărat devenit slugă sunt neobișnuite, peste puterile unui om, prin care impostorul peră să scape pentru totdeauna de cel care ar putea dezvălui adevărul. El e

trimis să aducă: salată din grădina ursului, ca în varianta Creangă (9, 12 și 15), sau salată verde de la corbul cu capul de diamant (1), sau de la zâne (16), răpățâna de aur păzită de urs (11), sau comoara furată de lei, zmei și balauri (13). Apoi mai este trimis după apă vie

(2, 15), aflată de obicei unde se bat munții în capete (8, 9), mai rar apă vie și apă moartă ca la Creangă (11 și 13), sau apă din fântâna zmeului (12) sau a balaurului (3, 16). O probă grea e aducerea pietrei prețioase din capul cerbului ca la

Creangă (9), a zmeului (8), a bouului Breazu lui Breaz (11), a taurului (14), sau fără altă specificare (4). Uneori, eroul trebuie să aducă și capul cerbului (7), sau pielea cerbului (10).

Cu totul rar, fiul împăratului e trimis după lemne în pădurea balaurului (5), sau după trandafiri din grădina șarpelui (2), iar câteodată trebuie să aducă chiar balaurul din pădure (4) sau o scroafă ce amenință însăși împărăția

(14). În varianta 14, eroul trebuie să păzească trei nopți iapa năzdrăvană a babei, episod ce se întâlnește de obicei în alte tipuri. Într-o seamă de variante, sarcina de pe urmă e cea de a peți pe seama împăratului Mândra Lumii (1).

Ileana Cosânzeana (15), fata împăratului Verde (11, 13), fata împăratului Viteaz (2) sau a celui vecin (3), sau a împăratului șerpesc (16), sau fata Vid-babei (5), mai dificilă decât toate. Peștorului i se cer anumite isprăvi grele, cele mai frecvente fiind sortarea într-o noapte a unor semințe amestecate: păsat cu cenușă (1) grâu, porumb, mei, ovăz (2), mac cu în (8), grâu cu mei (3), mac cu nisip ca la Creangă

(11, 13, 15), când eroul e ajutat de furnici, apoi să aleagă fata împăratului din consoartele asemănătoare (8, 13 și

16), din sora ei leită (11), sau dintr-o păpușă de lemn cu care seamănă izbitor (1). Alegerea fără greș o face crăiasa albinelor sau roiul chemat prin aripa aprinsă sau prin trâmbița dăruită. Când eroul e însoțit de tovarășii năzdrăvani, sarcinile sunt mai multe, adaptate pe potriua acestora, pe care le vom arăta mai amănunțit.

În genere, primul subtip e mai schematic și mai îndepărtat de varianta Creangă și subtipul acesteia. Tipică pentru primul subtip e acțiunea din variantele 12, 10 și 4.

Împăratul unchi cu trei fete cere un nepot succesor la tron.

Cel mic izbutește, sfătuit de zâna prinsă furând din măr

(12), sau de o babă (10, 4). Pe drum, el își ia slugă un om cu

barbă roșie care la o fântână îl silește să schimbe rolurile.

La curtea împăratului, e trimis după salate de la urși și apă de la fântâna zmeului (12), sau după pietre prețioase (10, 4), după balaurul din pădure (4). Zâna (12), fata cea mică a împăratului (10) sau Sf. Vineri (4) îl îndeamnă să lege pe impostor în cozile cailor (12) sau să-l divulge împăratului

(4) și astfel obține mâna unei fete și tronul. În varianta 9, eroul e fată – împăratul nu are decât trei fete – care se îmbracă băiat și săvârșește aceleași isprăvi, începând de la alegerea hainelor, armelor de mire și a calului ce mânca jăratec și bravarea tatălui prefăcut în balaur. Spânul o închide în fântână și îi ia scrisorile, apoi e trimisă după apă unde se bat munții în capete și unde, în urma blestemului.

1 i schimbă sexul. Aduce pe rând piatra din capul cerbului și salată din grădina ursului prin otrăvirea fântânii din care acesta bea apă. Episodul final e altul: după ce nu izbuteste să aducă lapte de la un schit pentru baie, eroul instigă că

pânul s-ar fi lăudat că poate sta pe o căpiță de fân aprinsă.

Spânul arde, iar eroul ia fata împăratului și rămâne moște uitor. Mai îndepărtate sunt variantele 5, apoi cele aromâne.

2 și 3. În episodul final al variantei 5, eroul e trimis după lita Vid-babei care petrifica pe peșitori. La sfatul babei, își ia sabia tatălui și două inele de aur. În drum, ajută un corb și un hulub care îl vor ajuta și ei, arătând inelele fetei.

trata se îndrăgostește de el, îl preface în măr vârat de ea în, decapitează cu ajutorul ei pe babă și se duc la curtea tatălui lui. În varianta 2, eroul e ajutat mai ales de șarpe.

(are ține locul calului sfătuitor din alte variante, învățant lu-limba animalelor și dându-i trandafirul cerut din grădina lui, apoi îl învață cum să cheme calul zburător ca să

ulucă pe fata împăratului Viteaz, intervine la împăratul păsărilor pentru o pasăre șchioapă ce se pricepe să aducă apă vie, la împăratul furnicilor să aleagă un hambar cu grâu, porumb, mei și ovăz. În cele din urmă, șarpele se luptă cu șarpele împăratului Viteaz și iese biruitor, fiind înfășurat de erou în 12 piei de capră. Finalul e cel obișnuit: fata refuză pe impostor, împăratul decapitează pe fiul împăratului, dar

I cesta e înviat cu apă vie de fata lui care destăinuie adevărul și spânul e legat de patru cai, iar eroul destinat a fi moșlenitor. În varianta 3, eroul, substituit de diavol, e sfătuit de o vrăjitoare cum să

aducă apă de la fântâna balaurului, iar apoi e ajutat de furnici, pești și albine în pețirea fetei împăratului: să facă două lumânări ce ard nesfârșit (prin albine), să facă mâncări pentru toată împărăția (ajutat de

pești) și să aleagă grâul din mei (prin furnici). Finalul e de asemeni cel obișnuit, dracul fiind ars în cuptor, iar eroul, decapitat de acesta și înviat de fată, rămâne moștenitor.

Cea mai frumoasă variantă a acestui subtip e însă „Cu

Nic-a Câmpului”, cu o mulțime de elemente care o disting de celelalte. Aici, impostorul e Păcală (fără alte determinante), iar salata e adusă de la fântâna balaurului. Acest balaur devine aliatul eroului, mai târziu chiar cumnatul lui, dovedindu-se a fi și el fiu de împărat blestemat de părinți să stea reptilă în acea fântână vreme de nouă ani. Nou este episodul cu aducerea verdețurilor din grădina zânelor: eroul izbutește cu ajutorul biciului să le amortească. În pețirea fetei împăratului șerpesc, eroul e ajutat de împăratul corbesc, cel albinesc și furnicesc. Varianta provine din patria povestitorului (satul Stânca, comuna Pipirig, la vreo 12 km vest de

Humulești), fiind culeasă de la un rudar de 67 ani care o învățase în adolescență de la un bătrân din același sat pe la începutul secolului, după precizările acestuia. Deoarece putem presupune că varianta era cunoscută și în secolul trecut prin partea locului, o dăm în întregime în Anexă pentru a putea fi mai ușor comparată cu Harap Alb al lui

Creangă. Însuși numele eroului e moldovenesc, numele de botez fiind urmat de o formă genitivală ce ține loc de nume de familie, așa cum se întâlnește în onomastica moldovenească

(Avădanei, Agavriloaiei, Abălașei etc.), ceea ce constituie o dovadă sigură despre vechimea subtipului în acest ținut.

Variantele celui de-al doilea subtip – 1, 8, 11, 14 și 15 – sunt mai asemănătoare variantei Creangă în grade diferite.

Varianta 14 e mai îndepărtată, având un episod final neîntâlnit în variantele tipului Harap Alb. Începutul e cel clasic:

Împăratul cu trei fete cere fratelui un nepot moștenitor.

Cei doi mai mari se întorc din drum, speriați de tatăl în piele de urs, dar cel mic izbutește să sară cu calul peste el. În drum, face bine unui lup și unei vulpi, apoi întâlnește pe Setilă, Fomilă și Lungilă, care îi dau câte un semn. Contrar sfatului tatălui său, își ia însoțitor un spân,

după ce se lasă convins că toți sunt spâni. La o fântână, e silit să schimbe rolurile. Apoi e trimis după piatra din capul taurului năzdrăvan, împăratul îl sfătuiește să-l decapiteze la amiazi în timpul somnului. Apoi e trimis după scroafa cu opt purcei care amenința țara: o surprinde dormind și îi aduce pielea și purceii. A treia oară, împăratul îi cere să păzească trei nopți iapa năzdrăvană a unei babe. În prima noapte, iapa se prefacă în mreană:

Setilă chemat bea toată apa și o prinde. În a doua noapte, iapa se face stea pe cer și Lungilă o culege. În a treia noapte, iapa iar se prefacă pește în fântână: Setilă o secătuiește și o prinde. Vulpea îl sfătuiește să aleagă calul care mânca jăratec. Finalul e cel cunoscut: sosind la nunta fetei cu spânul, ea îl sărută, numindu-l văr, precum îi era, iar spânul e legat de coada calului și eroul rămâne moștenitor. Varianta e deficitară, având și unele elemente trunchiate: Fomilă și lupul nu săvârșesc nimic, probabil lor le revenea găsirea iepei în al reia noapte.

Varianta 1 se apropie mai mult de cea a lui Creangă, deși are unele deosebiri fundamentale. Aici, împăratul fără copii cere fratelui un nepot de moștenitor. Cei doi se întorc din drum după ce o babă le spune că se duc slugi. Cel mic

(cumpără de la babă o piele de vulpe pe care i-o fură însă baba de pe șea. În drum, întâlnește un om „prăstav”, dar după sfatul tatălui, nu-l ia cu sine. A doua oară, acesta se smolește pe față cu cenușă și e luat însoțitor. La o fântână, II. ul împăratului e ținut închis fără mâncare trei săptămâni, ilindu-l să schimbe rolurile, denumindu-l Harap Alb. La dorința împăratului, Harap Alb e trimis după salată verde la corbul cu creasta de diamant și creasta de aur. E ajutat de baba care i-a furat pielea de vulpe: aceasta aruncă în fântâna corbului flori ce îndulcesc apa și o prefacă somniferă.

C. orbul adoarme astfel și e decapitat. Apoi e trimis, la cererea împăratului, după Mândra Lumii. Pe drum, Harap Alb își asociază pe Fomilă ce mânca brazdele a 12 pluguri, pe Setilă care bea apa unui râu, pe Ghețilă cu 24 cojoace la un foc de 12 măsuri de lemn: „Pe latura de către foc se frigea, pe cea lăturală era ger de trei pălmi”. La un pod ocolește furnicile, la altul ocolește albinele care îi dau câte o trâmbiță. Împăratul

Roșu, tatăl Mândrei Lumii, îi culcă în casa de fier înroșită, apoi le dă să mănânce 40 turme de boi, 40 cuptoare de pâine și să bea 40 butoaie de vin și 40 de țuică. Apoi trebuie să aleagă 40 saci de pământ

din 40 saci de cenușă într-un ceas:

la sunetul trâmbiței, furnicile execută. În sfârșit, trebuie să ghicească care e Mândra Lumii alături de o păpușă de lemn cu totul identică: albinele chemate de trâmbiță arată pe fata ce se apăra de ele. Harap Alb spune împăratului unchi adevărul: acesta îi dă lui pe Mândra Lumii, iar „zmeul”.

Impostor e decapitat.

În ciuda multor asemănări, varianta aceasta culeasă de Kovary, canonicul orădean, din Betfia de lângă Oradea, se deosebește de cea a lui Creangă. Are și unele fisuri, elemente trunchiate: blana de vulpe, cumpărată de la babă apoi furată de aceasta, nu joacă niciun rol, are o apariție parazitară, probabil rest dintr-un episod sau motiv ce s-a pierdut în tradiția locală la data culegerii.

Publicată la 15 ani după varianta lui Creangă, diferențele sensibil de mari exclud orice filiație din aceasta:

Intervalul de timp e prea scurt pentru a se petrece deosebiri atât de mari, în cazul când s-ar presupune că localnicii ar fi cunoscut basmul numai din lectura lui Creangă. Căci nu sunt numai episoade care lipsesc în varianta transilvăneană, ceea ce se întâmplă în chip firesc în variantele de proveniență livrescă, dar atâtea diferă substanțial: plecarea la împăratul unchi, episodul cu corbul de diamant și aur, motivul cu pielea de vulpe – lacunar și confuz în context – apoi numele năzdrăvanilor Fomilă, Setilă și Ghețilă. Doar numele eroului, Harap Alb, ar pleda pentru o atare înrâurire. S-ar putea admite în ultimă instanță o interferență dintre varianta orală locală și cea a lui Creangă, care ar fi împrumutat numele

Harap Alb și salata verde, ceea ce rămâne numai o ipoteză puțin plauzibilă. Căci motivele trunchiate nu se altoiesc pe o variantă recentă, mai cu seamă livrescă. Ea atestă neîndoielnic, fiind cea mai veche variantă a lui Harap Alb și culeasă din partea opusă a țării, existența tipului cu mult înainte de a fi cunoscut și publicat de Creangă în forma lui nepieritoare.

Varianta 11 culeasă în 1953 din nordul Moldovei e mai apropiată de cea a povestitorului humuleștean. Un împărat cere altui împărat să-i dea un fiu de moștenitor. Cei doi se sperie de tatăl prefăcut urs, dar cel mic, sfătuit de Sf. Vineri, ia calul ce mănâncă jar și nu se sperie de tatăl în blană de urs.

E învățat să se ferească de omul roșu și de spân, dar totuși ia

slugă pe un spân de care nu poate scăpa. La o fântână e silit să schimbe rolurile. La curtea împăratului, e trimis după căpățâna de aur păzită de un urs fioros. Sfătuit de Sfânta

Vineri, ia căpățâna când ursul doarme, după ce îi aruncă în cap o piele de oaie. Apoi e trimis după pietre prețioase din capul boului Breazu lui Breaz. Sfătuit de Sfânta Vineri, se ascunde în groapă, unde se ferește de sângele boului decapitat.

La întoarcere, refuză oferta a doi împărați care sunt gata să-i dea împărăția și fata pentru pietre. Apoi e trimis după fata împăratului Verde. Ocolește o nuntă de furnici și una de albine, ia frați de cruce pe Ochilă, Lungilă, Flămânzilă.

Setilă și Gerilă. Sunt culcați în casa de fier înroșită, apoi mănâncă nouă boi fripți, nouă cuptoare de pâine și beau nouă poloboace de vin. Apoi trebuie să aleagă un kilogran de mac din unul de nisip, fiind ajutat de furnici. Trebuie să aleagă itpoi fata împăratului alături de sora ei, cu ajutorul albinei, lin cele din urmă, împăratul trimite o păsărică după apă vie ții apă moartă, iar fiul împăratului trimite calul care ia apa de la pasăre. Fata spune adevărul, spânul omoară pe fiul împăratului, fiind acesta înviat de fată, iar calul omoară pe

pân' și eroul rămâne moștenitor.

Varianta are numeroase omisiuni în comparație cu varianta Creangă, pare o versiune diminuată a acesteia, fenomen

În esc în transmiterea din sursă scrisă a unei narațiuni lungi și complicate. Prea puține elemente pledează pentru existența i îi ăla independentă de Creangă: episodul cu refuzul eroului de a da pietrele prețioase unor împărați care îi oferă coroana și fiica, apoi boul Breazu lui Breaz care înlocuiește cerbul din varianta Creangă, dar acesta putea proveni din tipul boul năzdrăvan din al cărui corn ies bogății, cules de la informatoarea respectivă.

În celelalte episoade, varianta moldovenească citată urmează îndeaproape pe Creangă până în amănunte, doar

Sf. Vineri înlocuiește pe Sf. Duminică – după apă e trimisă

O păsărică, nu o turturică, iar fata împăratului are o soră de înge, nu adoptivă ca la Creangă. Faptul că apar aceiași tovarăși năzdrăvani, dar unii fără să-și joace rolul – Ochilă și Lungilă – întărește presupunerea unei filiații din varianta

Creangă. S-ar putea cel mult admite că varianta acestuia s-a

suprapus peste cea veche locală, substituind-o aproape în întregime, exceptând aspectele diferențiatore semnalate. Dar influența variantei Creangă e neîndoielnică. Var. 15, culeasă din satul Nastasiei Creangă, bunica scriitorului, provine indirect din Harap Alb, deși are alt început: împăratul orb

1 rimate fiii după pasărea de leac, după care basmul continuă întocmai ca Harap Alb.

Varianta 8 e cea mai amplă, depășind chiar pe cea a lui

Creangă, cu care se aseamănă de altfel până la evidență, clar are și deosebiri substanțiale. Fiind interesantă pentru compararea variantelor folclorice cu basmul lui Creangă și fiind acestea atât de puțin cunoscute, o publicăm în Anexă așa cum a povestit-o bătrânul Vinca Luca din Cerișor-Hunedoara. Redăm versiunea a doua, din 1954, care se deosebește de cea dintâi, culeasă de la același povestitor în 1951, prin unele inversări în înșiruirea episoadelor și mai cu seamă prin episodul despre ghicirea: ce fel de vin beau la masă, la două bețe care e capătul dinspre rădăcina pomului și cine e tatăl împăratului, absent în prima versiune.

După cum rezultă din datele cu privire la circulația piesei, atât în 1951 cât și în 1954, povestitorul susținea răspicat că a învățat-o de băiețandru, deci pe la sfârșitul secolului trecut, de la niște bătrâni analfabeți din satele vecine. Basmul mai era cunoscut doar de doi bătrâni din Cerișor care lipseau din localitate. Nu știa de existența variantei Creangă, ceea ce pare plauzibil, fiindcă în întregul său repertoriu nu figura nicio altă poveste care să aibă și o variantă în opera povestitorului din Humulești.

Lectura atentă a variantei hunedorene reține cu ușurință asemănările mari ale episoadelor cu povestea lui Creangă.

Există însă și deosebiri de competenție. Lipsa episodului cu aducerea salatei din grădina ursului nu e de reținut, deoarece el nu știrbește nici linia ascendentă a acțiunii și, mai cu seamă, nu aduce nicio contribuție nouă la conturarea caracterologică a personajelor. Cât despre episodul inedit despre ghicirea vinului, bețelor și ascendenței paterne a împăratului, departe de a fi indispensabil înțelegerii acțiunii și figurilor din basm, el este un loc comun în unele tipuri unde cel puternic vrea să încurce adversarul socotit mai slab. De altfel, motivul ghicirii celor două bețe mai revine chiar în variantele pădurenești hunedorene despre voinicul închis în turn care prin

dezlegarea „problemelor” se arată vrednic să devină moștenitorul tronului (Aa. Th. 725). Varianta hunedoreană se diferențiază substanțial de cea a lui Creangă prin aceea că feciorul de împărat pleacă la curtea împăratului unchi pentru a se căsători cu unica fiică a acestuia – deci cu verișoara lui – și a dobândi succesiunea la tron. Ca atare, acțiunea se desfășoară numai la curtea unchiului, nu și la curtea împăratului

Roș, tatăl fetei „farmazoane” despre care vorbește la geam pasărea măiastră din Creangă. În varianta hunedoreană, verișoara lui Harap Alb știe dinainte că spânul este un uzurpator și ea dictează probele tocmai pentru a putea demonstra cine este cel vrednic să-i câștige mâna și succesiunea la tron. În cele din urmă, eroul se căsătorește cu verișoara lui.

Faptul era curent la curțile domnitoare feudale din Occident, și se practică și azi prin țările Orientului Apropiat. Obiceiul e oglindit și de unele variante străine ale tipului. Astfel – pentru a nu cita decât o variantă italiană a tipului, unde i mi vile sunt însă cu totul altele decât în variantele românu ști – Fioravante, fiul regelui din Londra, trimis la curtea recelui din Paris, unchiul său, se căsătorește cu fiica acestuia și verișoara lui primară, frumoasa Isolina, după ce falsul nepot – un ucigaș – este demascat de iapa năzdrăvană și pedepsit prin legarea lui de cozile iepei⁵⁴. În felul acesta, icțiunea e mai clară, mai conformă cu legile basmului.

I (împotrivă, la Creangă cele trei verișoare nu au niciun rol în acțiune, constituind un motiv trunchiat, căci acestea se mărginesc doar să comenteze câinoșia spinului:

„— Vere, nu faci bine ceea ce faci. Dacă este că a lăsat
I kimnezeu să fim mai mari peste alții, ar trebui să avem milă
de dânșii, că și ei sărmanii sunt oameni.

...Fetele atunci au luat altă vorbă, dar din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spinului... Fetele împărai ului însă priveau la verișor... cum privește cânele pe mătă și îi era drag ca sarea-n ochi, pentru că le spunea inima, ce om fără de lege este spânul”.

E greu de explicat prezența celor trei fete în narațiune, fiind în chip obișnuit, povestitorul popular nu introduce în acțiune personaje care nu joacă niciun rol. Așa-zisele motive **1** runchiate se mențin – temporar de obicei – doar în urma uitării episodului în care acestea contribuiau la desfășurarea acțiunii. S-ar putea ca la noi să se fi evitat

în chip intenționat căsătoria dintre veri, strict oprită de canoanele bisericești și condamnată de mentalitatea populară. Nimic nu dovedește că această „inovație” ar izvorî din pana lui Creangă care în chip plauzibil a redat varianta așa cum a auzit-o, așa cum se poate vedea și în celelalte variante folclorice în care apar verișoarele viitorului succesor la tron.

Există și alte deosebiri mai de amănunt între cele două variante. Spânul își „cănește” barba roșie, apoi își adaugă niște mustăți mari, pe când la Creangă el pretinde că toți ar fi spâni.

Lungilă hunedorean e un om cu o mână obișnuită, pe când cealaltă ajunge până la capătul lumii, în timp ce la Creangă.

Păsări-Lăți-Lungilă e un om de dimensiuni obișnuite pe care și le sporește considerabil doar la propria-i dorință: „Când voia, așa se lățea de tare, de cuprindea pământul în brațe.

Și altă dată, așa se deșira și se lungea de grozav de ajungea cu mâna la lună, la stele, la soare și cât voia de sus”. De asemenea, Ochilă hunedorean are un ochi obișnuit iar celălalt cât luna și se vaită că nu vede nimic, pe când Ochilă al lui

Creangă are numai un ochi „mare cât o sită” cu care „când îl deschidea, nu vedea nimica... Iară când îl ținea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dânsul și în măruntaiele pământului”. După apă vie pleacă amândoi caii – al lui Harap Alb și cel al împăratului Verde – pe când la

Creangă, împăratul Roș trimite o turturică – de la care calul lui Harap Alb ia apa și smicelele „cu hapca și apoi fuge cu dânsele”, nu ca în varianta hunedoreană, unde calul împăratului cedează prin convingere și e decapitat de fată care știa cele petrecute.

Deosebirile substanțiale, în ciuda marilor asemănări, dintre varianta Creangă și cea hunedoreană confirmă spusele povestitorului că aceasta din urmă provine din tradiția locală, unde basmul era mai bine cunoscut pe la sfârșitul secolului trecut și se cristalizase în forma pe care ne-a dat-o

Vinca Luca în cele două versiuni culese la un răstimp de trei ani. Presupunând că acei bătrâni analfabeți ar fi cunoscut varianta Creangă – ceea ce în sine nu e imposibil, ascultatul la cei ce citeau din cărți fiind un fenomen curent și atunci ca și mai târziu – intervalul de timp era prea scurt pentru a se petrece deosebirile vizibile din varianta locală. Dacă povestitorul Vinca Luca era de bună credință când afirma că nu

știe de varianta livrescă, provoacă totuși nedumerire accepțiunea pe care o dă el cuvântului spân – „spânz” – care ar însemna numai om fără mustață, nu și fără barbă, ceea ce e o mai mare monstruozitate și dă impresia că povestitorul nu cunoștea bine termenul, deși el e larg răspândit și în Transilvania, după cum atestă și variantele tipului. Dacă se poate admite că varianta Creangă era totuși cunoscută prin intermediari cunoscători de carte, ea a influențat varianta locală mai veche, contribuind la osmoza unor episoade care le ridică mult gradul de asemănare. Problema rămâne încă deschisă, fiind atât de greu de a face afirmații categorice referitoare la trecutul faptelor de folclor.

În critica literară de la noi s-a afirmat – unii sub semnul probabilității – că ciudatul Păsări-Lăți-Lungilă ar fi creația lui Creangă. Admițând că Lungilă din varianta hunedoreană și-ar avea sursa în lectura povestitorului humuleștean, el se regăsește în esență în alte variante care conțin episodul lov. irășilor năzdrăvani (Aa. Th. 513). Cum a arătat de mult pâineanu⁵⁶, lui Păsări-Lăți-Lungilă îi corespund Lungul, Lardul dintr-o variantă cehă. Lungul se putea lungi după voie, l. irgul se putea întinde după voie. Cele două personaje i nin și într-un basm bihorean – dacă varianta e autentic nopulară⁵⁶ – unde Lungul, la mânie, se întinde până la cer.

I irgul de asemenea la mânie se lătea de despica casa. Cât despre Păsărilă țințaș vestit cu arcul, acesta se regăsește în variantele noastre adesea cu numele de Pușcă-țânțar, cum upare și în nordul Moldovei⁵⁷, sau Păsărilă-hăis-Lungilă din

Il tip (V. pasajul citat în cap. II, p. 165). La Creangă, cele trei însușiri sunt cumulate de o singură persoană și nimic nu ne îndrituiește să ne îndoim că personajul provine din tradiția orală moldovenească așa cum a cunoscut-o Creangă⁵⁸.

I) e altfel, episodul cu tovarășii năzdrăvani este larg răspândit ui repertoriul nostru. Cei mai notorii sunt Flămânzilă, Setilă.

< i rilă ca la Creangă – dar uneori cu denumiri variate – mai rar Ochilă, care vede pe amândouă tărâmurile și chiar

Iulie cum crește iarba⁵⁹. Frecvent în schimb este Sărilă – sau

Strepedele pământului, Fugilă, Vântul etc. – care fuge cu o iuțime neobișnuită, adesea cu două pietre de moară la picior și în stare să-l izbească cu genunchile pe iepurele fugărit ca să alerge mai repede. În Vasilică floare frumoasă

1 lui I. Pop Reteganul mai apare și Stânjenul pământului

care stânjenea pământul și se văita că nu are ce stânjeni⁶⁰.

În Țugulea lui Ispirescu întâlnim și un vrăjitor care, bombănind din gură și amenințând cu un toiag, făcea sute de păsărele.

Cu ajutorul lui, Țugulea poate face cu copii 50 de femei sterpe într-o noapte, închise fiecare într-o cameră. Vrăjitorul

„Bombăni la fiecare câte ceva din gură, și pe fiecare le lovi ușor cu toiagul pe spinare, apoi ieși. Una după alta, ele născură până dimineața” ⁶¹. Personajul pare a fi redat totuși în chip eufemistic la Ispirescu, deoarece în varianta musceleană

! ugun⁶², culeasă în acești ani, el e dotat cu un phallus miraculos – nu toiag – cu ajutorul căruia într-o noapte le fecundează pe cele 100 de fete aduse de împărat, la ziuă toate fiind cu copiii în brațe.

Într-un basm românesc din Cuci-Luduș, cules pe la începutul secolului trecut de Zeyk Iânos, eroul își asociază, alături

de Gerilă, Flămânzilă, Setilă, Ochilă și Fugilă, pe Căldilă și

Nimerilă despre care nu se indică ce însușiri au în rezumatul publicat⁶³.

Catalogul Aarne-Thompson (ediția 1961) înfățișează tipul în toată Europa, în Turcia, India, apoi în unele țări ale

Americii Latine unde basmul a ajuns prin coloniști. În realitate, Bolte-Polivka, și după ei Thompson, au inclus în acest tip toate variantele care conțineau ideea centrală a tipului:

strădania impostorului de a cauza pieirea adevăratului moștenitor de tron, dar la cele mai multe isprăvile sunt altele. Uneori însăși schema epică are cu totul altă orientare, încât atari variante nu constituie decât cel mult subtipuri îndepărtate, așa cum este și varianta Grimm, Ferenând getrii un Ferenând ungetru, care a stat la baza tipologiei stabilite de Bolte-Polivka. Din indicațiile sumare date de aceștia⁶⁴, spânul impostor este atestat în Austria (Carintia), apoi în peninsula balcanică la greci, albanezi, sârbocroați și bulgari. În repertoriul francez, e indicată o variantă în care impostorul e un cocoșat, la polonezi acesta e vizitiul, la ucraineni fiul unui tâlhar, iar la bieloruși servitorul fiului de împărat. Cei mai frecvenți ajutoari ai eroului sunt furnicile, albinele, apoi unele păsări, pești și alte obiecte. Bolte-Polivka nu semnalează între ajutoare și tovarășii năzdrăvani, episod tipic pentru desfășurarea pețitului. Din rezumatele date de Șăineanu⁶⁵, din indicațiile lui Boutiere⁶⁶, dar mai cu seamă din studiul monografic mai nou asupra tipului în folclorul grecesc⁶⁷, se

vede cu ușurință că unele variante grecești sunt cele mai asemănătoare cu cele românești, mai puține cu subtipul variantei Creangă. Profesorul Megas socotește spânul, pe urmele lui P. Kretschmer, una din figurile cele mai însemnate și mai specifice ale basmului grecesc⁶⁸. Acesta apare ca protagonist în 9 din cele 18 variante ale subtipului Harap Alb, în timp ce calul sfătuitor n-are frecvența din variantele noastre, fiind întâlnit numai în 9 din cele 40 variante ale celor două subtipuri⁶⁹. Ca și în basmele noastre, eroul e sfătuit în celelalte variante de o babă (11 variante), dar nu și acolo unde există calul năzdrăvan, în timp ce în unele variante de la noi, eroul e ajutat de amândoi sfătuitoarii.

Abia în două variante e cunoscută ca sfătuitoare o Moira, care ar corespunde zilelor sfinte de la noi. Eroul e supus de obicei la trei probe grele. Întâi e trimis după obiecte rare, ființe cu puteri miraculoase, cel mai adesea după pasărea de

Ed, Sarcini similare cu cele din variantele noastre ar fi:

În Im crea de pietre prețioase (4 variante), apă vie (2 variante), hi apă de la fântână ursului (o variantă), flori din grădina inoului (Drakos, 3 variante), capul zmeului (o variantă).

I a urmă, eroul e trimis și după Frumoasa Lumii (24 variante), în îi rar după alte ființe similare. Pentru a obține pe Frumoasa Lumii, eroul trebuie să aleagă semințele amestecate ui Ir-o noapte (20 variante), să aleagă pe Frumoasa Lumii dintre semenele ei (16 variante), să aducă apă vie (5 variante).

A aducă inelul ei din fundul mării (7 variante), să mănânce îi în r-o noapte 20 de boi sau 40 cămile (6 variante), să iasă iliutr-o cetate de sticlă (o variantă), să intre într-un cuptor încins (2 variante), să niveleze trei munți (o variantă), să i iii; o coloană (o variantă) și să facă pe Frumoasa Lumii să

orbească (o variantă). Eroul e ajutat de animalele recunoscătoare: furnici, albine, corb, sau vultur (25 variante), mult mai rar de tovarășii năzdrăvani (14 variante) care nu săvârșesc atâtea minunății ca în variantele românești⁷⁰.

Basmul pare a fi destul de vechi. Încă în secolul al

IV-lea apare în Gaungu-Hrolfs Saga din Scandinavia motivul central al tipului, înlocuirea fiului de împărat de către servitorul necredincios. Într-un manuscris ebraic, redactat în

Anglia sau Franța înaintea anului 1200, e povestit, între altele, și

episodul pețirii Frumoasei cu păr de aur pentru îi gele pe umerii căruia i-a căzut un fir din părul ei purtat di un coib. Pe drum, eroul ajută un câine, un corb și un pește.

Frumoasa cu păr de aur îl trimite după apă din rai și iad, pe care i-o aduce corbul recunoscător, în timp ce peștele îi aduce inelul acesteia din mare. La întoarcere, eroul e omorât de invidioșii de la curte, dar Frumoasa cu păr de aur îl învie cu apă din rai, apoi omoară pe regele, soțul ei, cu apă din iad și se căsătorește cu eroul care a adus-o.

Fără intenția de a dezbate problema spinoasă a patriei de origine, semnalăm totuși un amănunt semnificativ, întâlnit în toate variantele noastre (exceptând variantele 4 și

16 și una aromână: 3), apoi în unele variante grecești:

locul în care fiul de împărat este silit de impostor (spân) să schimbe rolurile. Scena se petrece într-o fântână de o construcție deosebită, așa cum nu se întâlnește în părțile noastre:

O construcție solidă, săpată în adâncime, unde accesul la apă se face coborând scările, iar fântână este prevăzută cu un capac ce se poate încuia⁷¹. Aceasta ne duce spre țările unde apa e o raritate, găsită la adâncimi greu accesibile, ca atare distribuită cu zgârcenie. Astfel de fântâni se întâlnesc în țările nisipoase ale Orientului Apropiat, mai cu seamă în peninsula arabică. Se poate presupune că versiunea românească, și cele balcanice care conservă cu fidelitate acest amănunt pentru a face verosimilă substituirea rolurilor, este creată în Orientul

Apropiat, poate în țările arabe, sau chiar de către grecii cutreierători ai bazinului răsăritean al Mării Mediterane și buni cunoscători ai realităților din această parte de lume.

Însuși numele eroului de la noi (H) arap Alb ar confirma această ipoteză, arap însemnând prin extensiune și om de rând, de culoare, chiar țigan, în opoziție cu nobil, printr-o evoluție de sens analoagă cu cea de rumân din epoca feudală de la noi.

Epitetul alb are înțeles deplin în contextul basmului numai cu acest sens, deși s-ar putea ca el să provină și din predilecția poporului pentru termenii contrastanți în denumirea unor personaje de basm: Statu-palmă-barbă d-un cot, Sucnă-Murgă, Vâji-Baba etc. sau a culorilor neobișnuite: Vântu

Roșu, Voinicul Vânăț etc. Părerea cunoscutului romanist G.

Weigand că denumirea Harap Alb s-ar explica prin însușirea arapului dintr-un basm bulgar de a se metamorfoza după voie într-un om alb⁷², devine plauzibilă numai în cazul când s-ar dovedi că basmul – fiindcă până acum nu e atestat în alte tipuri – a venit la noi numai prin Bulgaria, ceea ce deocamdată rămâne o simplă ipoteză. Frecvența remarcabilă a basmului în Balcani, apoi detaliile etnografice semnalate cimentează presupunerea că basmul a venit la noi din

Orientul Apropiat prin țările din sudul Dunării. Aceasta nu exclude posibilitatea ca el să fi fost zămislit de lumea greacă din Mediterană, de unde ar fi radiat și spre părțile noastre.

CPovestea lui Stan Pățiții) (Aa. Th. 810 A) a fost publicată în Convorbiri Literare, XI (1877), 1 aprilie și reprodușă în

Curierul de Iassi din aprilie 1878, nr. 43. Mai târziu, o traduce și Leo Bachelin în Sept contes roumains, pp. 129 – 174.

Boutiere nu cunoștea nicio variantă, românească sau străină a acestui basm⁷³. El fusese omis și de Șăineanu în

Iconografia lui, unde îl citează abia în treacăt într-o notă

În pic Păcală slugă la popa, cu o generalizare care fiu i se

Jtnt tivește cătuși de puțin⁷⁴. În tabloul sinoptic al clasificării

Rit în, la p. 961 așază pe Stan Pățitul – numai prin trimitere

În p. 941 – unde acesta e menționat doar în nota citată – ca lin uni parte din ciclul lui Păcală, ceea ce e profund greșit, fiindcă aici diavolul servește pe Stan-Ipate cu credință.

Îmbogățindu-și stăpânul pe merit, ca om bun ce era, lui Mnp ce Păcală slugă la popa îi dejoacă toate uneltirile, pedeprinin-l pentru zgârcenia, samavolniciile și brutalitățile să – VI i și te cu alte slugi. Însăși schema narațiunii și episoadele

Oii atare sunt cu totul diferite de ceea ce se întâlnește în v. mantele ciclului despre Păcală.

În realitate, basmul circulă atât în folclorul românesc, îi și în o parte din cel european, fiind atestat la noi în 23

variante, dar toate ulterioare lui Creangă și monografiei lui

Hiieanu. Basmul e cunoscut în toate provinciile țării, însă i i pândirea lui relativă este pe alocuri alimentată de lectura lui Creangă.

I I a nan te publicate:

Pes Texifels Dank, în P. Schullerus: Rumänische Märchen, 592 –

5.

„I igașul, în D. Furtună: Firicele de iarbă, 57 – 63

(Mănăstireni-Botoșani).

II Cam cum lucrează diavolul, în D. Furtună: Cuvinte scumpe, 54 – 56.

I Un păcat pe care nu-l face nici diavolul, în D. Furtună: Vremuri înțelepte.

7 H HI (Sârbi-Săveni).

„Diavolul și lupul, în C. Rădulescu Codin: Îngerul românului, 61 – 66

(i-i iboieni-Găești).

Îl tlârbatul, femeia și dracul, în revista Ion Creangă, VI (1913), nr. 6, 171

173, 205 – 207, 231 – 233 (Goleștii Badii-Pitești).

, 7. Isprăvile lui Chirică, în I.C. Cazan: Drăguș. Lit. populară, 60 – 61.

jf H. Flăcăul credincios, în O. Bârlea: Antologie, II, p. 492 (Bătrâni-Teleajen).

II Variante nepublicate:

II. Un băiat sărac, în A.I.F., i. 14131 (Racșa-Oaș).

10. Stan Pățitu, în A.I.F., i. 13266 (Fundu Moldovei-Câmpulung).

11. Omul sărac, în A.I.F., i. 11102 (Cerbâl-Hunedoara).

2. Dracul tâlhar, în A.I.F., i. 10706 (Putna?).

13. Dracul care a mâncat mămăliga de la un băiat, în A.I.F., mg. 1877 e-l N78 a (Cresuia-Beiuș).

14. Stan, în A.I.F., mg. 1900 c-190 la (Cresuia-Beiuș).

15. Dracii slugă, în A.I.F., mg. 1914 b (Cresuia-Beiuș).

16. Stan, în A.I.F., mg. 1920 e-1921 – 1922 a (Cresuia-Beiuș).

17. Băiatul dracului, în A.I.F., mg. 2236 c (Breb-Sighet).

18. Băiatul sărac, în A.I.F., mg. 23 obb-2307 a (Săpânța-Sighet).

19. Cum o mârș un om sărac a lucra, în A.I.F., mg. 2332 b (Săpânța-Sighet).

20. Cu diavolul, când s-a băgat slugă, în A.I.F., mg. 1319 (Bughea de Sus-Muscel).

21. Cu Stan Pățitu, în A.I.F., mg. 2795 f-2796 a (Boboiești-Tg. Neamț;

22. Cu Chirică, în A.I.F., mg. 281 m (Mâlini-Fălticeni).

23. Cu dracul șchiop, în A.I.F., mg. 2935 Id (Livezile-Aiud).

Majoritatea covârșitoare a variantelor citate se grupează în același subtip ca și varianta Creangă, având aceeași schemă epică și

multe detalii asemănătoare. Doar variantele 2, 3.

4, 5, 19 și 20 sunt mai îndepărtate, constituind alte subtipuri.

Unele variante provin din Creangă, chiar dacă pe alocuri au câteva elemente diferențiatore de mică însemnătate. Acestea ar fi variantele: 1, 7, 10, 11, 14, 21 și 22. Sursa livrescă a acestora e atestată uneori de aserțiunile povestitorilor când culegătorul a cercetat cu minuțiozitate (var. 7, 21, 22), dar se pare că și de numele eroilor: Chirică, Stan Pățitu

(7, 21, 22), Chirilă și Stan Pățitu (1), Stan Pățitu (10) Stan

(14). În variantele folclorice, de obicei nici stăpânul, nici dracul-slugă nu au vreun nume oarecare. Cu toate acestea, numele Stan Pățitu nu e creația lui Creangă, căci el exista de multă vreme în zicătorile și proverbele populare, fiind atestat înainte de 1877. Zicătoarea A fi Stan Pățitul care se referea la „un om care a pățit multe în viața lui și prin urmare știe multe”, a fost publicată de P. Ispirescu în broșura

I-a din Legendele sau basmele românilor din 1872, p. 165, apoi de Hințescu în Proverbele românilor din 1877, p. 180

sub forma: Este Stan Pățitul. Zanne a mai primit variante din Gașsa-Arad și din Smulți-Bujor. Proverbul: La orice treabă pe Stan Pățitul întreabă e publicat întâi de A. Pann, apoi de Hințescu, cu alte trei variante din București, Petroșița-Târgoviște și Vașcău-Beiuș. Mai multe știe Stan Pățitu decât toți cărturarii e atestat la Baronzi și la Hințescu, iar

E de pe vremea lui Stan Pățitu, a fost semnalat numai în

Petroșița-Târgoviște⁷⁵. Schema narațiunii, destul de fidelă celei livrești, aduce uneori și noi elemente care provin probabil

Imn o variantă locală, scoasă din uz de varianta Creangă, iiii din alte tipuri. În var. 1, Chirilă, ajutat de ceilalți draci.

Aduce și o cantitate enormă de lemne în prima noapte, din

Rhic clădește o casă. În var. 14, dracul slugă se angajează iihii să secere cu plata în bani și din acest câștig ridică stă-l inului casă și șură nouă. Creangă tratase foarte sumar mi v, episod, arătând doar că Chirică și-a îmbogățit stăpânul

I».În măsură: „Ce garduri streșinite cu spini... Ce șuri și ni u. de pentru boi și vaci, perdea pentru oi, poieți pentru l. i ni, cotețe pentru porci, sâsâiac pentru păpușoi, hambare în utru grâu, și câte alte lucruri de gospodărie, făcute de mâna

Im („Ilirică, cât ai bate din palme! Să nu spun minciuni, dar
Îți. ilr se îmbogățise însutit și înmiit, de când a venit Chirică
În lujbă la dânsul”. Totuși când vine vorba de însurătoare.
nu se plânge că ai fi sărac de unele: „Am eu semănături?

lini eu toate cele trebuincioase pentru casă? Tu crezi că numai îi
în se ține femeia”, ceea ce ar veni oarecum în contrazicere cu
îmbogățirea însutită și înmiită înfățișată mai sus, dar moti

r, i/, a episodul cu secerarea lanului boieresc pe învoiala de a
lure cât pot în spate.

Câteva variante – 11, 12 și 17 – sunt trunchiate, acțiunea
r urmă cu ducerea recoltei în spate, uneori și cutreierarea
urrsteia într-o noapte (var. 12), lăsând să se înțeleagă că ităpânul s-a
îmbogățit considerabil.

Acțiunea din variantele acestui subtip începe în chip
Hiniilar cu cea din Creangă: dracul fură mămliga, mai rar
Iellnea. sau pogacea (var. 9, 17, 4, apoi 19 din alt subtip).

În singura coajă de mălai pe care săracul la coasă o amână de la
prânz pe amiază, apoi pe cină (23), câteodată traista cu un unde (var.
12), sau numai pipa (18), pentru care e pedepsit b. i slujească de obicei
trei ani pe stăpânul acestora. Doar în

n ianta 8, începutul e altfel: diavolii îi înecă boii cu carul
încărcat ca să-l împingă la sudălmii, dai neizbutind, Scaraoschi trimite
pe unul să-l slujească. Dracul slugă săvârșește în îi multe lucrări de
proporții miraculoase prin care își îmbogățeste stăpânul. Cel mai
adesea apare episodul cu secerarea holdei într-o noapte și ducerea
recoltei în spate, în i! în. it in 15 variante din cele 17 ale acestui subtip
(1, 7.

H. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23), apoi și în varianile
2, 3, 4 și 20. În varianta 6, dracul își îmbogățeste stăpânul piin aceea că
fură toate oile boierului pe moșia căruia se afla acesta, iar în var. 18,
îmbogățirea rezultă din îndemănan. i de geambaș a diavolului: vinde
boii stăpânului în târg].

dar cumpără pe prețul lor alții mai mari, apoi o vacă și câteva]

oi. În trei variante, dracul slugă e înfățișat și cu cealaltă operație
următoare secerișului, treieratul grâului dus în spate, o cantitate
uriașă care în chip verosimil nu putea fi folosit!]

de stăpân decât tot printr-o treierare miraculoasă, într-o
singură noapte, cu ajutorul celorlalți diavoli (var. 13, 23), sau cu

mașina de treierat furată de la boier (var. 12). Uneori, îl și macină (var. 1).

În altă variantă, sluga mai săvârșește și alte acțiuni menite să sporească bunăstarea stăpânului. Astfel, tot în chip miraculos îi aduce lemne din pădure și-i construiește o]

casă încăpătoare (var. 1, 8, 13, 15, 16 și 23). Variantele bihorene insistă mai mult asupra aspectelor legate de construirea casei. După ce i se aduc lemnele necesare – casa e arătată totdeauna a fi clădită din bârne – dracul slugă o acoperă cu paie rezultate din îmblătirea recoltei (var. 13), apoi se duce la un depozit – „dipău” – de scânduri, de unde aduce toate scândurile, plătind cât poate duce în spate

(var. 13), sau câte încap pe o căruță (var. 15 și 16). În afară de aceasta, dracul mai lăzuiește din pădure cât vrea stăpânul și această suprafață devenită arabilă rămâne proprietatea stăpânului conform normelor din acea vreme (var. 13). Pe alocuri, mai sunt arătate și alte acțiuni ale diavolului slugă:

din câștiguri îi cumpără 4 boi (var. 8), se duce la moară cu saci cu nisip, dar reclamă morarului că porumbul i-a fost înlocuit cu nisip și se întoarce acasă cu făină de mălai, ca în unele variante din ciclul Păcală (var. 12), se angajează la seceriș la preotul satului, cerând și de la acesta cât poate lua în spate: când preotul vede că i-a luat toată recolta, îi scoate în cale vierul, apoi armăsarul, dar sluga nu se sperie și nu lapdă sacii cu grâul (var. 9). Dracul cel șchiop curăță grajdurile boierului și împrășteie toate movilele de gunoi într-o noapte (var. 23).

După îmbogățire, diavolul pune la cale însurătoarea stăpânului. Alegerea o face acesta după numărul descrescând al coastelor de drac, care pe alocuri diferă, fetele având de la șapte până la o coastă de drac. De obicei, cea de-a treia fată are numai o coastă de drac, mai rar două (var. 10, 14), sau trei (var. 13). Apoi tânăra pereche obține un copil și la cele va luni după nașterea acestuia, se desfășoară episodul cu

Infidelitatea soției prin complicitatea babei pe care o va lua

Incii! cu sine pentru a consolida cu ea talpa șubrezită a toiului. Aici, cele mai multe variante diferă de Creangă.

I. i. trece abia în cele vădit influențate de acesta, cel care imunește soția la păcat e însuși soțul ei nerecunoscut de ea h iir. 1, 7 și 21). De obicei, dracul este acela care izbutește aii corupă stăpâna, prefăcut în călugăr (var. 6), soldat sau nliier (var. 13 și 16), sau fecior (14 și 15). În alte variante.

„Îi i stăpânului are un amant câștigat la scurtă vreme după ui. il orie, legătură cunoscută numai de slugă (var. 8, 9 și în apoi și var. 20 din alte subtipuri). Acesta e chiar popă

(var. 18). Dracul uneltește furtul copilului prin complicitatea îi iliei – exceptând var. 8, unde soții nu au copii dar episodul iivie în alt basm cules de la același povestitor⁷⁶, apoi

Ii var. 9 – care pune la cale aprinderea casei, pretextând acolo a ars copilul. Pe alocuri, baba pune în leagăn în

Im ill copilului un pisoai înfășurat (var. 1 și 6: în aceasta din a, soacra desface feșele copilului și descoperă înșelăciunea).

lie obicei, baba uneltitoare se ascunde într-un sac pe care diavolul și-l ia drept simbrie, cu toate protestele stăpânei i cia în prealabil i-a scos coasta-sau coastele – de drac ce i.ni mai rămas. Foarte rar, operația e făcută de soț printr-o bătaie strașnică la sfatul diavolului (var. 18). Varianta 6

Iiie altă încheiere: nevasta adulteră e alungată, iar dracul ilngă e pus în libertate, fără să ducă nimic la iad. Cu totul iar, îndemnul la păcat cu drăguțul vine de la o drăcoaică pe care dracul slugă o adusese cu sine în sac (23).

Deoarece variantele folclorice ale lui Stan Pățitu sunt aproape necunoscute, dăm în Anexă varianta bihoreană 16.

n leasă în ultimii ani de la unul dintre cei mai talentați povestitori.

Varianta are unele asemănări cu cea a lui Creangă.

< Iierna epică e aceeași, atât că e amplificată cu alte episoade n în care se arată cum au fost procurate materialele necesare

((instruirii casei. Numele eroului, Stan, pare a proveni din varianta Creangă, dar faptul că el apare când Stan, când mai ales Stana, pare mai degrabă un împrumut din alt basm nnoscute de acest povestitor, Stana purcăreș (eroul porcar

are câștigă fata împăratului ghicindu-i semnele de pe corp).

De altfel, numele Stan putea veni și din circulația orală, fiind atestat de Zanne chiar în Vașcău-Beiuș, apoi lângil

Șiria. Dar atmosfera basmului e cu totul alta. Acțiunea r într-atâta contemporaneizată, încât ne duce fără ezitări la realitățile economico-sociale dintre cele două războaie mon diale. Limba povestitorului oglindește îndeaproape limbii cazonă a concentrațiilor din perioada 1939 – 1941, când povestitorul a povestit cu o asiduitate

neobișnuită, uneori fiind solicitat chiar de generalul comandant! Cu toată identitatea schemei – mai puțin episoadele amintite – varianta Șora se diferențiază atât de mult de varianta Creangă, încât exprimă vederile a doua lumi deosebite între ele de răstimpul unui veac și de realitățile locale profund diferențiate. De notat că Creangă își îmbogățește eroul în limite caracteristice orânduirii feudale, prin construirea acareturilor care rămâneau proprietatea iobagului, apoi prin recolta luată de pe moșia boierească. Acest aspect este consemnat și de variantă a bihoreană 13, culeasă din același sat cu varianta Șora. Astfel, după ce construiește casa stăpânului, fiindcă acesta nu avea nicio palmă de pământ, dracul se duce în pădure și lăzuiește un loc întins cât dorește stăpânul, fiindcă „era voia să-și facă omu’, dacă-și poate”. Procedul era tipic orânduirii feudale, când iobagului i se permitea să devină posesorul locului despădurit de el, drept garantat de urbanile feudale.

Amănuntul e deosebit de prețios pentru cronologizarea variantei bihorene. Faptul că toate variantele folclorice sunt culese abia la trei decenii după varianta Creangă, apoi asemănarea evidentă a schemei epice par a îndreptăți presupunerea că piesele folclorice ar fi un ecou al lecturii lui

Creangă. Iată că, în afară de variantele celorlalte subtipuri care arată deosebiri remarcabile, varianta bihoreană, prin amănuntul evidențiat, arată neîndoiește că ea provine din tradiția orală din epoca feudală. Căci acest detaliu de natură juridică nu mai era cunoscut din practică de povestitorul de la care s-a cules – om al secolului al XX-lea – nici din cea a părinților săi și bunicilor săi, care s-au ridicat în a doua jumătate a secolului trecut. El a fost inserat în narațiune în timpul orânduirii feudale și a fost apoi transmis pe cale orală numai în această versiune, căci în celelalte trei variante culese din același sat de la povestitori puțin mai vârstnici, acest detaliu nu mai apare. Probabil el a fost omis ca un element desuet pe care auditorii nu-l mai înțelegeau și în

11. Iată un episod cu câștigarea pământului lăsat la o parte, ca unul ce nu era indispensabil acțiunii de îmbogățire subită a iobagului. În orice caz, nu mai încape îndoială că povestitorul contemporan bihorean nu a inventat acest amănunt

În realitatea feudală, pe care nu o cunoștea, căci dacă ar fi înțeles că să inventeze episodul cu achizițarea de pământ, ar fi recurs la

procedeele cunoscute de el din cadrul orânduiri i upitaliste.

Celelalte variante se îndepărtează mai mult sau mai

I ni (ui de varianta Creangă. În varianta 20, dracul slugă își

Căsătorește stăpânul cu o fată cu o coastă de drac, apoi după

Qc aceasta e surprinsă cu ibovnicul, sluga îi scoate coasta în drac și ea se cumințește. După ce seceră la boier și duce rll poate în spate, basmul continuă altfel: sluga e angajată de boier cu clauza ca să-i taie capul dacă nu va putea îndeplini ce i se va cere. Sluga reușește totuși să fure calul din

(Ji. ijd prin îmbătarea paznicilor, apoi să-i fure inelul nevastei

11 u deget ca în unele variante ale lui Păcală. În varianta 19, după angajarea dracului ca slugă la stăpânul căruia i-a furat pogacea, desfășurarea e alta: stăpânul cere în împrumut de la oameni făină, slănină, bani. Fiindcă toți drăcuiesc, dracu-slugă le ia fără altă plată. După un an, dracul slugă pleacă la iad și vrea să-și ducă stăpânul cu el, dar pâinea, prin răspunsurile ei, narând muncile prin care a fost obținută, sperie pe drac și acesta fuge singur în iad. Varianta musceleană 5 are altă desfășurare. Un cioban scapă un copil de drac fugărit de un lup și, drept răsplată, e servit de acesta trei ani, îmbogățindu-l și însurându-l. La sfârșit, ciobanul îl duce în pădure unde îl prinde într-o crăpătură ca să fie mâncat de lupi.

Variantele 2, 3 și 4 din colecțiile lui D. Furtună au un profil legendar. De data aceasta, dracul apare cu însușirile im curente, ca un răufăcător care vrea să câștige suflute pentru iad și să bage zâzanie între soț și soție, ginere și soacră.

Iu var. 2, după ce duce recolta de pe lanul boierului și o macină, își însoară stăpânul, dar îl pune să se certe cu soacra care se ascunde în sac. La plecare, ia sacul și-l aruncă în apă, iar omul sărăcește, fiindcă averea era nemuncită. În vai ianta 3, stăpânul beat din vinul adus de diavolul slugă își bate nevasta, soacra intervine, dar dracul o sfătuiește să se ascundă ui butoi, pe care la plecare îl aruncă în apă. În varianta 4, cât toate că și-a îmbogățit stăpânul, prin ducerea recoltei în spate de pe moșia boierului și prin aducerea întregii păduri într-o noapte, nu îl poate face să păcătuiască și se întoarce mofluz la iad. În aceste variante, concepția creștină a alterat fondul străvechi, când ființele mitologice adverse omului puteau uneori să-i devină aliate și a conturat un diavol numai cu intenții dușmănoase față de om.

Bolte-Polivka arată tipul acestui basm a fi existent și în

repertoriul altor popoare, de obicei contaminat cu cel despre tânărul cu puteri extraordinare (Der junge Riese).

Cei doi cercetători citează variante germane, sârbocroate.

slovene, slovace, cehe, poloneze, ucrainene, bielorusse, ruse și lituaniene, fără să dea alte detalii.

t

Dănilă Prepeleac (Aa. Th. 1415 + 1063 – 1094, 1149)

apare întâia oară în Convorbiri Literare, IX (1876), în numărul din martie. Basmul e alcătuit din două tipuri – schimbul dezavantajos (Aa. Th. 1415) și întrecerea în puteri și istețime cu zmeul (diavolul) – ceea ce putea duce la presupunerea lui Th. Speranția și L. Șăineanu – nemărturisită explicit – că îmbinarea lor ar fi opera povestitorului humuleștean. Într-adevăr, îmbinarea celor două tipuri nu e atestată până acum decât de una din variantele folclorice cunoscute, dar de aci nu se poate deduce decât că probabil cercetările folclorice sunt deficitare și sporadice, nereușind încă să consemneze atari variante – dacă au existat – în număr satisfăcător.

Abia cu puțină probabilitate se poate bănuși că amalgamarea lor s-ar datora lui Creangă. Înainte de a dezbate mai minuțios această problemă spinoasă, e necesar să ilustrăm baza folclorică a celor două tipuri, inegal reprezentate în repertoriul nostru folcloric.

Schimbul (trocul) dezavantajos e un tip de snoavă despre prostul care uneori se cumințește cu prețul unor vânzări derizorii, tipice pentru gradul culminant al prostiei. Boutiere nu cunoștea nicio variantă românească și compararea lui s-a redus la cele șapte variante străine semnalate de folcloristul E. Cosquin 78. Problema a fost reluată de Al. Dima în studiul Asupra caracterului folcloric al lui Dănilă Prepeleac 79, revizuit și adăugit cu noi materiale sub titlul: Baza folclorică a povestirii lui Creangă, Dănilă Prepeleac 80. Astăzi niioaștem 12 variante românești ale acestei snoave, una

«Im ele fiind anterioară lui Creangă.

I Variante publicate:

I, Omul cu trei talanți, în I.G. Zbiera: Povesci populare românesce, îi U-237 81.

Când a căpătat Păcală minte, în G. Cătană: Poveștile Bănatului, I, 68 – 71

(Soceni-Reșița).

II Culufă dragul mamei, în C. Apostoliu: Povești alese pentru copii, 79 – 92.

I. Macovei cel cuminte, de P. Curt, în Calendarul Bihorului, III, Beiuș.

1923, 108 – 109.

5. Omul la târg, în O. Bârlea: Antologie, II, p. 513 (Cerbăl-Hunedoara)

II. Variante nepublicate:

B 6. Cu moșul și capra, în A.I.F., Cluj, mg. 569 c (Braniștea-Dej).

7. Prostul la târg, în A.I.F., mg. 1902 c (Cresuia-Beiuș).

8. Cel care își înjosește averea, în A.I.F., mg. 1919 a (Cresuia-Beiuș).

I». Macovei cel norocos, în A.I.F., mg. 2262 a (Rozavlea-Vișeu).

10. Omul la târg cu doi boi, în A.I.F., mg. 2060 b (Desești-Sighet).

11. A țiganului cu notarul, în A.I.F., Cluj, mg. 568 c (Braniștea-Dej).

12. Dănilă Prepeleac, în A.I.F., mg. 2810 c (Humulești-Tg. Neamț).

Câteva din acestea provin – direct sau indirect – din varianta Creangă. Astfel, varianta 12 e învățată din carte, și a fost culeasă cu scop experimental. Apoi, după cum semnala și Al. Dima, varianta 3 e o prelucrare ușoară a lui

(Apostoliu după modelul crengist, cu mici modificări.

Guluță e un băiat răsfățat de părinții săi bogați. Trimis la lărg cu doi boi, îi dă pe un car fiindcă se smuceau în funie;

carul, greu de tras, îl dă pe o capră. Cum și aceasta se smucea, o dă pe un cocoș pe care îl dă în târg pe o pungă de piele.

Cum se vede, schimbul e același ca la Creangă, atât că în locul gânsacului apare cocoșul. Continuarea diferă însă. Trimis din nou la târg cu un cal, îl leagă de scorbura unui copac și interpretând scârțâitul drept marți, îl lasă acolo. A treia oară, e trimis cu o sută de berbeci să aducă o sută de galbeni și o sută de cârlani. Acum intervine metamorfozarea eroului:

În trei luni se cumințește, căci vinde lâna, apoi berbecii și cumpără o sută de cârlani, rămânându-i și o sută de galbeni, prin aceasta arătându-se a fi vrednic să moștenească averea părintească. Varianta 10 descinde de asemenea din Dănilă Prepeleac, dar în chip indirect, deoarece bătrânul care a povestit-o nu știa carte. Lipsește

episodul inițial cu antagonismul dintre cei doi frați, iar eroul a devenit anonim. Schimbul e aproape același ca la Creangă, cu mici deosebiri: cei doi boi sunt dați pe un car, acesta pe un țăp, țăpul pe un rățoi, acesta pe un bălțăgaș. Se întoarce acasă și i se spune că s-a făcut călugăr. De aci, basmul continuă ca în varianta Creangă, fiind până acum unicul exemplar în care cele două tipuri sunt îmbinate ca la povestitorul humuleștean. Întrecerile cu dracul sunt aceleași ca la Creangă – mai puțin cea cu blestemele – ceea ce confirmă în chip neîndoielnic originea crengistă a acestei variante. Varianta 8 de asemeni pare a fi influențată de Dănilă Prepeleac, fiindcă asemănările sunt prea mari. Episodul inițial e aproape ca la Creangă: fratele sărac se gospodărea rău și mereu cerea carul fratelui bogat.

Acesta, la îndemnul soției, îl convinge să-și vândă boii, să-și facă un car, apoi să-și cumpere iar boi. Fratele sărac vinde boii și cumpără un car, dar pe drum îl dă pe o capră, aceasta o schimbă pe o gâscă pe care o vinde pe o cutie frumoasă cu care se întoarce acasă. Snoava se termină aci. Alte două variante – 4 și 9 – sunt tot de origine livrescă, dar străină, căci schema epică e aceeași – sau aproape aceeași – cu cea din varianta Grimm, Hans im Ghick. Macovei cel cuminte

(4) sau norocos (9) slujește șapte ani și primește bani mulți de fier (4) sau un drob de aur (9). Fiind grei de dus, îi dă pe o vacă, aceasta pe un cal, acesta pe un porc, porcul pe o gâscă, aceasta pe o tociță care, fiind grea, o aruncă în fântână. Deși numele eroului e altul decât la Grimm, prezența lui e încă un indiciu de proveniență livrescă, foarte probabil înserat de culegătorul variantei 4, de unde a trecut și în varianta 9, deoarece în toate variantele folclorice eroul e anonim, pe când la Creangă, Apostoliu, apoi la Grimm, el se cheamă Dănilă, Guluță, Hans (transpus în românește în

Macovei). Însuși epitetul norocos se arată a fi o pastişare a lui un Ghick, adică glücklich.

Dintre variantele folclorice autentice, cele mai asemănătoare cu Creangă sunt: varianta moldovenească 1, culeasă i u vreo două decenii înaintea lui Creangă, apoi 2 (bănăţeană)

v i 7 (bihoreană). Începutul e altfel decât la Creangă. În varianta 1, boierul sileşte pe fiică-sa – fiindcă a dat un sfat – să se căsătorească cu un sărac. După ce nu mai rămâne cu nimic lin zestrea ei, soțul e trimis la târg să vândă tulpanul ei de logodnă. E cumpărat de fostul ei logodnic cu o sută de galbeni, cu care soțul cumpără doi boi. Apoi dă

boii pe un car la un rotar, carul pe o capră, capra pe o secure, aceasta pe o gresie

În care o aruncă la întoarcere într-un heleșteu după niște lațe. În varianta 2, Păcală e înfățișat plecând la târg cu doi boi. Îi dă pe un car, acesta pe un topor, toporul pe o gresie pe care o aruncă după niște rațe pe lac. În varianta 7, un om vinde doi boi pe un car, acesta îl dă pe o secure, securea pe o gresie pe care o scapă în pietri și se sparge. În celelalte variante, elementele de schimb sunt mai îndepărtate. În varianta 5, omul e trimis de soție la târg cu o vacă pe care o dă cu 20 de lei. Cu aceștia cumpără o găscă, pe care o dă pe o pipă și o pungă cu tutun. În varianta 11, un ȣigan dă vaca pe o capră, aceasta pe un cocoș, iar cocoșul e schimbat pe un excrement. În varianta 6 – din aceeași localitate cu precei lenta – un moș vinde capra cu doi iezi pe un găscan.

Câteva variante se sfârșesc cu schimbul dezavantajos:

I, 7, 8, 9 și 12. În altele, schimbul dezavantajos se prefăce în câștig mai mare, deoarece vânzătorul a pariat cu cineva – un boier (1, 5), un notar (11) – că nevasta nu-l va certa pentru această vânzare nesăbuită. În chipul acesta, omul câștigă un sat cu curtea boierească după sistemul feudal

(var. 1), un car cu patru boi, încărcat cu grâu (5) sau o trăsură cu cai (var. 11).

Acțiunea nu se sfârșește cu trocul dezavantajos – inclusiv pariul – la variantele: 1, 2, 3, 5, 6 și 10. Exceptând varianta 10, în celelalte continuarea e altfel decât la Creangă.

Varianta 3, deși pare o prelucrare după Creangă, continuă altfel, după cum am arătat mai sus. În varianta 1, soțul pleacă în lume Cei „să învețe minte” și slujește trei ani pe trei sfaturi: a) să nu te însoțești în drum cu cel pe care-l ajungi, nici cu cel care te-ajunge din urmă; b) să nu mâi unde-i crâșmarul bătrân și crâșmărița tânără; c) mânia de seara s-o lași pe dimineață, iar cea de dimineața pe seară. Călăuzindu-se după aceste precepte, eroul mai câștigă o trăsură cu ai, galbeni mulți și încă alte opt sate. În varianta 2, continuarea e de snoavă. Eroul intră în lac să-și caute cutea, dar între timp i se fură hainele. Gol, intră în cuptorul unde era ibovnicul unei neveste pe care îl șantajează până ce-i ia hainele, apoi se dă drept vrăjitor și scoate „năpustul” din casă – adică ibovnicul nevestei – căpătând un car cu boi. În varianta

5, episodul următor istorisește cum omul e ajutat să scoată carul cu lemne de un zmeu, căruia trebuie în schimb să-i.

ghicească vârsta. Soția lui se unge cu miere și se tăvălește în pene de găină și zmeul mărturisește în auzul eroului că e de 180 de ani, dar n-a văzut asemenea găină. Varianta 6

are un final mai hazliu, cu detalii identice cu cele din varianta precedentă. Văzând departe soțul cu gânsacul, femeia crede că-i aduce un val de giulgiu și își aruncă hainele în foc. Ea taie apoi gânsacul, îi scarmână penele, se ung amândoi soții cu miere și se tăvălesc prin fulgi zicând că s-au îmbrăcat.

Tipul despre trocul cu valoare descrescândă circulă în folclorul nostru fie ca snoavă pură, cu altă continuare (variantele 2, 6) sau fără continuare (variantele 4, 7, 8, 9, 11 și 12), fie ca basm-snoavă, prin adăugirea unui episod care îi dă final de basm (variantele 1, 3, 5 și 10).

Bolte-Polivka 83, apoi catalogul lui St. Thompson⁸⁴ îl arată a fi răspândit în Europa – exceptând Portugalia, Italia.

Albania și Bulgaria – apoi în India, Indonezia, sporadic prin Africa și America latină, cu o mare varietate în înșiruirea elementelor de schimb.

Partea a doua a basmului Dănilă Prepeleac – întrecerea în puteri și istețime cu zmeul (diavolul) – este reprezentată mai masiv în folclorul românesc. Până acum se cunosc 71

de variante, culese din toate provinciile țării, precum și de la aromâni. Dintre acestea, 6 sunt anterioare lui Dănilă Prepeleac.

I. Variante publicate:

1. Walachisclier Bauern-und Zigeuner Spiegel, de Arthur Schott, în

Transsilvania, 1859, nr. 285.

2. Bogdan Viteazul, de P. Ispirescu, în Columna lui Traian, 1870, 102 – 103, reprodus în Legende sau basmele rom., partea I-a nr. 16.

3. Zdrâncu Spaima zmeilor, în Th. M. Arsenie: Noua colecțiune de basme.

101 – 112, reprod. În Gazeta Poporului, Timișoara, V (1889 – 1890), nr. 50, p. 6 – 7.

I Stan Bolovan, de I. Slavici, în Conv Literare, X (1875), 121 – 127, apoi în Povești, II, 61 – 76.

S. Titirez și zmeul, în I.G. Zbiera: Povești populare, 177 – 187.

O Tâlharul cel vestit, în I.G. Zbiera: Povești populare, 255 – 261.

7. Spaima zmeilor, de I. Slavici, în Calendarul Minervei pe 1909, 145 – 153.

n-produs în Povești, II, 5 – 15.

H. Țiganul și balaurul, în Șezătoarea, V (1879), nr. 11, p. 84 – 85.

Stan Bolovan, în Calendariu, 1884, p. 56 – 72.

10. Stan Bolovan, în I. Pop Reteganul: Povești ardelenesti, IV, 14
– 20

(Koteag-Dej).

II Stați Cot., de Kovary, în Gazeta Transilvaniei, LII (1889), nr.
254, p. 1 – 5.

12. Șotia babei, în Revista Nouă, 1888, p. 276 – 9, reproducă în
Th. Speranția:

I roza, I, p. 258 – 271, apoi în Din Lumea lui Spulberă vânt, p.
123 – 137.

13. Mai mult cu mintea decât cu puterea. În Poșta Română,
Brașov, 1888, p. 561.

14. Iordache ciubotariu, în Biblioteca Familiei, II (1891), 173 –
174, 188 – 189.

15. Toader Paraleu, în Pagini Literare, I (1899), nr. 23, p. 6.

15 A. Poveste, în I.A. Zanne: Proverbele românilor, VI, p. 317 –
320

16. Tot d-ale lui Păcală, în C.R. Codin: Îngerul rom., 192 – 5
(Priboieni-Găești).

16 A. Stan Călitu, ibid. 385 – 389 (Priboieni-Găești).

17. Săracul și dracul, în D. Stăncescu: Cerbul de aur, 161 – 169,
reprod. În.

Universul literar, IX (1932), nr. 23, p. 3.

18. Mărunțelul, în Gazeta Transilvaniei, LXIII (1900), nr. 17, p. 1
– 4.

19. Dracul și cana, în N.D. Popescu: Carte de basme, IV, 135 –
154.

20. Coari tu ținuși, în P. Papahagi: Basme aromâne, 225 – 229
(Avela-Epir).

21. (Săracul cu zmeul), în Graiul Nostru, I, 275 – 7 (Bolotești –
panciu).

22. Von einem gescheiten Manne, în P. Scbullerus: Rumänische
Märchen.

398 și urm.

23. Elias und der Teufel, ibid., 373 și urm.

24. Hundert Leben auf einen Schlag, ibid., 521 și urm.

25. Grigoraș, în Lumina, Budapesta, V (1908), nr. 39 – 40, p. 2 – 3.
26. Preoteasa și ursul, den. Mateescu, în Izvorașul, IV, nr. 11 – 12, p. 5 – 6.
27. Cenușotca, în Iulia Murnu: Poveștile Pindului, 34 – 38.
28. Neghiniță, în C.R. Codin: Ghiță Bondoc, 67 – 70 (jud. Dolj).
29. Zmeul și țiganul, în Junimea Literară, Cernăuți, XVI (1927), 351 – 353.
30. Năzdrăvăniile lui Arvinte Palmă lată răzeșul, în Viața Basarabiei, IV (1935), 534 – 539.
31. Zdrâncu Spaima zmeilor, în M. Lungianu: Povești, 19 – 39.
32. Pavăl Viteazul, în Școala Basarabeană, V (1937), nr. 2 – 3, p. 74 – 78.
- 93
33. Păcurarul și trei feciori, în Doina, Joră. ști, I (1928 – 9), 18S-191.
31. Ghibirdic cel mic, în N.A. Bogdan: Povești și anecdote, 85, reprod. În Solia Moldovei, Iași, 1928, nr. 13 – 14, p. 7 – 8.
35. Ion Dobre Viteazul, de I. Mușlea, în Anuarul A.F., I, 184 – 187 (Cămârzana-Oaș).
36. Un dogar și zmeul, de G. Iordache, în Satul, 1936, nr. 66, p. 15 (Vâlcele-Sf. Gheorghe).
37. Zdrâncu Spaima zmeilor, de A. Voicu, în Analele Dobrogei, XV (1934), 163 – 166.
38. Țiganul și Scaraoțki, în L. Costin: Basme și istorioare, 13 – 14.
39. Cojocarul și zmeii, în Luminița, Brăila, IV (1937 – 8; nr. 5, p. 15 – 17.
40. (fără titlu) în Țărănismul, V (1929), tir. 43, p. 13 – 14.
41. Poveste din popor, în Pagini culturale, Sighet, III (1928), sept., 13 – 15.
42. Povestea lui Stan Pățitul, de St. Tuțescu, în Albina, XXI (1922), nr. 16 – 17, p. 270 – 271.
43. Sprângu beleaua babii, în Frângurele, II (1928), nr. 11, p. 10.
44. Țiganul, vulpea și zmeul, în V. Sala: Cei doi frați, 27 – 34

(Șuștiu-Beiuș).

II. Variante nepublicate:

45. Cu ȝiganul la stână, în A.I.F., mg. 1282 (Bughea de Sus-Muscel).

46. Zdrâncu spaima zmeilor, în A.I.F., i. 6298 (Hălăucești – pașcani).

47. Poveste, în A.I.F., i. 660 (Mozăceni-Costești).

48. Sânduc Voinicul, spaima zmeilor, în T. Pamfile, ms. 5094.

49. Băneșul, în A.I.F., i. 11379 (Meria-Hațeg).

50. A păcurariului, în A.I.F., i. 11239 (Poiana Răchițelii-Hunedoara).

51. Cu balta cu dracii, în A.I.F., mg. 1240 a (Albești-Muscel).

52. Păcală cu păcurarii, în A.I.F., i. 11294 (Cerișor-Hunedoara).

53. Țiganul și popa, în A.I.F., i. 11309 (Cerișor-Hunedoara).

54. Povestea cu boierul, în A.I.F., mg. 2480 e (Berliște-Oravița).

55. Întrecerea între ȝigan și drac, în A.I.F., mg. 1887 e-1888 a (Cresuia-Beiuș).

56. Cu un băiat care o fost mai tare ca zmeii, în A.I.F., mg. 2333 a (Săpânța-Sighet).

57. Păcală slugă la zmeu, în A.I.F., mg. 2548 m (Godeanu-T. Severin).

58. Păcală cu zmeii, în A.I.F., mg. 255 lc (Cerneț-T. Severin).

59. Cu nouă ungureni, în A.I.F., mg. 255 ln (Cerneț-T. Severin).

60. Cu tarele Pavel, în A.I.F., mg. 2 obla (Desești-Sighet).

61. Stan Bolovan, în A.I.F., mg. 208 lb-2082 a (Desești-Sighet).

62. Zdrâncu spaima zmeilor, în A.I.F., mg. 2554 b (T. Severin).

63. Omul la târg cu doi boi, în A.I.F., mg. 2060 b (Desești-Sighet).

94

<11 lidtrinu cu doisprezece feciori, în A.I.F., i. 10920 (Boșorod-Hațegl

HN. Povestea lui bādifa Vasile, în A.I.F., mg. 2813 c (Mălini-Fâlticeni).

ÎN>. Moșneagul și zmeii, în A.F.C., 965 (Transilvania, colecția Ștefan CalOveanu).

«/. Păcurariul cu trei feciori, în A.F.C., 364 (Jiu Coroești – petroșani).

N. O poveste cu zmei, în A.F.C., 438 (Moldova).

It!> Țiganul și zmăul, în A.F.C., 1164 (Pecinișca-Orșova) 86.

Dănilă Prepeleac a avut o înrâurire abia perceptibilă

1 upra întrecerilor din variantele folclorice citate, din cauza vigoarei cu care acestea circulă în tradiția orală în forme închegate. Cu excepția variantei 63 despre care aminteam la lipul precedent (var. 10) că provine fără îndoială, dar nu

111 rect, din varianta Creangă, se mai poate bănuî că și vari

111 ta 64 a înserat, între celelalte întreceri, două – ducerea icpei între picioare și aruncarea buzduganului – din Dănilă

Prepeleac, deoarece povestitoarea era o asiduă cititoare de cărți de basme și avea un repertoriu impresionant de peste

(Mi de povești.

Un examen sumar arată că varianta cea mai apropiată de Dănilă Prepeleac e tot una moldovenească, anterioară lui Creangă cu două decenii – varianta 6 din colecția Zbiera

U care se evidențiază prin cele mai multe puncte comune.

I) i și începutul și schema epică sunt cu totul diferite – hoțul iscusit care reușește să fure prin înșelăciune și să salveze un copil juruit dracului – întrecerea în puteri se desfășoară între om și drac, dar mobilul adversității e de asemenea intenția de a clădi o mănăstire la „borta dracilor”. Cei doi se întrec în ocolirea iadului cu iapa în spinare-între picioare, ui întrecerea în fugă – cu fratele (iepure), în luarea la

Irintă – cu moșul (ursul) și în întrecerea în șuierat (la

Creangă strigat) când dracul e legat la ochi și lovit peste ei.

Aceasta atestă autenticitatea folclorică a episoadelor amint de din Creangă.

Începutul variantelor folclorice – exceptând var. 63 – diferă de Creangă, fiindcă acestea sunt – cu foarte puține excepții – narațiuni independente, necontaminate cu alte tipuri. Pe alocuri apare inițial antagonismul dintre fratele liogat și cel sărac, ca la Dănilă Prepeleac, dar de cele mai multe ori, omul e înfățișat a fi unul foarte sărac pe care iutâmplarea – sau deznădejdea – îl silește să intre slugă la zmeu. Alteori, eroul se tocmește la niște ciobani cărora zmeul le decima turmele noapte de noapte, pentru a-i scăpa de acesta în schimbul unei părți din turmă. Adesea, variantele încep cu episodul celui care se laudă că, omorând dintr-o lovitură 7, 12, 24 sau 100 de muște, a omorât atâtea suflete dintr-odată (Aa. Th. 1640), care apare uneori nu la început, ci între alte episoade. El apare în variantele: 2, 5, 13, 14.

15, 24, 31, 32, 34, 39, 43, 45, 48, 53, 60, 62, 65 și 68.

În majoritatea covârșitoare a variantelor, adversarul omului e zmeul, adesea în tovărășia mamei sau a fraților. Dracul apare într-un număr restrâns de variante: 6, 15A, 17, 19.

38, 40, 41, 42, 52, 53, 55 și – bineînțeles – în 63. În 54, acesta e denumit eufemistic: „duh necurat”. În varianta

52, confuzia între drac și zmeu e evidentă, deoarece, deși cel dintâi e adversarul cu care se întrece eroul, la urmă copiii îl amenință că ar mânca și ei carne de zmeu! Doar în varianta 20, adversarul e leul (l'undarlui).

Întrecerile lui Dănilă Prepeleac se regăsesc în variantele folclorice cu o frecvență vădit inegală. Cel mai adesea apare întrecerea în azvârlirea buzduganului (mai rar barosului, Aa.

Th. 1063), întâlnită în 21 variante: 4, 7, 9, 10, 11, 15A, 16.

17, 19, 29, 30, 33, 37, 44, 45, 49, 51, 60, 61, 64 și 67. În varianta 61, buzduganul e înlocuit prin balon, ceea ce e o modernizare forțată, datorată probabil povestitorului maramureșean de la care a fost culeasă, în străduința probabilă de a face mai verosimil acest soi de întrecere. Urmează întrecerea în strigat ca la Creangă, uneori în pocnirea din bici, o singură dată în șuierat, când zmeul (dracul) e momit să se lase legat la ochi după care e lovit cu strășnicie peste cap. (Aa. Th. 1084). Episodul se găsește în variantele: 6.

29, 30, 32, 35, 39, 44, 49, 50, 55 și 63. Cu o frecvență egală se întâlnesc întrecerile în fugă și în trântă cu ursul, în câte 10

variante, adesea constituind o acțiune în cuplu care revine în câte două variante. Întrecerea în fugă cu fratele (sau fiul) eroului, iepurele (Aa. Th. 1072) e întâlnită în variantele:

3, 6, 11, 15A, 16, 45, 51, 53, 59 și 63, iar trânta cu moșul (tatăl, strămoșul) eroului, ursul, se găsește în variantele: 6, 15A.

16, 41, 47, 51, 53, 59, 62 și 63.

Mai scăzută e frecvența întrecerii în fuga cu calul în spate – între picioare – (Aa. Th. 1082), atestată în 7 variante: 6, 12, 17, 19, 51, 63 și 64.

I îi schimb, întrecerea în blesteme (Aa. Th. 1094) nu mai

H mi îmită nicăieri în variantele citate. S-ar deduce de aci că

Wiisodul ar fi creația lui Creangă dacă el nu s-ar regăsi în jltă poveste moldovenească, Baba și diavolul, dar totuși diferită.: dracul blestemă baba „că-i picau straietele de pe ifillisa”, iar baba „apucând

pieptănașii cir amândouă mâinile, flicepe a-l blestema și a-i cărăbăni în spinare! L-a ciopârțit.

Rrmanul, de-i curgea sângele ca dintr-un bou” 87. Pretextul i îi clădirea mănăstirii, în afară de variantele 6 și 63, mai e

Întâlnit în variantele 17 și 41, ceea ce dovedește originea lui folclorică. În varianta 16, acest motiv e înlocuit prin baterea fițțăruși la lacul zmeilor sub pretext de a prinde rațe sălbătice, lin în var. 15A eroul pretextează că vrea să ia balta de la draci, să o sece, „să vă las pe uscat”.

Variantele folclorice mai relatează și alte întreceri. Cele a în frecvente nu sunt cele întâlnite în Dănilă Prepeleac, ci titlurile. Astfel, în 55 de variante apare întrecerea în aducerea

Apei în burdufuri de bivol, pe care eroul de abia le duce goale.

Minulând că ar vrea să sape fântâna ca să o ducă cu totul acasă h zmeu (Aa. Th. 1045). Acest episod e întâlnit în variantele:

I li, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16A, 17, 18.

20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 42, 43.

44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61.

82, 64, 65, 66, 67, 68 și 69. Foarte frecventă e de asemenea întrecerea în căratul lemnului: zmeul duce în spinare un i pac întreg, eroul simulează că vrea să lege pădurea ca să o ducă toată o singură dată (Aa. Th. 1046). Cele două episoade formează cel mai adesea o acțiune în cuplu, revenind

În câte două variante, deși succesiunea lor nu e deplin stabilă, întrecerea în căratul lemnului apare în 51 de variante:

I. 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16A, 18, 19, 20.

21, 22, 23, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

IS, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67 și 68.

Destul de frecvent e apoi episodul cu scoaterea apei din piatră (Aa. Th. 1065): zmeul sfărâmă un bolovan fără să izbutească, pe când eroul izbutește, scoțând „apă” – zăr – din caș. Acesta e întâlnit în 22 variante: 1, 4, 5, 8, 10, 12.

I6A, 20, 22, 27, 29, 30, 33, 34, 45, 49, 59, 61, 62, 64, 67 și

(if>. Pe alocuri, mai figurează și o altă întrecere înrudită cu cea anterioară: cine poate scoate apă din pământ. Eroul izbutește, deoarece în prealabil îngropase o căldare cu zăr

(apă) sub o glie (variantele: 45, 49, 50 și 64).

Variantele mai înfățișează pe alocuri și alte întreceri cu o

răspândire mai restrânsă. Un fel de întrecere e înfățișat!

În unele variante și în episodul când zmeul apleacă un vârf de copac – mai adesea un cireș – de care se prinde eroul și e aruncat în aer când zmeul nu mai ține pomul, dar în cădere nimerește tocmai peste un iepure, lăudându-se că a sărit dinadins asupra lui (cf. Aa. Th. 1051). Episodul apare în variantele: 3, 34, 37, 44, 48, 49 și 51.

Cam tot atât de frecventă e și întrecerea în aruncarea pietrei: eroul aruncă însă o pasăre care nu se mai întoarce

(Aa. Th. 1062). Episodul e întâlnit în variantele: 32, 34, 38.

39, 40 și 62 (în aceasta din urmă, cojocarul văia piatra în traistă, simulând că a aruncat-o atât de sus, că nu mai revine).

Uneori, eroii se iau la bătaie, un fel de duel rustic, în care eroul învinge fiindcă arma lui – de obicei o prăjină – e mai lungă decât a zmeului, care nu ajunge să-și lovească adversarul (Aa. Th. 1083). Episodul e atestat în variantele: 16.

30, 41, 52 și 55. De asemenea, câteva variante – 5, 12, 25.

43 – mai înfățișează și altfel de întrecere în luptă: trânta voinicească. Zmeul îl strânge pe om atât de tare, încât îi ies ochii din cap, dar acesta se laudă că îl va arunca în nori și zmeul se dă bătut. (Aa. Th. 1070). Varianta 36 prezintă alte întreceri: a) în fugă – dracul aleargă pe cerc, eroul pe diametrul cercului; b) cine scoate din sân căpușa cea mai mare, dogarul scoate o vrabie și c) la trântă: dogarul ține în brațe botnița vițelului, care nu mai apar nicăieri. Varianta pare a fi creația culegătorului.

Cu totul sporadic mai sunt înfățișate și alte întreceri, în câte două variante se întâlnește întrecerea în a da vânturi:

eroul lipește pereții ca să nu crape de puterea lui (52) sau încearcă tavanul dacă va rezista unui atare șoc (54). De asemenea, călirea zmeului ca să fie și el tot atât de tare în apă clocotită (cf. Aa. Th. 1134), dar efectul e contrar (16A).

27) și ducerea unei pietre de moară drept o măgea (Aa.

Th. 1146) în variantele 18 și 29. În câte o variantă, mai apar:

Întrecerea în mâncat (Aa. Th. 1088) în varianta 31, simularea săpării grădinii cu varză uriașă (var. 5), să ducă fiecare cât poate (Aa. Th. 1153) în varianta 8, să doarmă cu ochii deschiși (Aa. Th. 1140) în varianta 14, să trăiască cât arde

Înarea (Aa. Th 1187) în varianta 32, să aducă măgarul îi. Iunie, eroul îl aduce călare (var. 58) și să scoată bălegarul iiiu grajd: eroul

taie peretele și îl aruncă (var. 60). De aseiiH iiea, eroul e trimis să prindă un mistreț (var. 54) sau să umoare un uriaș și un fel de inorog (var. 24). Acestea par a fi nu ecou al variantei Grimm.

De obicei, în variantele folclorice zmeul (dracul), văzân

<lu-se biruit în întreceri, plănuiește omorârea eroului în timpul nopții. Acesta prinde de veste și pune în locui în pat un

Imștean, o piuă, mai rar o troacă de porci – sau chiar un manechin de paie (var. 62), căciula (69) – iar el se culcă sub pat. Zmeul zdrobește cu măciuca – sau cu baltagul – ceea ce

Mte în pat, iar a doua zi dimineată, eroul se plânge că a fost pișcat de niște pureci (Aa. Th. 1115). Episodul e întâlnit

Iu 40 variante: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18.

,! (), 21, 22, 25, 26, 27, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 43, 44, 47, 48.

IU. 50, 54, 59, 60, 61, 62, 66, 67 și 69. În cele din urmă.

Incul (diavolul) trebuie să-i dea sacul cu galbeni (sau puțina

11 bani) pe care i-o duce chiar până acasă. Adesea, pe drum noul e înfățișat când împins înainte de suflul zmeului, când lias înapoi de răsufu, explicând că aleargă înainte cuprins de dorul casei, dar revine biruit de dorul de a se întoarce iar iupoi la casa zmeului, sau de a-i da câteva palme: variantele:

5, 13, 18, 32, 35, 45, 46, 53, 54, 60, 61, 62, 64 și 67. Ajunși

aproape de casa omului, eroul explică zmeului că are casa acoperită cu piei de zmeu, iar șita lipsă o va înlocui cu pielea

Im. Zmeul se sperie și fuge (variantele: 1, 12, 15, 19, 28.

32, 38, 42, 47, 51, 54, 60, 62, 64, 68 și 69). Cel mai adesea zmeul r speriat de strigătele copiilor omului care fuge mai înainte un așa și îi învață să strige că ar mânca carne de zmeu (Aa.

I li. 1149). Acest final apare în 35 variante: 1, 3, 4, 5, 7, 9.

10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 21, 25, 30, 32, 33, 35, 37, 44, 45.

16, 47, 49, 50, 52, 53, 55, 57, 61, 62, 66, 67 și 68.

Întrecerea în puteri cu zmeul (uriașul, dracul) e răspândită ui toată Europa, în India, apoi prin America latină, unde a ajuns prin europeni. Basmul a fost prelucrat încă de timpuriu în literatura medievală. Cea mai veche prelucrare se găsește

În Martin Montanus din Strasburg din anul 1557 (Von einem

König, schneyder, rysen, einhorn und wilden schwein) în care apar episoadele cu omorârea muștelor (sufletelor) dintr-o lovitură, prinderea uriașului, inorogului și mistrețului⁸⁸.

Aluzia cu omorârea dintr-o singură lovitură apare și **m. n** înainte, în 1527, într-un pasaj din Luther 89. Cea mai vechi versiune a tipului e cea chineză, Poyu-King, tradusă din indiană, în care isprăvile sunt altele decât în variantele românești și europene în genere 90. Dar aluzia la stoarcerea pietrei ca să iasă apă se găsește încă în Per să lui Plaut: „Aquam a pumice nunc postulas” 91, fără a putea deduce de aci că și tipul ar data de atunci, expresia putând să însemne, doar în chip metaforic, realizarea unei imposibilități. G. Polivka crede că acest basm s-ar fi născut în chip independent în diferite locuri: în Germania către sfârșitul evului mediu, în Rusia ca o parodie a legendelor locale, în Caucaz și în India⁹².

Contaminarea acestui tip cu cel despre trocul dezavantajos se întâlnește numai în Dănilă Prepeleac și în varianta

63 care descinde din acesta. Puntea de legătură între cele două tipuri e construirea unei mănăstiri, iar pe plan psihologic metamorfozarea lui Dănilă din prost în iste (93. Într-adevăr, după pierderea boilor, Dănilă se relevă a fi altul:

„Da de acum am prins eu la minte... Numa ce folos? Când e minte, nu-i ce vinde”, cu toate că în continuare doboară copacul peste car și boi și aruncă securea în lac după niște lișițe. Cumințirea efectivă a eroului după schimbul descrescând e înfățișată în varianta Zbiera, când omul pleacă în lume „să învețe minte”, ceea ce se și întâmplă, căci se călăuzește după cele trei sfaturi care îl fac mai bogat de cum fusese prin căsătorie cu fata boierului. La Creangă, această evoluție a eroului e șovăielnică, trecătoare, Dănilă rămânând în ultimă instanță tot un prost. Într-adevăr, cum a arătat Al. Dima, în Dănilă Prepeleac suntem „în fața unei puternice asociații prin contrast” 91, dar nu atât între Dănilă cel sărac și prost din partea întâi și între același Dănilă îmbogățit prin burduful de bani și mai isteț decât dracul, care nouă ni se pare a fi secundar, în orice caz nereliefat de Creangă. Contrastul e de altă natură, între Dănilă cel prost și dracii și mai proști.

Căci în mentalitatea populară arhaică, zmeii (diavolii și alte spirite vrăjmașe) sunt înfățișați a fi peste măsură de puternici, dar din cale-afară de proști. Ca atare, ei pot fi învinși de om prin cea mai elementară istețime: ajunge un dram de viclenie pentru a-i face să piardă întrecerea sau prinsoarea. De aceea, cei care se iau la întrecere cu zmeul în variantele folclorice sunt recrutați din categoriile sociale cele mai modeste.

Itu lipuse a fi și mai puțin înzestrate tocmai pentru ca eonii.1.1 ui să fie mai puternic: ciobani (ungureni), lingurari, lunii ni foarte săraci etc. Uneori, prostia acestora e atât de pmlentă, încât în varianta 16A, ȕiganul biruitor al zmeilor

9 Cic de la ciobanii pe care i-a apărat numai o oaie: aceștia-i it în /; pe cea mai grasă, dar ȕiganul o preferă pe cea mai slabă

«are se cufurea – crezând că curge untura din ea! Și

I milă Prepeleac, atât de puțin la minte, izbutește totuși i păcălească pe dracii cei atât de proști și în consecință să îmbogățească peste așteptări.

Făt-Frumos, Fiul Iepeii (Aa. Th. 301B) e un basm neterni mat și publicat postum în „Convorbiri Literare”, XXXII

11898), 15 mai. Tipul este bine reprezentat în folclorul nostru, în ud atestat în toate provinciile țării, precum și la aromâni.

Iii 56 de variante, din care primele două au fost culese în

Întâia jumătate a secolului trecut.

I Variante publicate:

I. Iupul cu capul de fier, de Zeyk Iânos, în Studii de istorie literară și foli7» e, 232 (Cuci-Luduș).

I'etru Firicel, în A.A. Schott: Walachische Märchen, 135 – 144, tradus tu Columna lui Traian, 1870, nr. 30, p. 4.

II, Petru, der Sohn der Kuh, în Franz Obert: Rumänische Märchen uni

«gen, 72 – 74.

I, Cei trei frați de cruce, în I.C. Fundescu: Basme, 108.

5. Piticii, Piticotu' Staticotu', de At. Marienescu, în Familia, VII, nr. 34, p. 399 – 401.

II Petre, fiul oii, în Th. M. Arsenie: Noua colecțiune de basme, 163 – 172, i-produs în Calendarul pentru basme pe 1877, 74 – 80 și în Conv. Literare.

XXX (1896), nr. 8, 107 – 131.

7. Tei legănat, Sfarmă Piatră, Strâmbă Lemne și Șchiopul cu barba cât cotul, în I.G. Zbiera: Povești populare românești, 80 – 89.

8. Omul de pe tărâmul celălalt, de N.D. Popescu, în Calendarul basmelor pe

J. (177, 34 – 50; reprodus în Carte de basme, II, 84 – 109.

P. Voinic de tei, de Gr. Sima lui Ioan, în Familia, XIX (1883), 2 –

- reprod. În Tribuna, 11 (1885), nr. 6 – 10 și în Tei legănat, 1 – 26.
10. Dunăre Voinicul, de P. Ispirescu, în Conv. Literare, XIX (1885), 391
- 397; reprodus în Voința națională, II (1885), nr. 313; în Almanah literal și ilustrat, I (1886), 129 – 135, în Rumänische Revue, III (1887), 388 – 395
- etc.
11. Agheran Viteazul, în Frincu-Candrea: Românii din Munții Apuseni.
- 272 – 285 (Vidra de sus-Câmpeni).
12. Ion năzdrăvanul de lut, de G. Brătean, în Gazeta poporului, Timișoara.
- IV (1888), nr. 27 – 33.
13. Fiuțul oii, de I.P. Reteganul, în Tribuna, IV (1887), nr. 3 – 4, reprod. în Povești ardelenesti, III, 56 și urm.
14. Semănații, în G. Cătană: Pov. Banatului, I, 77 și urm.
15. Tei legănat, de M. Lupescu, în Șezătoarea, II (1893), 200 – 208.
16. (f. titlu), de St. Ciumetti, în B.P. Hașdeu: Etymologicum Magnum Romaniae, III, 2490 – 2491 (Călive-Badralexii-Macedonia).
17. Fiul oii, de Dogariu Domețiu, în Gazeta Transilvaniei, LIX (1896), nr. 232, 237, reprod. În Fiul oii, 3 – 35 (Săcele-Brașov).
18. Cei trei frați, în D. Stăncescu: Alte basme, 64 – 81 (Mihăilești Drăgănești-Vlașca).
19. Povestea lui Ionică Făt Frumos, Strâmbă-Lemne și Sfarmă Piatră, în
- Revista Ilustrată, IV (1901), nr. 6, p. 46 – 48.
20. Grădina cu mearile de-amalamă, în P. Papahagi: Basme aromâne.
- 372 – 383 (Avela-Epir).
21. Ficorlu aflat și Dzântu, ibid., 221 – 224 (Pericole-Epir).
22. Ursu g ani, ibid., 336 – 345 (Băiasa-Epir).
23. Ion năzdrăvanul de lut, în I.P. Reteganul: Pov. pentru popor, 113 – 131
- (Vama-Oaș).
24. Craiovisin, în Graiul nostru, I, 368 – 379 (Techederesi? — Constanța).

25. Ion Făt Frumos fiul iepei, în Floarea Darurilor, II, nr. 25 – 31 (Diocheți-Panciu); reprod. În N. Mateescu: Povești alese, 1 – 51.
26. Novac, în I. Olariu: Povești din Banat, 20 – 38.
27. Mai bine c-un voinic de pagubă decât cu un mișel la câștig, de E.D.O.
- Sevastos, în Familia, XXVIII (1891), 313 – 314.
28. Frați de cruce, în C.R. Codin: Făt-Frumos, 106 – 128.
29. Cal de zmeu, leu paraleu, sau Craisin fiul vacii, în C.R. Codin: Cal de zmeu, 3 – 27 (Priboieni-Găești).
30. Craiovean fiul vacii, în C.R. Codin: Nevasta leneșă, 106 – 109.
31. Vasile a popii, în Al. Vasiliu: Povești și legende, 123 – 132 (Tătăruși-Paşcani).
32. (f. titlu) în Țărănismul, V (1929), nr. 21, p. 13 – 14.
33. Tei legănat, în O. Birlea: Antologie, I, p. 8 (Bughea de sus-Muscel).
- II. Variante nepublicate:
- IU. Fut-Frumos fiul oii, în A.I.F., i. 18188 (Albești-Muscel).
- W l-iul iepei, în E.N. Voronca, A.I.F., ms. 4752, p. 131 – 132.
- Iii Inul iepei, idem, p. 132.
- B7. I'lui vacii, idem, p. 133 – 135.
- În Kusuioc fiul vacii, în T. Pamfile, ms. 5094, 6 – 8.
- Iii Cu Frunză Verde, în A.I.F., i. 14122 (Racșa-Oaș).
- (li l'ovarăși cu Sfarmă Piatră, Paharul, în A.I.F., E.N. Voronca, ms. 1/ v. i, p. 108 – 109.
- 41 Făt-Frumos cu părul de aur, în A.I.F., i. 13254 (Fundu-Moldovei-Câmpu-Iiir).
- C... Pătru fiul vacii, în A.I.F., i. 11285 (Cerișor-Hunedoara).
- 4 1 Făt-Frumos, în A.I.F., i. 18202 (Albești-Muscel).
44. (II Staticot, în A.I.F., mg. 2481 I (Berliște-Oravița).
- fi Cu-mpăratu, în A.I.F., mg. 1895 b-1896 a (Cresuia-Beiuș).
46. Cu puiau ciuții, în A.I.F., mg. 1874 – 1875 (Cresuia-Beiuș).
- 47 Rujănic voinic, în A.I.F., mg. 2239 b-2240 a (Rozavlea-Vișeu).
- 4 H Cu Strâmbă Lemne, Sfarmă Piatră, în A.I.F., mg. 2285 b-2286 a (Rozav-Itm-Vișeu).
- 41). Tei legănat, în A.I.F., mg. 230 lb-2304 a (Săpânța-Sighet).
- Mi – l lu' Tei Legănat, în A.I.F., mg. 2038 b-2039 a (Desești-Sighet).
- M. Fiule te-a vacii, în A.I.F., mg. 2087 – 2088 (Desești-Sighet).

A2. Cu împăratul Verde, în A.I.F., mg. 2358 – 2360 a (Vălcăul de jos-șimleu).

«3. Cu Strâmbă-Lemne, în A.I.F., mg. 2800 – 280 la (Stânca-Tg. Neamț).

I. Cu Tei Legănat, în A.I.F., mg. 2812 c (Mălini-Fălticeni).

t 85. Cu doi bătrâni, în A.I.F., mg. 2928 II-Ila (Vălișoara-Aiud).

56. Zorilă, Mezilă și Serilă, în A.F.C., 965 (Transilvania) 95.

Variantele sunt – cu puține excepții – neașteptat de unitare față de complexitatea acțiunii dintr-un tip atât de stufos. Varianta Creangă se înscrie printre acestea, de un autentic folcloric neașteptat de fidel.

Eroul e uneori fiul unui animal. Ca atare e născut, fie ele o iapă ca la Creangă și în variantele 23, 35 și 36, fie de o oaie (variantele 5, 6, 13, 17 și 34), fie mai cu seamă de o vacă (variantele 3, 24, 28, 29, 30, 37, 38, 42 și 51). În varianta

47, eroul e hrănit numai de vacă prin cornul miraculos al acesteia. În două variante – 22 și 31 – eroul e fiul unei ursoaice și al unui popă. Cu totul excepțional, e arătat a fi și fiul unei căprioare (46: ciută). Alteori, eroul provine dintr-un obiect, cel mai adesea dintr-un lemn, mai cu seamă tei – variantele 9, 10, 15, 33, 49 și 54 – care prin simplă legănare prinde viață. Mai rar, eroul provine dintr-o păpușă de lut legănată (variantele 12 și 23), sau dintr-o păpușă înviată (19). În chip excepțional, eroul e conceput prin degustare de pește (14) sau boabă de piper (41).

În celelalte variante (1, 2, 4, 8, 11, 16, 18, 20, 21, 26.

32, 39, 40, 43, 44, 48, 52 și 53) eroul are o obârșie obișnuită sau nu se specifică nimic în legătură cu nașterea lui. În var. 56.

Zorilă e fratele gemen al lui Mezilă și Serilă, cei doi din urmă jucând rolul fraților perfizi.

După ce crește mare, pleacă în lume, unde se întovărășește – cu puține excepții – cu doi tovarăși năzdrăvani.

Strâmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră, ca ta Creangă, denumiți uneori diferit: Cârână-Lemne (11) sau Cujbă-Lemne (25) și

Freacă-Pietrii (var. 10, 24, 28 și 29). Pe alocuri, celor doi tovarăși se mai asociază un al treilea denumit Bate Munții

(var. 11, 12), Leagănă-Munții (26), sau Clatină-Munți (41).

Mai rar în locul acestuia apare Tulbură Apă (var. 33 și 51)

sau Apă Rea (8). În câteva variante – 18, 20, 45, 56 – în locul acestora apar frații eroului, iar uneori e singur (1, 4.

52). Adversarul obișnuit al lor e Statu-Palmă Barbă-Cot, ca la Creangă, uneori denumit Bărbăciu-Măciuc (39) sau Salcotea (11). În varianta 26, el e arătat a fi un căpcăun, care se comportă tot ca acesta. În alte 15 variante adversarul e însă zmeul, de obicei trei, rar mai mulți (6, 14, 17, 18, 20).

24, 28, 29, 32, 45, 46, 51, 54, 55 și 56). În două variante-22 și 49 – dracul e adversarul eroilor, iar în chip excepțional, acesta e lupul cu capul de fier (var. 1) sau uriașul (var. 16).

Eroii poposesc la o casă în pădure, unde obișnuit le gătesc trei fete de împărat sau trei zâne. Cei doi tovarăși sunt batjocoriți de Statu-Palmă, dar Făt-Frumos izbutește să-l prindă cu barba în copac pe care acesta îl smulge și fuge pe tărâmul celălalt. Fetele sunt furate de acesta, sau de supușii lui, sau de zmei obișnuiți. În câteva variante, Făt-Frumos și tovarășii lui se luptă cu adversarii și cad înecați în sânge ca la Creangă, dar sunt reînviați de mama eroului care în felul acesta își pierde viața (var. 5, 6, 17, 24, 29, 34, 37 și 38).

După ce coboară pe tărâmul celălalt, eroul găsește pe Statu-Palmă cu care se luptă și îl răpune, de obicei în luptă obișnuită, mai rar strivindu-i puterile ascunse într-un gândac sau ou dintr-un animal ce locuiește într-un lac tainic (var.

25, 34, 35, 43 și 44). În alte două variante – 10 și 36 – Barbă < ot este învins prin schimbarea celor două poloboace cu apă vie și apă moartă, eroul bând din cea dintâi. Într-un număr le strâns de variante, lupta cu zmeii ce au răpit fetele se dă la pod, ca în varianta Creangă, în cea din urmă fiind ajutat de obicei de un corb (var. 3, 24, 28, 29, 45 și 47). După ce a eliberat fetele, le aduce la hârzobul de la gaură – gârliciul pământului, Sorbul pământului, Gârteanul pământului-tovarășii le scot, dar el e lăsat jos: eroul le încearcă credința, punând ui locui un bolovan – uneori cu căciulă – sau un buștean.

După ce mai zăbovește pe tărâmul celălalt, unde de obicei intră slugă la niște moșnegi orbi cărora le readuce ochii

Jurați de zâne pentru că le-au încălcat moșiile cu oile. Mai fur are prilejul să salveze fiica unui împărat de la balaurul liutânii. În cele din urmă, este scos de o pajură drept recunoștință pentru că i-a salvat puii de la un balaur care îi mânca de fiecare dată. Merindea e fabuloasă: care cu pâine, cu carne, poloboace cu vin, dar la urmă nu ajunge și eroul se vede silit i taie din pulpă, de sub subțiori, pe care

uneori pajura i le leapădă ajunsă sus, alteori se oferă prin aceasta pseudocxplicația de ce omul are părțile amintite scobite. Doar în două variante – 33 și 42 – eroul revine pe tărâmul nostru cățărându-se pe un copac care crește într-o anumită zi – de

Paști sau Rusalii – până pe pământ. În varianta 38, eroul e cos de un balaur drept recunoștință că a zdrobit coarnele unui cerb pe care nu-l putea înghiți. În varianta 11, eroul i vine pe pământ pe o scară făcută din barba lui Salcotea.

Aici își regăsește soția servitoare persecutată de tovarășii lui, copilul lui fiind de obicei porcar la o scroafă care nu intra în coteț decât sărutată în „bumbăreață”. Pedepsirea se face de obicei prin legea ordaliilor: aruncă paloșele în sus, cei doi sunt omorâți, eroul scapă nevătămat. Alteori, el însuși îi decapitează, iar într-o variantă recentă chiar îi împușcă.

Au alt început decât cel cunoscut și de la varianta Creangă un număr restrâns de variante: 1, 16, 27, 45, 52, 55 și 56 și alt final variantele 2 și 16, asupra cărora nu mai insistăm.

Varianta 16 diferă cel mai mult în contextul tuturor variantelor. De altfel, așa cum a notat-o Hașdeu, ea pare mai degrabă un rezumat inegal al variantei folclorice.

Basmul acesta cunoaște o mare răspândire. În Europa e atestat pretutindeni în numeroase variante. În Finlanda e atestat în 171 variante, iar în Franța în 86 variante. E

Întâlnit apoi în India – în 10 variante – China și sporadic în America Latină Această largă răspândire dovedește implicit vechimea lui considerabilă, deși versiunile cunoscute până acum nu sunt mai vechi de anul 170097. Motivul descinderii pe tărâmul celălalt se găsește povestit încă în vremea împăratului Augustus de către autograful grec Konon. Un cioban din Efes s-a lăsat pe o frânghie într-o peșteră, unde a găsit o comoară pe care a urcat-o sus cu frânghia trasă de tovarășii lui. Când a venit rândul lui, e lăsat acolo ca și eroul basmului. Apollo îl învață în somn să-și sângereze corpul și să stea nemișcat: năvălesc o mulțime de vulturi pe presupusul cadavru și-l scot afară prinzându-l în ghiare și astfel se salvează de la moarte. Cât despre episodul cu urmărirea unui demon care a răpit o fecioară, el se regăsește la Somadeva într-o situație asemănătoare. Originea ursulină a eroului se regăsește încă în antichitate la Antoninus Liberalis, în ale sale

Metamorphoses, unde Polyphonte, îndrăgostindu-se de un urs la ațâțarea Aphroditei, naște doi copii sălbatici, Agreios și Oreios⁹⁸.

Frații Grimm au încercat să susțină geneza acestui basm în legenda lui Siegfried. Mai târziu, Laistner, apoi Panzer au arătat strânsa înrudire a basmului cu epopeea anglo-saxonă

Beowulf⁹⁹. Pornind de la unele asemănări ale basmului cu legenda persană Feridun, prelucrată de Firdusi, Panzer emite ipoteza că basmul și-ar avea geneza cu multe veacuri îndărăt, în timpul comunității popoarelor îndoirăniene. Dar legenda persană, în ciuda câtorva asemănări, se deosebește substanțial de basmul popular, încât presupunerea lui Panzer nu e convingătoare¹⁰⁰.

În vremea din urmă, ipoteza lui Panzer cu privire la descendența epopeii Beowulf din acest tip folcloric este reluată de R. Carpenter și lărgită într-un chip îndrăzneț ¹⁰¹.

Carpenter, pornind de la asemănările dintre Beowulf și Odiseea, și fiind imposibilă dovedirea că Beowulf ar deriva din Odiseea, conchide că ipoteza lui Panzer, potrivit căreia Beowulf provine din tipul folcloric al basmului Fiul ursului (Bärensohn.

Bearson¹⁰²) este dovedită și pe această cale. Dar Carpenter deduce în continuare că și creatorul Odiseii s-ar fi inspirat

În acest basm popular. Evident, senema basmului a fost prelucrată, mult amplificată și, bineînțeles, contemporanei

J. ită de Homer, încât compoziția Odiseii este mult mai stufoasă, cu unitatea dramatică fărâmițată în comparație cu cea a basmului popular. După o analiză paralelă a motivele din basmul Fiul Ursului și a pasajelor corespunzătoare

din Odiseea, Carpenter găsește unele asemănări evidente.

astfel, originea ursulină a eroului, căci și Odiseu e descendent în Arkeisios și fiul acestuia, Sisif. Apoi puterea extraordinară a eroului basmului – care dezrădăcinează copaci etc. – și

1 lui Odiseu, cum arată incidentele din vânarea mistreților pe Parnas și din aducerea lânii furate din Messina, dar mai

< îi seamă în mânăuirea arcului din Itaca – pe care nimeni altul nu-l poate mânui – și din aruncarea discului dincolo de lemn. Înainte de a pleca după vitejii, Fiul ursului capătă o armă miraculoasă, după cum Odiseu primește arcul faimos

Îl la un prieten, ceea ce nu are nimic comun cu legenda despre

Troia și despre peripețiile războiului. Fiul ursului și tovarășii năzdrăvani ajung într-o casă în pădure, după cum

Odiseu, rătăcit, ajunge într-o pădure de stejar, unde dă

[este casa Circei. Aventurile din casa din pădure cu piticul năzdrăvan sunt înlocuite în Odiseea prin episodul Poliphem.

Fiul ursului coboară pe lumea cealaltă cu ajutorul unei frânghii, iar Ulise ajunge acolo prin alte mijloace. Multe detalii din

I ipul folcloric referitoare la lumea de dincolo: foc și îngheț, vânt și ploaie, întuneric de nepătruns, prin care se ajunge lotuși la un peisaj luminos, se regăsesc și în Odiseea: Acheronul, Cocitul, Stixul, apă și foc, întuneric, apoi copaci cu

Ilori. Apoi Fiul ursului încearcă să revină pe pământ, dar e trădat de tovarăși, după cum și Odiseu își ratează de două ori întoarcerea din cauza tovarășilor, însă întâmplările sunt altele. Dar sosirea la timp a Fiului ursului ca să scape fata cea mică de căsătorie seamănă iarăși cu episodul pețitorilor Penelopei, aceștia comportându-se ca și tovarășii trădători ai

Fiului ursului pe care Odiseu îi omoară. Carpenter conchide c. i pare plauzibilă circulația unui basm de tipul Fiul ursului prin Grecia antică, din care s-ar fi inspirat Homer. În ciuda unor asemănări evidente, deosebiri sunt totuși mari, încât aserțiunea îndrăzneată a lui Carpenter rămâne numai o ipoteză, e drept plauzibilă.

B. BASME NUVELISTICE:

Soacra cu trei nurori (Aa. Th. 903*) pe care Boutiere o așază-cea dintâi – între poveștile fantastice¹⁰², deși basmul nu are niciun element fantastic, căci pretenția soacrei de a avea un ochi în ceafă ca vitrega sau fata vitregii din tipul

Cenușăresei e doar o născocire a acesteia pentru a-și în frica nurorile să lucreze și în timpul nopții. În fond, narațiunea e un basm-snoavă, deci specie mixtă. A fost publicată în Convorbiri Literare, IX (1875) din 1 octombrie, p. 263 – 267 și reprodusă în Gura Satului, XV (1875), nr. 50, 51, p. 1 – 2.

2 – 3, fiind cea dintâi poveste publicată de Creangă în Convorbiri după ce fusese citită în Junimea.

Basmul e reprezentat prin foarte puține variante, aproape toate ecouri orale ale variantei Creangă.

I. Variante publicate:

1. Rele, rete, cercei de pietre, de C.G. Călinescu în Duminica

Poporului.

XI (1927), nr. 49 – 50, p. 6.

II. Variante nepublicate:

2. Soacra și nora, de Cosmescu, colecție inedită de basme aromâne, la Șăineanu, lucr. cât., 1.000.

3. Soacra cu trei nurori, în A.I.F., i. 10641 (Boca-Strehaia).

4. Soacra cu trei nurori, în A.I.F., mg. 2483 d (Milcoveni-Oravița).

5. Soacra cu trei nurori, în A.I.F. Cluj, mg 58 ld (Braniștea-Dej).

6. Soacra cu trei nurori, în A.I.F. Cluj, mg. 569 d (Braniștea-Dej).

7. Soacra cu trei nurori, în A.I.F. Cluj, mg. 574 d (Braniștea-Dej).

8. Soacra cu trei nurori, în A.I.F., mg. 2813 c (Mălini-Fălticeni).

9. Soacra cu trei nurori, în A.I.F., mg. 2941 lib (Mihoiești-Câmpeni).103

Cu tot titlul său diferit – și bizar – varianta 1 nu e decât o pastişare nemărturisită a variantei Creangă. De altfel, „autorul” nu dă nicio indicație asupra povestitorului și datei culegerii. Varianta nu aduce niciun element nou în schema acțiunii.

Variantele 3 – 9 nu sunt decât niște repovestiri după varianta Creangă reintrată în circuitul oral prin atâtea ediții de popularizare și mai cu seamă prin manualele școlare. Atât

Aserțiunile povestitorilor, titlul variantelor, cât mai cu seamă

O ierna epică confirmă fără îndoială originea lor livrescă.

Variante de acest soi sunt peste măsură de multe dacă le-ar urmări cineva pe cuprinsul țării, deși câștigul teoretic n-ar

(i în fond diferit de cel dedus din câteva cazuri.

Schema epică este redată cu fidelitate uimitoare exceptând var. 9 și unele detalii din celelalte. Astfel, în varianta

I, nora cea mică stâlcește în bătaie pe soacră, fără ajutorul celorlalte. Restul e povestit tocmai ca în Creangă, acțiunea desfășurându-se pe același fir epic. Narațiunea, de proporții restrânse, cu o compoziție clară și o desfășurare logică, bine motivată, e un tot rotunjit care s-a imprimat cu fidelitate în memoria povestitorilor populari. Doar varianta 2, aromână, rămâne până acum singura variantă folclorică a poveștii lui

< aeangă. Din păcate, suntem privați de o analiză comparativă, deoarece nu o cunoaștem decât din citatul lui Șăineanu care nu a analizat acest tip, ci l-a amintit fugar în nota de la pagina citată: „Ca snoave se mai pot considera și următoarele versiuni... 3) Versiunea

moldovenească Soacra cu trei nurori

(Creangă nr. 1) cu forma-i paralelă macedo-română Soacra v «nora (Cosmescu)”. Colecția inedită a lui Cosmescu pare pierdută, poate rămasă printre hârtiile lui Șăineanu, căci

I ipsește din Biblioteca Academiei R.S.R. și nu a fost semnalată nicăieri.

Dept variantă folclorică poate fi considerată și varianta

!), moțească, recent culeasă din Mihoiești-Câmpeni, de la un bătrân septiiagenar care o deține nu din carte, ci din circulația orală. Povestea lui Creangă a suferit de data aceasta transformări importante care o individualizează. Schema epică este aceeași, cu unele devieri și adaosuri de amănunt, dar în ansamblu, totul capătă altă culoare. Faptele au fost aclimatizate, în consonanță cu specificul ținutului. Astfel, cei trei feciori se duc „la țară”, unde „duceau lemnărie” și aduceau în schimb „bucate” și „ce trebuia la casă”, întocmai ca moții de pe cursul superior al Arieșului. Apoi povestitorul popular și-a permis transformări mai adânci în înseși caracterele feciorilor babei. Aceștia nu mai sunt atât de proști și de abulici ca la Creangă, unde mama îi însoară cum vrea ea, fără consimțământul lor. Deși și în varianta moțească soacra e autoritară, totuși și cei doi feciori mai mari se manifestă mai independent și acceptă nora propusă numai după ce le place și lor. Ca atare, soacra își martirizează nurorile fără știrea fiilor ei, terorizându-le ca să nu divulge acestora tratamentul la care sunt supuse. Dar cel mai independent e cel de al treilea care refuză să se ducă în peșit cu mamă-sa și își va alege singur viitoarea soție. Întreg episodul – absent la Creangă și în celelalte variante – în care cel mai mic își alege singur nevasta, e creionat de la început până la sfârșit într-un cadru tipic moțesc. Idila care se înfiripă în căruță sub coviltir, la gustarea vinarsului de drojdii e izvorâtă dintr-o vână de maestru, demnă de orice antologie nuvelistică.

Creatorul moț a avut aceeași atitudine ca și Creangă față de narațiunea tradițională din circulația orală: a retopit-o în tiparele locale, contemporaneizând-o prin numeroasele detalii realiste. Pentru urmărirea îndeaproape a diferențierilor față de varianta Creangă, o redăm în întregime în Anexă.

Cercetând mai îndeaproape variantele 3 – 8, se observă cu ușurință cum din Soacra cu trei nurori a fost preluat numai scheletul acțiunii și caracterele personajelor. Toate celelalte detalii realiste care

individualizează atât de mult varianta

Creangă au fost lăsate la o parte. E procesul general pe care îl suferă narațiunile folclorice în mecanismul transmiterii orale. Scheletul epic rămâne, transmițându-se aidoma – pe alocuri cu unele modificări – dar detaliile care îmbracă acest schelet sunt adaose din contemporaneitate, din experiența povestitorilor. Pentru ilustrarea acestui proces, dăm în Anexă varianta 7, culeasă de la unul din povestitorii talentați.

În această variantă folclorică, acțiunea e precipitată.

Detaliile asupra celor două nurori mai mari sunt inexistente.

Povestitorul s-a concentrat asupra motivului final: pedepsirea soacrei. Dar aici a uitat interpretarea adevărată, căci împărțirea averii se mărginește numai la pereții casei – nu la locurile de moșie situate în partea aceea ca la Creangă – ceea ce e puțin verosimil. Pe plan stilistic, se observă cu ușurință partea preponderentă a dialogului. Convorbirile sunt mult mai numeroase decât relatările propriu-zise: sunt 21

rânduri de dialog și abia 19 de relatare. La Creangă proporțiile sunt altele: 91 rânduri de dialog față de 145 rânduri de relatare epică, dialogul reprezentând abia două cincimi din totalul narațiunii.

Povestitorul popular folosește apoi cu îndrăzneală exclamațiile. Soacra năucită în bățai nu poate articula decât

Invariabil aceeași vocală, uneori ușor diftongată, expresie u muțeniei ei aproape totale. Povestitorul repetă de trei ori vorbirea monoftongă a soacrei, exploatând tot comicul verbal **t** are se naște din atare interpretare. Varianta a câștigat în oralitate, rezemându-se aproape în întregime pe dialog și exclamații, apoi pe gesturi și mimică prin care narațiunea capătă plasticizarea necesară pe toate planurile de realizare epico-dramatică, tipice stilului oral din nararea folclorică.

La alte popoare, tipul este deocamdată neatestat, căci în catalogul internațional al lui St. Thompson din 1961 nu figurează decât variantele românești indicate de Schullerus.

K meritul lui Boutiere de a fi descoperit varianta armeană.

e în colecția lui Minas Teheraz 104 cu care varianta Creangă are asemănări izbitoare, având aceeași schemă epică, atât i-a soacra e trântită numai de nora cea mai mică 105. Prin aceasta, orice presupunere despre paternitatea lui Creangă asupra acestei narațiuni devine derizorie. Dacă între varianta Creangă și cea armeană există vreo filiație, aceasta i amâne să fie elucidată prin cercetări viitoare,

nouă fiindu-ne inaccesibilă colecția lui M. Teheraz.

Cinci pini apare mai întâi în Convorbiri Literare, XVI (1883), în numărul din 1 martie și e reprodusă apoi în Adevărul, III (1885), nr. 53, p. 3 – 4, precum și în Almanah literar și ilustrat, I (1886), 155 – 158.

Nu se cunosc variante folclorice la această narațiune.

Nu figurează nici în catalogul poveștilor românești al lui

Schullerus, nici în cel internațional al lui Thompson. Tema există totuși în folclorul nostru. Astfel, în Albina, anul 41 (1938)

În numărul 21 p. 326, Aurel Boia publică o poveste – fără să indice sursa – în care problema de aritmetică este alta, dar rezolvarea este neașteptată și întrucâtva similară cu cea din Cinci pini. Un om avea 19 vaci. La moartea lui, lasă fiului mai mare jumătate din ele, celui mijlociu un sfert și celui mic o cincime. Nereușind să le împartă, îi ajută un bătrân din sat.

Acesta aduce și pe Joiana lui, și face operațiile de aritmetică asupra cifrei 20. Astfel dă 10 – deci jumătate – celui mai mare, 5 – adică un sfert – mijlociului și 4 – o cincime – celui mai mic, iar pe Joiana lui și-o duce acasă, fiind ocolită de cei trei frați, pentru că era prea slabă și pentru că a adus-o numai pentru socoteală.

Astfel de narațiuni cu subtilități aritmetice se întâlnesc adesea în unele colecții de ghicitori. Fiindcă oferă o problemă de rezolvat pentru ascultători, ele au primit o funcție similară cu a ghicitorilor. Partea epică este cât se poate de redusă, atât cât e nevoie pentru introducerea temei de rezolvat, asemeni problemelor de aritmetică. În colecția Din Bătrâni a lui Gr. Sima din Munții Apuseni, o narațiune-ghicitoare pune problema împărțirii în două a unui butoi de vin de 10

decalitri cu două vase de 3 și 7 decalitri; alta se referă la aflarea numărului real pornind de la cifra 20 prin adunări parțiale (p. 16 – 17).

III. SNOAVE

Prostia omenească (Aa. Th. 1210, 1229*, 1245, 1384) a fost publicată mai întâi în învățătorul copiilor, ediția a III-a, i oivetată și îmbunătățită, Iași, 1874, p. 158 – 160, sub titlul:

I A fost, a fost; că dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti. Abia în ediția a VIII-a din 1886 apare cu titlul Poveste, păstrat și în dițiile a IX-a și a X-a10, i. În reeditările ulterioare, a figurat de obicei cu titlul Poveste (Prostia omenească). A fost reprodusă în timpul vieții autorului în

Timpul (București).

1880, nr. 2.

Snoava este foarte răspândită la noi, fiind atestată în toate provinciile țării în 30 variante. Toate sunt ulterioare variantei Creangă.

I Variante publicate:

1. Nebunii, de Gr. Sima lui Ioan, în Familia, XX (1884), 596 – 598.

2. (titlu), în Gazeta Săteanului, II (1885), nr. 7, p. 126.

3. Deșteptăciune sârbească, de N.D. Popescu, în Carte de basme, III (1892), I: >6 – 157.

I (fără titlu), ibid., 157.

V liaba cea proastă și flăcăul cel intru, de li. Marinesc.il în Șezătoarea,!

(1892), 7 – 8, p. 187 – 190.

6. Ce pățește înțeleptul, în Revista critică literară, Iași, I (1893), 234 – 235.

7. Din isprăvile prostiei, de V. Puiu, în Foaia pentru toți, II (1898), Jir.

49, p. 562 – 563; reprodusă în Hazul Satelor, 1911, nr. 35 – 36.

H Snoavă, în Tinerimea Română, V (1900), 299.

I). Povestea proștilor, de N.H. Hodoroabă, în Ion Creangă, III (1910), im – 8, 232 – 236; reprodusă în N.H. Hodoroabă: Povestea proștilor, 3 – 12.

10. Nărojii, de St. Sterescu, în Convorbiri Literare, XLVI (1912), vol.

11, p. 1043 – 1055, 1164 – 1168 (din Gorj).

11. Nărojii /, ibid. p. 1168.

12. Nărojii II, ibid., p. 1168.

13. Nărojii III, ibid., p. 1168.

IA. Nărojii IV, ibid., p. 1168.

15. Nărojii V, ibid., p. 1168.

16. Nărojii VI, ibid., p. 1168.

17. Povestea proștilor, în D. Furtună: Cuvinte scumpe, 102 – 104; reprod.

În Albina, XXVIII (1928), nr. 6, p. 245 – 246.

18. Greșea de pe cuptor, de I. Dariu, în Gazeta Transilvaniei, LXXVI11

(1915), nr. 21, p. 2 – 3.

19. Cum a luat Dumnezeu moara de la dracul, în V. Sala: Cei doi

frați.

45 – 48.

20. Prostia omenească, în O. Bârlea: Antologie, III, p. 168 (Cerbăl-Hunedoara).

II. Variante ne p u b l i ca te:

21. Femeia proastă, în A.I.F., i. 11359 (Meria-Hațeg).

22. Prostia femeiușcă, în A.I.F., mg. 28 b (Boșorod-Hațeg).

23. Vaca-n pod, în A.I.F., mg. 2556 b (Turnu-Severin).

24. Cu femeia proastă, în A.I.F., mg. 2483 y (Rusova-Veche-Oravița).

25. Prostia omenească, în A.I.F., mg. 24861 (Ticvanu-Mare-Oravița).

26. Femeia proastă, în A.I.F., mg. 1917 c (Cresuia-Beiuș).

27. Păcală și Tândală, în A.I.F., mg. 2024 a (Mara-Sighet).

28. Bărbatul a plecat să caute mai proastă, în A.I.F., mg. 2334 d (Săpânța-Sighet).

29. Femeia proastă, în A.I.F., mg. 2371 – 2372 (Vâlcău de Sus-șimleu).

30. Cu boroaca, în A.I.F., mg. 28 lle (Mălini-Fălticeni).

Variantele 2, 21, 23, 25 și 30 au aceeași schemă ca și varianta Creangă și pot fi socotite ca ecouri orale ale acesteia, cunoscută mai cu seamă din manualele școlare.

De altfel, motivele din varianta Creangă se regăsesc în majoritatea variantelor folclorice.

Teama ca drobul de sare să nu cadă în capul copilului se întâlnește în variantele: 2, 4, 6, 7, 9, 17, 21, 22, 23, 24, 25.

26, 29 și 30. În alte 7 variante, femeile se tem de toporul care ar putea cădea peste copil (var. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16).

În trei variante, se tem de gresia (cutea) de pe grindă sau de pe cuptor (1, 18, 22). În alte, variante, obiectul temut e altul: teascul de pe butoiul de curechi (1), slănina din pod

(1), sulul de la război (3) sau cuțitul de pe horn (5).

De obicei, soțul pleacă în lume după oameni mai proști, ca în varianta Creangă. În variantele 5, 6 și 10, pleacă fratele, nu în varianta 17 tatăl nevestei cu copil mic. Din cele trei i i-isoade din varianta Creangă care ilustrează prostia omenească, cel mai frecvent e cel în care oamenii cărau lumina

Iu casă cu un vas, întâlnit în 23 variante (troc: 1, 5, 6, 17.

22, 26; vas: 9, 25; sac sau traistă: 10, 11, 12, 13, 20; coș:

și 30 (boroacă); găleată: 21; baniță: 23; sparge acope Mșui: 24).

Aruncarea nucilor cu furca în pod revine în 15 variante

(1, 2, 5, 6, 7, 9, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29 și 30), iar urcarea vacii în pod sau pe casă la fân sau iarbă apare în 10 variante

(2, 5, 7, 9, 21, 23, 25, 26, 29 și 30). Construirea carului în casă se regăsește în 8 variante (1, 5, 7, 9, 19, 26, 29 și 30).

Variantele folclorice mai înfățișează și alte scene tipice pentru prostie. Astfel, în 12 variante, oamenii, construind în casă, lungesc grinzile mai scurte întinzându-le cu boi înliigați la amândouă capetele (1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16).

17, 20 și 22). În alte 7 variante, mireasa era mai înaltă decât ușa, nuntași voiau să-i taie capul: omul îi dă un pumn în ceafă și ea se apleacă (10, 11, 12, 13 și 14) sau taie din pragul de sus (15 și 16). În varianta 22, vor să taie picioarele unui bătrân înalt: omul îl apleacă. De asemenea, oamenii voiau să scoată coșciugul cu mortul prin acoperiș: omul scoate întâi mortul, apoi coșciugul (10, 11 și 12). În alte două variante, omul nu știa să îmbrace izmenele: femeia le ținea desfăcute, iar omul urcat în pod chitea să sară în ele (22 și 27). În câte o variantă, se mai întâlnesc și alte enormități. Lemnele mai lungi sunt scurtate prin baterea în capete cu maiul (20).

Oamenii nu știu cum să clădească un grajd de bârne, doar le ciocăneau mereu (27). O fată cere să n-o vândă fără tatăl ei:

O chema ca pe maică-sa, iar pe aceasta ca pe fiică-sa (6).

Ciorba e mâncată cu găteje de lemn, pentru că șoarecii în

1 râseră în coșul cu linguri (6). Doi porci râmau: omul îi apucă de coadă și trage, temându-se că vor intra în pământ

(7). În altă parte, găina era îndopată cu porumb și adăpată cu lingurița: omul învață să arunce grăunțele prin curte și apa să fie pusă în vas (9). Tot acolo, ziua și noaptea erau gonite de săteni cu îmblăcii (9). În sfârșit, o femeie se trudea să vâre un snop de grâu în anus, soțul îi spusese că ceea ce seceră să-i facă snopi și să-i pună în e, adică în picioare, cu spicele în sus

(27). Soțul (fratele sau tatăl) se întorc acasă, fiindcă au găsit și mai proști, ca în varianta Creangă; doar în varianta 6, cel plecat nu mai revine la ai săi. Varianta 22 are alt final: soțul vinde cocoșul celor care nu mai văzuseră așa ceva; înțelegând greșit că mănâncă oameni în loc de boabe, vor să-l omoare, dar cocoșul fuge și moare femeia pe care se

cocoșase, lovită de oamenii furioși. Varianta 19 e o legendă, protagoniști fiind

Dumnezeu și dracul; acesta din urmă joacă rolul prostului: cară lumina cu trocul, face carul în casă și nu-l poate scoate.

Dumnezeu îi arată. Varianta 5 mai cuprinde și episodul cu omul ce primise slănina de la femeia proastă care crede că el e vremea (salutase „bună vremea”), urmărit apoi de bărbatul femeii. Omul îi ia și calul ca să-l ajungă el mai repede, apoi împlântă coada calului în pământ, spunând că acolo a intrat calul, iar el fuge cu slănina și cu calul. Câteva variante au alt început. Omul cere soției să-i gătească varză cu slănină, soția pune câte o bucată de slănină pe verzele din grădină

(20). În variantele 27 și 28, omul trimite femeia la târg cu doi boi (27) sau cu porumb (28) și îi dă pe credit, în plus dă și sumanul să fie recunoscută la târgul următor. Soțul pleacă să afle mai proști.

Unele sunt sumare, conținând de obicei un singur motiv, în varianta 3, se relatează cum omul, plecând după mai proști, vede o femeie plângând că va cădea sulul de război încăpui viitorului copil. Omul se întoarce acasă. În varianta 4, se arată numai că o babă arunca bulgări de sare în pod să-i prindă fiică-sa. Căzând unul, ea presupune că i-ar putea omorî viitorul copil. Omul fuge râzând. Varianta 8 conține numai motivul carului construit în casă: țiganul strică casa ca să-l poată scoate. În varianta 18, se arată numai că fata refuză să se mărite fiindcă atunci când va avea copil, gresia va cădea pe acesta și-l va omorî. Mamă-sa închide gresia în dulap.

Tipul despre cel care caută mai proști decât soția lui e răspândit în toată Europa – în Irlanda 95 variante, în Suedia

65 – apoi sporadic în America Latină și Africa¹⁰⁷. De asemenea, motivul urcării vacii în pod (Aa. Th. 1210) e atestat în toată Europa, apoi prin America Latină, ca și cel despre căratul soarelui cu vasul (Aa. Th. 1245), pe când aruncarea nucilor cu furca în pod (Aa. Th. 1229*) e atestat de catalogul Thompson numai în Ungaria¹⁰⁸. Motivul despre femeia care își face griji nesăbuite într-un viitor puțin probabil despre copilul încă nenăscut a fost prelucrat încă de timpuriu tu literatura medievală. Bolte-Polivka publică o poezie

IV i mană despre acest motiv scrisă de Heinrich Gotting în 1585 109.

Povestea unui om leneș a fost publicată în Convorbiri

Literare, XII (1878), în numărul din octombrie. Schullerus.

În Verzeichnis der rumänischen Märchen, la nr. 1698* citează

I variante, dar cea din Șezătoarea țăranului, XI, aparține altui tip110.

Snoava este foarte puțin răspândită în colecții, fiind atestată numai în patru variante:

I I. inăvoslu, în P. Papahagi: Basme aromâne, 366 – 367 (Avela-Epir).

„Povestea unui om leneș, în T. Pamfile: Cartea povestirilor hazlii, 82 – 84.

, 1. Cu leneșul, în A.I.F., mg. 2797 d (Boboiești-Tg. Neamț), t Poveste, în A.I.F., mg. 281 se (Mălini-Fălticeni).

Varianta 2 nu e decât o repovestire după Creangă cu diluări de prisos care îngreuiază lectura, cu aceeași schemă și elemente, fără ca Pamfile să indice vreun izvor. De asemenea varianta 3. Varianta aromână are și ea aceeași schemă epică, doar unele amănunte diferă. Astfel, pentru leneș intervine o femeie bogată din sat – nu o cucoană ca la Creangă – iar aceasta mai oferă leneșului, pe lângă biscuiți, și nuci pe care totuși acesta le-ar vrea sparte.

Varianta 4 din Mălini-Fălticeni, culeasă de la un bătrân de 98 ani care o deținea din circulația orală, pare a fi independentă de varianta Creangă. Schema e aceeași, dar detaliile sunt altele: leneșul e întreținut pe rând de săteni, cea care vrea să-l salveze e o preoteasă văduvă care are de la răposatul trei hambare de colaci, la care leneșul ar vrea să aibă și lapte pentru a fi înmuiati. Fiind atât de rare variantele folclorice ale acestei snoave, o redăm în întregime în Anexă pentru a putea fi mai ușor comparată cu narațiunea lui

Creangă.

Tipul nu e atestat în catalogul internațional Aarne Thompson, decât sporadic în America (Aa. Th. 1951). Leneșul întreabă dacă lemnul este spart înainte de a-l accepta ca dar, iar câteodată dacă orezul este fiert. Alte precizări nu mai putem da, variantele fiindu-ne inaccesibile.

Păcală a fost publicat întâia dată în învățătorul copiilor, ed. III din 1874, p. 10, în formă dialogată, cu indicarea personajelor: Neguțitorul – Păcală. În edițiile următoare, această indicație a fost omisă și snoava a fost publicată în forma în care a fost reprodușă în Opere, ed. G. Călinescu din

1953, după ediția XI (1891) a manualului.

Snoava nu are variante folclorice. Ea nu este decât o transpunere în proză după Anton Pann: O șezătoare la țară.

Povestea fetii a 2-a. Pentru a risipi orice îndoială, reproducem în două coloane cele două versiuni paralele, subliniind modificările făcute probabil de Creangă.

Povestea fetii a 2-a

Umblând la țară prin sate oarecare negustor.

De grâu, de orz și de alte bucate cumpărător.

Când vru să treacă o apă, întâlni aci pe pod

Pe un ce se întâmplase să fie cam prost, nerod;

Negustorul vrând să afle de la el câte ceva

Se opri aci în cale, și-începu a-l întreba:

„De unde vii, măi creștine?”

El: „Ia din sat de la noi”, îl întrebă negustorul: „Din care sat de la voi?”

El începu să-i arate cu mâna către un deal.

„Iacă d-acolo, zicându-i, tocma pe supt acel mal”.

„Bine, negustorul zise, dar ce sat este nu știu”.

„Satul nostru; el răspunse, și eu de acolo viu”.

„Nu așa, mă! iar îi zise, ci te-ntreb că acel sat

Pâcală

Un negustoriu, umblând prin mai multe sate și orașe, ca să cumpere grâu, păpușoi și altele, într-o zi ajunsese la un pod; și când era să treacă, văzu un om care se odihnea acolo;

acesta era Pâcală.

Negustoriul voind să afle ceva de la el – ca oricare negustoriu – se apropie de dânsul și-l întrebă:

— De unde ești, măi creștine?

— Ia, din sat de la noi, răspunse Pâcală.

— Din care sat de la voi?

— Iaca de acolo: tocmai de sub acel mal – arătând negustoriului cu mâna spre un deal.

— Bine; dar ce sat e acela?

— Eu nu-l știu.

— Ei! cum să nu-l știi: e satul nostru, și eu de acolo vin.

„Mu-ntreb de bucate fierte”, negustorul zise iar.

„Apoi, îi răspunse prostul.

(le care bucate dar?"

„L'e-ntreb, negustorul zise, s-a făcut la voi orz, grâu?"

„S-a făcut da! el răspunse, uite-nalt până la brâu".

„Nu te-ntreb de înălțime, nu strâng paie pentru boi;

< i voi să știu, ce fel este bobul orzului la voi?"

„Să-ți spui dacă nu știi, zise: orzul este lunguleț.

Cu o coajă cam gălbuie și înțepă-n vârful".

„Bine, zise negustorul, știu că colții lui țepi au.

1) ar spune-mi ce fel să vinde? că voiesc și eu să iau".

Și răspunse iar nerodul:

„Nu știi dumneata ce fel?

[nul dă griul or orzul șaltul dă bani pentru el".

Negustorul ș-astă vorbă văzând că i-o înfundă.

„Nu mă-nțelegeși, îi zise, eu te-ntreb că cum se dă".

„Nici asta n-o știi? răspunse, ascultă-mă eu să-ți spui:

Iau banița or găleata și pân' o vârfuliesc pui.

Apoi cu coada lopeții o raz și o torn în sac.

Pe urmă iarăși o umplu și asemenea tot fac".

„Pe a cui moșie este și cum este botezat?"

„Moșiile, el răspunse, nu știi că sunt boierești?

E a coconului nostru ce șade la București.

Iar satu-l botează popa ca și pe la alte părți

Cu apă-ntr-o căldărușe, cum îi scrie lui în cărți".

Negustorul lung privindu-l, peste tot cum o fi fost, zise or că e păcală, or că e un nerod prost!

Și urmă cu întrebarea, despre sat vorba lăsând:

„Dar cum te cheamă pe tine?

Îi răspunse el zicând:

„Mă cheamă ca pe oricare:

Yino-ncoace ori vin-aci!"

Negustorul ca de naiba începu a se cruci.

„Dar cu chemarea-mpreună", negustorul iar urmă:

„Cum te strigă?" El răspunse: Mă strigă: „Vino!

u! mă!"

Negustorul de această bufonarie râzând

Și vorba de cum îl cheamă la o parte iar lăsând, îi zise: „Dar ce bucate se fac acolo la voi?"

„Mai mult terci cu mămligă, zise el, mâncăm la noi".

Negustorul iar văzându-l că-i ia vorba în alt fel.

Se mira cum să-l întrebe să se-nțeleagă cu el.

„Eu nu te-ntreb așa”, zise negustorul către el.

Dar nerodul întrebându-l îi răspunse: „Dar ce fel?”

„Cu ce preț, te-ntreb, îl vinde? Chila, banița, câți lei?”

„Cum te învoiești cu prețul, și câți dai, atâta iei”.

Lăsând și această vorbă, negustorul supărat îl întrebă:

„Dar ca tine mai sunt acolo în sat?”

„U! u! nerodul răspunse, este nea Mușat, nea Stan.

Cârstea, Neagu, Voicu.

Floarea, Soare, nea Bran, nea Coman”.

„Destul, zise negustorul și iar l-a mai întreat:

„Dar cine este mai mare decât toți la voi în sat?”

„Nea Chițu este, el zise, că e mai nalt decât toți.

— Nu așa, măi prostule;

eu te-ntreb, acel sat pe a cui moșie este și cum îi botezat?

— Doamne! da nu știi că moșiile sunt boierești, și asta-i a cuconului nostru ce șede la București?

Iar satul îi botează popa, într-o căldărușe cu 3.pa, cum îi scrie lui în cărți.

Negustoriul, privindu-l lung, zise în sine: Mă!...

aista-i chiar Pâcală.

— Dar cum te cheamă pe tine?

— Iaca... ce mă-ntreabă!

Mă cheamă ca pe oricare: Vină-ncoace! ori:

Vin aici!

Negustorul începu a-și face cruce, ca de naiba și iar îl întrebă:

— Dar cu chemarea împreună, cum te mai strigă?

— Iaca așa: Vino! u! mă!

răspunse Pâcală.

Negustorul începu apoi a râde și zise:

Ce prost! apoi îl mai întrebă:

— Dar ce bucate se fac acolo la voi?

— Mai mult terciu cu mămăligă mâncăm zise Pâcală.

— Înțelege-mă, prostule! nu te-ntreb de bucate fierte.

— D-apoi de care bucate mă-ntrebi?

— Te-ntreb dacă s-au făcut la voi grâu, orz și altele.

— Da! S-au făcut până la brâu, răspunse Pâcală.

— Nu te-ntreb de înălțime, că doar n-am nevoie de paie pentru boi, el aş voi să ştiu ce feliu este la voi grăuntele orzului.

— Să-ţi spun, dacă nu ştii, zise Pâcală: grăuntele orzului este lungăreţ cu o coajă cam gălbâie şi c-o ţapă la vârful.

K atât de lung, cât la umăr

I s-ajungi cu mâna nu poţi”.

„Nu te-ntreb aşa”, îi zise.

„13-apoi cum?” l-a întrebat.

„Ku îţi zic că voi pe cine ascultaţi aci în sat?”

„Ascultăm, el îi răspunse, pe lăutarul moş Bran!

Cl când începe să cânte, tot satul îi stă divan”.

„Nu zic aşa, măi creştine, of, mi-e silă să-l ascult!

— Bine, ştiu eu de astea;

dar spune-mi, ce feliu se vinde? că aş voi să cumpăr şi eu.

— De... nu ştii dumneata ce feliu?

I nul dă griul, ori orzul, şi altul îi dă banii; galbeni, napoleoni ori altă ceva.

— Nu mă înţelegeseşi nici asta; eu te-ntreb, cum se dă?

— Bre!... nici asta n-o ştii!

Să-ţi spun eu: iei baniţa ori dimerlia, şi pui în ea pân-o umpli cu vârful, apoi cu coada lopeţii o razi, ş-o torni în sac, pe urmă iarăşi o umpli, şi tot asemeni faci.

— Eu nu te-ntreb asta, om fără cap ce eşti!

— Dar ce feliu mă întrebi?

zise Pâcală.

— Cu ce preţ se vinde chila ori baniţa; câţi lei?

— Aşa, cum te-nvoieşti; şi câţi lei dai, atâta iei.

Negustorul, supărat, îl mai întreabă:

— Neghiobi ca tine, mai sunt acolo în sat?

— U! nu!... este badea

Muşat, Stan, Neagu.

Voicu, Soare, badea

Bran, Coman, şi...

— Ho! mă, destul! Dar cine este mai mare decât toţi la voi în sat?

— Cine-i mai mare? Badea Chiţu; el e mai nalt decât toţi; e atât de lung, că mai n-ajungi cu mâna la umărul său.

— Bre!... proastă lighioaie mai eşti! Nu te-ntreb aşa.

— Dar cum? zise Pâcală.

— Eu îți zic, pe cine ascultați voi aici în sat.

— II Ha! auzi vorbă! Noi ascultăm pe lăutariul moș Bran; când începe să cânte, tot satul stă cu ochii și urechile țintă la el.

— Nu zic așa, măi nătărăule! Răspunde-mi odată cum te-ntreb.

— Ei cum?

— Eu te-ntreb, de cine aveți voi frică aici în sat mai mult?

— Valeu... maică! Ia de buhaiul lui moș Popa, mare Ci de cine aveți frică voi aci în sat mai mult?

„Aoleu! de taurul popii frică grozavă ce avem!
Când vine de la pășune, fugim de el cât putem.
C-atât înfricoșat este, de gândești că e turbat.
Când începe să mugească, sperie toți copiii-n sat”.

„Mă! tu, negustorul zise, ce namilă de om ești?”

„O, Doamne! el îi răspunse, ce mă-ntrebi când mă privești?
Iacă, om ca toată lumea, cu ochi, gură, nas.
Cu trup, cu mâini, cu picioare, mișc, umblu ca toți cu pas”.

Negustorul zise-n sine: „De ești ca fiecă om.
Dar minți și simțiri la tine cât la piatră și la pom!”

Apoi îl întreabă iarăși:

„Dar în sat aveți dogar?”

Se gândi puțin nerodul și răspunse: „Avem dar”.

„Du-te, negustorul zise, na cinci parale să-i dai.
Ca să-ți mai puie o doagă ce-ți lipsește și n-o ai”.

frică mai avem mămulică! când vine sara de la păscut, fugim de el care încotro apucăm; că așa e de înfricoșat, de gândești că e turbat; când începe să mugească, sparie chiar și copiii din sat.

— Mă!... da ce namilă de om ești tu? Nu cumva ești vreun duh rău: frate cu miazănoapte sau cu Spaima pădurii?

— Ei, Doamne! De ce mă întrebi, când mă privești?

Ce? Nu mă vezi că-s om ca și dumneata: cu cap, cu ochi, gură, nas, mâini și cu picioare; mă mișc și mă uit ca toți.

— Așa te văd și eu; dar ai minte și simțire abia ca un dobitoc!
Ia spune-mi, zău! aveți butnar sau dogar în sat la voi?

— Avem.

— Na cinci bani și du-te să-ți puie doagele ce-ți lipsesc.

Cum se vede, în Pâcală nu avem decât o transpunere în proză.
Dialogul devine preponderent, comentariile din Pann au fost în bună

măsură omise. De asemenea, textul a fost

„Moldovenizat” pe alocuri: păpușoi, bade în loc de nea, butnar pe lângă dogar, bani. Piesa a câștigat mult în vivacitate prin suplețea dialogului, prin unele interjecții și formulări exclamative. Nu poartă semnătura vreunui autor, dar se simte mâna lui Creangă, cu toate că intenția a fost cât se poate de modestă:

I ranspunerea în proză în scop didactic, la înțelegerea micilor școlari. Preocuparea artistică a rămas pe plan secundar.

Kiibordonată celei didactice, încât narațiunea ar putea lipsi ui edițiile de largă circulație, iar atunci când se va publica, n-ar trebui omisă specificarea „după Anton Pann”. Aceasta e de altfel și rațiunea pentru care bucata a apărut fără lemnătură.

IV. POVESTIRI-LEGENDE

Creangă a mai scris două narațiuni despre țăranul deputat Ion Roată, greu de clasificat. Întrucât ele relatează fapte contemporane autorului într-un chip cât se poate de fidel

— Cel puțin despre una din ele există și confirmarea documentară – cele două narațiuni se încadrează în specia povestirilor propriu-zise. Dar faptul că figura lui Ion Roată depășește limitele epocii sale prin importanța lui istorică, ca exponent al năzuințelor țăranimii de a se elibera din serbie, că unele întâmplări au ajuns cunoscute dincolo de granițele Moldovei, narațiunile despre el au primit aureola caracteristică legendelor. Pentru înlăturarea arbitrarelor, le-am categorisit la un loc în această specie mixta, de tranziție de la povestire la legendă.

Ioan Roată (1806 – 1882) a fost un țăran isteț, și mai cu seamă dârz, din Câmpuri, ținutul Vrancei – azi raionul

Panciu – care a fost ales deputat pontăș al districtului

Putna pentru divanurile ad-hoc. Într-o scrisoare din șase

„Ghenar” 1858 către Stanciu Tețea, Ioan Roată anunța desființarea boierescului: „să stee omu’ domnitor pl casa lui”.

„Biru ne-au dezbrăcat piști tot și șosele și toate avalele tot ca unu”. Formularea amintește jalba deputaților pontăș 111.

Cea dintâi „anecdotală”. Moș Ion Roată și Unirea, a fost publicată în Albumul Macedo-Român din 1880, reprodusă apoi în Convorbiri Literare, XVIII (1885) din 1 februarie, apoi în broșura: Moș Roată și Cuza Vodă, două istorioare din viața lui Cuza, Craiova, 1887.

Nu i se cunosc variante folclorice, căci Moș Ion Roată și

Unirea din Lazăr: Legende istorice, p. 62 are aceeași schemă ca și narațiunea lui Creangă și e o repovestire – nemărturisită

— După aceasta. Legendele nu s-au bucurat de atenția cuvenită din partea culegătorilor, iar principiul epuizării repertoriului cercetat nu a fost respectat decât întâmplător.

Este mai mult ca sigur că în acea vreme circulau variante care povesteau despre această replică întâpătoare la adresa

Ixiicrimii deprinsă numai cu privilegii și despoierea țărănimii.

«Iar ele au rămas neconsemnate. În secolul nostru, faima lui Îmi Roată s-a stins, poate prin părțile nordice ale Vrancei se mai păstrează narațiuni similare. Dar faptul îl găsim povesti! – e drept, atribuit altui țăran, Toader Fâșnețu – de

Ei. jipescu în Opincaru. În Vorbire nainte citim: „Or hi patruzeci dă ani, fără doi, de când un boier mare ținū vorbire poporului, amestecat cu țărănimea, despre unire. Era-n toiu unirii fraților rumâni dă dincoace cu ăi dă dincolo dă Focșani, l'oieru mieu le spuse câte-i lume și-n soare dă bine, dăspre unire, și ca să le prubuluiască lor cât e de bună și dă scump lucru unirea, zise lui Ghieorghie Zgaibă să ridice d-acolea. 1111

bolovan cât toate zilili de mare; ăla cercă dar nu-l putu nici cletina singurel. Dacă văzu și văzu boierul așa, ndeamnă și pe Ion Măzgă să puie mâna; s: opintiră amândoi, da pace, sănătate: piatra nu să pleca! mai porânci boieru și altor doi mi-umblă prin gură – că nu țiū acu minte cum îi numea și câteșipatru făcură rostu'!

— Ea cătăi, le zise, voios, boieru, cu pild-asta încercai să v-arăt roadili unirii!

Da un țăran mai isteț care asculta, Toader Fâșnețu-l chema – Dumnezeu să-l ierte dă n-o hi mai trăindă – că parcă-l văz – dete răspuns boierului, stândă cu mâinile i) agate-n brâu, cu ochii țință la iei și dând din cap:

— E, cocoane Mihăiaș, toate bune, măre, să trăiți; sfânt ce-ai vorbit dumneata, da greu, jugu tot pă capu' mieu și al opincariloru-l lăsați și d-o hi unire; că nu te auzii puindă și p-un orășean să-mpingă la roată, ci pă rând tot pe d-ande noi ne poftiți s-ardicăm la a stana de piatră.

Dodată a mâlcit-o, a-nmărmurit boieru și s-a făcut galbin ca turta dă ceară – hiie la el acolo. Fâșnețu avu dreptate, parc-a fost prioroc or năzdrăvan or dahiu, hăl boier îi drese l) usuiocu-n clipă pân'

alte vorbe: că nu știi acuma, ce să-ți mai îndrug, cum e boieru!" 112

Prefața citată e datată: „București. Anu 1878, în ziua dă Vinerea-Mare”, deci e anterioară cu doi ani narațiunii lui

Creangă care poartă data „Iași, 4 mai, 1880” și nu poate fi o repovestire inspirată de Moș Ion Roată și Unirea. Oare

țipescu a înlocuit numele lui Ion Roată prin cel convențional.

Toader Fâșnețu, sau faptul a fost atribuit lui Ion Roată?

tv. POVE STIRI-LE GEN DE

Creangă a mai scris două narațiuni despre țăranul deputat Ion Roată, greu de clasificat. Întrucât ele relatează fapte contemporane autorului într-un chip cât se poate de fidel

— Cel puțin despre una din ele există și confirmarea documentară – cele două narațiuni se încadrează în specia povestirilor propriu-zise. Dar faptul că figura lui Ion Roată depășește limitele epocii sale prin importanța lui istorică, ca exponent al năzuințelor țăranimii de a se elibera din serbie, că unele întâmplări au ajuns cunoscute dincolo de granițele Moldovei, narațiunile despre el au primit aureola caracteristică legendelor. Pentru înlăturarea arbitrarilor, le-am categorisit la un loc în această specie mixta, de tranziție de la povestire la legendă.

Ioan Roată (1806 – 1882) a fost un țăran isteț, și mai cu seamă dârz, din Câmpuri, ținutul Vrancei – azi raionul

Panciu – care a fost ales deputat pontăș al districtului

Putna pentru divanurile ad-hoc. Într-o scrisoare din șase

„Ghenar” 1858 către Stanciu Tețea, Ioan Roată anunța desființarea boierescului: „să stee omu’ domnitor pl casa lui”.

„Biru ne-au dezbrăcat piști tot și șosele și toate avalele tot ca unu”. Formularea amintește jalba deputaților pontăș 111.

Cea dintâi „anecdotală”, Moș Ion Roată și Unirea, a fost publicată în Albumul Macedo-Român din 1880, reprodusă apoi în Convorbiri Literare, XVIII (1885) din 1 februarie, apoi în broșura: Moș Roată și Cuza Vodă, două istorioare din viața lui Cuza, Craiova, 1887.

Nu i se cunosc variante folclorice, căci Moș Ion Roată și

Unirea din Lazăr: Legende istorice, p. 62 are aceeași schemă ca și narațiunea lui Creangă și e o repovestire – nemărturisită

— După aceasta. Legende nu s-au bucurat de atenția cuvenită din partea culegătorilor, iar principiul epuizării repertoriului cercetat nu a fost respectat decât întâmplător.

Este mai mult ca sigur că în acea vreme circulau variante care povesteau despre această replică înțepătoare la adresa boierimii deprinsă numai cu privilegiu și despoierea țărănimii.

«În ele au rămas neconsemnate. În secolul nostru, faima lui

Ion Roată s-a stins, poate prin părțile nordice ale Vrancei se mai păstrează narațiuni similare. Dar faptul îl găsim pove-Mit – e drept, atribuit altui țăran, Toader Fâșnețu – de

(1. jipescu în Opincaru. În Vorbire nainte citim: „Or hi

II. îl înzeci dă ani, fără doi, de când un Loier mare ținu vorbire poporului, amestecat cu țărănimea, despre unire. Era-n toiu unirii fraților rumâni dă dincoace cu ăi dă dincolo dă Focșani.

I. oieru mieu le spuse câte-i lume și-n soare dă bine, dăspre nuire, și ca să le prubuluiască lor cât e de bună și dă scump lucru unirea, zise lui Ghieorg ale Zgaibă să ridice d-acelea un bolovan cât toate zilili de mare; ăla cercă dar nu-l putu nici cletina singurel. Dacă văzu și văzu boierul așa, ndeamnă și pe ion Mâzgă să puie mâna; și, opintiră amândoi, da pace.

Sănătate: piatra nu să pleca! mai porânci boieru și altor doi

— Mi-umblă prin gură – că nu țiiu acu minte cum îi numea și câteșipatru făcură rostu'!

— Ea cătăi, le zise, voios, boieru, cu pild-asta încercai să v-arăt roadili unirii!

Da un țăran mai isteț care asculta, Toader Fâșnețu-l i liiema – Dumnezeu să-l ierte dă n-o hi mai trăindă – că barcă-l văz – dete răspuns boierului, stândă cu mâinile îiagate-n brâu, cu ochii țință la iei și dând din cap:

— E, cocoane Mihăiaș, toate bune, mare, să trăiți; sfânt e ce-ai vorbit dumneata, da greu, jugu tot pă capu' mieu și al opincariloru-l lăsați și d-o hi unire; că nu te auzii puindă și p-un orășean să-mpingă la roată, ci pă rând tot pe d-ande noi ne poftiți s-ardicăm la a stană de piatră.

Dodată a mâlcit-o, a-nmărmurit t. oieru și s-a făcut galbin ca turta dă ceară – hiie la el acolo. Fâșnețu avu dreptate, parc-a fost prioroc or năzdrăvan or dahiu, hăl boier îi drese busuiocu-n clipă pân' alte vorbe: că nu știi acuma, ce să-ți mai îndrug, cum e boieru!" 112

Prefața citată e datată: „București. Anu 1878, în ziua dă Vinerea-Mare”, deci e anterioară cu doi ani narațiunii lui

Creangă care poartă data „Iași, 4 mai, 1880” și nu poate fi o

repovestire inspirată de Moș Ion Roată și Unirea. Oare
tipescu a înlocuit numele lui Ion Roată prin cel convențional,
loader Fâșnețu, sau faptul a fost atribuit lui Ion Roată?

Problema rămâne deschisă din lipsă de atestare documentară,
deși înclinăm să-i dăm crezare lui Creangă.

Ion Roată cu Stanciu Tețea și alții au fost învinuiți de autoritățile
districtului Putna că au „resculat întreg satul

Șândilor de Jos și l-au făcut de au trecut în partea Valahiei”.

În timp ce se afla în Iași, I. Roată e arestat în anul 1858

și dus sub escortă până în districtul Putna. A fost eliberat numai
după pl omisiunea că nu va mai agita „și nu se va mai ocupa nici
proclama lucrările desființatului Divan ad-hoc”.

Ca urmare a atitudinii sale dârze, I. Roată a fost persecutat
sistematic și batjocorit de boierii din împrejurimi, adus la sapă de
lemn, căci o scrisoare din 1880 adresată lui Mihail

Kogălniceanu ni-l înfățișează în ultimii ani „cu desăvârșire
sărac” 113.

Un episod din acțiunea de ruinare a lui I. Roată e povestit de
Creangă în a doua narațiune, Moș Ioan Roată și Vodă

Cuza. Scrisă în 13 noiembrie 1882, a fost publicată în Almanahul
Societății Academice România Jună din Viena, 1883 și reprodusă apoi
în Convorbiri Literare, XVII (1883), 1 iunie, apoi în Opinca (Reșița), I
(1885), nr. 6, p.3 – 4. E tradusă de

P. Broșteanu și publicată în Rumänische Revue, V (1889).
707 – 710.

Faptul fusese mai înainte relatat de Mihail Kogălniceanu în
broșura Apărarea ministerului din 30 aprilie 1860 înaintea

Adunării Elective din Iași, publicată în Iași, 1861. Constatând că
cererile țăranilor în Adunarea din 1857 pentru desființarea
boierescului au rămas nerezolvate, Kogălniceanu continuă cu
indignare: „Ei, carii au iscălit cu noi toate dorințele naționale, când a
venit timpul de a ne ocupa și cu cererile lor speciale, drept singur
rezultat au căpătat insulte de la această tribună, astfel încât fiecare din
tietții deputați s-au întors pe la casele lor cu deznădejdea în inimă și cu
blestemul pe buze!

Și nici măcar în casele lor nu au fost liniștiți. Pe unii i-au
maltratrat proprietarii pentru că au îndrăznit a se tângui de soarta lor,
pe alții i-a tiranizat guvernul lui Vogoride, care cu sila le-a luat până și

buletinurile Adunării ad-hoc, am văzut oficia într-o această scrisă de colonelul P. Scheletti!

Unii din ei au fost chiar închiși și sărăciți. Voi cita pl Ioan

Roată, deputatul pontas de la districtul Putna. Acest nenorocit a fost adus la Iași, supus cercetării, pe urmă închis tli grosul prefecture], redus în sfârșit la sapa de lemn. Când

[lupa îndoita alegere, domnitorul a trecut prin Focșani spre a lua frânele guvernului din Țara Românească, înălțimea sa a binevoit a primi pre Ioan Roată și a asculta durerele sale.

Înălțimea sa, spre onoarea sa eternă, a vărsat asupra unei numi sângerânde cuvinte mângâietoare, l-a îndemnat să se liniștească și i-a dat doi pumni de galbeni. Atunci Roată cu l. ia îmi mulțami domnitorului pentru dar, însă l-a întrebat:

„Dară onoarea mea, cine mi-a da-o?” – „Vei spune, i-a răspuns înălțimea sa, că ai vorbit cu vodă, vei spune că domnul

României te-a îmbrățișat. Nimene nu va mai pute să mai zică 1 ești dezonorat”. Și domnul convențional a îmbrățoșat pre

(Iranul Ioan Roată! Eu am fost de față la acest fact, care va fi o frumoasă trăsătură în viața lui Alexandru Ioan!” 114.

Scena e repovestită cu fidelitate de Creangă, adăugând amănuntele petrecute înainte de întâlnirea cu Cuza. Kofș ilniceanu amintește că I. Roată ar fi primit „doi pumni de galbeni”, pe când Creangă spune că „Vodă i-a pus două îi șicuri de napoleoni în mână”. A cunoscut Creangă broșura lui Kogălniceanu? Se poate răspunde afirmativ, mai ales că expresia „la sapa de iemn” se întâlnește la amândoi. Dar

(Creangă nu avea nevoie de broșura lui Kogălniceanu, faptele erau bine cunoscute de cel care studia în acea vreme la seminarul de la Socola. Închiderea lui I. Roată și ducerea sub escortă trebuie să fi făcut vâlvă în acea vreme în toată Moldova, deci și printre seminariștii de la Socola. Creangă a scris t irziu cele două narațiuni când încetase de a mai scrie povești și începuse capitolul Amintirilor. Conștient acum de menirea lui și de valoarea operelor sale, el se ridică să vorbească în numele acelei pătri din care ieșise și se simțea mândru de ea pentru a da glas durerilor ei. Figura luminoasă a lui Ioan

Roată se impunea ca o întruchipare aleasă a calităților țăranului moldovean, isteț și dârz, care s-a ridicat mai presus de interesele lui și a vorbit în numele tuturor țăranilor obijduiți.

Prin cele două narațiuni, Creangă i-a construit un soclu de legendă, durându-i un monument care nu va pieri niciodată.

Chipul lui va lumina peste veacuri. Iar Creangă, socotit până atunci doar un povestitor hâtru care a dezvelit numai partea veselă a vieții rurale, s-a dovedit și cântărețul durerilor celor mulți aflați încă sub călcâi boieresc și ciocoiesc.

V. POVEȘTI LICENȚIOASE

De la Creangă au mai rămas două povești: Povestea poveștilor și Povestea lui Ionică cel prost, povești „corozive”.

sau „anecdote porcești” după formula junimiștilor, cu un conținut mai îndrăzneț. Ele au fost citite în „Junimea”, stârnind un haz consemnat de cei ce și-au scris amintirile.

Cei care au văzut manuscrisele susțin chiar că erau ilustrate de mâna povestitorului¹¹⁵. Se susține că ar fi existat și o versiune licențioasă a nuvelei Moș Nichifor Coțcariul, care se pare că s-a pierdut.

Faptul a produs nedumeriri, iar unii s-au scandalizat de-a dreptul că un atât de mare scriitor a putut pune pe hârtie asemenea necuviințe. De altminteri, critica literară a subliniat erotismul senzual al autorului, dar mai cu seamă aluziile transparente care nu lipsesc din opera lui. Vladimir

Streinu observa cum „erotismul neamânat, fără proiectare în peisaj și prisosuri verbale, care îmbrobodesc instinctul, dă scrierilor lui Creangă o înfățișare licențioasă, un aer de ușoară nerușinare”, iar Nichifor Coțcariul ar fi „căptușită cu intenții licențioase și simboluri erotice”¹¹⁶. Autorul citează faimosul pasaj în care maicile își făceau de lucru prin Târgu

Neamțului chiar în săptămâna patimilor și răspundeau protopopului pe șleau:

„— Apoi dă, cinstite părinte, ci că ar fi răspuns ele, cu smerenie: lăna asta ne mănă, păcatele noastre! Dar n-am mai veni noi, căci, cum știi sfinția ta, mai mult cu șeiacul ne hrănim; și apoi, de nu curge, măcar picură și cine mișcă, tot pișcă”. Pasajul este ambiguu, iar precizarea din fraza a doua care aparent lămurește echivocul, confirmă transparența aluziei erotice. În Povestea lui Stan Pățitul, acesta nu se însoară și pentru că „Unii zic așa, că femeia-i sac fără fund.

Ce-a mai fi și asta” Simularea nepriceperii sensului și aerul de inocență cu care e formulată observația confirmă sensul

„Ascuns”, aluzia la realități erotice.

În atari aspecte, Creangă este tributary psihologiei populare de un anumit nivel și cine judecă altfel, greșește. Deocamdată **r** greu de precizat dacă poveștile „obscene” care circulă în popor sunt o rămășiță din niște rituri străvechi de fertilitate astăzi dispărute la noi, dar încă vii la popoarele primitive, nude actul sexual și dezmațul erotic sunt aspecte primordiale ale eficacității ritului, sau dacă unele – cum ar fi Povestea poveștilor – ar fi un ecou degradat dintr-un vechi cult al phallusului. Fără să ne referim la realități atât de îndepărtate

— Are nu explică decât parțial stările de mai târziu, cercetările i ulcior ice au arătat că într-o anumită mentalitate mai arhaică, aceste povești așa-zise pornografice sunt povestite fără niciun fel de jenă, între femei și bărbați de-a valma, cu intenția

Îc a provoca râsul. Se credea, potrivit acestei mentalități, e **&** râsetele zgomotoase au putere apotropeică împotriva spiniclor nocive. În această concepție, ele nu apar deci ca izbucniri bolnave ale unor inhibări, ci ca o modalitate de a stârni veselie de grad maxim. Pentru cititorul cult de astăzi e

reu să se transpună într-o astfel de mentalitate și să înțeleagă că relatarea unor crudități din sfera eroticului nu îndeplinește decât o funcție comică. Dar numai această mentalitate explică circulația unor atari povești, apoi aluziile transparente din alte producții folclorice – orațiile la nuntă, la colindat etc. – ca și mulțimea relativă a strigăturilor „pornografice”, fără a cădea în afirmația exagerată ca poezia populară ar fi plină de obscenități pe care le-ar fi expurgat Alecsan

<în, cum credea G. Călinescu. Ar fi, de pildă, inexplicabile pasajele „licențioase” din orația darurilor la colindat din câteva zone arhaice ale țării, unde, în cadrul unui obicei atât de solemn, când colindătorii cântă cu toată seriozitatea și gravitatea străvechile colinde, adică urările adecvate fiecărei vârste și îndeletniciri, iar cei ai casei îi ascultă într-o atitudine pătrunsă de importanța momentului, să urmeze atari crâmpoșe atât de contrastante ca necuviință și lipsă de seriozitate.

Ele sunt însă debitate cu mult umor tocmai pentru a stârni clocote de râs, voie bună, fiindcă resortul obiceiului e și cel de a provoca veselie, exuberanța la început de an și, prin similitudine magică, pe întreg anul care vine. Deci în această mentalitate, citarea de aspecte „pornografice”, aluziile eroice îndrăznețe sunt un mijloc de a stârni râsul, veselie, ele îndeplinesc o funcție comică, fiind unul din

procedeele arhaice verbale de căpetenie cu această funcție. În aceeași. i mentalitate se înscrie și Creangă cu poveștile sale „corozive”.

și cu aluziile erotice transparente presărate prin unele nara»

țiuni ale sale. Criticii au remarcat la Creangă firea lui senzuală aspectul senzual care colorează puternic sentimentul erotic la el, acolo unde el apare în chip sporadic, dar prezența povești lor citate nu se explică prin această latură a erotismului său ci ele țin de o mentalitate arhaică țărănească, potrivit căreia citațiile erotice îndrăznețe sunt menite să înveselească pe ascultători. Scriindu-le, Creangă s-a amuzat copios ca în serile cu povești de la Humulești și a amuzat și pe cei câțiva junimiști care le-au putut într-adevăr înțelege, dincolo di efectul momentan.

Dar odată cu evoluarea mentalității, chiar în lumea fol clorică, atari producții îndrăznețe nu mai sunt înțelese în vechea lor semnificație și devin lucruri „rușinoase”. În această fază, ele nu se mai debitează decât între grupe d

sexe separate între ele – desigur bărbații deținând primatul – iar atunci când vreun bărbat le spune în prezența femeilor, faptul scandalizează, întâlnește dezaprobare și de cele mai multe ori este adus la ordine. Acum, vechile povești și poezii sunt într-adevăr în afara bunei cuviințe, licențioase, pe alocuri chiar interpretate „pornografic”, ca o manifestare a unui libido nesatisfăcut.

Odată evoluția ajunsă aici, e foarte greu de a face un pas înapoi către vechea mentalitate – care a mai subzistat pe alocuri până în pragul epocii noastre – pentru a gusta din punctul acesteia de evaluare atari producții de un erotism liber, primar. Doar unii intelectuali, dotați cu o largă cuprindere și înțelegere a manifestărilor umane, s-ar putea apropia în oarecare măsură de sensul lor arhaic și de semnificația lor de odinioară pentru a le aprecia frumosul înveșmântat în această crustă cu două fațete atât de opuse. Iată de ce poveștile „corozive” ale lui Creangă rămân nepublicabile.

Povestea poveștilor se bucură de o răspândire mai largă în repertoriul folcloric. Se înțelege că astfel de producții nu au fost consemnate de vechii culegători decât întâmplător, rămânând apoi necunoscute dincolo de un cerc de intimi. Ca atare, circulația lor nu poate fi judecată după cele câteva iicstări sporadice din ultima vreme. În cercetările noastre

Ce povești populare, am găsit următoarele variante ale acest ui

tip:

1. Povestea p., în A.I.F., i. 11008 (Cerbăl-Hunedoara).
2. Povestea p., în A.I.F., i. 11116 (Cerbăl-Hunedoara).
- S. Bâc Șoanca, în A.I.F., i. 11236 (Poiana Răcliițelii-Hunedoara).
- 4, Când o mers Dumnezeu cu sf. Petru pe pământ, în A.I.F., mg.

3030 le

(I'lavișevița-Orșova).

Variantele folclorice au de obicei o schemă mai amplă decât la Creangă. Nu putem cita în detalii, amintim doar că

varianta 1 are la început alte motive pe lângă cel existent și la Creangă, iar la sfârșit, un episod amplu care dă o încheiere plauzibilă narațiunii. Varianta 2 are în final un alt episod i are dă altă încheiere decât în varianta precedentă, încât în comparație cu acestea, varianta Creangă pare neterminată.

Povestea este cunoscută și în folclorul altor popoare europene. Ea a fost încă prelucrată de timpuriu în literatura medievală. E citată astfel povestirea italiană anonimă

Novella dell'angelo Gabriello din 1514, republicată la Paris în 1757, imitată apoi în versuri de Charles Borde (1711 – 1781)

ni narațiunea Parapilla, cu un subiect asemănător celui din varianta Creangă¹¹⁷. Au mai fost publicate și două variante ruse, Semailles de v... s cu aceeași schemă epică, a doua mai apropiată de cea a lui Creangă¹¹⁸.

Povestea lui Ionică cel prost nu e semnalată până acum în repertoriul folcloric. E o snoavă, inferioară ca realizare artistică în comparație cu Povestea poveștilor, mai săracă în peripeții. Tema se întâlnește în poveștile populare, dar în alte subiecte, unde flăcăul prost e într-adevăr neștiutor în atare materie¹¹⁹.

Confruntarea poveștilor lui Creangă cu variantele lor folclorice confirmă concluzia lui Boutiere asupra fondului folcloric indiscutabil al celor dintâi cu o bogăție de argumente mult superioară celei de care dispusesse distinsul cercetător francez. Ceea ce i se poate atribui lui Creangă referitor la schema epică a poveștilor, e foarte puțin și, mai presus de toate, discutabil, încât cercetătorul trebuie să se înarmeze cu prudența extremă recomandată de Boutiere¹²⁰. În aceasta lumină, afirmațiile riscate ale lui Speranția despre pretinsa operație de combinare a tipurilor folclorice pe care ar fi făcut-o

Creangă, sunt, exceptând foarte puține probabilități, alături de

realitate. Fidelitatea cu care Creangă a păstrat schema folclorică a ușurat răspândirea multora din poveștile sale în masele populare. În ciuda dificultății stilului său prea elaborat, prea artistic în comparație cu stilul oral folcloric, unele din ele au reintrat în circuitul folcloric. S-a afirmat în mai multe rânduri că Creangă ar fi inaccesibil țăranilor. Culturalizarea satelor din vremea noastră, răspândirea tot mai largă a științei de carte au contribuit în chip masiv la cunoașterea poveștilor lui Creangă. Mai cu seamă cele mai simple, răspândite prin manualele școlare – Capra cu trei iezi, Punguța cu doi bani, Prostia omenească, Ursul păcălit de vulpe – se bucură de o largă popularitate. La acestea se adaugă Fata babei și fata moșneagului, Dănilă Prepeleac, Stan Pățitul și

Ivan Turbincă. Acestea sunt mult mai răspândite printre oamenii de la sate decât apare din citarea variantelor influențate sau provenite din cele ale lui Creangă, fiindcă aici au fost luate în considerare numai cele intrate în circuitul folcloric de mai multă vreme, culese de la bătrâni care nu știau atâtea carte ca să-l poată citi pe Creangă. Rămâne încă de făcut o anchetă de către o echipă de cercetători, ajutată de cadrele didactice de pe întinsul țării, care să detecteze gradul de răspândire al poveștilor lui Creangă, începând de la micii cititori până la vârstnici. Doar un astfel de sondaj ar oglindi gradul de popularitate al poveștilor lui Creangă.

Intrate în circuitul folcloric, poveștile lui Creangă au fost supuse prefacerilor, conform legilor transducerii orale.

Haina stilistică a fost înlăturată total și înlocuită cu cea a diferiților povestitori locali. Prefaceri mai mari sau mai mici au suferit și schemele acestor povești. Afirmația lui

L. Predescu că poveștile lui Creangă s-ar păstra aidoma în circulația orală e fantezistă¹²¹. Niciun produs intrat în circulația folclorică nu se poate sustrage legilor folclorice. Fără îndoială, gradul de prefacere al schemelor poveștilor crengiste e diferit, de la reproducerea fidelă, care e de obicei recentă – dar în limbajul povestitorului popular – până la schimbări care le diferențiază mult de modelul tipărit. În atari cazuri, e foarte greu de știut dacă varianta folclorică provine ilu Creangă sau din circulația orală, dintr-un izvor similar

111 cel auzit de Creangă, ori dacă cele două surse s-au contopit (v. d. ex. Harap Alb). Mai adesea, povestitorii omit anumite episoade și motive, cum se vede la varianta 10 (63) a lui

Dănilă Prepeleac. Dar uneori schema e păstrată cu fidelitate tu numeroase variante: așa se comportă narațiunile scurte, **n** linia compozițională bine rotunjită (Prostia omenească, l'unguța cu doi bani, Capra cu trei iezi etc.). De asemenea, povestitorii populari elimină, între altele, și numele eroilor lui Creangă (**v.** variantele lui Dănilă Prepeleac, Stan Pășitul etc.) aceștia devenind anonimi, mai conformi cu posibilitățile memoriei populare. În genere, ele suferă un proces lent de reajustare folclorică, de acomodare a lor cu mentalitatea și cu stilul povestitorilor populari. În felul acesta, povestea a pierdut orice pecete de individualizare crengistă și a ajuns mai conformă în stadiul ei inițial, pe care l-a utilizat

I povestitorul humuleștean. Prin aceasta, Creangă a ajuns anonim, împlinindu-se circuitul firesc al motivelor folcloricele la popor la creația cultă și înapoi.

Sote

1. **v.** O. Bârlea: Antologie de proză populară epică; Buc., 1966, I, Introducere, **p.** 41 și T. Brill:

ove ftile cu animale...; în Revista de em. și folclor, 10 (**1965**), nr. 4, **p.** 377 – 378.

2. L. Predescu: Ion Creangă, vol. II, Opera, București, 1932, 155.

3. „Nous ne saurions prendre en consideration l'Ours berni par le Renard, dont il **n** existe.

A notre connaissance, aucune version populaire roumaine. Ce răcit constitui par deux Episodes principaux quifigurent djă dans l'Ysengrimus de Maître Nivard de Gand, dans la Branche III

Iu Roman de Renard et dans le Reinhart Fuchs de Heinrich der Glichesaere, a (**H**e vraisemblal element pris par Creangă hors de la Roumanie, cel emprunt ne saurait, au reste, nous etonner, puisque ce conte a publiu dans un ouvrage scolaire, dans le seul but **d'**amuser les enfants”.

(**tu.r.** cât., 72, notă).

4. **v.** O. Bârlea, Antologie, I, 117.

1. J. Bolte-G. Polivka: Anmerkungen zu den Kinder-und Hausmärchen der Briider Grimm;

IT, Leipzig, 1915, 111.

(i. Boite-Polivka, lucr. cât., 117. K. Krohn: Obersicht über einige Rezultate der Märchenforichung; Helsinki, 1931, 17 – 27.

7. C.W. von Sydow: Selected Papers on Folklore, Copenhagen;

1948, 202.

H. Boutiere – și după el și ceilalți cercetători români – n-au observat că colecția lui I. G.

Zbiera: Povești populare românești, deși publicată în 1886, este anterioară operei lui Creangă, deoarece poveștile – după cum specifică în precuvântare – „au fost adunate în anul 1855

și 1856... În anul 1858 și 1859... le-am redactat pentru tipariu... În anul 1869 și 1870 le-am prescris din nou, tot cu scopul ca să le tipăresc... în anul curent 1886, le-am supus din nou unei reviziuni, și acuma le dau în lumea largă”. Ca orânduire cronologică: ele trebuie deci socotite cu trei decenii mai vechi decât anul apariției.

9. Nu am trecut între variantele românești publicate povestea Lupul și iezii din volumul anou al Palatului fermecat și alte povești pentru copii, Buc., f.a., deoarece ea e o traducere a variantei

Der Wolf und die Geisslein din colecția fraților Grimm, dar fără să existe atare mețiuire.

10. Bolte-Polivka, lucr. cât., I, 39.

11. Boutiere, lucr. cât., 82.

12. Bolte-Polivka, ibid.

13. v. N. Cartoian: Cărțile populare în lit. românească, II; Buc., 1938, 265, I.C. Chițimia:

Esopia, Buc. (B.P.T.), 1956, Studiu introductiv; Cărțile populare, I, Buc., 1963.

14. Lucr. cât., I, 41.

15. Se poate ca inițial acest vers să fi sunat: Trei iezi cucuiesi, cu rimă internă, în care cuvântul de la sfârșitul primului emistih este repetat cu un prefix lipsit de sens, menit să umple schema metrică a versului. Procedul e frecvent în folclor, exemplele sunt numeroase. Cităm la întâmplare din ghicitori: Două lemne, hodolemne; din jocurile de copii: stârc, stârc, cocostârc. Se poate ca prin asimilare fonetică cu descuieti, cucuiezi să se fi rostit cucuieți, apoi interpretat ca un adjectiv, cucuiați, sau moldovenește cucuieți = cocoțați, versul căpătând sensul de „trei iezi cocoțați

16. „Așa eu când eram copil, am auzit de la soldați (tatăl meu era militar) și de la servitoare, unii și altele de la țară un număr oarecare de povești. A trecut după aceea ani, și când am citit povestea Capra cu trei iezi, scrisă de Creangă, am rămas entuziasmat.

— Așa este, am exclamat, așa e întocmai cum am auzit-o când

eram copil.

În adevăr citind povestea Capra cu trei iezi toate survenirile memoriei locale mi s-au deșteptat.

Am văzut că cuvânt cu cuvânt, Creangă a reprodus povestea așa cum o auzisem de atâtea și de atâtea ori”. (Amintiri de la Junimea, vol. II, Buc., 1910, 103). Panu exagerează și când zice

„Cuvânt cu cuvânt”, trebuie să înțelegem că Creangă a povestit narațiunea într-o schemă similară cu cea auzită de Panu în copilărie și în haina stilului oral narativ, cu nuanțele lui moldovenești, dar atât. Doar transpunerea celor două variante – cea memorată de Panu și cea a lui Creangă – pe două coloane ne-ar îndreptăți să verificăm atare aserțiune. În fond, așa ceva e imposibil: chiar variantele culese de la același informator nu concordă „cuvânt cu cuvânt”.

(v. variantele paralele din O. Bârlea, Antologie), iar a pune semnul egalității între stilul unui povestitor popular și unicitatea lui Creangă înseamnă a nu fi înțeles mai nimic din marea lui artă.

17. St. Thompson: The types of the folktale; Helsinki, 1961 (F.F.C. nr. 184), nr. 123.

18. Bolte-Polivka, lucr. cât., 41.

19. G. Călinescu: Viața lui Ion Creangă; Buc., 1938, 142.

20. L. Predescu: I. Creangă, II, Opera, 153.

21. Anuarul Arhivei de Folclor, IV, 167. Alte variante: Cânepiștea, în E.N. Voronca: Datinile și credințele poporului român, 1080 – 1081. Strigoii sau chinul cânepii, de V. Caraivan, în Cuvântul satelor, IV (1930), 49, apoi cu titlul Chinul cânepii, în V. Caraivan: La gura sobei, 29 – 32.

Munca cânepii, în Sociologie românească, v. (1943), 147. Fetele neascultătoare, în Mihai I. Pricopie: Povestiri populare, A.I.F., ms. 96 b. Uneori, strigoii e ținut până la cântatul cocoșilor prin

torisirea-mm de la arat și semănat până la scoaterea din cuptor, ca în Strigoii, în T. Pamfile:

Dușmani și prieteni ai omului, 194 – 5, Anuarul Arhivei de Folclor, IV, 151 – 2. Pentru Chinul cânepii din descântece, v. Artur Gorovei: Descântecele românilor; București, 1931, 140 și urm.

22. A. Schullerus, în al său Verzeichnis la nr. 213* mai indică o variantă în culegerea manuscrisă a lui I.C. Hintz: Basmе românești, 5 caiete din 1882, dar în A.F. Cluj, unde se păstrează acum, există numai 4 caiete, toate cu traduceri din alte colecții. Cea din Kremnitz indicată

de dânsul nu e decât traducerea variantei Creangă. Povestea oului citată de Șăineanu, lucr. cât., 948 și de Boutiere, lucr. cât., 74, aparține altui tip: Aa. Th. 210.

23. G. Ortutay: Ungarische Volksmarchen; Budapest, 1957, 532 – 534.

24. Bolte-Polivka, lucr. cât., I, 258.

25. Boutifere, lucr. cât., 74.

A. Schullerus, în Verzeichnis, între cele 7 variante ale tipului 330 A și B, indică și două

Șiulimte din Biblioteca populară a Tribunei, și din colecția manuscrisă a lui I.C. Hintz, care

Mu mi-au fost accesibile. Dintre toate variantele românești, Boutiere cunoștea numai pe cea

Aromână, Yani Trastiilia (lucr. cât., 140).

7. IClement – sau motiv – trunchiat (stumpf) sunt denumite în folcloristică cele rezultate itlii pierderea unui fragment de acțiune care explica, fie proveniența acestuia, fie rolul pe care

I ti jucat anterior în acțiune în fragmentul dispărut, păstrat în restul episodului ca simplu țiimonaj” ce nu mai săvârșește nimic.

Ji< A. Gorovei în însemnări de ale lui Creangă (în Făt-Frumos, V (1930), nr. 1, p. 21 – 25).

«rută că a găsit în bojdeuca scriitorului, între altele, broșura Pepelea sau Tradiciuni năciunare...

tir doc. T. Stămate, Toderică, poveste și Tindală și Păcală, de C. Negruzzi, paginate de la 105

1.148, fără indicarea localității și anului, dar e cert că e tipărită la Iași, la „Albina”. Crede că

4 fost publicată într-un calendar prin 1843, din care s-a extras broșura amintită. Aceasta a fost

(«publicată și ulterior amplificată cu titlul: Alisandriea sau Istoria lui Alisandru Macidon.

I’cpelea tradițiunii românesce Toderică poveste. Tăndală și Păcală. Iașii, Tipografia Buciumului

Kotnân, 1868, 148 pp.

Al. Popescu-Telega: Ivan Turbincă normand, în Năzuința, III (1924), nr. 4 – 5, p. 77 – 8, ilrt rezumatul legendei lui Pimpernelle pe care Le Hericher „o socoate exclusiv normandă”, publicată în 1880. Autorul e de părere că „Un izvor comun ar putea explica izbitoarea

asemănare ilăntre istorisirea lui Creangă și basmul normand cum foarte bine ar putea-o explicași alt fapt”.

Varianta normandă aparține subtipului 330 B, cu mici diferențe față de cel românesc (Nu e însoțit numai de Petru, ci și de Ioan și Pavel. Refuzat la iad – de frică – și la rai că n-a cerut t în ni, izbutește să vâre turbinca, apoi se dorește și el în ea, ca în var. românească 1).

10. Al. Marca: Ivan Turbincă... italian, în Universul Literar, XLIII (1927), p. 475 – 6. Autorul publică în traducere varianta Căldărarul (Il Ramaio) culeasă de D. Camparetti în nordul

Italiei. Ca și în var. normandă, căldărarul cere pentru gologanii dați o tolă miraculoasă, dest. Kurarea fiind aproape aceeași în ambele variante romanice. Din amândouă lipsește însă episodul

«ti păcălirea morții. De altfel, autorul distinge „un tip occidental, față de cel oriental reprezintă de varianta povestitorului moldovean”.

11. G. Bogdan-Duică: Variante ungurești la Ion Creangă, în Făt-Frumos, V (1930), nr. 1, p.

5 – 20, în care e traducerea variantei Szent Peter es a Katona, publicată în 1908, apoi rezumatul ultor două variante, una culeasă în 1820, cealaltă publicată în 1906. Despre varianta dintâi, culeasă de la ceangăi, autorul afirmă că „Este o poveste csángó; și ușor de trecut în Moldova, uiide ceangăii sunt o populație veche”. Într-adevăr, varianta aceasta are asemănări vizibile cu multe variante moldovenești și ardelen. Iisus îl trimite pe sf. Petru, prefăcut cerșetor, de trei ori la un soldat care-i dă trei crețari. Deși sfătuit să ceară raiul, acesta cere punga cu tutun fără

Klțrșit, plosca cu rachi u neterminabil și un sac cu băta ce bate și deține la comandă. La crâșma l'intuită de draci, îi bagă și-i bate în sac, silindu-i să aducă aur mult, care rămâne cârciumarului.

Moartea e chinuită în sac și eliberată când promite că nu-l va lua. Dracii nu-l primesc în iad de teamă – ba zidesc în juru-i o cetate – dar ia cele 99 de suflete și le duce la rai unde e primit. Celelalte variante prezintă alte elemente: pe lângă sacul și băta fermecată, soldatul mai cere o pâine, o ploscă cu vin, o șuncă și o pipă ce nu se mai termină, sau pipa fără sfârșit și cărți de joc câștigătoare etc. Moartea nu apare în varianta a II-a, iar în a III-a e înlocuită cu un înger deținut de sacul miraculos. Elementele religioase sunt mai accentuate clocit în variantele românești.

<2. I. Barbu-Lăzăreanu: Ion Creangă și basmul rusesc; Buc., Ed.

de Stat, 1950.

13. Al. Popescu-Telega: Variante poloneze și portugheze ale câtorva povestiri românești; în

Năzuința, VII (1929), nr. 5, p. 1-18. Din colecția portugheză a lui T. Braga, autorul citează varianta o soldado que foi para o ce-o (Soldatul care a fost în cer). Un soldat trece un moș în spate ca să nu plătească podarului. E răsplătit cu cele două dorințe: să intre în turbincă ce dorește și să nu poată fi clintit de unde se așază. Dracii veniți să-i ia sufletul sunt băgați în turbincă și bătuți pe nicovala fierarului. Când moare, dracii, de frică, nu-l primesc, e refuzat și de Petru în rai, pentru că a trăit în destrăbălare. Intră în rai prin stratagemă: aruncă capela și se duce s-o ia.

34. A. Gorovei: Variante la Ivan Turbincă; în Convorbiri Literare, LXIV (1931), p. 677 – 682.

Autorul publică traducerea unei variante slovene, Ciubotarul și dracul din volumul Dichtuv., und Welt, Praga, 1930, apoi traducerea unei Variante italiene din 1893. Amândouă sunt variante îndepărtate ale lui Ivan Turbincă, aparținând subtipului A.

35. Lucr. cât., II, 157 – 162.

36. St. Thompson, The Types, p. 122. Autorul nu citează nicio variantă românească.

37. Bolte-Polivka, lucr. cât., II, 188 – 9. L. Mackensen: Antike Motive; în Handwdrterbuch des deutschen Märchens, I, 84.

38. Lucr. cât., II, 157 – 8, notă.

39. Schullerus, lucr. cât., mai indică la nr. 425, câte o variantă din colecția Hintz, Pușcariu, nouă inaccesibile. De asemenea, mai indică și varianta din Iorga, Le prince a fete de cochon care nu e de fapt decât schema variantei 6. At. Marienescu, mai indică în nota variantei 5 o altă variantă a lui Ispirescu, Sufletul, publicată în volumul din 1872, de asemeni inaccesibilă (nu o citează nici Șăineanu).

40. La Bolte-Polivka, lucr. cât., II, 267 – 8.

41. Varianta din colecția L.A. Staufe-Simiginowicz, semnalată de Schullerus în Verzeichnis nr. 480, ne-a fost inaccesibilă. Din indicațiile date de Bolte-Polivka, lucr. cât., I, 216, rezultă că varianta aceasta este identică în ceea ce privește schema cu varianta Creangă: fata silitoare curăță o cățea, un pom, o fântână, un cuptor; intră slujnică la Sf. Duminică unde îmbăiază păsările și primește daruri bogate. Sora cea rea primește o ladă plină cu șerpi. O a doua variant «1

publicată de Stauffe Simiginowicz, Die gute und die böse Tochter, ar fi asemănătoare variantei meglino române: în casa diavolului, fata cea bună e ajutată de pisică și cocoș (la Bolte-Polivka lucr. cât., I, 221).

42. Warren E. Roberts: The tale of the kind and the unkind girls; Berlin, 1958, 164 p.

43. Lucr. cât., 137.

44. Bolte-Polivka, lucr. cât., I, 221 – 225.

45. Lucr. cât., 146.

46. V. rezumatul ei la P. Saintyves: Les contes de Perrault et les recits par alleles; Paris, 1923, 33.

47. Lucr. cât., 137.

48. Lucr. cât., 161. După părerea lui P. Saintyves, basmul ar avea o vechime considerabilă, ca unul ce comentează ritualurile legate de Anul Nou. „Mais qui pourrait douter maintenant que le joi conte de Perrault n'est qu'une des cent histoires qui se rattachent aux & rdmonies feeriques du nouvel an. La mise du couvert après avoir servi a évoquer les fées, a provoquer leurs dons et leur bienveillante entremise, est devenu une sorte de rite d'envoutement. On a fini par oublier les divines entremetteuses, il n'y a guerre que les contes qui nous en ont conservé le souvenir. La cérémonie qui jadis procurait une bonne année n'a plus servi qu'à

Evoquer le futur époux. Le diable ou les saints n'y sont intervenus que tardivement et n'y jouent qu'un rôle effacé”. (Lucr. cât., 18). Elementele pe care își bazează Saintyves aserțiunea sunt colaterale tipului, încât ipoteza sa, lipsită cu totul de plauzibilitate, nu poate fi reținută

49. Lucr. cât., 153.

50. v. basmele „Cu Cazarkina”, cu „Munte vânat” în O. Bârlea, Antologie, II, 186, 286.

51. v. În antologia citată Povestea balaurului, I, p. 340.

52. Cele 6 variante citate de Șăineanu, lucr. cât., 482, apoi de Boutiâr, lucr. cât., 130, cu toată bunăvoința, nu pot fi considerate ca variante ale lui Harap Alb, unele aparținând tipului Omul de flori (Aa. Th. 502), altele tipului Țugulea (Aa. Th. 301A, 328). Dintre acestea, doar cea publicată de Marinescu în Șezătoarea, I (1892), p. 3 – 8, are comun cu acest tip impostorul care se substituie fiului de împărat, un vizitiu țigan, care apoi îl va păcăli să-l laudă că va face anumite

Hikpr Av jgrele. Acest element survine și în alte variante ale tipului Omul de flori (Aa. Th. 502)

dui” are altă desfășurare decât tipul Harap Alb, pe care nu le-am citat tocmai din această cauză.

K & Cocași observație și despre varianta Chelteu din colecția Paulinei Schullerus, citată de Boite-Polivka, lucr. cât., III, 35. Schullerus citează la nr. 403 D* varianta citată din Șezătoarea, cele

W iloi. i aromâne și una din Rev. Crit. literară.

Îi 11. În cercetările mele la teren am mai întâlnit și alte variante care erau învățate din lectura

* lenntă a lui Creangă, fiind niște copii palide ale lui Harap Alb. Un povestitor din Turț m.

Ou-Nicoară a lui Timoc – reținuse chiar versurile pe care le „oșenizase”: „Voi beți și

— Muli Huifi, dar de fata împăratului Roșu nici nu gândiți”.

54. I'ioravante und die schöne Isolina, în Felix Karlinger: Das Mädchen im Apfel. Italienische

<4 ksmärchen; München, 1964, 74 – 82.

V». Lucr. cât., 490. O variantă cehă: Der Lange, der Dicke, und der Scharfsichtige, a fost recent

K publicată de J. Jech în Tschechische Volksmärchen; Berlin, 1961, 132 – 142.

, 1 (». V. Sala: Comoara cu povești frumoase, Buc., 1939, 11 – 15. Culegătorul nu indică localitatea

Huții informatorul și obișnuia să intervină în osatura variantelor folclorice, ceea ce duce la sus

— icionarea întregii opere folcloristice a învățătorului bihorean. În orice caz, basmul împăratul și fata are asemănări evidente cu varianta cehă citată de Șăineanu. Să fi luat subiectul de aici i fi e» a fi repovestit? Poate că nu.

fi /, v. Drăgan Cenușă în O. Bârlea: Antologie, I, p. 220. La I.P. Reteganul personajul se numește Țintilă, cu un ochi în frunte și o pușcă pe umăr (Povești din popor, 175 – 187).

18. Într-un basm cules recent din Oltenia subcarpatică, Un împărat cu o fată, un băiat pețește lat a unui împărat ajutat de Gerilă, Păsări-Lăți-Lungilă, Flămânzilă, apoi de furnici, albine și „muma peștilor”. Episodul pare totuși un ecou îndepărtat al lecturii lui Creangă (A.I.F., iiiK. 2547 s).

, 10. v. Drăgan Cenușă, în Antologie, I, 209. La I.P. Reteganul Țintilă are și însușirea lui Ochilă având un singur ochi – de a vedea departe. La A. Gorovei: Făt-Frumos și frații săi de cruce

I (În Junimea Literară, IV (1907), 140 – 142), Ochilă vede musculițele până sus la vântul turbat.

60. Povești din popor, 151 – 167.

fii. Legende sau basmele românilor, ed. C. Fierăscu; București, Cugetarea, 217.

al. A.I.F., mg. 1304 (din Bughea de sus-Muscel, povestită de Iancu Duroi).

63. Studii de istorie literară și folclor; Buc., 1964, 233. Nimerilă bănuim că e un fel de bun liutaș, dar Căldilă? în basmul Un rămășag pe minciuni, publicat de N.A. Bogdan în Povești fi bajaconii din Moldova, 182 – 196, în afară de cei ce corespund lui Gerilă, Țintilă (Sandul'uscașiu), mai apar Ureche ce aude tot, omul de fier ce mergea zburând, cel ce putea ridica o pădure legată și Vânturașul care mâna cu suflul său 24 de mori. Cei trei din urmă sunt apariții

Izolate, neatestate în alte basme și par a fi invenția autorului care obișnuia să depășească nutenticul popular prin adaosuri proprii. Variante cu tovarășii năzdrăvani au mai fost publicate de Th. M. Arsenie în Noua colecție de basme, 117 – 130, N. Filimon: Opere, I, 421 – 429).

Tributul, II (1885), 870 – 910; Gazeta Transilvaniei, LVII (1894), nr. 113, p. 3 – 4; Nerci, II;

I". Pamfile: Un tăciune și un cărbune, 71 – 90; V. Caraivan: Povești, 73 și urm.; Bota: Povești bătrânești, 90 și urm. ș.a; v. Șăineanu, lucr. cât., 490 și Schullerus, Verzeichnis, nr. 513 A.

(4. Lucr. cât., III, 18 – 37.

o5. Lucr. cât., 486 – 493.

b o. Lucr. cât., 132 – 135.

f>7. G. Megas: Der Bartlose im neugriechischen Märchen; Helsinki, 1955 (F.F.C. nr. 157), 16 p.

68. „Eine der bedeutenden und eigentiimlichen Gestalten der griechischen Märchen ist der

Uartlose" (lucr. cât., 3). Kretschmer pune aversiunea față de spânateci pe seama obiceiului clerului grecesc de a purta barbă, dar după cum observă Megas, nu atât lipsa bărbii – căci obiceiul de a-și rade barba e destul de vechi – cât inexistența mustăților era

considerată de popor ca o anomalie care trăda grave deficiențe morale.

69. Megas, lucr. cât., 10 – 11.

70. Lucr. cât., 12 – 14. O variantă țigănească culeasă din Tg. Jiu a fost publicată în Ziccurxermărehen; Iena, 1926, 145 – 9 (Der Bartlose) cu o schemă sumară. Eroul săvârșește trei isprăvi:

să aducă fân verde toamna, să aleagă grâul de orz și să aducă inelul din mare.

71. Doar în variantele 4 și 16, detaliul este „românizat”: eroul e lăsat de impostor în fântână cu ajutorul ciuturii!

72. Citează basmul bulgar Vom Helden, der starb und wieder lebendig war, unde „Arap, also ein Mohr, war ein Held, der die Fähigkeit hatte, sich in einem weissen Menschen zu verwandeln”. (Ion Creangă's Harap Alb; Leipzig, 1910, VII.) Cât despre presupunerea lui E. Bucuță

(Pe urmele lui Harap Alb, în Gândirea, VII (1927), nr. 4, 154 – 157), că Harap Alb ar veni din basmul rusesc Corabia zburătoare, iar acesta din bâlina despre Ilia Murometș, nu poate fi citată decât ca o simplă curiozitate, deoarece ceea ce au comun cele două basme e numai episodul cu tovarășii năzdrăvani care e colateral acestui tip și care, pe alt plan, are o răspândire largă pe tot teritoriul românesc, apoi la celelalte popoare europene. Orice supoziție bazată pe o cunoaștere trunchiată a unei realități zonale în materie de basm nu poate duce decât la astfel de concluzii de natură amatoristică, subrede prin însăși inconsistența lor incertă.

73. „le thème de Stan VÉchaude, comme celui de la Belle-Mtre aux trois brus, n'est repr-sentă en Roumanie que par le conte de Creangă; de plus, nous n'en avons trouvd aucune version strângere”, dar această constatare nu îl îndeamnă să creadă că basmul ar fi o născocire a lui Creangă, dimpotrivă, „il ne faudrait pas en conclure que Stan l'Echaude a bt6 image par Creangă: le theme general du conte et plusieurs de ses details denoncent videmment un rdeit populaire” (lucr. cât., 137).

74. „De aci s-a născut probabil snoava cu sluga, care joacă mai multe renghiuri femeii necredincioase: Zbiera, nr. 29 (Hargatul năzdrăvan); Popescu, III, nr. 5 (Zgâmboiu) și Creangă nr. 5

(Povestea lui Stan Pășitul). În aceste versiuni, băiatul servește stăpânului până îi urlă lupii în casă, precum Păcală se tocmește până va cânta cucul” (lucr. cât., 941, nota 1). Nici mai târziu minuțiozitatea

cercetărilor nu evoluează, căci Schullerus nu înregistrează basmul în al său

Verzeichnis, ceea ce determină pe I.C. Cazan să scrie în 1947: „Știm că povestea lui Stan Pățitul, în urma studiului lui Jean Boutiere (op. cit., p. 137, 139) nu este o invenție a lui Creangă și se pare că nici adaptarea românească a unei teme împrumutate de la alt popor și că prezența ei în culegerile de folclor român este necunoscută”. (Drăguș. Literatura populară, 60).

75. I.A. Zanne: Proverbele românilor, VI; București, 1901, 317 – 321.

76. v. Băiatul și turcul, în O. Bârlea: Antologie, II, p. 534.

77. Lucr. cât., II, 294 – 295. St. Thompson, în catalogul citat din 1961, îl arată a fi existent numai la lituanieni (6 variante), irlandezi (1 variantă), danezi (62 variante), sloveni (1 variantă), sârbocroați (3 variante) și polonezi (25 variante).

78. Lucr. cât., 86 – 87.

79. În Revista Fundațiilor Regale, IX (1942), martie, 142 – 153.

80. În volumul Studii de istorie a teoriei literare românești; București, 1962, 253 – 269, unde nu face nicio mențiune despre articolul publicat înainte cu două decenii.

81. Varianta moldovenească Omul sărac și cocoșul, publicată de P. Ștefănuță în Școala basarabeană, V (1937), nr. 2 – 3, p. 78 – 82, are aceeași schemă epică a tipului din varianta Zbiera, cu mici devieri de amănunt și pare să fie un reflex livresc al acesteia, de aceea nu insistăm mai amănunțit asupra ei.

82. Lucr. cât., 258 – 259.

83. Lucr. cât., II, 199 – 201.

84. p. 416 – 417, la nr. 1415.

85. v. I. Taloș: Arthur Schliott și culegerile lui de povești românești, în Revista de folclor, VIII (1963), nr. 3 – 4, 164.

36. Bolte-Polivka, în lucr. cât., I, 158 citează varianta Der überwundene Drache, iar în III, 334.

varianta Der Mann unter den Drachen, amândouă publicate de Stauffe, nouă inaccesibile.

I). Furtună: Cuvinte scumpe, 91 – 92 (Poiana Cârnului-Iași).

ÎN Holte-Polivka, lucr. cât., I, 148 – 149.

În I. Luther reproșează adversarilor „Sie raeinen, alles was sie

ergreifen miigen, wenns gleichl ein htmli. din were, es sey Spies und Schwerd, und sich lassen duncken, sie sohlahen dăruit allehl «l tausent auff cinen Schlag tod” (Bolte-Polivka, I, 149).

mi Holte-Polivka, I, 161.

61, Ibid., 163. Și Zanne semnalase în Proverbe, I, că expresia din Plaut „își află origina în acel

l» itrnonagiul din basme care înșală niște zmei”, ceea ce arată „vechimea atât a locuțiunii cât

fi n basmului din care se trage” (p. 253 – 254), cf., Hașdeu, Etymologicum, p. 1273.

Ibid., 164 – 165.

UV Al. Dima, lucr. cât., 263 – 264.

M. Lucr. cât., 264.

Bolte-Polivka, în lucr. cât., II, 305, mai citează o variantă publicată de Stauffe-Sigimolviu / „nouă inaccesibilă.

f». St. Thompson, Types, nr. 301 B, p. 93.

O/. Uolte-Polivka, II, 315.

„H Ibid., 316 – 317.

U'i. F. Panzer: Studien zur germanischen Sagengeschichte 1 Beowulf; München, 1910. B. P.

llMNdeu, pornind de la asemănarea unei variante avare din Caucaz cu variantele românești.

11 că basmul a fost adus la noi de popoarele turanice migratoare, „mai probabil pecenegii; iar

!< la noi el a trecut apoi românizat la sârbi și la bulgari” (lucr. cât., 2494).

mo. Bolte-Polivka, II, 315 – 316.

Rhys Carpenter: Folktales, Fiction and Saga in the homeric Epics; Berkeley and Los Angeles.

1056, 136 – 156.

102. Lucr. cât., 94.

I KM. Schullerus, în catalogul basmelor românești la nr. 902 citează alte 4 variante care de fapt îl par țin altor tipuri. Cea mai apropiată e cea din G. Cătană: Din lumea poveștilor, Povești populare din Banat, 124 – 131, intitulată Stanca prin pepeni. Stanca, o văduvă rea, își însoară

Mul și pune nora la lucru. Zgârcită peste măsură, nu o lasă să se sature la masă. Tatăl norei vine în oșteie și își sfătuiește fiica să pună

la masă puțină mâncare. Noaptea, soacra flămândă caută mâncare, și negăsind nimic, se duce în grădină și mănâncă pepeni. Simulând că au

Iniț porcii în grădină, cuscrul o bate bine, apoi îi dă sfaturi de comportare. În fond, tema este ureeași, dar acțiunea, parte din personaje și peripețiile sunt altele, totul constituind un lip diferit.

104. L'Orient inedit. Légendes et Traditions armeniennes, grecques et turques; Paris, 1912. Omisă lin catalogul citat al lui Thompson.

105. v. rezumatul la Boutiere, lucr. cât., 96.

106. I. Ceraer: Scriitorii noștri clasici și problemele școlii; Buc., 1956, 236.

107. Thompson: Types, nr. 1384, p. 412.

108. Boutidre mai citează încă alte cinci variante francezedespre aruncarea nucilor (sau mar. trei) cu furca, ceea ce arată încă o dată lipsa de grijă cu care a fost întocmit acest catalog.

109. Lucr. cât., I, 335 – 338.

I 10. Leneș ginere împărătesc, de N.I. Dumitrasescu-Reny în Șezătoarea săteanului, XI (1909), un 4, p. 25 – 30 (din Hălăngești-Oltețu). Un băiat leneș abia ducea într-o zi o găleată cu apă.

I a pește prins le face să meargă gălețile singure și e eliberat. Pe drum, înjură pe fata împăratului care pornește grea din înjurătură. Recunoscut ca tată de copil, e închis cu fiica împăratului într-un butoi și dat pe apă. Peștele le vine în ajutor și le clădește un palat etc.

111. Dan Berindei: Redescoperirea lui moș Ion Roată, în Contemporanul, nr. 3 din 1959, p. 3.

112. Gligore M. Țipescu: Opincaru; București, 1SS1, 15 – 16.

113. Dan Berindei, lucr. cât.

114. M. Kogălniceanu: Discursuri parlamentare din epoca unirii; București, 1959, 297.

(15. Boutiere, lucr. cât., 59.

116. Vladimir Streinu: Recitind pe clasicii noștri. Ion Creanga; extras din Revista Fundațiile

Regale, sept-nov. 1938, p. 25 – 26. Preotul C. Cosma din Humulești ne relatea în iulie 1965 ca.

după tradiție, apostrofarea lui Luca Moșneagu, „Olimbiadă, ib sama bine de borta ceea!” ai fi o aluzie la infidelitățile acesteia, mult mai tânără decât soțul ei.

117. Al. Piru: Creangă anecdotistul; în Contemporanul din 18

dec. 1964. B. de Villeneuve arată că poema lui Charles Bor de „estluimâme une imitation d'une oeuvre italienne, Il Cazzo”.

(Contes secrets russes, 77).

118. L'oeuvre libertine des conteurs russes. Contes secrets russes. Introduction et notes par B. de

Villeneuve; Paris, 1912, 71 - 77. În aceste variante, „producătorul” le vinde cu perechea.

119. O astfel de variantă am cules din Fundu Moldovei-Câmpulung (A.I.F., i. 13230).

120. Lucr. cât., 155.

121. L. Predescu: Ion Creangă, vol. II, Opere; Buc. 1932, 77 - 78 și în I. Creangă: Opere complete; București, 1940, 32.

Dacă Creangă ar fi luat din folclor numai fondul poveștilor ții le-ar fi redat într-o manieră „cultă”, foarte probabil că poveștile lui n-ar constitui decât partea minoră a operei lui, i. șa cum sunt poveștile lui Slavici și ale lui Delavrancea în ansamblul operei literare a acestora. Dar în acest caz, Creangă itir fi fost Creangă. Procedul de a scrie povești, luând fondul popular și înveșmântându-l într-o haină împrumutată din arsenalul creației culte era atât de frecvent, încât nu mai constituia o modalitate de a scrie basme „culte”, ci chiar de a

„Culege” basme populare, de a face operă folclorică. Din acest punct de vedere, e foarte greu de a delimita basmele

„Culte” ale lui Slavici de basmele „populare” ale lui Ion Pop

Reteganul, ale lui Delavrancea de ale lui N.D. Popescu și

Klena Sevastos. Chiar respectarea fondului popular e mai lidelă la scriitorii autori de basme culte decât la unii care doar au „cules” din popor, în fapt intervenind cu îndrăzneală în urzeala tradițională a basmului popular.

Creangă face excepție. El nu numai că respectă fondul folcloric al poveștilor, dar utilizează și procedeele populare de a le înveșmânta în acea formă, care este totuși atât de personală.

Unul din procedeele de căpetenie prin care povestea prinde viață în gura unui povestitor talentat, este altoirea unor scene și detalii realiste din contemporaneitate pe schema tradițională a narațiunii populare. Povestea populară operează cu generalități cât mai largi, faptele și personajele fiind tipizate până la limita extremă. Schema epică tratează problemele cele mai generale ale omenirii, iar personajele sunt mai degrabă figuri decât tipuri, tocmai pentru ca ele

să poată prinde consistență de fiecare repovestire cu elemente scoase din experiența personală a povestitorului talentat. În felul acesta, cu fiecare reproducere – dacă povestitorul e

143

talentat – generalul tradițional se îmbină cu detaliile individualizante, localizante, care dispar odată cu epoca și meutalitatea respectivă ca niște haine demodate.

Procedeul a fost folosit de cel dintâi scriitor de povești în proză de la noi, C. Negruzzi. În Toderică, aflăm că „era în Iași un tânăr boiernaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă dară desfrânat cât se poate, pentru că-i era dragi cărțile, vinul și femeile. Nu se spovedise de când era, și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumoșele. Iată dar s-au întâmplat că Toderică, după ce sărăci în cărți pl doispzeze coconași carii de desperație se făcură voinici d

codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el cât ai bat

În palme tot ce câștigase, și moștenirea de la tată-seu pe deasupra, afară de o mică răzeșie, în ținutul Herții, unde se duse se-și ascundă pacatile și ticăloșia. Trei ani erau acum de când trăia în singurătate, ziua umblând la vânat și sara jucând stos cu vataful lui și făcând pasians”, când e vizitat de Iisus cu sfinții apostoli. Cum se vede, localizarea acțiunii nu diferit de cea a unei nuvele oarecare, totul fiind înfățișat cu detalii rupte din contemporaneitate, când deodată filonul realist este continuat de altul fantastic al uneia din poveștile, cu vechime milenară, cunoscută din Irlanda până în India

Creangă amplifică mai mult resursele acestui procedeu’

Împlinind schema poveștilor populare cu scene și detalii izvorâte din amintirile lui din copilărie. Critica literară a subliniat că poveștile lui sunt mai degrabă niște nuvele în care

apar travestiți oameni din ținutul Neamțului de pe la jumătatea secolului trecut. Ibrăileanu semna la cel dintâi corespondențele dintre lumea Poveștilor și Amintirilor lui Creangă², în afară de episodul des citat al tovarășilor năzdrăvani din

Harap Alb care se dondănesc toată noaptea în casa înroșită, similar până la evidență cu trăsăturile dascălilor din Fălticeni din Amintiri ce își puneau poște și furau purceii lui Mogorogea, se mai pot cita sumedenii de alte scene realiste din Povești.

Episodul inițial din Povestea lui Stan Pățitul conține o scenă țărănească din cele mai autentice. Ipote se duce la pădure ca oricare

țăran din partea muntelui, îndeplinind pe rând acțiunile tipice de veacuri: „flăcăul se scoală de noapte, face mămăligă îmbrânzită și ce-a mai dat Dumnezeu, pune mâncarea în traistă, înjugă boii la car, zice Doamne-ajută, și se duce la pădure să-și aducă un car di lemne. Și ajungând el în

144

Idure, pe când se amijea de ziuă, a tăiet lemne, a încărcat cuiul zdravăn și l-a cetluit bine, și pân-or mai mânca boii, a pus să mănânce și el ceva. Și după ce-a mâncat cât i-a în buit, i-a mai rămas o bucățică de mămăligă îmbrânzită, ți făcând-o boț, a zis: Ce s-o mai duc pe-acasă? ia s-o pun ici **h** teșitura asta, că poate-a găsi-o vreo lighioaie ceva, a imuca-o și ea, ș-a zice bogdaproste. Și punând mămăliga pe i it ură, înjugă boii, zice iar un Doamne-ajută și pe la prân-Hi. or pornește spre casă. Și cum a pornit din pădure, pe loc

...1 și stârnit un vifor cumplit – cu lapoviță în două – de tiu vedeai nici înainte, nici înapoi”. Creangă nu-și mai urmărrște eroul în drumul spre casă, fiindcă actele se repetă cu o mecanică ancestrală de aceeași esență ca și cea din pasajul ilat.

Procedeu, departe de a fi specific lui Creangă, e folosit

Be o scară largă și de povestitorii populari talentați. Foarte alesea, episodul inițial e o scenă ruptă din viața de toate

Bilele, nimic nu ne face să bănuim că dintr-odată acțiunea urcă pe plan fantastic. Astfel, într-un basm din Transilvania ludică, se arată la început cum un țăran „nu prea sărac, ila ni se dintre ăi bogat” avea un copil care terminase școala din sat, „Pă urmă, să-nțăleje cu soția:

— Tu! Ar fi bine ca băiatu’ nost – învață fgrte bine – să-l putem da la o șeglă de meserii, sau comercială, să înveță băiatu’ seva mai mult, pgte la bătrâneță, noi nu prea avem îi veri cu cât să trăim, și ne folosim noi de după iei, ne mai

Iii iei bani, mai avem seva și noi ș-o să trăim mai bine.

Zăse: – Da – nevasta – dacă n-am **k** câtui așa mult, putem să-l dăm.

Se duse bătrănu’ cu băiatu’ să-l ducă la oraș la șclă.

A tuns nu era pă timpul ăsta trenuri, riis-el n-avg căruță.

Iș iș desagii cu mâncare și pleacă cu iei să meargă pă jos pân la oraș. Orașu era seva cam departe de satu’ lui, trăbuiș a treacă drumu’ și printr-o pădure, cam vo câțiva kilometri – pădurea cuprindș vo doi-tri kilometri. Mergân omu’ cu băiatu’

I s-a drum, iacă din pădure ias-on domn în calea lui, întreabă:

— Bună ziua, unk iaşule!

— Să trăiţ, dom'le!

— Une fe duci cu băiatu'?

— Vreau să-l duc, domnule, la şeglă.

Zăăe că:

— Uife, ieu **k** iar sunt profesor de şcoală, ş-am destin băieţ ais la şce? la.

Omu ştie că-n pădurea asta nu era şcoli, mai trecuse id p-acolo de multe uori.

— Da uhe-i şcola dumneav Qstă?

Zâie: – Uife-ais.

Mersă vo câţiva paşi, să făcu o poiană frumoasă, o s-o ol!

acolo ca on palat, plin de băieţ acol îmbrăcaţ frumos, băieţi frumos. Zăce:

— Uif e-l plase-ais?

— Plase forte bine.

— No uife, laş băiatu' la mine la şeglă, nu te-nteresc»

de bani, nu de nimica, nu de haine, numa la anu', cin să-mplineşte anu, să vini la mine cu o sută de arjinţ, atâta-i tot. i tacsă, înscrierea şi plata lui **t<?** ta.

Să gândeşte omu':

„Da, îi cam mult, da pete mai vând şi ieu un porc, mai oaie, mai von viţâl şi fac o sută de zloţ de-arjini şi băiatu' să-nveţe” 3.

Scena pare mai degrabă o pastişare din Budulea taichia decât începutul unui basm fantastic, căci nimic nu ne face'**s**; **t** bănuim că „profesorul” e tocmai diavolul care îl va învăţ pe copil să se prefacă în căţel, cal, porumbel, păianjen, inel pe deget, cucuruz şi cocoş! Drumul spre oraş prin pădure e aidoma celui pe care îl face povestitorul din satul său până **l** i

Hunedoara, Haţeg sau Deva de la poalele Ținutului Pădurenilor.

În alt basm din nordul Moldovei, se arată cum un împăr. îi nu avea copii şi dă de veste prin țară. „Iac-audi pin sat doba: **j**

— Dur-dup! dur-dup! dur-dup! dur-dup! dur-dup!

— Mă mojnegi! Ia du-ţi vedz îi bafi doba?

— Ia lasă-mă, măi babă, cu doba ta, nu-m bafi capu'!

Tu şti că tot spun di-a lor câţi şi mai mulţi, nu tot în ba11 capu'!

- Du-ți, femnița fi mănânci, măi japuli și vedz ci bați doba?
- Mă; babă, dă-m paci, măi!
- Măi moșnegi, du-ți vedz ci bafi doba?

146

Să duci moșniagu! Iac-audi: cini s-a pufg, s-a afla ș-a faci la fimgiș-mpăratuli să-i facă on copil, îi dă giunătafiinpărățâiș!

„Mă! încă on lucru! Cini poafi să-i facă copk îi la fimșiș-mpăratuli? Asta-i o vorbă! – s-o gânit moșniagu. Și vini-l acasă.

— Ci-a i auzi, măi moșnegi?

— Lasă-mă, măi baba, nu-mi bați capu'! N'îști prostii:

mă rog, tu vedz cum vrau oamini iște în dzua de azi: tot prostii.

— Da spuni, spuni, măi moșnegi, ci-i?

— Ci-i! O strâgat c-o-s că cini s-a pufș faci la femgiș-mpăratuli să-i facă să facă on copk îi îi dă giunătafi-mpărățâiș?

— No, măi moșnegi, riimnică vorbă, să ti duci, să-i spui că io șfiu a faci.

— Bată-ți Dumnedzău să îi bată, tu hârcă bătrână! Da' tu cum ai să-i faci să facă-mpărățiasa copk îi ci ies nebună?

] – Du-ți, măi moșnegi!

Hap! cociorba și dă baba cu cociorba-m moșniag. N-o avu bg etui moșniag încotro, să duci moșniagu pân' lampăratu.

— Bună dzăua, înălțați-mpărafi! Grație capu' meu, grație fātu meu.

— Mulțămăs dumnitali, moșuli! Iș loc la scaun.

— Apâi înălțați-mpărați, am vinit și io pân' la dumneata:

s-o lăudat ticăloasa asta-a mg, ș-amărâta asta a mă, și văirata asta că poate – zâci – să facă la înâlfiasa-mpărățiasa, să facă copk îi!

— Vai di mini, moșuli! Bravo! Bravo!” 4

Plecarea prin sat și înfățișarea moșneagului înaintea împăratului nu diferă în substanță de cea a moșneagului din

Povestea Porcului:

„Într-una din zile, moșneagul voiește a merge la târg să mai cumpere câte ceva.

— Moșnege, zise baba, nu uita să aduci și niște roșcove pentru ist băiet, că tare-a fi dorit, mititelul!

— Bine, măi babă. Dar în gândul său: Da mânca-l-ar brânca să-l mănânce, surlă, că mult mă mai înnăduși cu dânsul!

De-am ave pâne și sare pentru noi, da' nu să-l mai îndop și pe

dânsul cu bunătați... Când m-aș potrivi eu babei la toate cele apoi aș lua câmpii!

147

În sfârșit, moșneagul se duce la târg, târguiește el ce are de târguit, și când vine acasă, baba îl întreabă, ca totdeauna:

— Ei, moșnege, ce mai știi de pe la târg?

— Ce să mai știi, măi babă? Ia nu prea bune vești:

Împăratul vrea să-și mărite fata.

— Și asta-i veste rea, moșnege?

— D-apoi îngăduiește puțin, măi babă, că nu-i numa atâta: că de ce-am auzit eu, mi s-a suit părul în vârful capului. Și când ți-oi spune până la sfârșit, cred că ți s-a încrâncena și ție carnea pe tine.

— Dar de ce, moșnege? Vai de mine!

— D-apoi iaca de ce, măi babă, ascultă: împăratul.1

dat de știre prin crainicii săi, în toată lumea: că cine s-a afla să-i facă, de la casa aceuia și până la curțile împărătești, un pod de aur, pardosit cu pietre scumpe, și feliu de feliu **d**

copaci, pe de o parte și pe de alta, și în copaci să cânte toi telul de păsări, care nu se mai află pe lumea asta, aceuia îi dă tata; ba încă-i mai dă și jumătate din împărăția lui...

Atunci moșneagul, nemaivând ce zice, își piaptăna barba frumos, le toiagul bătrânețelor în mână, apoi iese din casă și pornește spre împărăție, și cum ajunge în târg, se duce cu pieptul deschis drept la palatul împăratului. Un străjeriu cum vede pe moșneag că stă pe-acolo, îl întreabă:

— Da ce vrei, moșule?

— Ia am treabă la împăratul, feciorul meu se prinde că i-a face podul.

Străjerul, știind porunca, nu mai lungește vorba, ci le moșneagul și-l duce înaintea împăratului. Împăratul văzând pe moșneag, îl întreabă:

— Ce voiești de la mine, moșule?

— Să trăiți mulți ani cu bine, luminate și prea puternice împărate! Fecioru-meu, auzind că aveți fată de măritat, m-a trimis, din partea lui, să aduc la cunoștința Mariei Voastre, că el, cică, poate să vă facă podul.

— Dacă poate să-l facă, facă-l, moșnege; și atunci fata și jumătate din împărăția mea a lui să fie. Iară de nu, atunci...

poate-i fi auzit ce-au pățit alții, mai de viță decât dânsul?
Dacă te prinzi așa, apoi mergi de-ți adă feciorul încoace.
Iară de nu, caută-ți de drum și nu umbla cu gărgăunii în cap”.
Mai neașteptate sunt altoirile scenelor realiste pe filonul
fantastic al basmului. „În plină fabulozitate dăm de scene ț de un
realism bufon” 5.

Tipică acestui procedeu este scena întâlnirii lui Chirică cu Stan
Pășitul. „Și când pe-aproape de casa lui Stan, dracul

F s-a prefăcut într-un băiet ca de opt ani, îmbrăcat în straie
nemțești, și îmbla zgribulind pe la poartă. Stan era acasă și chiar atunci
luase ceaunul de pe foc, să mestece mămăliga;

I numai iaca ce vede că se răped câinii să rupă omul, nu altă ceva;
și cărdse uită mai bine, ce să vadă? Vede-un băiet că se acățara pe
stâlpul porții, de teama cânilor. Atunci Stan

aleargă la poartă, zicând:

— Țibă! Hormuz! na! Balan; nea! Zurzan! dați-vă în lături
cotarle!... Da’ de unde ești tu, măi țică? și ce cauți

I se aici, spaima cânilor!

— Da’ de unde să fiu, bădică? Ia sunt și eu un băiet

[sărman, din toată lumea, fără tată și mamă, și vreau să intru la
stăpân.

— Să întri la stăpân? D-apoi tu nici de păscut găștele nu ești
bun... Cam de câți ani ăi fi tu?

— Ia poate să am vreo treisprezece ani.

— Ce spui tu, măi?... Apoi dar bine a zis cine a zis că vrabia-i tot
pui, dar numai dracu’ o știe de când îi... Eu de abia ți-aș fi dat șapte,
mult opt ani. Dar ce, Doamne iartă-mă, pe semne că și straietele acestea
pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit. Am mai văzut dăunâzi
îmbând pe-aci prin sat un ciofligar de-al de tine, dar acela era oleacă
mai chipos și altfel îmbrăcat!

Cu-antereu de canavăță

Ce se ținea numa-n ață...”

Și dialogul continuă spumos, ca între doi oameni care nu
se cunosc și au chef de vorbă, vrând să afle cât mai multe de la
cel străin. Capra își vaită durerile aidoma unei moldovence din partea
locului:

„Capra atunci holbând ochii lung prin casă, o cuprinde spaima și
rămâne încremenită... Dar mai pe urmă îmbărbătându-se, și-a mai

venit puțin în fire ș-a întrebat:

— Da' ce-a fost aici, copile?

— Ce să fie, mămucă? Ia cum te-ai dus dumneata de-acasă, n-a trecut tocmai mult și iaca cineva se aude bătând la ușă...

149

— Cine? Cumătru-meu? El? care s-a jurat pe părul său că nu mi-a spărie copilașii niciodată?

— Apoi dă, mamă! Cum vezi, i-a umplut de spărieți!

— Ia las că l-oi învăța eu! Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană și c-o casă de copii, apoi trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la pastramă? Nicio faptă fără plată... Ticălosul și mangositul! Încă se rânjea la mine câteodată și-mi făcea cu măsseaua... Apoi doar eu nu-s de-acelea de care crede el: n-am să-i it peste garduri niciodată, de când sunt. Ei, taci cumetre, că te-oi doborâla eu! Cu mine ți-ai pus boii în plug? apoi ține minte c-ai să-i scoți fără coarne!

— Of, mămucă, of! mai bine taci și lasă-l în plata lui

Dumnezeu! Că știi că este o vorbă: Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ți faci!

— Ba nu, dragul mamei! Că până la Dumnezeu, sfinții îți iau sufletul. Ș-apoi ține tu minte, copile, ce-ți spun:

că de i-a mai da lui nasu să mai miroasă pe-aici apoi las'!...

Numai tu să nu cumva să te răsuflă cuiva, ca să prindă el de veste".

Deși s-a crezut că procedeul ar fi utilizat numai de Creangă, el se întâlnește frecvent în basmul popular al povestitorilor talentați. Uneori, realismul e înfățișat în linii atât de îngroșate, încât scena capătă puternice colorări umoristice ca în acest basm din nordul Moldovei. Zmeoaica e înfățișată ca o babă rea de gură și mai rea de suflet care, chinuită de insomnie și de bănuiala că cei doi captivi au fugit, își cicălește soțul până la exasperare:

„Însă baba di pl cuptior:

— Măi, moșnege, mă!

— Ci-i, măi babă?

— Dormi?

— D-apăi nu dorm!

— Măi moșnege, mnii-m pufe-a puști, că Mnei Ion cu Lodinta nu-i!

— Măi, babă, mă, taj din gură și fi culca!...

...Mai şgdi baba, mai şşdi. H-h-h cu nasu.

— Măi, moşnegi, mă, în pufi-a puşti, că Mnei luon cu Lodinta nu-i!

— Putî-t-ar capu' tău şi ciolanili tali, că mult Iz mai pufi ți-i!...
150

...Mai stă baba, mai stă, mai amninusă baba cu nasu.

— Măi moşnegi, mriii-m pufe-a puşti, că Mriei luon cu I în Ținta nu-i!

f – Ptui, bată-fe Dumnezeu, măi spurcăciuni, da ci iej
h hună?

...Hap! cociorba, dă-i vo dou cociorbe la babă! mai îți fi baba, mai ştdi. Când doarmi mai bini moştiagu:

p – Măi, moşnege! Dormi?

I – Măi, babă, şi vrei de la mini? Mă, dă-m pace să mă milC.

K – Mriii-m pufe-a puşti, că Mriei luon eu Lodinta nu-i!

6* – Vai, mânca-fi-ar femnița să fi mănânci!"

Pe alocuri, tendinţele realiste în zugrăvirea detaliilor ule
aceluiaşi povestitor se apropie de grotesc. Cei doi fugari

11 măriți de zmeu se prefac în mănăstire şi călugăr.

„— Io mă dau pişti cap şi mă fac o mănăstire puutredă liajriic! Şi
tu să fi faci on călugăr bătrân şi să îţi umbli tăţ

I I foscăiască păduk îi pim barbă!

— Bini!

Iş să dă peste cap, să face-o mănăstiri; şi iei să face-on

Ilugăr bătrân străjnic! Să pună şi iei pl pragu mănăstirii i lua
păduk-i di pl cămşşă şi pocriş, şi să mai scărk ina pim li. irbă.
Iac-agiungi zmău.

I – Bun noroc, părinți!

Ş – Ha?

I; – Bun noroc!

— Cum ai zis!

— Noroc bun!

ţ.

— Mulţamăs dumnitali!

— Ci faci, moşuli-aice?

— Ia păzăs şi io mănăstire-aiasta!

— Moşule! N-ai văzut doi oameni fineri trecân pe ici?

— He-he-heeei! dragu moşului! D'i când s-o făcut mănăsn rea

asta o trecut doi oameni tiniri pe ici.

„Bătu-e-ar Dumnezeu să îi bată!”

Iară mai iş moştiagu din barbă şi scark mă, mai în ş-omştă doi păduk-i, l-o umplut o griată pl zmău.

r, v – Moşule! Da ce-ai în barbă?

— Ha?

1 – Ce-ai în barbă?

— Păduk-i!” 6

1 CIUJ 151

58 uoteca

Atari scene de realism bufon se întâlnesc la povestitorii talentaţi de pretutindeni. Spicuim dintr-un basm din Silvania, în care se arată cum eroul e zămislit dintr-un bob de mazăre:

„Amu bătrâna, săraca, sclabă, bătrână, amu ce şi facă?

Mere la hotar afară bătrâna şi vadă că cum îi mâlaiu, şi tătv

Mărgând pă drum ia aşg, o aflat om bob dă mazăre, da fain bob dă mazăre, un sâmbur dă mazăre. În! apoi iute-l i.

ş-îl pune-n zadie, că tare fain o fost! Din zadie zbgră înapoi jos. Ei! D-apă îl bagă pă sân: zbgră şi dă pă sân. Păi ici d-apăi zbgră şi dă pă sân, d-apăi ce-şi facă? îl bag; l în gură, din gură n-a ieşi. Dacă-l bagă-n gură, lung iţeşte, îl scapă şi mere pă gârtu, bobu ăla dă mazăre şi lu-g iţeşfe bătrâna. Mere bătrâna şi vede mâlaiu, pă când vine-acasă, d-abg ia vine bătrâna dă grg să numa vine bătrâna, s;!

bagă în casă, să pune-m pat, odată şi naşfe-om fecior, în! Când îi d-o zi, gănei că-i dădea. Când îi dă de>a, gănei că-i dă tri. Tot aşş, până iaca că fecioru-i mare... Mă-sa, amu că n-o avu nume, o măr la popa şi o spus la popa:

— Domnu’ părinte, iaca – ice – ce-am păţât, şi iaca cum, şi nu-i botezat.

— No nu-i bai – ice.

— Adă-l aicş.

L-o dus aco la popa şi i-o pus numele Măzăran Văsălică, popa” 7.

Într-un basm bihorean, cei o mie de fraţi care au pleca!

să-şi aducă cele o mie de mirese surori, sunt surprinşi la înapoiere de un restaurant modern ca într-un parc:

„Vin napoi. Când îs într-o pădure grozavă de-aiş, ce ştiu io ce, nopte... aiş becuri, frate, ca-n Bucureşti, uoraş. Muzică, hidşde, fel de fel de petrecere, mă-sii întinsă, palincă, berc.

— Mâncăți și beți, că nu plătit.

Nănlăii și boii sădeie sama-n cap: nu iște-acea mâncare-n lume și băutură să mîns și să bei să nu plătești?”

Mai târziu, zmeoaica cere captivului:

„— Ascultă, Mie luări! D’i nouăză și nouă de ai la cap nu m-am k eptănat. Am o soră și meilaișă-mdșie k faptănu și unsgr? că s-a mă k faptăn pă cap, că mîrie-i duminică și vreau să mă duc la biserică – spune baba” 8.

Într-un basm muscelan, eroul cu puteri năzdrăvane e trimis să se lupte cu uriașul Ciudă-de-Obilă pe care nu-l putea răpune nimeni. Uriașul „ăsta ara c-un cal moșiili

152

lui, p-acolo – cum ar hi bogătașii pă la noi, ară cu argați moșiili, așa era ăsta cu moșiili lui, p-acolo – mîna calu:

— Hei, hi, hi, hi!

Ăsta era urletu lui, mînân calu! Când să duce:

— Ia stai, mă, cu calu-ala! Dă ce omori tu calu, mă, așa? Stai să ne luptăm!

Hăla când a văzut znamăna asta dă copil, ăla cât un munte, hei, până una-alta, măi, i-a tras așa o pălmuță. A pica jos leșinat, mort! A murit!

Îi! Când a văst Haita-dân-Câmp, numa dăcât s-a-ndolit și fetili căteșitrele, și-a-ncepu să-l jălească și să plîngă că:

— Iaca a murit fratrii nostru!

Iei și-a văzut dă arătura lui:

— Haar, har-har-har! Haar, har-har-har-har!

Până sara. Saia, l-a dăshămuit, l-a arunca su subțioară cu cal, l-a arunca și pă băiat supt ailantă, și-a pleca cu iei la-mpărăția lui”.

Mai târziu, eroul din castelul din tărîmul aerian își trimite calul să-i aducă un preot să-l cunune:

„— S-aduși pă popa Tu dor, dă un l-oi găși, d-acolo să-l iai, să-l aduci încoace!

Numadăcât calu a plecat. Popa ăsta, săracu’, plecase și iei c-un mort, să-l mormânteze la cimitir. Să iasă calu din zbor, să bagă-ntre picioarli popii și-l înalți-n slava cerului.

Și cu iei la cununie! Acu, spusese Cazarkinii că vine popa.

Da’ ce să pusesse popa pă iei, săracu’, dă frică! Da’ când a văzut zgadina asta, l-a mai trecut un petec!

— Sfinților, dumnezeilor, care sunteți aici?
— Hai, părinte Tudore, intră-năuntru?
— Intru! Sfinților, dumnezeilor, sunt așa, m-a trecut pă mine, sunt ca vai de mine!

Atuncea iese băiatu', i dă un rând dă haine, îl îmbăie și-l bagă-n năuntru. Îl cunună, tot; i-umple o pereke dă dăsați cu galbeni.

— Ei, să te duci acasă-acu!

— Nu mă duc, taică! Să-mi dai noo perek-i și nu mă duc.

Că când o auzi împăratu, mă-mpușcă! Că mi-a rămas mortu' **k** iar la poarta lui!

— La împărăția lu' ta-său!

153

— Spui că m-ai cununat pă mine. Ieu sun fecioru lui.

— Nu mă crede.

— Drept izbândă și să te crează, Iz dau fotografia asta!

Popa știa c-a făcut atâtea războaie.

— Ei, cu asta mă duc! Cu asta am probă!

Și-a luat fotografia, și-a vin calu, a-ncălicat, și l-a dus pă popa acolo" 9.

Critica literară a mai relevat unul din aspectele caracte

[ristice ale operei crengiste: lipsa de adâncire psihologică a

personajelor. Aceasta se întâmplă nu numai în Povești, ci și în Amintiri, unde galeria de tipuri, mult mai apropiată autorului, putea să ducă la portretizarea psihologică a personajelor mai proeminente. Singurul portret în înțelesul deplin al cuvântului e cel al profesorului său Popa Duhu din schița cu același nume. Acesta e scris de Creangă după canoanele artei literare. Întâi, e înfățișat dintr-o răsufare exteriorul și reacțiile caracteristice, „un popă îmbrăcat cu straie sărăcuțe, scurt la stat, smolit la față, cu capul pleș, mergând cu pas rar, încet și gânditor, răspunzând îndesat „sluga dumitale” cui nu-l trecea cu vederea, căscând cu zgomot când nu-și găsea omul cu care să stea la vorbă, făcând lungi popasuri prin aleile ascunse ale grădinilor publice din Iași, câte cu o carte în mână, tresărind la cântecul păsărelelor și oprindu-se cu mirare lângă moșinoaiile de furnici, pe care le numea el

„Republici înțelepte”, dezmiardând iarba și florile câmpului, icoane ale vieții omenești, pe care le uda câte c-o lacrimă fierbinte din ochii săi, și apoi cuprins de foame și obosit de osteneală și gândire, își lua cătinel drumul spre gazdă, unde-l aștepta sărăcia cu masa întinsă!”

După această perioadă, neobișnuit de întinsă în opera lui Creangă, e zugrăvită locuința ca de boem proverbial, cu „gândaci fojgăind în toate părțile”. Apoi portretul se încheie cu nararea câtorva scene din viața lui menite să-i illustreze spiritul de frondă și totala independență, care i-au slujit întrucâtva de model și lui

Creangă.

Dar cercetătorii sunt aproape unanimi în a recunoaște că această schiță portret e cea mai slabă dintre bucățile lui

Creangă scrise cu intenție literară. Constatarea e plină de semnificație pentru specificul artei literare a lui Creangă.

154

I.I. nu portretizează în sensul obișnuit al cuvântului. În Povești, personajele trăiesc și prind consistentă prin trăsături Tprân care o întruchiează. În sens pozitiv sau negativ

,„ i mai cu seamă prin faptele pe care le săvâșesc. Dar nici povestitorii populari nu procedează altfel. Ca și la Creangă, îl personaj ele pozitive și negative se mișcă pe o linie puternic contrastantă, mobilul acțiunii fiind alimentat de antagonismul personajelor care acționează totdeauna în cuplu cu

O pusul lor. Trăsăturile sufletești sunt reduse la câteva deter

Ininante de natură elementară, întruchipare a binelui și

1 i ului. Eroul principal este viteaz, milos cu animalele care îl vor răsplăti, călăuzit de un puternic simț al echității pe plan etic și social, în timp ce vrăjmașii lui sunt cruzi, perfizi, cu o poftă elementară de a ucide și distruge. Nu există personaje complexe, intermediare între cele două categorii net distinctive. Celelalte amănunte ale artei portretizării aspectul exterior, ticurile fiziologice și psihice etc. – de obicei lipsesc cu desăvârșire, sau când sunt amintite, sunt redat la modul foarte general. Fiindcă fata eroină trebuie să se evidențieze prin frumusețe, povestitorul se mărginește l. i un superlativ redat perifrastic: „pe sfântul soare te puteai uita, dară pe dânsa ba!”, care se repetă ca o formulă stereotipă aplicată tuturor eroinelor din această categorie. Pentru a zugrăvi forța neobișnuită a eroului, povestitorul arată cum acesta îi învinge la trântă pe toți cei de o seamă cu el, sau își încearcă puterile smulgând copaci din rădăcină:

(itid izbutește, e semn că puterile i s-au maturizat.

Creatorul popular are la îndemână un număr redus de clișee pentru fiecare categorie pe care le repetă întocmai în cuprinsul

repertoriului său¹⁰. Personajele din basme nu alcătuiesc tipuri decât în sensul foarte larg al cuvântului, ele sunt mai degrabă „figuri”, adică ființe schematice care trăiesc unilateral, acționate de un număr foarte redus de resorturi. Cu toate că aceste personaje sunt atât de schematice.

le totuși devin vii, dar nu prin suma trăsăturilor portretistice care e cât se poate de săracă și de monotonă. Ele prind consistență din acțiunea basmului, din situațiile în!

care sunt puse și din reacțiile lor ca atare. Mai mult, aceste” /

personaje își detașează siluetele din atmosfera aceea atât de specifică basmului, din lumina aceea interioară care scaldă în culorile ei atât de caracteristice oameni, locuri, situații

155

dramatice. Prin mijloace foarte simple, creatorul basmului sugerează o lume aparte în care personajele n-au nevoie decât de trăsăturile de căpetenie pentru a se încadra în coordonatele ei și a deveni făpturi vii, în ciuda schematismului lor. Aci rezidă acel inefabil al basmelor care le asigură perenitatea până la anumite limite de mentalitate și gust. Căci pe acest

șablon tradițional, povestitorul poate să adauge la nevoie i anumite detalii care contribuie la sporirea portretizării, mărimdu-i materialitatea. Fenomenul se observă destul de rar la povestitorii populari, dar nici Creangă nu depășește decât rareori limitele șablonului tradițional. Portretistic.

personajele Poveștilor sale nu se conturează decât la modul

[general, folcloric. Se poate cita o singură excepție în celebrul episod al tovarășilor năzdrăvani din Harap Alb, unde Creangă a rotunjit cu note complementare portretul câtorva. Pentru a reliefa mai puternic adaosul lui Creangă, transcriem întâi din varianta folclorică episodul ales dintre cele mai izbutite realizări ale lui, cules tot de la un povestitor din

Moldova nord-vestică. Drăgan Cenușă, însoțit de binefăcătorul său Marcu Armănașu, se duc să ia pe fata împăratului

Verde.

„Margând pl drum, ci să vadă înainfea lor? On om: to puriș urek ea la pământ și iar-o lua! To puriș urek ea la pământ, și iar o lua.

„Mare ți-i puterea, Dom'le! Ci să ascuți uomu ista aiș la pământ?”

— Măi omule, și faș tu aisi? To pui urek ea la pământ și iar o iei?

— Hă! Io ascult cum crește ovăsu.

— Da' tu sâni ești?

— Io – zăce – sunt Ok ilă!

— Și tu auz cum crește ovăsu?

Ce:

— Aud!

— Da bini – zâci – ci faci cu uok în ista dinapoi?

— Hă! Cu doi uok-i dorm, și cu unu mă uit! Și io văd și pl lumea asta, și pl eșlantă lumi.

— Și ce vezi tu?

156

— Ci văd? Văd tăt ci vrei pl lumea asta. Văd duminica cum merg oamini – zâci – la bisgrică, cum iese diavolu înaintea lor, și li-ndeamnă să se bage-n crâșmă, și bgu, ș-apăi

<feacolea să-mbată, să prind la bătaii, să tati cu cuțâtili, să
«imoară, apăi io-zâci-mă duc într-o n colț ș-atâta ci rād până-m
ies uok îi ca cepele-afară! – spuni diavolu.

— Măi – zâci – hai cu noi, că – zâci – une-s tri, nu-s patru!

— Hai!

S-o luat și s-o dus mai încolo. Mărgân mai încolo, ci să vadă? Un om sâmvrfe în loc cu o botă și n-avg loc une s-o
văii.

— Măi omule, se fas tu ais?

— De șgpte ani d-i când mă-nvârt rț) tă cu bota asta, și n-am loc
une s-o zvârl.

„Mare ț-i puterea, dom'le!” Tu cini ești?

— Io sunt Vântu!

— Măi, hai cu noi, că une-s patru, nu-s cinci!

— Hai!

Mărgân mai încolo, ci să mai vadă. Vede pl Pușcă-țântar:
dacă era pasărea după soari sau după lună, iei acolo trage cu
săgiata ș-o pușca.

— Măi Pușca-țântar! D'i și nu dai tu pace la păsări să trăiască, di
și omori tu tăfe păsării?

— Hî! Dacă-s flământ! Cum să nu omor? Să mănânc și ieu – zâci
– că asta mrii-i meserig mg.

— Mă, hai cu noi, că une-s cinci nu-s șg să!

— Hai!

Mărgân iei pim păduri, căuta um băț drept și nu-l găsg.

Iacă, riimnică vorbă, vede iei: ista copac sucit, cellant în cg parte sucit, pus unu piști altu', strâmbi, în tăt fgliu.

„Măi, oare cini strâmbă tās copacii iștia, și tăfi lemnili-estea di nu îi dau pace să crească drept?”

Merge mai încolo, iacă dă peste Strâmbă-Lemne: lua copacu de la vârv ș-îl suce șân cglantă parte, șân iasta parte și îi pung peste olaltă să crească, și l-îmvârfe roată.

— Măi Strâmbă-L emne! D'i și nu dai tu pace la l gmne cum le-o lăsat Dumnezeu sfântu pl fața pământuli să crească, di se fi strâmbi tu în tăt feliu?

— Măi, nu tas, că cum strâmb l'emheli-estea, așa ți strâmb pl tini!

157

— Tu pl mini?

— Ieu pl tini!

Cin i-o ars o bota di h ei la e... r:

— Vai, frate Drăgan Cenușă, nu mai da! Că Ț-am auzit de nume, da' n-am crezut pin nu feam văzut, hai ne prindem fraz d-i cruce.

— Hai, că – zâci – une-s șș să nu-s șșpfel

Bun! Iacă să ișu iei și mărg înainfi. Maigân mai înăinfea lor, ci să vadă? Vede on om c-o falcă-n cela capăt di mare și cu o falcă în ista capăt di mare.

„Mare Ț-i puterea, Dom'le! Ce să mai h îi ș-acela? Șefilă!”

Când sorb? o dată, sorbe tătă marea, ș-apăi mai sta ștv

ani până să strâng și iar o ba. Mere Drăgan Cenușă la dânsu.

— Măi Șefilă! Batu-fe-ar Dumnezeu sfântu – după cum iei bătu de Dumnezeu – di ai sorbi tu tătă apa, și leși tu peștii, și să se năcăjască pl uscat, și tăț uaminii fi blastâmă, că – zăce – n-au morile cu ei cerne fârină, și n-au apă, și n-au riimriică. D'i și nu dai tu pace – zâci – la apă să se strângă, uaminii – zâci – ca să nu să pedepsească din cauza ta?

— Hî! Dacă asta mrii-i meseriș și, mrii-i sefe, că – zâci – mrii-i sefe.

— Măi, hai cu noi, c-ai să ti vez tu odată sătul. Hai, că

— Zâci – une-s șșpfe, nu-s opt.

S-o luat ș-o mârș mai nainfe. Iacă, mărgân mai nainfi, ci gâșște? Douză și patru di pluguri ara, ș-om moștiag înapoi mânca brăzdili și tot

striga:

— Araț, araț, că-s flămând!

„Mare ți-i puterea, Dț>mrie! Ci să mai h le? Aista trăbă să li le Foamete!”

— Măi omule! D'i și nu dai tu pace la uaminii iștia, și la vifele este, și îi pui și ară, și le năcâjâști, și mănânci brăzdili-n napoi?

— Dacă ieu sân Foamifg, ci să fac?

— Măi, hai cu noi, că ți-i vidș odată sătul.

— Hai, zău, măi Drăgan Cenușă, că ți-am auzi di numi, da' n-am crezut păn nu feam văzut. Că pl mini, di când mama m-o făcut, io în viața mg sătul io nu m-am văzut!

— Hai, că – zici – uni-s opt, nu-s ne? un.

S-o luat îi tăț opt ș-o plecat înainte. O măsrs îi tăț opt înainte. Cum o măsrs, o văzut doăză și patru di stânjării di

158

Icmhe, ardș, ș-om moșniag învârfit di douăsprăzăce uori pl lângă foc, ș-a doisprăzecilea oară i-ajungș capu' pl pk icioaie.

O strigat Drăgan Cenușă:

— Măi fraților! Pân-aicea am vinit cum am vinit, da de ici – zâci – nu știu zău încolo cum ar h-i! Da – dzâce – nu-i facem unică, ni punim tăț cu capu' su cojoc la moșneag.

S-o pus tăț cu capu' su cojoc la moșneag. Când s-o-ntins moșneagu odată înainte, Dumnezeu ști câte hectare de pădure-o rupt! Și când o pușcat moșniagu o beșână:

munți s-o cutremurat, și văile s-o tulburat, și pădurile-o pkicat!

O strigat Drăgan Cenușă:

— Hoo, tată! Nu ni-mpuți așa di tare!

— He-he-hei! Mulțamăs lu' Dumnezeu sfântu, că dintr-o beșână mrii-o dad Dumnezeu op ficiori lângă mini! Ai avut noroc, Drăgan Cenușă, că ai \ init cu oini, dar să h-i vinit cu rău, nu știu zău cum ira! D'e-amu haides cu mini, că io-s cârma înainte!” 11

Harap Alb al lui Creangă „mai merge el cât merge, și când la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om, care se pârăpălea pe lângă un foc de douzăci și patru de stânjini de lemne, și tot atunci striga cât îi lua gura, că moare de frig. Ș-apoi afară de aceasta omul acela era ceva de spăriet:

avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate. Și când sufla cu dânsle, cea de deasupra se răsfrângea în sus peste

scâfârlia capului, iar cea de desupt atârna în jos, de-i acoperea pânțele. Și ori pe ce se o piea suflarea lui, se punea promoroaca mai groasă de-o palmă. Nu era chip să te apropii de dânsul, că așa tremura de tare de parcă-l zghiuiua dracul. Și dac-ar fi tremurat numai el, ce ți-ar fi fost? Dar toată suflarea și făptura de prin prejur îi țineau hangul:

vântul gema ca un nebun, copacii din pădure se văicârau, pietrele țipau, vreascurile țiuiau și chiar lemnele de pe foc pocneau de ger. Iară veverițele, găvozdite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii și plângeau în pumni blăstămându-și ceasul în care s-au născut. Mă rog, foc de ger era; ce să vă spun mai mult. Harap Alb numai o țără cât a stat de s-a uitat, a făcut țurțuri la gură și neputându-și stăpâni râsul, zise cu mirare:

159

— Multe mai vede omul acesta cât trăiește! Măi tartorule, nu mânca haram și spune drept, tu ești Gerilă? Așa-i că taci?

...Tu trebuie să fii, pentru că și focul îngheață lângă tine, de arzulu ce ești.

— Râzi tu, râzi, Harap Alb? i se atunci Gerilă tremurând, dar unde mergi fără de mine n-ai să poți face nimica.

— Hai și tu cu mine, dacă vrei, zise Harap Alb; de-abia te-i mai încălzi, mergând la drum, căci nu e bine când stai locului.

Gerilă atunci se ie cu Harap Alb și pornesc împreună.

Și mergând ei o bucată înainte, Harap Alb vede altă drăcărie și mai mare; o namilă de om mânca brazdele pe urma a 24

de pluguri și tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.

— Ei apoi, să nu bufnești de râs? zise Harap Alb. Măi, măi, măi, că multe-ți mai văd ochii. Pe semne c-aista-i

Flămânzilă, foametea, sac fără fund, sau cine mai știe ce pricopsală a fi, de nu-l mai poate sătura nici pământul.

— Râzi tu, râzi, Harap Alb, zise atunci Flămânzilă, dar unde mergeți voi, fără de mine n-aveți să puteți face nicio ispravă.

— Dacă-i așa, hai și tu cu noi, zise Harap Alb, că doar n-am a te duce în spinare.

Flămânzilă atunci se le după Harap Alb și pornesc tustrei înainte. Și mai mergând ei o postată, numai iaca Harap Alb vede altă minunăție și mai mare: o arătare de om băuse apa de la 24 de iazuri și o gârlă, pe care umblau numai 500 de mori, și tot atunci striga în gura

mare, că se usucă de sete.

— Măi, da' al dracului onanie de om e și acesta, zise Harap

Alb. Grozav burdăhan și nesățios gătlej, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pământului; mare ghiol de apă trebuie să fie în mațele lui! Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul Secetei, născut în zodia rățelor și împodobit cu darul suptului.

— Râzi tu, râzi, Harap Alb, zise atunci Setilă, căruia începu a-i țâșni apa pe nări și pe urechi ca pe niște lăptoace de mori, dar unde vă duceți voi, fără de mine degeaba vă duceți.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap Alb; de-abia nu te-i mai linciuri atâta în cele ape, îi scăpa de blăstămul broaștelor și-i da răgaz morilor să umble, că destul ți-ai

160

(îi ut mendrele până acum. Ce, Doamne iartă-mă! îi face broaște în pânțele de atâta apă.

Setilă atunci se le după Harap Alb și pornesc tuspătru înainte. Și mai mergând ei o bucată, numai iaca ce vede Il. irap Alb altă minunăție și mai minunată: o schimonosiiuă de om avea în frunte numai un ochiu', mare cât o sită, vi când îl deschidea, nu vedea nimica; da chior peste ce apuca, iară când îl ținea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dânsul și în mărunțăiele pământului.

— Iaca, începu el a răcni ca un smintit: toate lucrurile nii se arată găurite ca sitișca și străvezii ca apa cea limpede;

deasupra capului meu văd o mulțime nenumărată de văzute nevăzute; văd iarba cum crește din pământ; văd cum să i astogolește soarele după deal, luna și stelele cufundate în mare, copacii cu vârful în jos, vitele cu picioarele în sus și oamenii umblând cu capul între umere; văd în sfârșit ceea ce n-aș mai dori să vadă nimene, pentru a-și osteni vederea:

văd niște guri căscate, uitându-se la mine și nu-mi pot da seamă, de ce vă mirați așa, mira-v-ați de... frumuseță-vă!

Harap Alb atunci se bate cu mâna peste gură și zice: – Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit, sărmanul!

Pe de o parte-ți vine a râde și pe de alta îți vine a-l plânge.

Dar se vede că așa l-a lăsat Dumnezeu. Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primare cu Chiorălă, nepot i le soră lui Pândită, din sat de la Chitulă, peste drum de Nimei ilă, ori din târg de la

să-leați, megieș cu Căutați și de urmă nu-i mai dați. Mă rog, unu-i Ochilă pe fața pământului, care vede toate și pe toți, altfel de cum vede lumea cealaltă;

numai pe sine nu se vede cât e de frumușel. Parcă-i un boț chilimboț boțit, în frunte cu un ochiu', numai să nu fie de i liochiu!

— Râzi tu, râzi, Harap Alb, zise atunci Ochilă, uitându-se închiorchioșat, dar unde te duci, fără de mine rău are să-ți cadă. Fata împăratului Roș nu se capătă așa de lesne, cum crezi tu. Din gardul Oancei ȝ-a da-o împăratul, dacă voi fi și eu pe-acolo.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap Alb, că doar n-avem a te duce de mână, ca pe un orb.

Ochilă atunci se le și el după Harap Alb și pornesc tuscinci înainte. Și mai mergând ei o bucată, numai iaca ce vede

Harap Alb altă bâzdâganie și mai și: o pocitanie de om umbla
161

cu arcul, după vânat păsări. Ș-apoi chitiți că numai în arc sen încheia tot meșteșugul și puterea omului aceluia? Ț-ai găsit 1

Avea un meșteșug mai drăcos și o putere mai pe sus, decât își poate dracul închipui: când voia, așa se lățea de tare, de cuprindea pământul în brațe. Și altă dată, așa se deșira și se lungea de grozav, de ajungea cu mâna la lună, la stele, la soare și cât voia de sus. Și dacă se întâmpla să nu nimerea scă păsările cu săgeata, ele tot nu scăpau de dânsul, ȝi le prindea cu mâna din zbor, le răsucea gâtul cu ciudă și apoi le mânca așa crude, cu pene cu tot. Chiar atunci avea un vrav de păsări dinainte și ospăta dintr-nșele cu lăcomie ca un vul tan hămisit. Harap alb cuprins de mirare, zice:

— Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a fi mai chemând?

— Zi-i pe nume să ȝi-l spun, răspunse atunci Ochila zâmbind pe sub musteȝe.

— Dar te mai duce capul ca să-l botezi? Să-i zici Păsărilă...

nu greșești; să-i zici Lățilă... nici atâta; să-i zici Lungilă...

asemene, să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă, mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise Harap Alb, înduioșat de mila bietelor păsări. Se vede că acesta-i vestitul

Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătorului și nepotul arcașului, brâul pământului și scara ceriului, ciuma zburătoarelor și spaima oamenilor, că altfel nu te pricepi, cum să-i mai aici.

— Râzi tu de mine, râzi, Harap Alb, zise atunci Păsări

Lăți-Lungilă, dar mai bine ar fi să râzi de tine, că nu știi ce păcat te paște. Chitești că fata împăratului Roș numai așa se capătă? Poate n-ai știință ce vidmă de fată e aceea: când vre, se face pasere măiastră, îți arată coada, și ia-i urma dacă.

poți. De n-a fi și unul ca mine pe-acolo, degeaba vă mai bateți picioarele ducându-vă.

— Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise atunci Harap Alb:

de-abia mi-i lua pe Gerilă de ȗluc și lâi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi câtușidecât și n-a mai clănțâni atâta din măsele, ca un cocostârc de cei bătrâncioși, că parcă mă strânge în spate când îl văd așa”.

Între cele două episoade există diferențe sensibile. Atitudinea eroilor față de viitoarele ajutoare e diferită. În timp ce Drăgan Cenușă se miră de atari excentricități, dar mai cu seamă se revoltă împotriva ființelor chinuite de pe urma însușirilor lor atât de diforme, Harap Alb se amuză, văzând

162

Iu ci doar niște monstruoziități hilare și benigne. Nu știm în

P măsură a colorat Creangă această atitudine a lui Harap

Alb, fiindcă ea revine și în alte variante folclorice – iar

Inimula „râzi tu râzi, Harap Alb” este autentic folclorică – il.trea concordă cu geniul povestitorului de a specula partea ilariantă a faptelor. În varianta folclorică, viitorii parteneri

ti eroului sunt prezentați cu vervă, dar cu economie de determinante, schițându-se doar manifestarea lor caracteristică.

Iu timp ce-Cfeăâlgă se oprește asupra detaliilor, revine asupra lui în dialoguri stăruitoare. Descrierea's/efectelor lui Gerilă i sie a lui Creangă, chiar dacă buzele enorme vor proveni din repertoriul popular. De asemenea, determinantele lui Setilă, brăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul Secetei, născut în

J.odia rățelor și împodobit cu darul suptului”, ca și ale lui lăsărilă „fiul săgetătorului și nepotul arcașului, brăul pământului și scara cerului, ciuma zburătoarelor și spaima oamenilor”, sunt net crengiste, căci nicăieri nu apare în reperl miul folcloric un cumul atât de întins de epitete. Unele imagini sunt apoi mar îndrăznețe, dincolo de tiparul folcloric

„Brăul pământului, scara cerului, prăpădenia apelor”;

...vântul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau,

veverițele... suflau în unghii și plângeau în pumni” – rod

Il unei elaborări de tip cult.

Mai inserăm și episodul tovarășilor năzdrăvani așa cum

I a povestit un alt povestitor talentat, de data aceasta din ținutul povestitorului (Stânca, comuna Pipirig). În basmul

„Cu Ifrim a Cățelii” – care aparține altui tip decât Harap

Mberoul e ajutat pe rând de Sătilă, Gerilă, Păsărilăliăis-Lungilă, Flămânzilă și Ochilă. Povestitorul i-a prezentat în determinantele lor descrise sumar, dar sub această zgârcenie descriptivă se întrevade atitudinea bonomă a eroului principal, care, departe de a se revolta, se miră și se amuză de atari ciudățenii, ca și Creangă. Această atitudine, precum și existența aceluiași personaj ca la Creangă și mai cu seamă a mult discutatului Păsărilă-hăis-Lungilă, nu exclud ipoteza unei influențe a basmului lui Creangă, cu toate că tipurile celor două basme sunt profund diferite. Dar dincolo de această influență probabilă, numele personajului Păsărilă-hăis-Lungilă în această formă tipic folclorică ni se pare că e încă o dovadă despre existența personajului în tradiția locală înainte de a fi publicat de Creangă.

163

„Iaca acuma merge iei cât merge, și merge, și merge, și merge, și merge. Iaca mergând așa, dă peste-on om. Iaca uomu-aselaș bea apa dă la nează și nea dă mori și tot strâr. i că îi să te.

„Măi – zise – mare-i și asta! – zise.

— I-oite – i se colo – zise – de om îi ș-a Asta – zie – bea apa – zise – dil la noăză șanț>a dă vaduri și iei strigă că i-i să te!”

— Măi – zi & e – nu fe mira de mine – zise.

— Miră-ty

dă Ifrim a Cățalii c-a făcut pă fimgia lu’ Miez-dă-noapty

— Zâse – iapă dă gând.

— Măi – zise – d-apoi, pă – i se – iou-s, mă – i se

Ifrim a Cățalii.

— Dumneata iej?

— Da!

— Păi – zise – le-mă și pă mine, bre-n călătorile cu fine dacă ieș tu!

— Hai și tu cu mine – i se – n călătorie. Da cine iej dumneata?

— Miia – ise-m zise să filă.

— Hai și tu, măi să filă, cu mine.

Îl le și pă dânsu cu dânsu și pleacă câțâștri. Iaca acuma mai merge-o bucată iară. Și merge iei, și merge, și mergi1, și merge, și merge, și merge. Mai dă peste unu, piste altu’.

Iaca asela arde o claie dă fân su dânsu și striga că i-i frig.

Să mira și d-a Ala să mira:

„O to-to-te, Dgmne – i se – iofe, arde claia su dânsu dă fân și iei strigă că i-i frig. Să-i dzâc Gerilă, altfel nu po să-i dzâc – zise.

— Musai că-i Gerilă”.

— Măi – zâie – nu fe mira dă mine, miră-fe dă Ifrim a

Cățalii c-a făcu pă fimșia lu’ Miez-dă-noapfe iapă dă gând!

— Păi – zise – iou-s, bre, Ifrim a Cățalii!

— Ei, păi – zise – iej dumneata, hai că merg și io cu fine.

— Dumneata – zise – în parc că iej Gerilă.

— Io îs!

Iei avș promoroaca pă buz dă d-om metru era dă groasa promoroaca! Că era Gerilă! Să îș și pleacă cu dânși. Acuma era patru, era. Iaca mai merge-o bucată. Măi merge așa pâni pădure iar-o bucată, merge, merge, merge, merge, merge, merge!

Să mai întâlnește cu altu’, să mai întâlnește.

164

I îi inse din văzduh așa, mânca păsărle, mânca. Asela-i zâsg lăsarilă-hăis-Lungilă.

— Măi – zâie – ș-asta-i una! Se-ote a Asta se prinde păsărle din zbor și îi mănâncă – zâie.

— Ăstuia să-i zâc l răsarită-hăis-Lungilă! Pă hai și tu, măi, cu mine!

— Dacă ieș tu Ifrim a Cățalii, hai!

Ș-îl îș Ifrim a Cățalii și pă dânsu și pl cacă. Ierau iei vo îi îi ierau. Măi merge-o bucată cât mai merge.

Iaca mergând așa, măi băiște, să mai întâlnește cu unu.

Asela mânca brazdele dă la noază și nea dă pluguri și striga că i foame.

— Măi, ăstuia să-i dzâc, musai că trăbă să-i dzâc Flămândzălă, că dacă iei mănâncă brezdele dă la noază și nea dă pluguri și strigă că i-i foame, încă-i seva – zise.

— Musai c-a Asta-i

Klămânzălă.

Da ș-asela-i zise:

— Măi – de – nu fe mira dă mine! Miră-fe dă Ifrim a Cățălii c-a făcut pă fimgia lu' Miez-dă-noapte iapă dă gând!

— Pă – de – iou-z bre – i se – Ifrim a Cățălii!

— Dumneata ești?

Se: – Da – zise – io!

— Păi if-mă și pă mine-n călătorie, că miia – ise-n zise Flămândzâlă.

— Hai și tu, bre, cu mine-n călătorie.

Bun! Ș-au plecat iei să meargă tot să meargă. Ierau iei vo șasă-șapfe, așa îmi pare că Și mai merge-o bucată iară cât mai merge, iaca mai dă peste altu'. Alela era cu-on uok-i, avă un uok-i cât o sâtă și iei nu vedg nimica dzâua, iei numai noaptea vede când să purie, vedț-n lună, să uita și vede-n lună. Asela era Ok ilă. Bun. Să miră și d-ala:

— Mă – zise – ăstuia să-i dzâc Ok ilă, ahel nu po să-i zâc.

— Păi – lăe – mă, nu fe mira dă mine, miră-fe dă

Ifrim a Cățălii c-a făcut pă fimșia lu' Miez-dă-noapfe iapă dă gând!

— Păi iou-z, bre!

— Păi – le merg și io în călătorie cu dumneata.

— Hai și tu! Da țâia cum să-l dzâc?

— Miia să-mi dzâă – dzâse – Ok ilă.

Și l-a luat și pă Ok ilă cu dânșii. Ș-au plecat vo șapfe câț ierau iei în călătorie". (A.I.F., mg. 2803 Ib-II-a).

165

În amintirile lor despre fapte contemporane, povestitorii populari înfățișează oamenii ca și cum ar fi cunoscuți celor cu care stau de vorbă. Uneori lipsește orice indicație, e redat doar faptul nud, fără niciun punct de sprijin:

„La unu Niculaie Bădoi am găsat poli și n-am putut să-i duc. Iera unu-n Cărbunești și mi-a dat șazeci dă mii dă poli, doo puști ș-un pistol. M-am dus la Târgu-Jiu la unu Bărbii can” 12.

„Când eram la școală la Turnu-Măgurele, aveam dascăl p-unu Leuneanu care bătea p-ai proști cu prăjina hârdăului cu care aduce slugile apă la școală. Da cu ea da-l dărmă jos, ca-n vite, îl rănia fără să zică ceva” 13.

„Sică Floare lui Toader o dat di beleaua nacazului. S-o condrat cu presectu păr i-o luat zunca și sică i-o vândut-o la Hârlău. O cumpărat-o Moisă Gâtlan cu opspresi fransi.

Gligori îi spune: „Floare, șădz, Floare nu ți puni cu presectu.

Floare hăi”. Capu’ plecat saghia nu-l tai”. T-ai găsât! Moarî strâcati” 14.

Câteodată, figurile sunt prezentate numai prin dialog, fără niciun altfel de amănunt:

„Așa că o fost patru Omeni, o-ncăreat o furcă de-asta de fântână, ș-o grindă. Și m-o strâgat și pe mine să le-ajut a o pune pe tileagă, ști. Și iei zi câtă mine:

— Mă, Văsăle, mă! Nu bei o gură de palincă?

— Măi, nu beau, c-am mânca nește mămăligă-acuma.

De-altă dată, da.

— Hai, mă, ba o gură, nu ȣ-a h-i nimică pe mămăligă, mgrge-o gură.

Ști, că n-avș multă, o juma de palincă. Mă du și iau o gură de palincă di că, da’ numa așa cam un sfer de păhar, cum ar fi. Așg că:

— No – zâc – mă duc. Noroc!

— Noroc!” 15

Alteori, chipul omului este luminat de o singură scăpărătură care e menită să-i explice comportarea:

«mă kiamă la măgăzân, în dă haine, în dă tăf-elea. Da ieu să le iau: cum să le iau? Le pusăi și io înt-on ȣălt și le luai în cârcă, și le dusăi...

— Stai, domnule serjent... să mă duc... pună în piață, aicea la o boltă, să-mi iau on sac.

166

— Ci să faci tu cu sacu, mă?

— Pă io urie să le leg astea fete? Le bag înt-on sac și le iau în cârcă, dacă le-oi puf ea.

— Măăi – să pusă iei pă plâns, avș copii.

— Lasă, măi

Săracule – zăce – că ȣ-i le peketez ieu” 16.

„Avsm unu di cată, aici di cătă Poplaca, Vinȣan Micol a zâșș în floieră, o cu vrană, o fără vrană, zâcș numa pă fugă!

lin plășș de iei că zise”. 17

Procedeu e utilizat întocmai și de Creangă în Amintiri.

Să se observe că el ne perindă pe dinainte oamenii din copilăi le în chip familiar, ca și cum i-am cunoaște. Despre unii nu aduce niciun fel de altă precizare decât numele: „Abia spre ziuă s-a îndurat Vasile

Bordeianu, strungarul nostru, de s-a dus în Humulești". „Și când colo, doftorii satului:

moș Vasile Țandură și altul, nu mi-aduc aminte, erau la noi acasă și prăjeau pe foc într-un ceaun mare niște hoștine cu său... Dumnezeu să odihnească pe moș Țandură și pe tovarășul său!"

„Și cu câtă carte știu, cu câtă nu știu, peste câțiva ani pot s-ajung dichiu la vreun mitoc și să strâng un știubei plin de galbeni, ca părintele Chirilaș, de la jugărit, din Vânătorii

Neamțului".

„Și intrăm noi la Vasile Aniței și ne așezăm la fereastă după obicei" etc. Alteori, Creangă ne lasă să întrevădem o latură a sufletului celui amintit doar din comportarea lui.

Așa e figura bonomă a lui „moș Chiorpec ciubotarul... Și dacă vedea omul și vedea că nu se poate descotorosi de mine cu vorbe, mă lua frumușel de bărbie cu mâna stângă, iar cu cea dreaptă muia feleștiocul în strachina cu dohot, și-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea, pe la bot, de-i bufnea râsul pe toți ucenicii din ciubotărie".

j Dar Creangă recurge și la ajutorul epitetelor pentru a icreiona fizionomia unor personaje. Când povestitorul are o atitudine de respect neasemuit și își amintește cu pietate de cei dispăruți, folosește întotdeauna epitete generale, incolore, de natură oarecum abstractă, uneori ușor plasticizate prin intonația exclamativă. Astfel, părintele Ioan, tatăl

Smărăndiței, „Doamne, ce om vrednic și cu bunătate mai era!"; arătat a fi „neobositul părinte". Bădița Vasile a

Ilioaei e „un holtei zdravăn, frumos și voinic", sau „cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare". Smărăndița popii e „o

167

zgâtie de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și din carte dar și din nebunii". Moș

Bodrângă e „un moșneag fără căpătâi, însă de tot hazul".

„Irinuca era o femeie nici tânără nici tocmai bătrână" etc.

Când însă personajele sunt văzute sub un unghi satiric

1 în aspectele lor ilariante, epitetul devine succulent, peste l măsură de plastic și de firesc. Aici Creangă se simte în largul

Visău: câteva note îi ajung pentru a contura un întreg caracter.

Părăsim domeniul abstractului, generalului și intrăm într-o lume vie. Astfel, dascălul Iordache „fârnâitul... clămpănea de bătrân ce

era și-apoi mai avea și darul suptului". Popa

Oșlobanu „era om hursuz și pâclișit”, „hapsâna de nevasta lui Vasile-Aniței”; „moș Vasile era un cărpănos ș-un pui de zgârie-brânză, ca și mătușa Mărioara”; „și mătușa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul din om”. Povestitorul fugar de la școală e urmărit de „melianul și haramninul de

Trăsnea”, care mai târziu la Fălticeni devine „înaintat în vârstă, bucher de frunte și tâmp în felul său”, „mai chilos și mai tare de cap” sau chiar „cel uricios”. Crășmarul din

Rădășani era „un vădăoi bătrân ș-un „lămă, mamă”, cum e mai bine de tras la om în gazdă”.

fi” în schimb, despre cei mai apropiați, Creangă nu înseamnă

I niciun detaliu portretistic. Tatăl, mama, bunicul David din

Pipirig, personajele centrale ale Amintirilor se conturează din reacțiile lor și mai cu seamă din numeroasele dialoguri și monologuri, transpuse pe planuri diferite. Abia despre bunică-sa din Pipirig consemnează: „Încă n-am văzut așa femeie, să plângă de toate cele; era miloasă din cale-afară”.

Abia asupra colegului mort la Fălticeni, Dăvidică, povestitorul stăruie într-un portret care se detașează de celelalte prin mijloacele de realizare de natură atributivă, cunoscut din atâtea citate. Vrând să insufle regretul după cel dispărut

— Singurul alături de bădița Vasile a Ilioaei – Creangă a părăsit procedeul de natură folclorică al menționării trăsăturii dominante și a folosit arta portretizării din creația cultă.

Descrierile sunt de asemenea rare la Creangă, mult mai frecvente totuși decât în stilul oral narativ. Foarte rar, povestitorii populari se opresc asupra unor peisaje, dar chiar atunci elementele descriptive sunt sărace, banale: „Iera de cătă dzuă, în zori de dzuă, ba cânta și cucu fain” 18. Chiar

168

În povestirile despre întâmplări din viața contemporană, povestitorii abia indică elementele peisagistice într-o formă

< i t se poate de schematică. „Apăi ne coboară di pă tren ș-o în cu noi pin niște mușuroaie, pin niște văi, pl ni-te noaptea!” 19

Peisajul alpin din Muntenegru e redat prin câteva elemente de grad superlativ „om munte-a Statiborului, o fo’ muntempărătes tare mare, că dac-ai suit acolo pe vâr fapâi câtu-i îi unea ai văzut cu uok îi!”

20 Ciobanii atât de familiarizați i în formele diverse ale muntelui, le redau neașteptat de schematic: „... și-o iau cu Dumitru Lupu p-un plai, urmărindă tiește câini care să duceau la hoit-acolo... Ciobanu meu

Dumitru Lupu n-a mai vânit înspre mine, și-a da drumu' pă o cuoastă pân nește târșari și nu l-am mai văzut... D-acolea io am plecat și-am luat-o pe cărare dă vale p-un plai, dă-i

«lui, să mă las în vale unde era o gărlă, care se numea
pa Mălâii” 21.

Atunci când unii povestitori populari încearcă să contureze peisajul cu mai multe detalii, acesta e rezultatul unei influențe livrești. Iată cum un povestitor maramureșean cu o lectură întinsă iese din limitele canoanelor folclorice și se încearcă

— a zugrăvească o scenă: „Când o fost la noi – cam pă timpul ăsta primăvara, mai târziu, cam pân' iunie – era iei cu o

Mână așa pă un ciuncaș lâng-o pădure – așa de frumos cânta i ucu – și sta iei și zâcș în fluiei, fluiera, aprobe de pădure”.

Și mai încolo: „... o șazut iei pă o lespede lâng-o margine de pădure ș-o tras o doină din fluier, s-o așezat uoile-așă să pască-n loc p-on ciuncaș. Și șăzând iei acolo, cântând așa o i loină din fluier, odată o auzât o pasăre deasupra – cam vo zece metri de unde sta iei era un copac” 22.

Și la Creangă, descrițiile trădează fără îndoială influențai cărții. În descrierile satului, pe dimensiunile lui geografice.

apoi istorice de la începutul celor patru capitole ale Amintirilor apare în toată transparența lui autorul de manuale didactice, cu tonul discursiv caracteristic învățătorului de la catedră. În celelalte pasaje, descrițiile sunt aproape absente.

Se pot cita câteva, „am ajuns într-o înfundătură de munți, unde se auzea răsunând glasul unui pârăuaș, ce venia ca și noi din deal în vale, prăvălindu-se și izbindu-se de cele stânci

lară voința sa”. Apoi crâșma din Rădășeni: „Într-un colț al odăii, câteva merțe de fasole; în altul, sămânță de cânepă;

ui al treilea, o movilă de mere domnești și pere de Rădășeni.

169

care trăiesc până pe după Paști; în al patrulea, mazăre și bob, despărțite prin o scândură lată, iar alături niște bostani turcești; într-o puțină pere uscate și dulci ca smochinele;

mai încolo, un teanc de chite de cânepă și de in pe-o grindă,

călepe de tort și lănuiri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere; apoi călți, buci și alte lucruri, zăhăite prin cele poliți și colțare, ca la casa unui gospodar frunțaș de pe vremea aceea”.

În Povești, pasajele descriptive sunt cantitativ mai puține și mai sumare; ici-colo doar se pot spicui câteva. În Capra cu trei iezi e descrisă emoția caprei la vederea capetelor în fereastră: „Un fior rece ca gheața îi trece prin vine, picioarele i se taie, un tremur o cuprinde în tot trupul și ochii i se painjenesc”. În Dănilă Prepeleac un peisaj nocturn cu aștrii umanizați: „Cerul era limpede și luceferii scilpitori râdeau la stele; iară luna scoțând capul de după dealuri, se legăna în văzduh luminând pământul”. În Harap Alb, pasajele descriptive cresc. Portretelor tovarășilor năzdrăvani, dar mai cu seamă celui al lui Gerilă din episodul citat, li se mai poate adăuga cel al fetei împăratului Roș: „Căci era boboc de trandafir din luna lui mai, scăldat în roua dimineții, dezmiardat de cele întâi raze ale soarelui; legănat de adierea vântului și neatins de ochii fluturilor”. Iar adaosul: „Sau cum s-ar mai zice la noi în țărănește, era frumoasă de mama focului;

la soare te puteai uita, iar la dânsa ba” arată clar structura și procedeele descripției folclorice în comparație cu arta cultă. La atâtea se reduc descrierile humulesteanului, izvorâte din lecturile lui și mai cu seamă din preocupările didactice. Iar metafora îndrăzneată despre „vestita Cetatea

Neamțului, îngrădită cu pustiu și acoperită cu fulger” iese cu totul din cadrul artei folclorice.

În ciuda puținătății descriptive, personajele lui Creangă, ca și cele ale povestitorilor populari talentați, prind consistență, pe de o parte din opoziția contrastantă a categoriilor extreme pozitiv și negativ-aceasta mai cu seamă la povestitorii populari – dar în primul rând din dialoguri și monologuri. Oamenii se caracterizează de minune verbal, fiind percepuți auditiv, determinantele vizuale rămânând pe plan secundar. În basmul popular, dialogul ocupă un loc mai întins decât la Creangă, pe alocuri chiar se abuzează de interlocuții, cu plăcerea de a specula cutele sufletești dindărătul cuvinte

170

Im ce țâșnesc cu atâta spontaneitate în mimarea convorbirii.

Din exemplele folclorice citate până aci – statistica de la arianta folclorică Soacra cu trei nurori e cât se poate de elocventă – se poate vedea rolul considerabil al dialogului în arta

povestitului oral. Critica literară a arătat de altfel **t** a și la Creangă partea ex pozitivă e mult inferioară dialogului și monologului, adevăratul Creangă revelându-se abia în autenticitatea neîntrecută a redării oralității²³.

— Creangă și-ar fi scris Amintirile fără a fi călăuzit de astă lată de un model popular, ca în Povești, aceasta pentru că omul din popor n-ar avea regretul pentru lumea copilăriei și n-ar gusta farmecul amintirilor²⁴. Imboldul de a-și scrie amintirile i-a venit din dorul după Humuleștii copilăriei.

lin nevoia de a se elibera de obsesia acestei icoane din trecut.

cât și din plăcerea de a și le depăna în minte. Această nevoie ti simte și omul din popor, oricât ar părea de neașteptată constatarea. Povestirile culese până acum de la înșii din popor, puține și mai cu seamă necunoscute cărturarilor, atestă obișnuința și plăcerea omului simplu de a scruta înapoi către vremea copilăriei. Unii dintre povestitorii populari

— Ca Săracu' Moise din Poiana Răchițelii-Hunedoara, Iancu

Duroi din Burghea de Sus-Muscel-au insistat să-și spună și „povestea” lor, adică o însăilare autobiografică a etapelor mai importante din trecut, îndeosebi cele care aduceau noutăți neobișnuite în felul lor de viață. Obiceiul este larg răspândit în mediul rural și cine a avut prilejul să asiste la întâlnirile țăranilor vârstnici, nu a putut rămâne neimpresionat de frecvența obișnuinței de a povesti pătani din trecut, mai cu seamă din vremea războiului, care a lăsat urme adânci în memoria populară prin scenele lui uluitoare. Practica aceasta e general-folclorică, căci în anumite țări din peninsula scandinavică există chiar un fel de cronici orale de familie, în care sunt consemnate întâmplările memorabile pe care le povestesc urmașii în cadrul familiei, adăugându-le apoi cele din experiența personală. Folcloristul suedez C.W. von

Sydow, care le-a studiat îndeaproape, propune termenul de „chronikat” pentru cele dintâi, iar pentru povestirile despre fapte contemporane cel de „memorat”, în încercarea de a impune o nouă terminologie pentru speciile narrative folclori

171

ce²⁵. Regretul după lumea copilăriei răzbate și în numeroase cântece populare, din care cităm doar această strigătură cântată:

Rău îi pare codrului

După dragă frunza lui.
Dar mai rău îmi pare mie
Dup-a mea copilărie²⁶.

Înrâurirea folclorică se observă la Creangă și în maniera de a-și selecta amintirile. Ca și la povestitorii populari.

Creangă reține numai faptele cu caracter neobișnuit, care se detașează din banalul cenușiu al vieții cotidiene. Potrivit înclinării lui firești spre umor, mai totdeauna aceste întâmplări au un deznodământ hazliu, ilariant. Tensiunea duioșiei este înăbușită de tendința de a amuza pe cititorii-auditori. Dar înlănțuirea acestor episoade nu este cronologică, ci e călăuzită de un fel de asociere înrudită cu contaminarea folclorică. Critica literară a subliniat ciudățenia că Amintirile lui Creangă nu au un plan riguros cronologic, de înlănțuire liniară, căci fiecare capitol reia povestirea începând cu prezentarea satului – în capitolul IV cu dorul fierbinte după

Humulești – iar în capitolul al II-lea, narează fapte anterioare celor din capitolul precedent, unde întâmplările încep cu înființarea școlii sătești, acesta fiind continuat abia de al

III-lea. Apoi chiar în interiorul capitolelor, succesiunea episoadelor are la bază o asociere de natură afectivă al cărui mobil e greu de determinat. Ordinea lor se conduce după același criteriu ca și modul în care bunicul său David Creangă înnoadă diferitele crâmpie din trecut²⁷. De fapt, povestirea acestuia e o succesiune de paranteze care se înlănțuie una din alta ca o narațiune arborescentă ce permite noi altoiri pe aproape fiecare mlădiță. David Creangă începe cu laudarea școlii din Broșteni și a folosului pe care îl aduce știința de carte, apoi vorbește despre Ciubuc clopotarul, făcând o încercare de genealogie familială cu ostentativă mândrie pentru spița de obârșie ardeleană, după care trece la nararea episodului referitor la bejenia lui din calea turcilor și încheie iar cu lauda școlilor și a științei de carte. Elementele de legătură între aceste episoade sunt: figura mitropolitului Iacob, „oleacă din cîmotie cu noi”, a doua oară Dealul Omului care recheamă bejenia, iar ultimul episod nu este decât revenirea firească la

172

„Obiect” după cele două paranteze. În fond, și Amintirile lui Creangă sunt un fel de digresiuni prilejuite de aceeași idee centrală, la care revine la începutul fiecărui capitol:

satul Humulești. Ca atare, cele patru capitole pot fi consider ale ca variante ale aceleiași teme centrale, dragostea de satul copilăriei, fiecare aducând noi detalii și întâmplări care se subsumează acesteia. Procedul a fost observat și în maniera povestitorilor populari atunci când revin asupra unei faze din viața lor. În povestirile acestora, se observă că ori de câte ori revin la o temă predilectă, scot mereu la iveală alte mici întâmplări legate de aceasta, rechemate în memorie de capriciile asocierii mnemotehnice. Totalizate, ele nu se succed într-o ordine liniară, cronologică, ci se dispun într-o linie în

Igzag, uneori foarte stufoasă. Chiar în puținele înregistrări pe bandă de magnetofon de până acum când au fost imprimate a doua oară unele povestiri, povestitorii au repetat unele episoade, dar unele au fost omise și au fost evocate altele, inedite²⁸. Firul narațiunii se oprea arbitrar, putând fi lungit sau scurtat după dispoziția de moment. Orânduirea lor este cauzată de improvizatie, un termen care nu explică mult, prezintă și în Amintirile humuleșteanului, dar dublată și de o selecție pe care i-o oferea metoda așternerii pe hârtie, când poate unele întâmplări au fost omise cu bună știință.

S-a scris despre înclinarea spre homeric existentă în opera lui Creangă. Tendința de a exagera, de a alungi mult dimensiunile faptelor și de a îngroșa anumite trăsături sufletești apare în toată evidența ei în basmele fantastice, unde hiperbola e atât de mult întinsă peste limitele ei, încât se sfârșește în fantastic. Cu o despicătură de sabie, eroul înfrânge monștri temuți de o lume întreagă, iar când țișă o dată, cataclismul atinge proporții universale:

Munții s-au cutremurat.

Văile s-au tulburat

Și pădurile-au picat!

La chemarea stăpânului, animalele ajutoare vin:

Câtă frunză pe pământ și cetină pe copac și nisip în Dunăre!

173

Nimic mai firesc decât a găsi și în Poveștile lui Creangă atari hipertrofieri până la absolutizare a unor însușiri și isprăvi.

Dar această înclinare are rădăcini mai adânci, căci răzbate și în bucațile cu profil realist, mai cu seamă în Amintiri.

Chiar interiorul locuinței lui Isaia Duhu e văzut prin această lupă mult augmentativă:

„Patru păreți străini, afumați și îmbrăcați cu rogojini;

teancuri de troftoloage grecești, latinești, bulgărești, franțuzești, rusești, și românești, pline de painjeni și aruncate în neregulă prin cele unghere, un lighean de lut cu ibric, pentru spălat, în mijlocul odăii, apărie pe jos, gunoi și gândaci fojgăind în toate părțile, o pâine uscată pe masă și un motan ghemuit după sobă, era toată averea sfinției sale”.

Trăsături homerice întâlnim pe alocuri și în Amintiri.

Chiar eroul pretinde că, fugărit de mătușa Mărioara, ar fi călcat toată cânepa: „căci să nu spun minciuni, erau vreo zece, douăsprezece prăjini de cânepă frumoasă și deasă cum îi peria, de care nu s-a ales nimica!” Oșlobanu luase de la crâșmărița din Rădășeni o cantitate comercială de fasole:

„Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie de fasole i-au curs atunce din turețe, pe care de obicei le purta suflecate;

Iar atunci le desuflecăse anume pentru trebușoara asta”, însăși formula de moderare, „să nu spun minciuni” trădează pornirea de a exagera care, prin proporțiile ei, are nevoie de un control critic și de o asigurare că dimensiunile faptului corespund realității. Același Oșlobanu e arătat a avea o putere herculeană, căci duce în spinare toată încărcătura de lemne dintr-o căruță: „Oșlobanu le atunci lemnele din carul omului câte unul, unul și le razămă în picioare lângă brațu-i; după aceea descinge brâul de pe lângă sine și le împrejură, legându-le frumușel să nu se hrentuiască; apoi săltându-le și aburcîndule cam anevoie, le umflă în spate, sila gazdă cu dânsese”.

Pornirea de a exagera se vădește și în alte detalii presărate în cuprinsul Amintirilor. Catiheții jucau atât de impetuos și întins, încât „asudau podelele și ne sărea talpele de la ciubote cu călcăie cu tot”. Vinul turnat de crâșmărița din Rădășeni era neobișnuit de tare, încât „săreau stropii de vin de-o șchioapă în sus, de tare ce era”.

Dar figura proiectată la adevărate proporții homerice e mama povestitorului. Dacă în pasajele citate până aci exa

174

f. clarea sfârșește în grotesc, ca odaia părintelui Duhu, sau lîrnește umorul, ca în celelalte exemple, de data aceasta, homericul e aplicat la puterile sufletului și rezultatul e de

Ipoteozare netăgăduită. Personalitatea mamei povestitorului e încadrată în dimensiuni fantastice, atât de mare e venera rea ei:

„Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale...

«, are și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății:

alunga norii cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigând toporul în pământ afară, dinaintea ușii, închega apa numai cu două picioare de vacă.

În se încrucea lumea de mirare; bătea pământul sau păretele, sau vreun lemn, de care mă păleam la cap, la mână sau la picior, zicând: Na, na! și îndată-mi trecea durerea” ...

Dar homeric, după cum releva V. Streinu²⁹, e sinonim în ultimă instanță cu folcloric. Folclorul a apărut târziu în știința literară, ca atare în terminologie a rămas denumirea mai veche, homeric, care nu desemnează în fond decât pornirea omului simplu de a exagera dimensiunile fenomenelor.

Ea are la bază acea naivitate și credulitate, prin care omul din popor proiectează ceva din impresiile sale asupra realității înconjurătoare și apoi le percepe ca date obiective cu atari proporții. Această atitudine, posibilă numai până la o anumită mentalitate, a generat numeroase legende, încercări explicative a realității înconjurătoare, în care faptele prind dimensiuni mult mărite, uneori atât de exagerate, încât sunt de domeniul fantasticului. Ecourile unor hăulituri îndepărtate prinse de vânt și duse prin înălțimea norilor par a fi cântecele ielelor, măiestrelor; picurii din galeriile al căror zgomot este mult mărit de singurătate și de rezonanța boltiturilor sunt interpretați a fi ciocăniturile Vâlvei băilor în căutare după aur. Anumite sclipiri ciudate care se ivesc pe neașteptate în cursul nopții sunt ochii diavolului care a ieșit de la locui de pândă. Țipătul sinistru al cucuvelei, prin timbrul lui deprimant și emisiunea deznădăjduită, nu poate fi decât o chemare de moarte, ca și urletul lugubru al câinelui.

Buburuza, cu aripile ei fine și cu zborul ei diafan, nu poate fi decât „vaca Domnului” aducătoare de noroc, inocența încarnată în regnul entomologie. Chiar până și cântecul mân

175

drei care stârnește ecouri prelungite în peisajul carpatin atinge dimensiuni catastrofale:

Munții să cutremura.

Văile că răsună.

Apa-n puț să tulbura.

Pietrili să dăspica!

Oricât ar fi căutat Creangă să-și reajusteze impresiile la dimensiunile realului, optica naivă a omului din popor răzbate fără

voie în conturarea faptelor care l-au impresionat puternic, percependu-le ca neobișnuite.

S-a remarcat la Creangă plăcerea vizibilă pentru cuvinte;

opera lui se caracterizează și prin „adevărate orgii de cuvinte”

30. Personajele se întind la vorbă, zăbovesc în taifasuri, se simte că autorul savurează frazele. Discuția odată începută, vorbele rostite recheamă prin asociere altele, ca într-un banchet al cuvintelor. Dar vorbirea cea mai savuroasă, cu replicile mai spumoase și în același timp cu tonurile cele mai variate, de la duioșie maternă până la revolta dârză și încăpățânată a muntencei, o are tocmai Smaranda, mama lui

Creangă, ceea ce confirmă și pe această cale supoziția că povestitorul a moștenit de la dânsa această înclinație. Creangă, înzestrat cu o bună memorie a cuvintelor și mai cu seamă a frazelor, reproduce cu fidelitate vorbele Smarandei, în limitele autenticului artistic care presupune în același timp și o selecție. De unde rezultă că această plăcere pentru cuvinte este de obârșie populară, folclorică. Verbozitatea povestitorului a prilejuit comparații frecvente cu Rabelais, dar aceasta este o simplă coincidență, fiindcă ea are cu totul alte resorturi la Creangă, izvorând din zestrea populară materializată în unele specii folclorice.

Creangă se complăce în a înșirui cuvintele cu intenție descriptivă care în fond este total subordonată plăcerii acustice de a măsura formele sonore ale cuvintelor. Humuleștenii produc și vând „vite, cai, porci, oi, brânză, lână, oloi, sare și făină de păpușoi, sumane mari, genunchere și sârdace; ițari, berneveci, cămeșoaie, lăicere și scorțuri înflorite; ștergare de borangic alese și alte lucruri”. Pavel ciubotarul „robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptior, între șanuri, calupuri.

176

I trăgaciu, bedreag, dichiciu și alte custuri tăioase, mușchea, piedecă, hască și clin, ace, sule, clește, piuă, ciocan, gînt, piele.

Iții, hârbul cucălăcan, clei și tot ce trebuie unui ciubotar”, în gospodăria rurală trebuie să aibă „plug, grapă, teleagă, sanie, tar, tânjală, cărcele, coasă, hreapcă, țăpoi, greblă și câte alte lucruri” care-i lipseau lui Dănilă Prepeleac. Din arsenalul

În rarului ies „toporul, barda, ciocanul, cleștele, vătraiul și iinimăratele unelte și mașini de fier”, încât nici „casă, bisetă de, corabia, puștile, tunurile și alte lucruri nenumărate”.

nu pot prinde consistență fără cele dintâi. Jupân Strul din Irgul Neamțului era „negustor de băcan, iruri, ghileală.

Milimineală, boia de păr, chiclazuri, piatră vânăta, piatra mi limanului sau piatră bună pentru făcut alifie de obraz, vilcie, fumuri și alte otrăvuri”.

Nu sunt uitate nici produsele bucătăriei moldovenești din acea vreme. Creangă, peste măsură de pofticios la mâncare, m³ complace adeseori în a înșirui nume de mâncări pline de

ugerări olfactive. Pentru pomana funebră, capra „face ea armate, face plachie, face alivenci, face papă cu smântână

I cu ouă și fel de fel de bucate”, iar catiheții se înfruptă în vacanță cu „costițe de porc afumate, chiște și buft umplut.

Îl andafiri usturoieți și slănină de cea subțire, făcute de casă, tăiete la un loc, fripte bine în tigaie și cu mămliguță caldă...”

Există chiar o bucată, Inul și cămeșa, bazată în întregime pe înșiruirea termenilor care desemnează uneltele, materia primă, precum și produsele industriei casnice textile, așa cum le cunoscuse și le practicasă – „Ion Torcălău” – la Humulești.

I utenția didactică e și aici un pretext pentru Creangă de a se deda la înșiruirea unui lexic bogat și variat, cu plăcerea vădită de a-i gusta sonoritatea.

Înșiruiți de cuvinte cu intenții descriptive se întâlnesc și la povestitorii populari, dar aici nu găsim niciodată registrul întins și variat al lui Creangă. În primul rând, expunerea orală văduvește povestitorul popular de a face selecția cea mai nimerită și mai cu seamă de a nu uita niciunul din șirul gamei respective. De aceea, enumerarea e mai săracă: „ș-apu

un umbla pl la că-s apăi, pe sate, a scrie iosaguri, marhă, cine ce are, până la găini și găște: vacă, boi, porci, uâi, cai, capre”, își amintește un povestitor ca soldat ocupant în primul război mondial³¹. Ca să desfacă izvorul apelor, eroul „o câștigat rănj dară... de fieru, săporie, crampuri, lopeți, st pe.

177

tăt feliu”³². Altă dată, eroina e sortită „să mine câini, pisii, cai, oameni, ce mi-o ieși înainte, sute și mii dă suflete” a!

Există însă un gen folcloric în care enumerarea e unul din procedeele preponderente: descântecul. Aici, înșiruirea cuvin-

lor are un substrat de natură magică, bazat pe concepții i

presupusei legături cauzale dintre cuvânt și fenomenul **p** care îl denumește. Ca atare, descântătorul înșiră toate posibilitățile de manifestare ale răului tocmai pentru a nimeri cazul în speță și pentru a-l putea supune prin eficiența termenului care îl denumește. Și fiindcă descântătoarea nu e întotdeauna sigură că a înșiruit toate cazurile, adaugă, din precauție, **l**. i sfârșit că răul somat poate fi de 9 sau mai ales de 99 de feluri 1

Astfel, „beșica cea rea” dintr-un descântec din Moldova nordică poate fi: „rusască, nemțească, turcească, ungurească, țigănească, lipovenească, armenescă, tătarească, jidovească, albă, neagră, albastră, ghiurghiulie, narangie, ghi vizir verzie, neverzie, galbănă, vânăta, înflată, înfocată, beșicată, orbalțată, obrintită, obrăslită, cățelită, dogorită, opărită, cu pocitură, cu săgetătură, cu răcnitură, cu usturime, cu mâncărime, cu pocitură de zi și cu pocitură de noapte; prin însetare, prin nemâncare, prin căscare, prin diochiere, prin giunghiere, prin săbierie, prin săgetare, prin strigare, prin văitare; de nouă neamuri, de nouă feluri, de nouă chipuri, de nouă soiuri” (I) 34

În alt descântec din aceeași regiune, cele nouă zori-surori trebuie să caute faptul cel aducător de rele „în ocolul vacilor, în sălașul boilor, în porcăreața porcilor, în cuștireața găștelor, în pătulul găinilor, în calea lui, în cărarea lui, în lazul lui, în prilazul lui, în tinda lui, în casa lui, în masa lui, în patul lui, în așternutul lui”, ca unul care poate face „fată voinică...

copilă mică... nevastă... vădană... femeie de măsură... fată părăsită... babă părăsită... flăcău părăsit... moșneag părăsit”.

etc.35

Dacă în descânțele, verbozitatea e subordonată în primul rând unui țel practic printr-un suport magic, iar plăcerea pentru sonoritatea cuvintelor pare un adaos secundar și străin specificului genului, creatorul popular și-a dat frâu liber în alte specii: ghicitorile, frământările de limbă și unele jocuri de copii. Fiindcă aceste specii nu sunt însoțite de melodie, creatorul popular a suplinit lipsa melodiei prin

178

muzicalitatea cuvintelor. Rime interioare, modificări ale i cuvintelor prin asimilare fonetică, adesea până la nerecunoașterea formei inițiale, duc și aici la „adevărate orgii de cuvinte”. Iată câteva ghicitori din nordul Moldovei din colecția corpus a lui Artur Gorovei³⁶,

pe care e aproape cert că le-a uoscut și Creangă:

Hurdug burdug de afară adus sub laiță pus. (bostanul)

Hotrocol într-un ocol, babă albă-ntr-un picior, (buretele)

După, după pe podele tata ursu după dânsu. (calul și căruța)

Terică merică, merge la biserică, vine-acasă și se vaieră (capra)

Treapa leapa pe cărare, hingher mingher pe spinare, (călărețul)

Am o găscă șoaită boaită, cu grumazul șoiu bârloi. (cimpoiul)

Mic mundur se suie pe picitarcă, și picitarca pe mic mundur nu se suie. (cioara și porcul)

179

Cloritei, bontei, picioare de cotei, (pirostriile)

Iese țițurugul din haliup cacancea și întreabă de clopoțel:

acasă e zgrepoșel? (mâța și șoarecele)

Nucă nucoasă, chersă flocoasă, porc pântănog chersă de dârlog.

Plugul)

Am o vacă bălțată, pe la îi cu băcălii, pe la nări cu luminări, pe la coade și iscoade, sau unuma dunuma paia chicuia, cucura hurduc, burduc, sacalie, pic, poc; – amândouă însemnând pușca.

În sfârșit, o variantă la ghicitoarea rostită de Creangă la trecerea celor morți de „cinstita holeră de la 48”, care însă continuă astfel și are altă dezlegare:

— Gaie, papagaie ce duci în tigaie?

— Duc papa puiului, în calea plopului, c-a venit vipăra

180

și-a luat pe chiapăra, și-a dus-o-n deal la cetățuie ca s-o-nvețe blănărie, (uliul și găina)

Frământări propriu-zise de limbă întâlnim la Creangă numai în gura unchiului „moș Vasile”, tatăl lui Ion Mogorogea, probozit că a rostit Mecet în loc de Catihet:

— Na, na, na, Măria Ta! parcă asta grijă am eu acum?

...Vorba ceea: Nu-i Tanda și-i Manda; nu-i teiu-beleiu, ci-i heleiu-teiu... de curmeiu. Și ce mai atâta înconjur?... Mecet.

Herechet, Pleșcan, cum s-o fi chemând, Ioane, știu că ne lupește bine”.

Iată câteva exemple folclorice din colecția lui T. Bălășel³⁷;

Colea-n vale p-un pietroi

Se codobățurea o codobatură c-un codobăturoi

Codobăturoiu codobățurea

Pe codobatură;
Codobatura nu codobătura
Pe codobăturoi.
Ulcelușă lușă
Răzbucățelușă
Făcută carațapachiță.
Ceapă albă cepătură.
Pritoc de pritocitură.
Stârc, stârciogat
De ce te-ai stârciogățit?
Pește n-am găsit.
D-aia m-am stârciogățit.
Șoricel șerpuleț șade-n vârful de ruguleț
Rug rupe.
Rug rumegă.
Rumegătura de rug înghite.
Unele jocuri de copii:
Tranca-leanca.
Ia-l de Stanca.
Hodorog.
181
Ia-l de coccioc.
Șterge-i turta de la foc
Și-o pune la suptioară
Și-o ciugule ca o cioară.
Știrba, știrba
Baba Cloanța.
Trage cu noi ița
Roade chisălița³⁸.
Sângerică, rică, zeamă de pistică!
Sângeroi, roi.
Zeamă de cotoi!
Păpădie, die
Zii mâti să vie
Până-n deal la vie.
C-a murit Ilie
P-o scândură lată
Cu gura căscată³⁹.

Creangă împrumută din vorbirea populară și procedeul a combina unele cuvinte pentru a crea termeni noi.

Amintiri întâlnim: „He, he! bine-ai venit, nepurcele!”

„Mai fiecare tovarăș al meu furluase câte ceva”. Prin extindere, Creangă trece și la jocuri de cuvinte, exploatând, fie apropierea fonetică dintre două cuvinte – „Amin... Și eu mă anin”, repetat și în Harap Alb – fie cele două sensuri ale unui cuvânt: „Zaharia, mare căpitan de poște” „ș-apoi lasă-te în Conta sfinției sale, că te scoate poponeț ca din cutie”.

Procedeul din urmă e întâlnit în unele jocuri de copii populare:

Ce-ai mâncat

De te-ai umflat?

Șapte pite ș-un pitoi

Și-un ciocoi de usturoi⁴⁰.

Contopirea a două cuvinte într-unul singur e destul de frecventă în ghicitori:

Două lemne hondrolemne

Ș-un braț de surcele.

182

nu care e semnalat hondro + lemne > lemne care hodorogesc.

J pe când în varianta:

Două lemne șodolemne

Ș-un braț de surcele.

avem: șod = sucit, comic + lemne⁴¹. În ghicitoarea din nordul Moldovei, colecția Gorovei:

Am o vacă drâmbovacă pe la coarne cu chiroane, pe la pânțele cu descânțele (cobza);

drâmbovacă e rezultat din contopirea drâmbă + vacă, favorizată de conținutul ghicitorii, cobza, care se aseamănă cu drâmba atât ca desen general, cât mai ales ca mod de execuție, prin clămpănirea corzii. Cât despre „Turturicărică, dragă păsărică” din Harap Alb, fenomenul e atât de frecvent, încât poate fi socotit un loc comun în folclor: prin repetarea unei părți a cuvântului, se umple schema metrică a versului.

Apare mai cu seamă în ghicitori:

Cimilaș laș, de unde foc te luași?... Păsărue rue, pe copaci se suie; Lătărușcă rușcă, de bagi deștiul, te mușcă etc⁴².

Ceea ce deosebește însă substanțial pe Creangă de povestitorul

popular, este frecvența neobișnuită a zicătorilor și mai cu seamă a proverbelor. Povestitorii populari folosesc doar incidental un proverb sau o zicătoare, exceptând câteva snoave sau legende care au drept obiect explicarea – comică sau serioasă – a unui proverb (Așa cap, așa căciulă. Mânia de azi las-o pe mâine etc.) Din paginile întregi ale unei antologii, se pot cita acumulate doar următoarele două proverbe:

„Nu ie cu lopata și ie cu judecata! Cu-ncetui, cu-ncetui, să face și oțātu” 43.

Dimpotrivă, Creangă se complace în a cita copios proverbe și zicători din aceeași vădită plăcere de a se lăsa încântat de plasticitatea lor. S-ar zice că Creangă simte o plăcere de natură senzorială în debitarea lor care depășește cadrul lor strict noțional. Ele adâncesc contextul în care sunt interpușe, dar îi și dau un relief neobișnuit de accentuat. E o tehnică

M³

de basorelief care denotă un extraordinar simț al limbii.

Cântărite statistic, ele revin în medie peste unul de pagină:

În cele 276 pagini de text, am numărat peste 280 de proverbe și zicători. În cele în care Creangă s-a simțit mai în largul său, procentul se dublează: în cele 12 pagini din Dănilă

Prepeleac întâlnim 26 de proverbe și zicători, în cele 9 pagini din Capra cu trei iezi 20 de proverbe și zicători, iar în cele 4.S

pagini din Harap Alb sunt 80 de proverbe și zicători⁴⁴. Sunt și narațiuni deficitare și acestea sunt tocmai cele „serioase”:

Povestea porcului, cu 4 proverbe și zicători în 15 pagini.

Fata babei și fata moșneagului, cu 2 proverbe și zicători la

6 pagini, apoi cele din manualele școlare: Prostia omenească.

1 proverb la 4 pagini ca și în Cinci pini, 1 proverb la 2 pagini în Ursul păcălit de vulpe. Proverbele și zicătorile lipsesc cu totul în Inul și cămeșă, apoi în povestea postumă Făt-Frumos

Fiul iepei. Dar în Amintiri, frecvența acestora e cea medie:

72 proverbe și zicători la 64 pagini.

Creangă a realizat o sinteză superioară a procedeelelor folclorice de creație, culegându-le din întregul său repertoriu folcloric, impresionant de mare, și retopindu-le în narațiunile sale într-un chip plin de originalitate și farmec. Povestea neterminată Făt-Frumos Fiul iepei aruncă o lumină grăitoare asupra laboratorului său intern. Inițial, Creangă transcria povestea așa cum o avea în memorie, cu o fidelitate

vecină imprimării cu mijloace acustice, fără să insiste asupra amănuntelor. Într-adevăr, Făt-Frumos Fiul Iepeii păstrează cel mai fidel, față de celelalte povești ale sale, formulele cristalizate ale povestitorului popular. – „Din luptă ne luptăm, ori din săbii ne tăiem?...”; „Și mergând ei cale lungă să le-ajungă, au trecut peste nouă mări și peste nouă țări”. „Doamne!

din greu mai adormisem! Dormeai tu, fătul meu, mult și bine”... Buzduganul „izbește în poartă, din poartă în ușă, și din ușă se pune în cui...” „De! Cal zălud, mânca-ț-ar corbii carnea, și lupii oasele...” „Da grei oaspeți trebuie să mai fie acasă la mine...” „Vultur, vulturaș! Du-te și adă două picături de lapte, una rece și una caldă...”

Dialogul din această poveste e mai rar, adesea sacrificat, redat prin vorbirea indirectă. El nu are niciodată întinderea din celelalte povești, fiind redus la strictul necesar. Lipsesc și detaliile realiste, localizările. În acest mod, povestea e vagă, scheletică, șablon, așa cum trece ea din tradiție la povești

184

(orii următori. Abia după această creionare, Creangă revenea asupra narațiunii și o dăltuia cu mîgală. Dialogurile erau amplificate, cuvintele cernute pentru a fi cât mai suculente.

Krau înserate detaliile realiste, aluziile la experiența povestitorului, scenele caracteristice din viața rurală. Iar expunerea era îmbogățită prin presărarea la locul potrivit a o mulțime de zicători și proverbe, pe care Creangă știe să le aleagă în așa fel ca să ilustreze cel mai potrivit contextul, dar fără să se repete. Cele câteva cazuri de repetare a proverbelor și zicătorilor și a altor formule sunt foarte rare și sunt întâlnite numai în Amintiri, care reprezintă a treia etapă a creației lui.

Încununarea procedeele de creație ale lui Creangă o dă humorul său inegalabil. E aspectul cel mai caracteristic al operei lui Creangă și de aceea cel mai greu de definit, având o notă cu totul aparte de alți scriitori. Cu puternice rădăcini folclorice, el e totuși alambicat în forme atât de noi, de personale, încât aci Creangă se distanțează mult de povestitorii populari talentați. Umorul lui Creangă e mai degrabă o voioșie, un fel de jovialitate, „joyeuseté” 45, de „voie bună” 46, care are la bază o inteligență organică pătrunzătoare, dar mai cu seamă o cuminenție echilibrată în fața problemelor mari ale existenței. Creangă, ca și eroii lui, apar degajați în toate situațiile în

care sunt puși, cu acel aer de superioritate vădită pe care ți-o dă încrederea în propriile puteri.

Existența e un fel de glumă, superior și mai ales complex organizată, pe care e bine să o guști ca atare. Nimic grav, nimic sfâșietor, totul decurge potrivit unei ordine ancestrale la care s-a adaptat de veacuri filosofia populară.

Scenele umoristice se întâlnesc pe alocuri și la povestitorii populari talentați. Tatăl celor o sută de copii, fugit în lume de groaza lor, e regăsit de aceștia și dus acasă:

„— Se cauț ale, moșule, de ești așș bărbos?

— Apă-ise – uife, copii, parcă mi-e rușărie să vă spun:

Io-am pățât rău! Acas la miri-i-on vai!

— Se vai?

— Păise-am o sută de copii!

— Hș, pă noi rii-s, tată!

— Nu cred, că-i numa on an și seva luni.

185

— Noi rii-s. Noi rii-s!

— Samănă iei...

— Avem unu pintă noi di să mă că-i iezact dumneata – zise.

— Vină tu, mă! Uife, mata!

— Uitați, mă! Apă că-s ieu gol!

...Plecă. O luară copiii înaintea lor și mere moșu numa fâlfâin din păr” 47.

Din cercetările de până acum, am observat că înclinarea spre umor e mult mai frecventă la povestitorii moldoveni, în episoadele grave, în care viața eroilor e în joc, aceștia se dedau la ghidușii cu aerul unor nesocotiți. Într-un basm din

Fundu Moldovei, eroul – un băiețandru care a scăpat din colivie pe Tata florilor-e dus de acesta pe la casa lui cu sania.

„Și baiștu ca baiști: obraznic! Tata florilorav și tri f ști și f grili... să giuca tăfe tri într-o n pom. Și iei o mărș pl lângă dânsili, că i-o fos dragi, la care di cari, ș-o pus mâna pe om picior la o fată, și i-o rămas om bocanc în mână”. Când se întoarce la curtea împăratului, îi cade din sân bocancul zânei și fata împăratului dorește să aibă și celălalt. Împăratul îi dă poruncă să-l aducă. Băiatul pleacă plângând, dar Tata florilor îi iese înainte cu celălalt bocanc în mână și-l probozește:

„— Ia, măi băiște! Iar ȝ-am adus – dzâci – și asta – dzâce – Da

dacă și țâi-s trebe – dzâci – să te-ntinz după f știe – dzâce – și nu ți-ai căta di triabă – dzâci – vedz ce greutăți ți-ai făcut singur?” 48.

Într-un alt basm din același sat despre doi hoți iscușiți, împăratul trimite agenți deghizați în călugări ca să prindă pe hoț prin spovedanie. Acesta simte șiretlicul și nu cade în capcană. El era tocmai la coasă, când îl strigă soția:

„— Măi Costică! Ia vină di vali!

Vini bărbat – se di vali.

— Ci-i, măi femeii?

— Uifi, o vinit părinifii să ne precestuim și să ne spovedim.

Zăce: – Bun, nu-i rău! Da – zâci – părinți – zâci – uifi ieu ale în casă la mini – zăce – nu mă pot împărtăși.

Mrieta – zâci – să vii cu mini – zâci – în odaie acșie une am ieu odăii. Aici băieți suduie di cruci, sânjură, pominesc

186

pl dracu', căte în casă – ce – nu pot să mă-mpărtăsăsc io ale.

Zăce: – Da! D'i ci nu? Să pgfel

Merge și d gek ide, în iș să în ogradă, disk ide odaia lui.

— Da – zâci – ci-i așa-nturieric – zâci – aici la dumneata?

— Ci-i întuneric, că – zâci – am obitrne pe ferești, căzâce – sparg băieți fereștile. Da – zăce – poftim înuntru, că tot amu deșk id obloanili.

Îl bagă înuntru ș-înk idi ușa, și ia paloșu deasupra capuli și-i taie capu', ș-îl țpăpă acolo înuntru în odăii, ș-înk ide ușa, să duci la cosât. Iacă ig să femeia lui.

— T'c-ai împărtășit, măi Costică?

— Din dou-o dată!

— Da – zăce – urie-i părintele?

— Ei! S-o dus di vale – zăce” 4.

Mezilă-Miez de Noapte e legat de Petre Făt-Frumos de un copac fiindcă nu avea foc.

„— Vai de mine – zâci – Petre Făt-Frumos, dă-m drumu', că-m rag vacili pin ocoali și g ităii pin strungă!

— Hă-a, și mriii-m rag, d-apăi n-am ci să fac!” 50

Moșneagul cu o sută de feciori pleacă în lume după o sută de surori și în ziua de Paști „au vazzut on om arin c-on țap.

„Măi, mare-i puterea lu' Dumnezeu sfântu! Astăz îs sfințili Paști și omu' ista ară cu țapu! Ci să hii cu omu' ista, i nebun? Sau ci-i cu dânsu?”

Să duce la dânsu.

— Bun noroc, măi omul!!

— Mulțămăs dumnitali, moșuli!

— Da ci-i, ai nebunit di ari dumneata în dzuua de Pas cu țapu ista?

— Lasă-mă, uomuli, c-am o sută di feti și nu știu ci să fac cu dânsâli, după cini să îi dau.

— Heei! Noroc să dei Dumnezeu sfântu! Și ieu am o sută di ficiori, și hai că fie prindem cruski amândoi!

— Bini!" 51

Coloratura umoristică a întâmplărilor și personajelor e întâlnită mai cu seamă în scenele realiste, după cum s-a

văzut și din citatele anterioare. Dar spre deosebire de Creangă, preocuparea umoristică nu e continuă, susținută de ia în

187

ceputul narațiunii până la sfârșit, ci e presărată mai frecvent sau mai rar în cursul expunerii, care are de obicei un veșmânt incolor.

La Creangă, umorul înveșmăntează totul într-o luminozi

1 tate aparte, întâmplările și eroii sunt văzuți în această culoare ca într-un diascop care conferă scenelor o dimensiune și

culoare umoristică. Totul e trecut, filtrat prin acest alambic.

Puține sunt episoadele „neutre”, întâlnite în numai trei din poveștile sale: Povestea porcului, Fata babei și fata moșneagului, apoi în Cinci pini. Dar și aici, începutul e scăldat într-o culoare umoristică, de sub care lucrurile și oamenii vibrează cald. Moșneagul când găsește purcelul, izbucnește într-o tiradă dintre cele mai savuroase:

„— Slavă ție, Doamne! zise moșneagul, că pot să duc și babei mele o mângâiere!... Mai știu eu?... Poate ori Dumnezeu ori dracu' i-a dat în gând ieri noapte de una ca asta. Și cum ajunge acasă, zice: Iaca, măi băbușcă, ce odor ți-am adus eu! Numai să-ți trăiască! Un băiet ochios, sprâncenat și frumușel, de nu se mai poate! Îți samănă ție ruptă bucățică!... Acum pune de lăut oare și grijește-l, cum știi tu că se grijesc băieții, că după cum vezi, îi cam colbăit, mititelul!...”

Fata babei, ca și moșneagul, sunt văzuți sub aceeași lupă umoristică: „Când venea duminica și sărbătorile, fata bâtei era împopoțată și netezită pe cap, de parc-o linsese viței.

Nu era joc, nu era clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei”... „Moșneagul, fiind un gură-cască, sau cum îți vre să-i ziceți, se uita în

coarnele ei și ce-i spunea ea sfânt era.

Din inimă bietul moșneag poate c-ar fi mai zis câte ceva, dar acum apucase a cânta găina la casa lui și cucoșul nu mai avea nicio trecere; ș-apoi ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu didiochiul, căci baba și cu fiică-sa îl umpleau de bogdaprosti”.

Mai mult decât atari scene, frecvența neobișnuită a proverbelor și zicătorilor conferă prozei lui Creangă acel aer de erudiție care în fond nu este decât modul specific de manifestare a umorului său. Chiar proverbele „serioase” capătă în context o nuanțare vădit umoristică, fiind supuse unui proces de tălmăcire ilariantă. Excepțiile sunt excesiv de puține: „La unul fără suflet trebuie unul fără de lege”; „tot omul are un dar și un amar”. „Să nu dea Dumnezeu omului, cât poate el suferi”. „Omul sfințește locul”; „pentru că nu-i după cum gândește omul, ci-i după cum vre Domnul” etc.

18

Cele mai multe din acestea sunt de origine cultă – parte bisericească – ajunse mai mult sau mai puțin în circulație orală folclorică. Proverbele populare se evidențiază, față de maxime și aforisme, tocmai prin latura plastică, vie, care le conferă o vizibilă haină umoristică, exploatată din plin de

Creangă. Cumularea lor oferă pagini de un umor dens, succulent, în care verbozitatea capătă proeminențe de basorelief:

„... Să umblați numai frunza frâsinelului toată viața voastră și să vă laudați că sunteți feciori de craiu asta nu miroase a nas de om... Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe-o ureche din partea voastră; la sfântul Așteaptă s-a împlini dorința lui. Halal de nepoți ce are! Vorba ceea: La plăcinte înainte și la război înapoi”.

„Și apoi... zi că nu-i lumea de apoi. Să te ferească Dumnezeu, când prinde mămăliga coajă. Vorba ceea:

Dă-mi, Doamne, ce n-am avut.

Să mă mier ce m-a găsit”.

„— Na-ți-o bună, că ți-am frânt-o, zise Trăsnea; când la dică, nu-i nimic. Vorba ceea: Ne-am pricopsit cu cai cu tot...

Dracul mă pune să-mi bat capul cu gramatica? ...”

„— Ia tăceți, bre, răspunse Zaharia; banu-i ochiul dracului. S-a mântuit vorba... Ce-l mai cisluiți atâta pe bietul Catihet. Parcă numai el e de-aceia?... Ș-apoi și vouă, nu știu zău, cum v-a mai intra cineva în voie. Vorba ceea:

Hai în car!

— Baiu!

— Hai în căruță!

— Baiu!

— Hai în teleagă!

— Baiu!

— Hai pe jos – Baiu!

— Ziceți mai bine că vă trageți la teapa voastră, ca apa la matcă”.

Combi-na-țiile, jocurile de cuvinte sunt subordonate aceleiași intenții umoristice ca și în vorbirea populară. Lipsește la

Creangă umorul de factură mai arhaică, generat de transpunerea unei acțiuni pe două planuri diferite, fiind interpretată altfel de personaje. Păcală din snoava populară ia o sumă enormă pe pielea vacii ucisă de consăteni, primește un butoi de galbeni pe unul de excremente, se întoarce cu o turmă de oi de unde au vrut să-l înece consătenii etc. De fiecare dată, el nu minte formal, a vândut pielea fiindcă a izbutit să-l convingă pe cumpărător că e ghicitoare fără greș; butoiul cu galbeni e obținut de la boierul pe care l-a convins că i s-ar fi furat galbenii împărătești, turma de oi e luată de la ciobanul care s-a vârât în sac în locul lui ca să ajungă primar. Acest

189

comic e analog cu cel rezultat din sensul dublu al unor cuvinte, uneori fiind chiar generat de acesta: Păcală face un pod cu o călcătură moale și una tare, din caprele popii; bagă în oală pe Cimbru și pe Mărar, cei doi câini ai popii etc.

Atare umor rezultat din situații ambigue, interpretate diferit, e mai primar și mai cu seamă mai brutal; uneori trezește chiar repulsii. Creangă nu îl folosește niciodată.

Doar snoava transpusă din A. Pann, Păcală, se bazează în întregime pe exploatarea sensurilor multiple ale cuvintelor și expresiilor; comicul lor e însă cu totul inferior.

Note

1. V. datele mai sus la Ivan Turbincă.

2. „Să nu ne înșelăm: „Poveștile” lui Creangă sunt bucăți rupte din viața poporului moldovenesc.

Soacra și nurorile ei, Stan Pățitul, Badea Ipate etc. sunt oameni vii, țărani din Humulești.

țărani din plasa Muntelui din județul Neamț. Și vestiții

năzdrăvani: Ochilă, Flimânzilă și

Păsări-Lăți-Lungilă, și Gerilă și Setilă, sunt flăcăi șugubeți și „ai dracului”, ca și dascălii Mogorogea, Trăsnea și ceilalți din „Amintiri” – numai cât tratați epic. Și chiar capra și iezii ei nu-s decât megieși ai feciorului lui Ștefan al Petrel, o biată văduvă necăjită cu trei copii. Puneți în loc de capră – un nume femeiesc, în loc de iezicopii, și în loc de lup – un țăran hain, și veți avea o nuvelă din viața țărănească”. (Note și impresii, 78 – 79).

3. Băiatul la școala diavolului, în O. Bârlea: Antologie, X, p. 493 – 494.

4. Cu Odoleanu, Ficioru Boldicuft, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 258 – 259.

5. G. Călinescu, Viața lui Ion Creangă, Buc., 1938, 309.

6. Mnei Ion și Lodinta, din Fundul-Moldovei-Câmpulung (povestitor Gh. Zlotar); extras din.

Revista de Folclor, I (1956), nr. 1 – 2, 23 – 25.

7. Cu Măzăran Văsălici, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 466 – 467.

8. Cu on om cu o mie de copii; A.I.F., mg. 1894 – 1895 a (Cresuia-Beiuș povestitor V. Șora)

9. Cu Cazarkina, în O. Bârlea: Antologie, II, p. 197 și urm.

10. Uneori, frumusețea neasemuită e exprimată în formule cristalizate, versificate:

Abrunca mândră și frumoasă din țara femeiască, care din cosăță floaxea-i cântă, care din gură aur și mărgăritare-i curge. (Viteazul de apă, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 390,).

Alteori, voinicul are însușiri de a face să răsară busuioc în urma pașilor săi, de aceea e denumit constant în poveste:

Petrea Făt-Frumos steblă de busuioc născut la mnezu nopți (cu Petrea Făt Frumos, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 275).

Dimpotrivă, supărarea maximă e redată printr-un dezechilibru contrastant în privire și în îmbrăcăminte. Împăratul e întrebat:

— Ce stai așe supărat:

cu un uok-i îs rându

190

și unu-s plângi, ș-o mânică suflicată și una ba! (Măi ce nu știu ce, în O. Bârlea: Antologie, II, p. 126).

11. Drăgan Cenușă, în O. Bârlea: Antologie, I, p. 220 – 223. Pasajul a fost reprodus în chip trunchiat și cu multe greșeli de grafie de

Z.D. Buşulenga în Ion Creangă; Buc., 1963, 230 – 231, iară să arate nici localitatea şi povestitorul, nici izvorul de care s-a folosit.

12. I.A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Speranția: Graiul nostru, I, Buc., 1906, 19.

13. Ibid., 142.

14. Ibid., 529.

15. O. Bârlea: Antologie, III, p. 314.

16. Ibid., III, p. 280.

17. Id., p. 284.

18. Ibid., II, p. 369.

19. Ibid., III, p. 281.

20. Ibid., III, p. 308.

21. Ibid., III, p. 312.

22. Ibid., II, p. 426, 431.

23. „Când Creangă povestește, compunerea este bine scrisă dar nu extraordinară, când însă eroii încep să vorbească atunci gesticulația și cuvintele lor ating culmea tipicului”. (G. Călinescu: Viața lui I. Creangă, 295).

24. „Amintiri din copilărie, operă atât de puțin populară în intenția ei. Desigur, omului din popor i se întâmplă să povestească evenimentele din trecutul său, dar totdeauna cu scopul de a minuna pe cei din preajmă cu amintirea unei întâmplări neobișnuite, ciudate. Ideea de a se povesti pe sine însuși, de a prezenta etapele unei formații, înceata însumare a impresiilor vieții, apoi sentimentul timpului, al scurgerii lui ireversibile, al regretului pentru tot ce s-a pierdut în consumarea lui, al farmecului retrăit în amintire, sunt tot atâtea gânduri, afecte și atitudini proprii omului modern de cultură. Niciun model popular nu i-a putut pluti înaintea lui Creangă scriindu-și Amintirile, dar, desigur, nici prototipurile culte ale genului, primele autobiografii și memorii ale Renașterii, înmulțite apoi în toate literaturile europene”. (T. Vianu: I. Creangă, în Istoria literaturii române moderne, I, Buc., 1944, 313 – 314).

25. C.W. von Sydow: Selected papers on folklore; Copenhagen, 1948, p. 73 – 78.

26. A.I.F., mg. 2231 ș. (Bârlești-Câmpeni).

27. M. Tomuș: „Misterul Creangă”; în „Steaua”, XV (1965), nr. 1, 8 – 9.

28. Fenomenul a fost observat îndeaproape la povestitorii

Oneșan Alexandru din Cerbăl-Hunedoara și la Feier Ion din Racșa-Oaș, ale căror povestiri reproduse în O. Bârlea: Antologie.

III, p. 295 și 301 se disting de variantele lor nepublicate. La cea de-a doua variantă a trebuit să insist ca să povestească un episod deosebit de interesant – mituirea sanitarilor și atmosfera din spital – omis din prima variantă, dar povestit acasă în ziua precedentă în prezența unor consăteni.

29. V. Streinu: Recitind pe clasicii noștri: Ion Creangă; extras din Revista Fundațiilor Regale

București, 1939, 17.

30. T. Vianu: Arta prozatorilor români; București, 1941, 114.

31. O. Bârlea: Antologie, III, p. 308.

32. Ibid., II, p. 401.

33. Ibid., II, p. 209.

34. S. Fl. Marian: Descânțece poporane românte; Suceava, 1886, 44 – 46.

35. S. Fl. Marian: Vrăji, farmece și desfaceri; Buc., 1893, 196 – 197.

36. Artur Gorovei: Cimiliturile românilor; București, 1898. Cele citate din nordul Moldovei sunt culese de S. Fl. Marian, M. Lupescu, I.T. Popovici și de autor.

191

37. Teodor Bălășel: Versuri populare române distractive; vol. II, cărticica I-a; Craiova, f.a., p. 31 și urm.

38. Ibid.

39. C. Dem. Teodorescu: Poesii populare române; Buc., 1885, 191.

40. T. Bălășel, lucr. cât., 24.

41. G. Pascu: Despre cimilituri, p. I-a; Iași, 1909, 65; cf. numeroasele exemple de modificare a unor cuvinte prin contaminare cu cele din versul precedent sau următor la pp. 19 – 93.

42. V. alte exemple la G. Pascu, lucr. cât., 53 și urm.

43. O. Bârlea: Antologie, II, p. 204.

44. Nu am inclus aci acele formule, expresii cristalizate, repetate stereotip atunci când se repetă situația pe care o caracterizează, fenomene de natură stilistică, asupra cărora vom insista în capitolul următor.

45. G. Călinescu: Viața lui Ion Creangă, 342.

46. V. Streinu, lucr. cât., 44.
47. O. Bârlea: Antologie, I, p. 347.
48. A.I.F., mg. 218 a.
49. A.I.F., mg. 842.
50. O. Bârlea: Antologie, I, p. 276.
51. Mnei Ion și Lodinta; extras din Revista de Folclor, I (1956),
nr. 1 – 2, 19 – 20.

192

Capitolul al III-lea

STILUL POPULAR NARATIV ȘI CREANGĂ

Încă de la început, opinia literară a semnalat caracterul oral popular al limbii lui Creangă. Nu se mai îndoiește nimeni că povestitorul humuleștean ne-a dat o sinteză superioară, profund personală, a stilului popular narativ. Elementele stilului oral au fost analizate în două lucrări fundamentale¹, în consecință noi vom stăruia asupra comparației cu stilul povestitorilor populari, subliniind deosebirile.

Diferența primordială dintre Creangă și povestitorii populari e de ordin metodologic. Creangă a abordat stilul narativ oral cu mijloacele creației prin scris, dându-ne o variantă personală a stilului oral în scris. Aceasta i-a oferit posibilitatea de a cântări fiecare cuvânt, fiecare expresie, fraza în muzicalitatea ei, de a alege și de a reveni modificând², cu truda caracteristică marilor creatori, așa cum arată de altfel și manuscrisele câte s-au păstrat. El a preluat construcțiile și unitățile stilistice populare și le-a retopit apoi într-o sinteză la o înaltă temperatură artistică, ridicând un monument literar sortit să rămână unic. Povestitorul popular e văduvit de această posibilitate, el e supus inspirației momentane. Ca atare, exprimarea e inegală. Doar în dialoguri și în monologuri, povestitorul talentat e scânteietor, plin de vervă și nerv, sensibil la nuanțe, redate și prin mimică, gesturi și mlădierile glasului. Dar nararea propriu-zisă, partea expozitivă, e de cele mai multe ori expeditivă, cu formulări din limbajul curent, uneori destul de uscate și reci, în care efortul e concentrat asupra înțelesului fragmentului epic pentru a-l reda inteligibil ascultătorilor. Imperfecțiunile, scăpările nu sunt tocmai rare. Se întâlnesc și sclipiri în acest filon narativ destul de amorf, dar acestea sunt acele formulări cristalizate – versificate sau cvasiversificate – așa cum au fost ele cizelate de circulația îndelungată și constituie unități stilistice gata

confectionate pentru exprimarea aleasă, plastică, a unor însușiri sau stări. Adesea, povestitorii talentați și cu multă rutină izbutesc și ei să-și cristalizeze anumite formulări pe care le folosesc apoi ori de câte ori se potrivesc în diferitele

195

națiuni. S-a relevat că și la Creangă povestirea în sine, expunerea, e inferioară dialogului și monologului, totuși ea

mult superioară modelelor folclorice, fiind rodul unei elaborări cântărite. Pe alocuri, ea se resimte și de influențe livrești, de stilul cărților bisericești și a limbii literare. Creangă.1

selectat din arsenalul stilului oral popular formele compati bile cu stilul scris, repudiind ceea ce i-ar fi scăzut valoarea estetică.

Caracteristicile de căpetenie ale stilului oral popular ai fi: frecvența apreciabilă a dialogului și monologului, a interjecțiilor, a formelor exclamative și a onomatopeelor, apoi deasa repetiție în felurile ei forme.

Frecvența dialogului și monologului e impusă de rolul mărit al acestora în comparație cu stilul scris. S-a arătat ca ele servesc nu numai la detectarea resorturilor acțiunilor, a deliberărilor, ci și la caracterizarea personajelor, compensând lipsa aproape totală a descrierii. Procentual, dialogul e mai frecvent la povestitorii populari, unde ocupă un loc mai întins. În schimb, el este mai scurt, mai tăios, nu se desfășoară în perioade lungi ca la Creangă. Replicile sesuced mai des, adesea fiind monosilabice. La Creangă, personajele stăruie în replici, se vede că gustă fraza cu sinuozițiile ei, se complac în sonoritatea multiformă a cuvintelor. Să se observe numai ce gust de vorbă prinde Stan Pățitul când îl descoase pe Chirică:

„— Ce spui tu măi?... Apoi dar bine a zis cine a zis că vrabia-i tot pui, dar dracul o știe de când îi... Eu de-abia ți-aș fi dat șapte, mult opt ani. Dar ce, Doamne iartă-mă; pesemne că și straiile acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit. Am mai văzut dăunăzi îmblând pe aci prin sat un ciofligar de al de tine, dar acela era oleacă mai chipos și altfel îmbrăcat!

Cu-antereu de canavăță

Ce se ținea numa-n ață.

Și cu nădragi de Anglie.

Petece pe ei o mie.

Și când mergea pe drum, nădragii mergeau alătura cu drumul:

cică umbla după strâns pielcele, și cum trecea pila poarta mea, de-abia l-am scos din gura lui Zurzan; **l** i pieptănat, de i-au mers peticele. Vorba ceea: Aș veni desară

196

la voi, dar mi-e rușine de câni. Și acum parcă-l văd cât era de **l**'erfenișos și cum culegea boarfele de pe jos. Oleacă de n-ai pățit și tu ca dânsul. Și cum te cheamă pe tine?"

Și dialogul se întinde astfel pe două pagini fără întrerupere, în care Stan se răsfață în replici lungi și suculente.

Vestita ciondăneală a tovarășilor năzdrăvani din casa de fier se întinde de asemenea pe două pagini, cu o scurtă intercalare a unui incident, brumarea odăii de către Gerilă, care vivifică altercațiile ce erau pe cale de a se stinge. Iar i utervenția bunicului David Creangă, care se transformă repede în monolog, cu însăilarea atâtor paranteze, se întinde pe două pagini și jumătate. Nicăieri nu vom întâlni la povestitorii populari atâta risipă de replici și monologuri care să cuprindă atâta întindere. Ei nu alunecă în alte asociații prin contaminări, dialogul se desfășoară atât cât e nevoie, fiind curmat de narațiune. Doar atunci când povestitorul popular vrea să insiste asupra modului cum stau de vorbă oamenii care se întâlnesc și vorbesc, fiindcă nu au altceva mai bun de făcut, pentru a-și satisface curiozitatea de a afla ce se petrece cu interlocutorul, dialogul se amplifică:

„— Bună dzua!

— Nărocu, pretine! Da' nu vi să te-ncălzăș?

— Ba-ncălzî-m-oi oleacă.

— D-apoi ne? hodini!

— Hodinește.

— Da' unde pleci?

— Da tare departe.

— Da megiș, spune.

— D-apoi după ce să spui, că tare departe!

— Migiș, spunerie până unde mergi?

— Până la Dumnedzău!

— D-apoi după ce mergi-acolo?

— Dacă am avut o vacă..." 3

În chip excepțional, Creangă are și el dialogul concentrat, cu replici monosilabice, impus de necesitatea de a dezvălui firea eroului:

„— Cine-i acolo?
— Eu.
— Cine eu?
— Eu, Ivan!
— Și ce vrei?
— Tăbăcioc este?

197

— Nu-i.
— Votchi este?
— Nu-i.
— Femei sunt?
— Ba.
— Lăutari sunt?
— Nu-s, Ivane, ce mă tot cihăești de cap?
— Dar unde se găesc de aceste?
— La iad, Ivane, nu aici.

— Măi, dar ce sărăcie lucie pe-aici pe la rai, zise Ivan” – Tiparul e folcloric, căci exemple similare se găesc numeroase la povestitorii populari:

„— Îs trabă-aiesta?
— Nu!
— Îs trăbă cela?
— Nu!
— Îs trăbă cela?
— Nu!” 4

Creangă folosește interjecțiile, exclamațiile și onomatopeele cu o frecvență apropiată de cea a povestitorilor populari care recurg mult mai des de cum se crede la aceste forme de exprimare afectivă și plastică. Onomatopeele simple revin cel mai adesea în paginile lui Creangă: zvâr (5 ori) zbir, zbr pentru a reda zgomotul azvârlirii, hârști imită sunetul tăieturii, zup și buf redau căderea, țuști (de 4 ori) exprimă izbucnirea dintr-un loc, săritura, tranc (de 2 ori) și tronc pentru zgomotul capacului ce se închide, huștiuluc (de 2 ori) imită zgomotul produs de cufundarea în apă, prrr imită ruperea, brrr zgomotul tobei, haț indică apucarea, horp sorbitura, iar dang țiuitul clopotului sau cel similar cu acesta.

Povestitorii populari imită uneori sunete pentru care limba curentă nu are încă onomatopeele corespunzătoare.

Ca atare, sunt foarte greu de redat în scris, notarea e foarte aproximativă, fiindcă acestea sunt exprimate prin fluierături, sunete guturale cu gura închisă, sunete aspirate printre dinți etc.

„Odată mg și deșk ide ușa și fui cu iei în uliță”.5 „însă zmăoaica di pl cupfior o simțât, o prins a amninusa:

— H, **h**, **h**, **h**, **h**! Temnița va mănânci, curvi!” **s** „Da Foamet? Și Setilă:

198

— Da, da, înălțafe-mpărat e, da dacă n-ar dura mult!

(imm! Gmm! – iei îng iță noduri, că-i ira foame”.7

„— Iș căfe-om picior dă bou, slio! gata! I-aruncă ciontu colo” 8. „Iș o dată zmău om piciorag dă bou ș-îl trage pin gură: hapl, gata, care face păduc! la Măzăran în frunte” 9.

„... face că hrra în gât” 10.

De asemenea, povestitorii populari adesea grupează câte două sau trei onomatopei care redau sunete diferite pentru a exprima succesiunea faptelor. Astfel, buzduganul e urmărit întâi în ujuitul lui prin aer, apoi în căderea năprasnică:

„... numa aude că vine om buzdugan: uuu! păcă!” 11

Bota năzdrăvană care bate la comandă e de asemenea urmărită în fazele de săritură, apoi e redat vâjâitul prin aer al lovirii și izbirea repetată în capul victimei:

„Țupu-n capete! E, vupl păăul ruup!” 12

Procedeu e arhaic, depășit de creația cultă, de aceea lipsește la Creangă. Doar următoarea îmbinare de onomatopee din Dănilă Prepeleac ar avea oarecare analogie cu exemplele folclorice: „hărți încolo, scârți încolo”.

Deseori, Creangă repetă onomatopeele de două ori – „Hodorog încolo, hodorog dincolo” – dar mai cu seamă de trei-patru ori: „cot cot cotcodac”, „gogâlț, gogâlț, gogâlț”; „teleap, teleap, teleap”, tropăi, tropăi, ropai, ropai”; „tronca tranca, tronca tranca”; „pic, pâc, pic, pic”; „mor! mor! mor! mor!”; „șovâlc, șovâlc, șovâlc”.

Creangă arată o predilecție vădită pentru repetarea interjecțiilor. Uneori, interjecțiile apar în cuplu: „ei, ei 1”.

(de 5 ori în Amintiri și de 7 ori în Povești) ”hei-hei” (o dată în Amintiri, de 4 ori în Povești); „he-he” (de 2 ori în Amintiri);

„Ha-ha” în Amintiri și hai, hai! hai, hai” (de 2 ori în Amintiri și de 2 ori în Povești); „măi, măi, măi” sau chiar „măi, măi; măi, măi”, (în

Povești). Povestitorul popular moldovean folosește foarte des repetarea întreită a lui he: „He-he-heei.

Scglă, măi prostuli...” 13

Repetiția se mai întâlnește la Creangă într-o mulțime de alte forme. Uneori e repetat substantivul în vocativ: „Copii, copii, copii! veniți la mama să vă leie 1”.

Povestitorul popular repetă vocativul chiar de 4 – 5 ori: „— Tată, iată, tată, tatăl” „Da baba o zis:

— Rață, rață, rață, rață, rață – ca să-i ieie uok îi” u.

199

Creangă repetă rareori substantivul și atunci numai de două ori legat prin copula și: „Și fuga, și fuga, fără să mă mai uit în urmă”.

Într-un singur exemplu, repetiția e întreită, dar se interpun unele conjuncții: „Lume, lume și iar lume”.

Adjectivul e repetat rareori. Am găsit numai aceste două exemple din Povești. „Ș-a făcut un pânțec mare, mare”;

„... și leagă o sarcină mare, mare”.

Procedeul e frecvent și în vorbirea populară, decât că uneori povestitorii populari repetă adjectivul de trei ori:

„O apă de-aia mică, mică, mică” 15.

În chip excepțional, e repetat și adverbul în Povești.

„— Hait! mai repede, mai repede, că n-am timp”.

La unii povestitori populari repetiția e întreită:

„Merje treaba bine, bine, bine” 16.

Cel mai adesea e repetat verbul. Creangă repetă de obicei numai la timpul prezent, o singură dată în Amintiri:

„Și Nică începe să mă asculte; și mă ascultă el, și mă ascultă”; dar de 8 ori în Povești:

„Și bocește el și bocește”; „începe a înghiți la apă; și înghite, și-nghite”; „Ș-o bate, ș-o bate”; „și merge, și merge”;

„Și merg ei și merg”. „Și merge el și merge”; „Dar așa muncesc, muncesc”. „Dar cânti, cânti, nu te-ncurci”; „Și mănâncă ei la un loc tustrei, și mănâncă”. De două ori, e repetat verbul la imperativ, în Povești:

„Da, dă-mi-l, dă-mi-lv; „S-o facem, s-o facem”. La imperfect se semnalează un singur exemplu, tot din Povești:

„... muncea el, nu muncea”.

Deseori, în repetiția binară, verbul e precedat întâia oară de

adverbul mai, a doua oară de cât:

„Mai șede el cât șede”; „mai merge el cât merge”; „În sfârșit mai șede ea pe gânduri cât șede”; „Mai merge el înapoi prin codru cât merge”; „Și mai merge el cât merge”; „Mai merge el cât merge”; „mai merg ei cât merg”. Alteori, verbul e precedat la repetiție de cele două adverbe cât mai, numai în

Povești:

„Mai stă boierul cât mai stă pe gânduri”; „mai rumegă el cât mai rumegă”; „În sfârșit mai strigă el capul cerbului, cât mai strigă”; „Și mai merg ei cât mai merg”, „În sfârșit mai merge Harap Alb, cu fata împăratului, cât mai merge”.

200

Într-un singur exemplu, verbul e precedat numai de adverbul mai, luat tot din Povești:

„Pe urmă se mai învârte, ce se mai învârte prin casă”.

Povestitorii populari folosesc mult mai des acest tip de repetiție. Într-un singur basm din nordul Moldovei întâlnim:

„Mai șșdi baba, mai șgdî”; „mai stă baba, mai stă”;
mai șșdi baba, mai șgdî”.

Repetiția întreită e foarte rară la Creangă. Alături de cele câteva exemple citate la onomatopee și interjecții

— Repetate uneori și de patru ori – se pot cita câte două exemple din Povești, dar al doilea făcând parte dintr-o formulă folclorică ce circulă în formă invariabilă:

„Și merge Ivan și merge și merge”; „Și merg ei o zi și merg două și merg patruzeci și nouă”. Procedul a fost utilizat mai înainte de C. Negruzzi, care în Toderică repetă de trei ori verbul în două rânduri, dar ultima oară precedat de adverbul lot:

„Și s-au dus, s-au dus, s-au tot dus”; „au mers, au mers, au tot mers”.

Povestitorii populari repetă foarte adesea verbul, dar de trei-patru ori, uneori și mai mult, cu intenția de a sublinia proporțiile neobișnuite ale faptului, intensitatea acțiunii, colosalul. Verbul e repetat la timpul prezent:

„Să pună la păduri-ace, și plângi baba, și plângi, și plângi”;

„Să dă baba; și ba, și ba, și ba, și ba”; „și zbgră, și zbștă, și zboră!”

17 Cu o frecvență aproape egală, se întâlnește și repetitia la perfectul compus: „S-o tă dus, s-o tă dus, s-o tă dus” 18.

Imperativul e utilizat însă rareori:

„— Fă bine tipă-l, fă bine tipă-l, fă bine tipă-l – ice – gios” 19.

Creangă a intuit că un atare cumul de repetiții e incompatibil în scris, e destul de arhaic și la lectură poate stârni mirare sau chiar ilaritate, de aceea l-a evitat. În schimb, prin precedarea verbului de adverbele mai, cât, Creangă obținea o sporire a acțiunii, o hiperbolizare a ei, corespunzătoare celei folclorice redată prin repetarea de 3 – 6 ori averbului nud, sau precedat de conjuncția și.

201

Repetiția într-un tipar devenit formulă, dacă – **f** verb + și + verb, e utilizat de Creangă în Amintiri și în Povești:

„Și dacă vedea omul și vedea că nu se poate descotorosi de mine” ... „Dacă vede ea și vede, că nu mă dau”; „Dacă vede lupul și vede, că nu se mai găsește nimic”; „de-i vede și-i vede că s-a trezit și năvălește la tine”.

Acest tip de repetiție e frecvent în epica populară versificată:

Dacă vedea și vedea.

Bici de sârmă el scotea...20

Repetiția apare și în forme mai ample, mai complexe.

Deseori ea e îmbinată cu enumerarea. Verbul se repetă de câteva ori, dar urmat de alte substantive:

„Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face papă cu smântână și cu ouă și cu fel de fel de bucate”.

În basmul popular, procedeul e de asemenea curent:

„M-am făcut io muscă, m-am făcut panjen, m-am făcut fir de mac, m-am făcut nu șfiu ce, ș-apoi n-am stat eu așș ca să mă vez tu ca amu” 21.

Alteori, verbul repetat e urmat de propoziții diferite:

„Se uită el în dreapta, nu vede nimica; se uită în stânga, nici atâta; și când se uită în sus, ce să vadă?”

Construcția e aproape identică la povestitorul moldovean:

„Iei să uită-n dreapta, să uita-n stânga, nu vede pe nime!
să uită-n sus, vede-ntr-un copac tri pui di pajură răcnin” 22.

Se înțelege că în acest tip de repetiție complexă se întâlnesc și alte verbe:

„Ascultă boiștii să s-audă cârâi în curte, să s-audă oareceva porumbe, să s-audă oareceva **g** idicanie: nimică, ca-m pământ” 23.

Câteodată, repetiția cuprinde câte două propozițiuni, atunci

când povestitorul vrea să insiste asupra unor acțiuni strâns dependente, care se succed îndeaproape. Fuga a doua ființe e redată prin acest procedeu. La Creangă, propozițiile pot fi eliptice, substantivul îndeplinind funcție verbală:

„Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga și ea fuga: până ce dăm cânepa toată palancă la pământ”.

202

La povestitorul popular, acțiunea concomitentă e adeseori redată prin verbe care exprimă nuanțe diferite:

„... și fug, și fug, și fug; iei fuje, popa cure, iei fuje, popa cure” 2 i, unde verbul a cure, aparent sinonim cu a fugi, înseamnă de fapt fuga spre o țintă precisă, pe când celălalt are un sens mai larg.

În Harap Alb, întâlnim:

„... apoi mai boncăluiește și iar mai be câte un răstimp și iar mai boncăluiește și iar mai be, până ce nu mai poate”.

Iar în Povestea Porcului: „Și când ciocârlanul pe jos, când drumeața pe sus; când ea pe jos, când el pe sus”.

Povestitorii populari repetă în chip similar câte un cuplu de propozițiuni:

„Ș-o-s că di se povestî bătrâne. D’i se povestea, tot bătrâne, și tot bătrâne” 25.

„Și-naintea ta, un izvor cu apă rece, câte trei pahare la izvoare; doo să umple, unu să golește; doo să umple, unu să golește” 26.

A fost semnalată la Creangă și repetarea substantivului după pronumele personal care îl precedă:

„În sfârșit mai strigă el capul Cerbului, cât mai strigă”.
etc.

Procedeul ca atare e curent în stilul povestitorilor populari, decât că aceștia repetă uneori substantivul nu imediat după pronumele personal, ci mai târziu în corpul propozițiunii:

„S-apucă și prinde, prinde cârii iei și – îi țârie-aci, și pă is un turfește Măzăran, un prinde”. „Da iei laolaltă o avut o sută dă feciori – iei laolaltă – ș-o sută dășe, acia doi” 37.

Procedeul, necesar în expunerea orală pentru a nu stârni confuzii în mintea ascultătorilor, e nepotrivit în scris, dă impresia unei gândiri dezlănate, incoerente. Creangă îl evită în această formă și așază întotdeauna substantivul după pronumele ce îl desemnează.

O formă mai simplă a repetiției este reluarea propoziției,

precedată la repetiție de cum, după, când, dacă. La Creangă am întâlnit opt cazuri, toate culese din Povești:

„Cum zice, și vine la ușă; și cum vine, și începe”; „Și cum mergea el pe drum, numai iaca găsește o punguță cu doi bani.

Și cum o găsește, o și ia în clonț”; „... și pe la prânzișor pornește spre casă. Și cum a pornit din pădure...”; „... și într-o târzie

203

vreme ajung la împărăție. Și cum ajung...”; „... până când pe însărate ajunge la curțile cele. Și cum ajunge întră în ogradă”...

„... apoi îl legănă și-l dezmiardă, până ce-l adormi. După ce-l adormi stătu ea puțin pe gânduri”.

Povestitorii populari folosesc acest tip de repetiție cu o frecvență incomparabil mai ridicată, el îndeplinind două funcții de căpetenie. Pe de o parte, povestitorul insistă, subliniază acțiunea, crâmpeiul amintit pentru a-l întipări mai bine în mintea ascultătorilor, pe de alta, el dă răgazul necesar povestitorului ca să se gândească în continuare la firul acțiunii, fără să întrerupă expunerea, ca un procedeu de retardare bazat pe resorturi mnemotehnice. La Creangă, el are numai rolul de subliniere, fiindcă expunerea în scris nu mai necesită concentrarea atenției asupra faptelor următoare, ca atare, exemplele sunt rare în Poveștile sale. În aceeași poveste moldovenească întâlnim:

„Și vikilu cela o-s că ira pus piști tăț servitorii. Cum ira piști tăț servitorii, iacă-o vinit într-o bună dzi boieriu:

„Și s-o pus la culcat. Cum s-o pus acolo la culcat...” 28 „îl bagă în gură, din gură n-a ieși. Dacă-l bagă-n gură, lungițește, îl scapă și mere pă gârtu, bobu ăla dă mazăre, și lung ițește bătrâna” 29 etc.

Firul narativ al povestitorilor populari este deseori întrerupt. de numeroasele propoziții incidente. Sunt paranteze înserate în expunere prin care povestitorii populari aduc unele precizări, fie că le uitaseră să le menționeze la locul potrivit, fie că insistă asupra lor pentru a face pasajul mai inteligibil. Alteori, aceste paranteze sunt un fel de comentarii pe marginea acțiunii, nu rareori învăluite într-o atmosferă plină de umor. De obicei, povestitorul popular repetă propoziția care precede paranteza pentru ca auditorul să nu piardă firul acțiunii. Asupra frecvenței lor se poate judeca din cele trei exemple scoase din cele 85 de rânduri pur narrative

(fără dialoguri și monologuri) de pe opt pagini ale unui basm

moldovenesc:

„Iacă vinin îi o-noptat îi o tras îi acolo într-o n câmp – îi fără să știi ci-i în câmpu cela – o tras în câmpu cela”.

„Bagă baba-n grajd i-mojniagu ia prifăcut cal-bagă baba-n grajd-i”. „Un tră pl poartă – să dă gios – și un tră pipgrtă”.

204

Deseori, povestitorii populari prin atari incidente înserează unele explicații fără să mai repete propoziția precedentă:

„... ascultă dară ca boieru dim pat, s-aude în tăriea – cum zăcem noi p-aici – s-audă clopotu trăgându-l”; „Ascultă boieru dim pat să s-audă cucoși cântând-c-avș găini bogate

— Nu cântă niciun cocoș!” 30

Câteodată, gândirea este întreruptă de incidență, încât propoziția principală e neterminată sau chiar eliptică:

„Zăce copilu’ – coată la ceas, să uită: i uara cinci” 31.

„Nț>, nu mai – așteaptă bătrâna – nu mai vine nime...” 32

Alteori, incidența cuprinde sumare sau ample aluzii la contemporaneitate, paralele între acțiunea din poveste și ceea ce se petrece în viața povestitorului, de obicei nu lipsite de un umor suculent:

„Ne? să pun la masă, dă pălincă – cum avem și noi acumă – beu, petrec, cântă tri zile și tri nopț” 33.

Atari propoziții incidente apar și în narațiunile lui Creangă, rare în Amintiri, destul de frecvente în Povești. În Amintiri am întâlnit trei exemple:

„... îndeamnă păcatul pe bădița Vășile tântul, că mai bine nu i-oi zice, să puie pe unul Nic-a lui Costache să mă procitească”.

„... și acolo pe loc, la negustori armeni – veniți înadins din alte târguri: Focșani, Bacău, Roman, Târgu-Frumos și de pe aiurea – precum și pe la iarmaroace în toate părțile”.

„— Ștefănescule (căci așa mă numeam la Folticeni) astăzi nu mai mergem la școală” ... în Popa Duhu:

„De copil, în seminarul Socola, unde-a învățat carte

— Mai mult singur decât de la profesori – își pune degetele pe o piatră și le bătea cu alta” ...

În Moș Nichifor:

„Maica – așa era numele nurorii lui jupân Strul – a ieșit afară să-și vadă harabagiul”.

În Povești se întâlnesc în schimb 11 incidente:

„Dar tot atunci lua hotărârea nestrămutată a ținea feciorii și viitoarele nurori pe lângă sine – în casa bătrânească – și a nu orându-i nimic pentru împărțeală până aproape de moartea sa”.

„Soacră-mea – fie-i țărna ușoară! – așa a făcut cu mine. Și bărbatu-meu – Dumnezeu să mi-l ierte! – nu s-a putut plânga că l-am înșelat!” ...

205

„Un dușman de lup – ș-apoi știți care? chiar cumătrul caprei – care de mult pâdea vreme cu prilej ca să pape iezii” ... „Atunci iedul mezin – care acum era și cel de-ntâi și cel de pe urmă – sare iute și deschide ușa”. „Fratele cel sărac – sărac să fie de păcate – tot avea și el o păreche de boi” ... „fără dacă s-a întâmpla – să nu bănuieți, puternice împărate – după dorința Luminării Voastre” ... „... pe loc s-a și stârnit un vifor cumplit – cu lapoviță în două – de nu vedeai nici înainte, nici înapoi”, „... ca să apuce care încotro a vede cu ochii, și pretutindene – pe mare și pe uscat – să vâre vrajbă între oameni și să le facă pacoste”.

„Chirică atunci – el știe ce face și cum face – că într-o clipă adună toată drăcimea” ... „Negustoriul voind să afle ceva de la el-ca oricare negustoriu – se apropie de dânsul” ...

Creangă nu introduce prin aceste incidente aluzii la contemporaneitate, la experiența lui personală, ca povestitorii populari, fiindcă acestea ar distra atenția și ar tulbura unitatea episodului. Firul gândirii e rareori întrerupt în maniera povestitorilor populari, dar fără a mai repeta anterioara incidenței. Propozițiile incidente ale lui Creangă constituie altă dovadă că el povestea unui auditor invizibil pe care îl simțea mereu aproape, pândindu-i frazele.

În Poveștile sale, Creangă anunță de două ori episoade paralele: sunt acțiuni care se desfășoară concomitent, dar pe care povestitorul nu le poate nara decât succesiv:

„Acum, să ne întoarcem iar din urmă. Femeia lui Ipate și cu baba” ...

„Dar ia să vedem, ce se mai petrece la masă, după ducerea lui Harap Alb?”

Procedeeul a fost utilizat încă din literatura medievală, de la *Nibelungenlied* până la Rabelais, Boiardo, Ariosto³⁴.

Creangă nu avea nevoie să-i ia model pe aceștia, fiindcă și unii povestitori populari obișnuiesc să anunțe episoadele paralele și

nararea lor succesivă. Chiar unui povestitor moldovean din Ținutul Domelor îi era familiar și frecvent:

„În timpul sela și să petrese nunta, îi lăsăm noi pe dânși

— Acolo să nuntească, noi hi dusim să videm se-o măi făcut

Hersl” 35. Fiindcă Creangă își scrie poveștile și celelalte narațiuni, el nu are nevoie de interpunerea în dialoguri și monologuri a celui zice (ice, ce) folosit în chip curent de toți povestitorii populari pentru a distinge vorbirea personaj e

206

X

lor de expunerea propriu-zisă a povestitorului. Uneori, acest

* nice e atât de frecvent, încât devine un fel de tic, dincolo de linția lui de a marca dialogul, așa cum se poate vedea și la Harap Alb al povestitorului Vinca Luca din Anexă™.

Cercetătorii au subliniat sensibilitatea profundă a lui

(reangă la autenticitatea stilului oral și prin alungirea vocali lor. Exemplele se întâlnesc în Povești, exceptând dăra din

Moș Nichifor:

„— Ăăăra! da ce stai de vorbești, jupâne Strul?”

„— Ăăăraaaca de mine și de mine!”

Apoi: „Mai am numai trei zile de trăit și te-aaai dus, Ivane”... „Măăă duc în toată lumea”. „Tiii! ce frumoasă cațaveică am să fac nevastei mele din blana istui vulpoi”. „... binm Țșor f sare și ea din car”: „... că taaave-i mai era foame”. Cele mai numeroase exemple se află în Ursul păcălit de vulpe. Singur acest indiciu dovedește originea populară a procedului, cel puțin în stilul lui Creangă. Căci procedeul e foarte frecvent la povestitorii talentați care știu să nuanțeze ideea și prin alungirea vocalelor. Cităm dintr-un singur basm moldovean:

vean:

„— Lin taj, măi babă, nu hi prț>stă!” „să baj di sama:

aașă să-i puști o mamă di bătăii...” „Buun!” „Haaa!

Ve dz? Să vedz și tu ci bătaie...” „Io mă dau piști cap și mă fac o mănăstiri pwwtredă strâjnic!” „Să pună și iei pl pragu mănăstirii și lua păduk-i di pl cămeșă și pocne...”

„— He-he-heeei! dragu moșuli!” „Haaai, dragu mătuși!”

„— Aai! Temnița va mănânce!” 37

Povestitorul citat – unul dintre cei mai talentați – recurge deseori și la alungirea lui r pentru a sublinia în felul acesta aspectul

superlativ: „și iei să face-on călugăr bătmn strâjnic” 37 sau intensitatea neobișnuită a acțiunii:

„Când trrage-o datămojniagu cu narea-ace di ger, i-o-ng ețat pălriili și obrazu pl ușă!” „Când e în & s cu boru-odată în ușă, o făcut borta” 38.

La Creangă nu apare acest rr decât în unele onomatopee:

„Iar el, zvâr! cu o scurtătură”; „zvâr! de vr o două-trei ori cu bulgări în mine”; „Și zvâtt! cu pravila cea mare după călugări”, „eu zvmr! chibriturile din mână”... „... zvâr! cu toporul într-însele”; „și începe a o bate ca de război: brrb rr...”

207

În Poveștile lui Creangă, ca și în Amintiri, se observă o frecvență neobișnuită a conjuncției și. Aceasta depășește cu mult funcția de copulă și servește la nuanțarea ideilor poetice. Dacă se compară pasajele din Amintiri în care redactorul

Convorbirilor a înlăturat conjuncția și, iar Creangă a repus-o în corectură – reproduse în facsimil în ediția G.T. Kirileanu.

din 1939 – se vede cât de mult câștigă ele în expresivitate prin înserarea conjuncției și. Văduvite de această conjuncție, frazele capătă un ton cazon, administrativ; impresia e amorfă, cenușie:

„Și, Doamne, frumos era pe atunci: căci și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ni era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea!

Și eu eram vesel ca vremea cea bună, și sturiubatic și copilăros ca vântul în tulburarea sa.

Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale... Șt vremea se îndrepta după răsul meu”.

„Hei, hei când aud, eu de popă și de Smărăndița popii, las muștele în pace jâmi iau alte gânduri, alte măsuri; încep a mă da și la scris și la făcut cădelniță în biserică și la ținut isonul, de parcă eram băiet. Și părintele mă le la dragoste și Smărăndița începe din când în când a mă fura cu ochiul și bădița Vasile mă pune să ascult pe alții și altă faină se măcina acum la moară”.

În Povești:

„Și cum s-a întors împărăteasa cea tânără acasă, a și poruncit să-i facă un foc bun în sobă. Și când dormea bărbatu-său mai bine, ea a luat pielea cea de porc, de unde-o punea el, și a dat-o pe foc 1 Atunci

perii de pe dânsa au început a pârâi, și pielea a sfârâi prefăcându-se în cioric ars și apoi în scrum;

și s-a făcut în casă o duhoare așa de grozavă, încât bărbatul pe loc s-a trezit spăimântat, a sărit drept în picioare și s-a uitat cu jale în sobă. Și când a văzut această mare nenorocire”...

„Și punând mămăliga pe teșitură, înjugă boii, zice iar un

Doamne ajută și pe la prânzișor pornește spre casă. Și cum a pornit el din pădure”...

„Și craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într-o altă țară mai depărtată. Și împăratul, fratele

208

craiului, se numea Verde-împărat, și împăratul Verde nu avea feciori ci numai fete”.

„Ș-apoi acel unul are atunci în mână și pâinea și cuțitul și taie de unde vrea și cât îi place, tu te uiți și n-ai ce face”.

„Și rusul acela, din copilărie se trezise în oaste. Și slujind el câteva soroace de-a rândul, acuma era bătrân. Și mai marii lui văzându-l, că ș-a făcut datoria de ostaș, l-au slobozit din oaste cu arme cu tot, să se ducă unde-a vrea, dându-i și două carboave de cheltuială”, „... și nemailungind vorba, îndată și pornește la iad. Și, el știe pe unde cotigește, că nu umblă tocmai mult și numai iaca ce dă și de poarta iadului: Și atunci odată începe a bate în poartă”...

În aceste construcții, și îndeplinește roluri felurite, complexe. Pe lângă funcția curentă de a lega membrele unei propoziții sau propozițiile între ele, uneori ea îndeplinește o funcție de nuanță enumerativă, servind ca puncte de trecere de la o imagine la alta. Dar în primul rând conjuncția și e un fel de anacruză a ideii, un fel de preambul care o anunță, pentru a evita trecerile bruște. Mai cu seamă la începutul propoziției, acest rol de anacruză, de Auftakt al ideii poetice e cât se poate de evident. Prin repetarea ei, fraza pierde asperitățile, aspectele colțuroase și capătă o moliciune duioasă care șerpuiește lin, sunând plăcut auzului. La unii povestitori populari, frecvența conjuncției e atât de mare, încât toate frazele se topesc într-o perioadă largă, curmată numai de dialoguri, ceea ce le conferă o lipsă de arhitectonică ce împiedică perceperea conținutului și mai cu seamă ierarhizarea ideilor³⁹.

Dacă această conjuncție e destul de frecventă în vorbirea populară, nu se poate ajunge la generalizarea „fraza celor simpli e de

obicei ca o nebuloasă, a celor culți ca o constelație din care răsare un punct mai luminos” 40, mai ales în stilul popular muntean, unde de obicei debitul povestitorului se fragmentează în fraze și propoziții scurte, acestea din urmă deseori eliptice⁴¹. În genere, conjuncția și conferă narațiunii populare o însușire prin excelență expositivă. Interesul rezidă în simpla înșiruire a faptelor, fără nicio participare sufletească sau vreo încercare de subliniere.

«Însă într-o zi, s-o luat împăratu cu-mpărăteasa și s-o dus la preumblare, ș-au dat prin hotaru zmeilor, ș-au vinit zmăoaica, ș-au întunicat lumș, ș-au luat soarli, și luna, și stelili, și luceferii, ș-au luat și uok îi lampăratu” 42.

209

Dar același povestitor moldovean o întrebuițează și ca mijloc de reliefare a unor aspecte ale acțiunii. Perioada nu mai este incoloră, atenția e canalizată spre ceea ce subliniază conjuncția și de la început:

„Și s-o luat ș-o lăsat femeia acolo mortă ș-au plecat. Și s-au dus pim pădure” 43.

În alte locuri, ea scoate în evidență gradația, mersul ascendent al replicii din dialog:

„S-o lăudat ticăloasa asta-a mă, ș-amărâta asta a mă, și văirata asta...” 44

Neobișnuit de frecventă la Creangă este și particula ba repetată în frază, dar cu funcție enumerativă. Se întâlnește în patru pasaje din Amintiri și în alte zece din restul operei.

Nuanța de contrast, opoziție, înrudită cu cea mai categorică a lui nu este aproape absentă, ea se apropie mai mult de sensul lui sau (ori). De obicei, ba precedă substantive sau adjective într-o serie enumerativă:

„Mai bună minte avea Mirăuță din Grumăzești, care umbla trelalela în puterea iernii pe la țărățile jidovești, întrebând ba teacă de cosor, ba căpestre de purici, ba cuie de la corabia lui Noe, ba fragi și căpșune pentru cineva care pornise într-adaos, ba cânta în pilda jidovilor”...

Alteori, ba introduce propoziții cu caracter enumerativ:

„Și femeile bisericuase din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate: ba că am să petrec între oameni mari; ba că-s plin de noroc, ca broasca de păr; ba că am glas de înger și multe alte minunății”.

Se întâlnesc și construcții mixte:

„Nu vreau să le mai port grija-n spate: ba fân, ba ocol, ba să nu-i mănânce lupii, ba de multe de toate”.

Povestitorii populari o folosesc în chip similar, uneori înaintea adjectivelor sau adverbelor, cu intenția de a întări sensul acestora și de a anula afirmațiile contrare:

„— Ba așa, ba așa, ba...” 15

În chip firesc, ea apare și în fruntea propozițiilor dintr-un context enumerativ:

„Când sosește-acasă, e, cu banii, împrășcă și iei la familie, ba și-o-mbracă, ba își cumpără animale, ba să gospodărește bine, ba că-i merje bine”.4 e

La Creangă se mai întâlnește și atributul redat prin alt substantiv precedat de prepoziția cu, așezat în urma substan

210

tivului pe care îl determină. Acest tip adjectival se întâlnește numai într-o enumerare și numai la plural. În fragmentul din

Amintiri IV în care mărturisește dragostea adâncă pentru locurile și oamenii copilăriei, povestitorul trece la precizări descriptive: „... cutieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul cu știoalene, țarinile cu holdele, câmpul cu florile, și mândrele dealuri, de după care îmi zâmbeau zorile”.

Se pare că Creangă l-a împrumutat din orațiile de nuntă, unde construcția substantiv + cu + substantiv cu funcție adjectivală e întâlnită în aproape toate variantele în pasajele enumerative. Într-o astfel de orăție din Rădăuți, se arată că oastea mirelui a plecat „ca să vâneze: munții cu dealurile și câmpii cu florile, dumbrăvile cu izvoarele” 1 1, iar în altă variantă din același ținut:

„Și-a vânat câmpii cu vitele, codrii cu fiarele, apele cu peștele, satele cu fetele” *8.

Am întâlnit un singur exemplu la Creangă – și numai în

Povești – în care numele eroului e însoțit de posesiv: „... i se aprind lui Ipate al nostru călcâiele”. Procedul e frecvent la povestitorii bihoreni: „Să iș copilu’ meu pâm pădure”;

cu totul sporadic apare și în Muscel: „Și s-a loat Ion al meu” *.

Prin asocierea eroului pozitiv cu adjectivul posesiv sau cu pronumele posesiv, povestitorul își exprimă întreaga simpatie pentru acesta, îi conferă o aureolă care îl apropie și mai mult de ascultător.

Cu totul neașteptată și ciudată la prima vedere este folosirea incidentală a formei perfectului compus: au +

participiu trecut la singular, în loc de a + participiu trecut. Exemplele sunt culese numai din Povești:

„Până acum toți râdeau de Prepeleac, dar acum au ajuns să râdă el și de dracul”. „... și când vântul au aburit, iaca și el la craiul în ogradă au sosit”. „Și când vântul au aburit, iaca și ei la sfânta Duminică iar au sosit”. „Nu știu ce să mai zic și despre Dumnezeu ca să nu greșesc. Pe semne c-au ajuns și el în mintea copiilor” ... „Ivan atunci văzând că s-au trecut de șagă, se pune în genunchi dinaintea lui Dumnezeu și-l roagă cu lacrimi”.

Construcția e arhaică, dialectală, frecventă și la scriitorii moldoveni pe la începutul secolului trecut, dar ea s-a menținut

211

la unii până în a doua jumătate. T. Stamati întrebuințează numai această formă în Pepelea sau Tradițiuni năciunare:

„Între acestea lellica Dochița... n-au întârzietu a mântui treaba” ... „Lacete-ai întorsu acasă? l-au întrebat ea...” „dar închipuiți-vă câtu au fostu de mare uimirea și spaima femeii...”

Pepelea „pentru aceea s-au tocmitu argatu la Răuți și s-au prefăcutu că este supusu strechiei...” etc.

Această formă arhaică de singular se mai întâlnește sporadic la unii povestitori din nordul Moldovei, la care însă au alternează cu modernul o: „... ș-o plecat moșniagu și s-o dus să cafi neveste pentru ficiorii lui. Au plecat pim păduri... ș-au agiuns drept înspri dzua di paști au vădzut on om arân c-on țap”. „Atunci o lăsat plugu gios, ș-o luat țapu de la plug ș-au plecat cu moșniagu acasă” 50. „Ș-au luat Drăgan Cenușă o covată di jărafic ș-au trecut pl lângă cai și tăț caii forăișu și zvărișu. Îns-o vinit on cal jupk it, amărât, care numa coastele să vide di dânsu ș-au pus gura pl jărafic și l-au mâncat dintr-odată. Iei pe-acela l-o prins în frâu. S-au dus în pod ș-au cătat paloșu, și buzduganu, și șaua, ș-au pus-o pl cal” ... „Atuneș, o luat mă-sa ș-o făcut-o, și iei, după ce-o copt-o, o scuturat-o, ș-o suflat-o, ș-o legat-o într-o batistă ș-o pus-o în tașcă.

Ș-au încălecat pl cal. Ș-au întrebat calu” 51.

În vorbirea povestitorilor populari, perfectul compus cu au la singular reprezintă o formă mai înaltă, mai solemnă, care conferă oarecare gravitate narațiunii, o ferește de banalitate. Aceasta explică tenacitatea cu care ea se mai păstrează în stilul narativ în alternare

neregulată cu forma curentă o +

participiul trecut. Prezența lui sporadică la Creangă e un arhaism vădit care nu mai are nimic ales, solemn, ci e un ecou al frazelor memorate încă din copilărie. Se simte că povestitorul a cedat urechii fără un control mai puternic, poate și sub influența celui din formulă – căci două din cele cinci exemple sunt cristalizate în atare formă stereotipă⁵²

— Ceea ce confirmă încă o dată oralitatea stilului lui Creangă.

Povestitorii populari au elaborat unele clișee stilistice care încadrează narațiunea ca un fel de soclu, de cadru izolator, la început, între unele episoade și la sfârșit. Acestea apar în basme, dar prin extensiune unii le folosesc și la snoave. Ele oglindesc, prin funcția lor și prin conținutul lor, o concepție

212

mai arhaică, naivă, credulă în fabulozități și iubitoare de afirmații contrastante care derutează pe ascultător și îi captivează atenția. Ca atare, Creangă le utilizează foarte rar, mai mult la întâmplare, ca unele ce nu mai cadrează cu textul fixat pe hârtie care nu se mai adresează unui auditoriu.

Formula inițială e întâlnită o singură dată în Poveste (Prostia omenească) ...A fost odată, când a fost; că dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti. Noi nu suntem de când poveștile, ci suntem mai dincoace cu vr o două-trei zile: de pe când se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă de ocă de fier la un picior și tot i se părea că-i ușor”.

În edițiile anterioare, formula e mai simplă. După „povești”, adaugă „ci ca un purice ar plesni”, ceea ce este autentic popular, iar partea a doua a formulei e continuată cu: „și încă se mai potcovea cu o coajă de nucă și se ducea în înaltul cerului la sfânta rugă, povești să ne aducă”. Formula nu diferă mult de cea a unui povestitor moldovean contemporan:

„O-s c-o fost odată ca niciodată. Dacă nu m-aș da a povesti, ca um purice-a plesni, povești în iș sară piais pl la noi n-ar mai h-i. Că nu-s di când poveștile, nici di când minciunii, că-s c-o dzî-doauă mai dincoaci, di când să potcoz și mîța cu coajă di nuca și merg la sfânta rugă l „53

Dar Prostia omenească e cea dintâi poveste publicată de

Creangă – în 1874 – deci el folosește formula oarecum o dată pentru totdeauna, ca o formulă de introducere la toate poveștile pe

care le va scrie.

Formula mediană, înserată între episoade, prin care se anunță că povestea e lungă și se solicită atenția ascultătorilor, e folosită de Creangă numai în Harap Alb într-o formă incompletă, dar repetată de șapte ori:

„Se cam mai duc la împărăție.

Dumnezeu să ne ție.

Ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este”.

De celelalte dați, versul întâi este ușor variat: „Mergând spre împărăție”, „Pornește spre împărăție”; „Merg spre împărăție”, „Ajung la împărăție”, „Și pornesc spre împărăție”.

Povestitorii populari repetă și ei această formulă pentru a solicita și de multe ori pentru a verifica atenția ascultători

213

lor, cam de 2 – 3 ori⁵⁴, rar mai mult. Uneori, ea sfârșește cu o concluzie satirică, moralizatoare:

„Că din povștă, multă iestă înainte lungă și frumoasă să vă spun ieu dumnevestă;

Sine-o sculta bine o învăța, sine-o durmi, bine se va hodini, dimineată când se va scula, mai mare măgar va fi l „55

Formula finală e cea mai frecventă, apare în patru povești.

Cea mai veche e cea din Prostia omenească – singura cu formula inițială – redată într-o formă amplă, așa cum se întâlnește și la povestitorii populari:

Ș-am încălecat pe-o șea.

Ș-am spus povestea așa.

Ș-am încălecat pe-o roată.

Ș-am spus-o toată.

Ș-am încălecat pe-o căpșună.

Și v-am spus, oameni buni, o mare minciună!

Formula e repetată apoi cu ușoare variații în Capra cu trei iezi, unde e precedată de aserțiunea povestitorului că a fost martor la ospăț, așa cum obișnuiesc și povestitorii populari:

— „Și eram și eu acolo de față, și-ndată după aceea am încălecat iute pe-o șea...”

În Povestea unui om leneș, formula e redusă la primele două versuri, iar în Ivan Turbincă apare numai partea întâia a formulei prin care se constată că eroul trăiește dacă n-a murit.

„Și așa, a trăit Ivan cel fără de moarte, veacuri nenumărate, și poate că și acum a mai fi trăind, dacă n-a fi murit”.

Creangă s-a ferit să repete aceste formule. În Ivan Turbincă, ea aduce ceva nou, iar formula propriu-zisă apare numai în Prostia omenească, scrisă pentru școlari, apoi în

Capra cu trei iezi pentru publicul larg, cu ușoare variații în spirit folcloric.

214

Creangă se simte în largul său atunci când utilizează acele formulări cristalizate, un fel de expresii ce se repetă stereotip odată cu elementul pe care îl definesc. Greșit numite formule mediane⁵⁶, ele reprezintă o experiență acumulată îndelung în a defini, în formulări versificate sau cvasiversificate, însușiri și stări tipice care se întâlnesc des în narațiunile populare în tipuri diferite. Ușor de reamintat, ele oferă de-a gata mijloacele stilistice de a caracteriza pregnant, fără a mai pune la încercare talentul povestitorului care se îngrijește doar să le utilizeze la locul potrivit. Creangă le înserează copios în Poveștile sale, câteva din ele chiar repetate:

„Că doar pe-acolo m-a purtat dorul, de mi-am frânt piciorul” zice ciocârlanul șchiop solicitat să ducă soția eroului până la Mănăstirea-de-Tămâie. Dușmanca eroului e pedeps

sită prin duminică:

„Și când a început iapa a fugi, unde pica nuca, pica și din talpa iadului bucățica; și când a picat sacul, i-a picat și hârcei capul”.

În variantele moldovenești cunoscute până acum, formula dintâie nu am găsit-o decât redată în formulare curentă:

„Ș-atâta ci mni-o cântat, ș-atâta ci-am giucat până mni-o rupt on pk icior”. Pedepsa capitală prin duminică e formulată similar în variantele folclorice: „unde cădea bucățica, arunca și-o nucă” 57. „Și unde cădea bucățica din țigancă, cădea și-o nucă; unde cădea nuca, cădea și bucățica” 88.

Cele mai numeroase formulări cristalizate se găsesc în

Harap Alb, povestea cea mai artistică a lui Creangă. Feciorul cel mare al împăratului cere „bani de cheltuială, straie de primeneală, arme și cal de călărie, ca să și pornesc”.

În chip similar, feciorii împăratului dintr-o variantă moldovenească:

„Ș-au luat ficiorii straie di primenială, și bani de k cătuială, și cal

de călătorit” 59.

Când eroul cere lucruri neobișnuite, e apostrofât:

„— Hei, hei! dragul tatii, cu vorba aceasta mi-ai adus aminte de cuvântul cela:

Voinic tânăr, cal bătrân.

Greu se-ngăduie la drum!...

Pe semne umbli după cai morți să le iei potcoavele”.

215

În variantele moldovenești, apostrofarea e mai vehementă ca intonație:

„— He-he-hei! – zice – măi prostule, tu caț potcoave de cai mort!” 60

Când eroul e azvârlit de cal în nori, acesta îl întreabă dacă s-a gândit că va ajunge:

„Soarele

Cu picioarele.

Luna

Cu mâna.

Și prin nouri să cați cununa!

Nu i-am găsit corespondente folclorice, încât subzistă bănuiala că ar fi creația lui Creangă, deși tiparul folcloric e autentic.

Eroul alege cele două feluri de a călători cu calul năzdrăvan:

„— De mi-i duce ca gândul, tu mi-i prăpădi; iar de mi-i duce ca vântul, tu mi-i folosi, căluțul meu”. Și calul îi răspunde:

„Am să zbor lin ca vântul

Să cutrierăm pământul”.

La povestitorul moldovean, formula e vizibil asemănătoare:

„— Dacă-om mere ca vântu, ne prăpădim. Dacă-om mere ca gându, tot la fier! Însă – zâci – merem lin ca vântu, tremur în pământu” 61.

Când istețimea eroului e neașteptată, ea provoacă aprobarea părinților sau sfătuitoarelor:

„— Fătul meu, bun tovarăș ți-ai ales; de te-a învățat cineva, bine ți-a priit, iară de-ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut”.

Formularea povestitorului moldovean e identică:

„— Brava-i, dragu mătuși. D’i iej din capu’ tău, doamne, bun cap ai, da de-l priește cineva, doamne, bine-l mai vra!” 62

Drumul lung e înfățișat printr-un crescendo numeric cu rimă

internă: „Și merg ei o zi și merg două și merg patruzeci și nouă”.

216

Formula revine identică la povestitorul moldovean, atât că verbul redă șederea:

„Iacă o stat baba o dzi, o stat dou, o stat patruză și nouă” 63.

Alteori, drumul lung e sensibilizat în altă formulare, foarte frecventă în variantele folclorice:

„Și merg ei și merg cale lungă să le-ajungă, trecând peste nouă mări, peste nouă țări și peste nouă ape mari”.

Eroul vestit e cunoscut după faimă, așa cum repetă fie viitorii tovarăși, fie adversarii:

„— Harap Alb, Harap Alb! De nume ți-am auzit, dar de văzut nu te-am văzut”.

Formularea folclorică diferă întrucâtva, mai integrată în tiparul steietipiilor stilistice:

„— Mulțămăs dumitale, Drăgan Cenușă! Ț-am auzât di numi, da’ n-am crezut pân’ nu feam văzut” 64.

Amenințarea e formulată:

„— Ia să-i faci chica topor, spinarea dobă și pântecele cobză”.

Eroul înviat exclamă și primește răspunsul invariabil:

„— Ei, da din greu mai adormisem!

— Dormeai tu mult și bine, Harap Alb, de nu eram eu”, ca în varianta moldovenească:

„— Huuu! Da greu am dornit!

— Domș voi di veci, mâi fraților, dacă nu m-am ieu” 65.

Celelalte formulări se întâlnesc în basmul postum Făt-Frumos Fiul Iepe. Înainte de a se încăiera, eroii se întreabă:

„Din luptă să ne luptăm, sau din săbii ne tăiem?

— Ba din luptă, că-i mai dreaptă, zise Fiul Iepe”.

În varianta folclorică:

„— În săbii să ne tăiem, ori la luptă să ne lom?

— Ba - zăce - la luptă, că-i direaptă, dă Dumnezeu lăsată” 66
sau în formulare moldovenească:

„Ori din luptă hi luptăm, ori din săbii hi tăiem?

— Ba din luptă hi luptăm, că lupta-i me driaptă de la Dumnezeu lăsată!” 67

217

Strâmbă-Lemne amenința pe erou că îl va strâmba aidoma

lemnelor:

„Nu știi că mă cheamă Strâmbă-Lemne, și de-i mai crâcni ceva, acus îți sucesc gâtul și ție”.

În varianta moldovenească, amenințarea e mai incisivă:

„Măi, nu tas, că cum strâmb 1 emnili estea, așa fi strâmb pl tini” 68!

Buzduganul zmeului își precede stăpânul după un tipic ritualizat, bine cunoscut de ai casei, care se conformează în chipul cel mai obedient:

„... și când se întoarce, zvârlă buzduganul în ușă, și din ușă se pune în cuiu; și atunci bucatele tre’ Duie să fie nici reci, nici calde, cum îs mai bune de mâncare”.

Formularea din varianta moldovenească e similară:

„Iac-o zvârlit zmăul cel mai mari buzduganu-n prță, dim p jrtă-n cui, din cui la locului! Mâncărle nici calde, nici răci, numa cum îs în vremi” 69.

Creangă pastișează partea întâia a formulei pentru a reda etapele fugii când e urmărit de cei doi „hojmalăi” de la școală:

„Și intru în ograda unui megieș al nostru și din ogradă în ocol și din ocol în grădina cu păpușoi”.

Când zmeul vede că buzduganul e zvârlit îndărăt peste el, exclamă:

„Măi! da grei oaspeți trebuie să mai fie la mine acasă”, în varianta moldovenească:

„Ha-ha-haai, Doamnei! Da grgli puteri ma am ieu – zăce

— La curțăli mele” 70.

Calul zmeului care se dă îndărăt de la pod simțind că e viteazul sub el, e blestemat de stăpân:

„De! cal nebun, mânca-ț-ar carnea corbii și oasele lupii.

De ce te temi? Că doar știi că nu-i Făt-Frumos, Fiul Iepeii, pe-aici!

— Ba dacă-l cauți, îl găsești și pe aici, răspunse Făt-Frumos”.

Altercația se desfășoară în chip similar în varianta moldovenească:

„— D le, cal, mânca-fe-ar corg îi! Că – zăce – doră nu-s răcori de-a lu’ Drăgan Cenușă pe ici. C-am auzât di numiți lui, da i-oi mânca io capului!

— Ba ți-oi mânca io a tău cu-ajutoru lu’ Dumnezeu sfântu” 71.

Cei încleștați în luptă solicită ajutorul unei păsări de pradă:

„— Vultur, vulturaș! Du-te și adă două picături de lapte, una rece și una caldă; pe cea rece toarnă-o pe mine, iar pe cea caldă toarnă-o pe cinele ist de Făt-Frumos, că Ț-oi da un hoit să mănânci.

Atunci Făt-Frumos îi zice și el:

— Vultur, vulturaș! Du-te de adă două picături de lapte, una rece și una caldă: pe cea rece toarnă-o pe mine, iar pe cea caldă pe cinele ista de zmau, că Ț-oi da șese hoituri să mănânci”.

Dialogul e aproape identic în varianta moldovenească:

„— Corbu, corbule! Adă-m o cană de apă caldă și una se.

Că caldă toarn-o pl Drăgan Cenușă și pl calu lui, și că rece toarn-o pl mini, și pe calu mheu și Ț-oi da un hoit și-i mânca.

Atunci o strigat Drăgan Cenușă:

— Corbu-corbule, ușfe-fi-mni-ar vinerea! Adă-m o cană de apă caldă și una rece. Ce rece toarn-o pl mini și pl căluțu mheu, și că caldă toarn-o pl calu zmaului și pl zmau, că Ț-oi da șșpfe hoituri și-i mânca”
72.

În Făt-Frumos Fiul Iepeii, Creangă s-a mărginit să redea cu fidelitate expresiile cristalizate de circulația orală, ceea ce reprezenta prima fază a elaborării narațiunii. După modelul acestora, povestitorul humuleștean încearcă și el să toarne expunerea în niște tipare cristalizate, cu propoziții cizelate și ritmate care să sfârșească în rimă sau asonanță. Pe acestea, el nu le scrie în rânduri paralele ca versurile, socotindu-le cristalizări pe o treaptă inferioară, dar urechea atentă le surprinde fără greutate. Atari euritmii se găsesc numai în Povești:

„De ți se părea că-i un irod de cei frumoși, iară nu cucoș de făcut borș”! „paharele pe loc s-au cufunda*, apa din fântână într-o clipă a sec at și fata de sete s-a usca/!” „așa naltă, subțirea, tocmai pe potriva mea; erai în cu floricică albastră, fata mea”. „Țăranul mâna, carul scârțwa, și peștele din car cădea”.

Cele mai numeroase se află în Harap Alb:

„De-i izbuti, bine de bine, iară de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine”. „Și când vântul au aburii, iaca și ei la sfânta

Duminică iar au se sit”. „Și pe unde trecea, lumea din toate părțile îl înghes Mă a, pentru că piatra cea mare din capul cerbului strălwcea, de se părea că Harap Alb cu el îl ducea”.

„... dar Harap Alb ca de foc se ferea, și urmându-și calea înainte, la stăpânul său le ducea”. „Mâncați, beți și vă

vesel îți, dar de lata împăratului Roșu nici nu gândești”!

„Când sunt zile și noroc, treci prin apă și prin loc și din toate scăpi nevătămat”. „Ș-apoi acel unul are atunci în mână și pâinea și cuțitul și taie de unde vrea și cât îi place, tu te uiți și n-ai ce face”. „Oare nu cumva v-ați face și voi niște feciori de ghindă, fătați în tindă” „– Dăruiește-mi viața, Păsărea, că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărăteș/z, așa să trăiești”, „Ia, mai bine hai la culewș, că se face ziuă acuși”. „... și nu e deosebire între dânsule nici la frumusețe, nici la st at, nici la purtai”.

În Harap Alb Creangă dezvoltă procesul de creație individuală, făurind un șir de poezii după tiparul formulărilor folclorice versificate. Creangă s-a identificat stilistic atât de mult cu creatorul popular, încât în unele cazuri cu greu se poate face delimitarea între ceea ce este luat din folclor și ceea ce e creația lui. Ca și cele folclorice, lungimea lor variază, de la două până la treisprezece versuri:

„— Chima răului.

Pe malul pârăului!”

„Pe deasupra codrilor.

Peste vârful munților.

Peste apa mărilor...”

care e amplificată la:

„În înaltul ceriului.

Văzduhul pământului;

Pe deasupra codrilor.

Peste vârful munților.

Prin ceața măgurilor.

Spre noianul mărilor.

La crăiasa zânelor.

Minunea minunilor

Din ostrovul florilor”.

„Câte-n lună și în stele.

De-ți venea să fugi de ele.

Sau să râzi ca un nebun.

Credeți-mă, ce vă spun!”

„Lumea asta e pe dos.

Toate merg cu capu-n jos:

Puțini suie, mulți coboară.

Unul macină la moară”.

„Amar era să fie de voi.

De nu eram noi amândoi;

Și cu străjuirea voastră

Era vai de pielea noastră!”

„Crăiasa furnicilor.

Crăiasa albinelor

Și crăiasa zânelor

Minunea minunilor

Din ostrovul florilor!”

„Crai, crăiese și-mpărați.

Oameni în seamă băgați

Ș-un păcat de povestariu

Fără bani în buzunariu.

Veselie mare între toți era.

Chiar și sărăcimea ospăta și bea!”

Uneori însă Creangă iese din matca folclorică și compune după modelele poeziei culte. O dată depășește măsura versului popular, formulând în versuri lungi:

„Lumea de pe lume s-a strâns, de privea.

Soarele și luna din ceriu le râdea”.

Alteori, folosește rima încrucișată:

„De la nouri către soare.

Pintre lună și luceferi.

Stele mândre lucitoare;

sau îmbinată cu cea împerecheată de tip folcloric:

„Se opresc cu toți în cale.

Se opresc și zic cu jale:

— Harap Alb, mergi sănătos!

De-am fost răi, tu ni-i ierta.

Căci și rău câteodată prinde bine la ceva.

Harap Alb le mulțamește.

221

Ș-apoi pleacă liniștit.

Fata vesel îi zâmbește.

Luna-n ceriu au asfințit.

Dar în pieptul lor răsare...

— Ce răsare? Ia un dor;

Soare mândru, luminos și în sine arzător.

Ce se naște clin scânteia unui ochi fărâncător!”

Creangă „romanțează” finalul basmului împrumutând personajelor sentimentul nostalgic al despărțirilor și înfiriparea unei idile în peisajul nocturn cu lună pe asfințite. În variantele folclorice, tovarășii năzdrăvani se despart de erou în chipul cel mai simplu, fără complicații sufletești: „Și îi o pleca mai diparti. Pifii care di urii l-o luat, acolo l-olăsat” 73.

Pentru atari inovații poetice, tradiția folclorică nu-i mai putea împrumuta mijloace de expresie și Creangă le-a înveșmântat în stilul romanțelor orășenești. Dacă unele din formulările versificate după tiparul folcloric nu distonează în contextul basmului, acestea din urmă tulbură totuși unitatea narațiunii prin nota lor citadină.

De altfel, opera lui Creangă nu se bazează în chip exclusiv pe oralitate. Cercetătorii au relevat pe alocuri intruziunile cărturărești și au amintit în treacăt de influența limbii bisericești, punând uneori pe seama folclorului ceea ce venea din stilul arhaic al cărților bisericești.

Fiindcă tematic Creangă depășește uneori cadrul rural, folcloric, devenind târgoveț și autor de manuale didactice, era firesc să iasă în atari cazuri din matca stilistică folclorică.

Limba literară învățată de Creangă încă din copilărie era cea bisericească, ceaslovul și alte cărți bisericești fiind aproape unicele manuale școlare. Elev apoi al școlii de catiheți din

Fălticeni, al seminarului din Socola, diacon mai bine de doisprezece ani, limba cărților bisericești, mai cu seamă a celor de tipic, îi era peste măsură de familiară. Urme ale acesteia se surprind peste tot, dar mai cu seamă în Popa

Duhn, apoi în Amintiri. Creangă recurge la stilul bisericesc atunci când „filosofează”, când se ridică la considerații asupra sorții omenești și când încearcă să formuleze sentințe.

Influența cărților bisericești se furișează uneori mai adânc.

222

În întorsăturile arhaice ale frazei, în topica cuvintelor, așezând adjectivul înaintea substantivului. Spicuim din Amintiri:

„Și a pus părintele pravilă și a zis că în toată sâmbăta să se procitească băieții și fetele”, „și a ne mângâia cu sfântul ierarh Nicolai pentru durerile cuvioaselor muște și ale cuvioșilor bondari, care din

pricina noastră au pățimit”.

„Afurisită priveriște mai fu și asta!” „... căci auzise ea spuind la biserică în Parâmei că omul învățat înțelept va fi și pe cel neînvățat slugă-l va avea”. „Însă deschid viețile sfinților și văd atâtea și atâtea, și zic: Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor tăi”, „... și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m-au legănat, când îi sugeam țița cea dulce și mă alintam la sânul ei gângurind și uitându-mă în ochii ei cu drag. Și sânge din sângele ei, și carne din carnea ei am împrumutat; și a vorbi de la dânsa am învățat. Iar înțelepciunea de la Dumnezeu, când vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău”.

„... căci sprintar și înșălător este gândul omului, pe ale cărui aripi te poartă dorul neconținut și nu te lasă în pace, până ce intri în mormânt!” „... și din veselia cea mai mare, cazi deodată în uricioasa întristare!”

„— Iată, copii, școala și sfânta biserică, izvoarele mângâierii și ale fericirii sufletești, folosiți-vă de ele și vă luminați și pre Domnul lăudați!” „Iar tu... care te robești pântecului și nu-ți dai câtuși de puțin osteneală minții...” „... de după care-mi zâmbeau zorile, în zburdalnica vârstă a tinereții!”

Din Popa Duhu: „fără el Isaia Teodorescu se iscălea”.

„Și duh din duhul său a dat școlarilor săi o bucată de vreme”. „Iartă-mă, Doamne, că te-am spânzurat cu ață, neavând lanț de aur, nici de argint, cu câte te spânzură mai marii mei, arhieriei...”

„— Umblat-au Israil prin valul cel învăluit, c-un ulcior legat de gât, și c-un curcan fript, că s-a proslăvit”. „Din tinerețele mele, multe oale și ulcele se luptă cu mine; dar mai multe păhărele câte stele sunt pe ceriu...”

„— Ba mai bine să îndrepteze Domnul pașii voștri peste

Dunărea, cuvioșilor, că destul ne-ați pângărit biserica și neamul cu smeritele voastre blagoslovenii!” „Aceste cărți încăpând pe mâna unor șarlatani ignoranți, ai să auzi vorbindu-se, că fac minuni ca sfinții”. „Vai de cel ce se smintește, dar mai vai de cel prin care vine sminteala!”

22

În Povești, urmele stilului bisericesc sunt, numeric și procentual, mai puține:

„— Hai fetelor, mâncați bine și pe Domnul lăudați...”

„... împăratul cu sfetnicii săi, văzând această mare minune,

grozav s-au spăriet!" „Și când a văzut această mare nenorocire, a lăcrimat". „Sfânta Miercuri auzind aceste, s-a arătat cu mare părere de rău". „Și făcându-i-se milă de această nenorocită și zdruncinată ființă, a strigat și Sfânta Duminică o dată din răspuțeri, și îndată s-au adunat toate vietățile:

cele din ape, cele de pe uscat și cele zburătoare". „Mă supun cu toată inima la slujba Mariei Voastre, stăpână";

„Despre a căror lăcomie, viclenie și răutate nu-i cu putință să povestească limba omenească". „fără nemernica drumeață lăcrimând, îl petrecea cu ochii în zbor", „... arătându-se cu mare părere de rău pentru astă cumplită nenorocire".

„Și cu mare ce scăpând din labelle lui, am găsit cu cale să mă întorc la dumneata acasă", „... și începe a plânge în inima sa, lovit fiind în adâncul sufletului de apăsătoare cuvinte ale părintelui său".

Alături de influența bisericii, stilul lui Creangă e tributار și limbii literare curente. Ca învățător și mai cu seamă ca autor de manuale didactice, deprinsese scrierea în limba literară contemporană de nivel școlar, iar scrisorile și petițiile îl arată familiar cu neologismele și turnurile moderne ale epocii. Influența limbii literare se vedește în pasaje descriptive ale satului de la începutul celor patru capitole ale

Amintirilor, apoi în celelalte încercări descriptive și portretistice citate în capitolul anterior. Alături de acestea, mai spicuim:

„Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu" ...

„Și amândoi bătrânii aceștia erau albi ca iarna și posomorâți ca vremea cea rea..." „... o căsuță tupilată și acoperită cu mușchiu, care mărturisea despre vechimea ei..." „... urgisita și zbuciumata lui soție scosese acum pe tipsie și cloșca cu puii de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde!" „Și s-a adunat lumea de pe lume la această mare și bogată nuntă..."

„Ce garduri streșinite cu spini de mai nici vântul nu putea răzbate printre ele! Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci, perdea pentru oi, poieți pentru păsări, cotețe pentru porci, sâsâiac pentru păpușoi, hambare pentru grâu și câte alte lucruri de gospodărie" ... „Doar unu-i împăratul Roș, vestit prin melea

22

gurile aceste pentru bunătatea lui cea nepomenită și milostivirea lui cea neauzită" 74.

Cântărite sub unghiul oralității, se observă un regres de la Povești la Amintiri. Cele dintâi sunt mult mai tributare stilului narativ popular, în timp ce în Amintiri unele aspecte ale oralității sunt firav reprezentate sau chiar absente. Dacă nu se întâlnesc formule și formulările cristalizate, legate prin specificul lor de povești, nu apar în Amintiri nici propozițiile ritmate prin rime sau asonanțe, sau pasajele versificate create de Creangă după modelul celor folclorice. Repetiția e sporadic reprezentată în Amintiri; unele procedee de ale repetiției apar numai în Povești. Reluarea propoziției precedente la începutul frazei următoare lipsește cu totul în

Amintiri, procedeul fiind utilizat numai în Povești. Propozițiile incidente sunt sporadice în Amintiri, dar frecvente în

Povești. Anunțarea episoadelor paralele, de obârșie folclorică la Creangă, e utilizată de asemenea numai în Povești, ca și alungirea vocalelor. Forma arhaică, cu funcție solemnă a perfectului compus la singular: au + participiul trecut obrine numai în Povești ca și la unii povestitori moldoveni contemporani.

Evoluția scriitorului spre o apropiere mai temeinică de scrierea cultă nu e condiționată atât de experiența vârstei lui, care îl face mai familiar cu cartea, cât de tematica extrarurală, orășenească, oglindită în unele fragmente ale Amintirilor. Dar cu toate că ponderea oralității e inegală în cele două categorii ale operei sale, ea rămâne totuși partea constitutivă, dominantă a Amintirilor și a lui Moș Nichifor

Coțcariul, nu numai a Poveștilor. Numai în cadrul oralității și-a putut da Creangă toată măsura geniului său, construind o operă inegalabilă tocmai prin temeiurile ei folclorice.

Privită evolutiv, opera lui Creangă se înfățișează ca un triptic cu fațete inegale. Cele trei faze nu se delimitează întotdeauna cu evidență, se întâlnesc și prelungiri în cea următoare, fiindcă nu se cunoaște, cu puține excepții, decât data publicării narațiunilor sale, nu și a elaborărilor.

Inițial, Creangă e autor didactic, în tovărășia altor institutori colegi. El compune poezii, apoi narațiuni scurte și limpezi, în care învățătura morală se cere subliniată. Preocuparea de căpetenie e claritatea și scurtimea; intenția estetică e firavă, subordonată didacticului. Particularitățile de scrii

procentual, mai puține:

„— Hai fetelor, mâncați bine și pe Domnul lăudați...”

„... împăratul cu sfetnicii săi, văzând această mare minune, grozav s-au spăriet!” „Și când a văzut această mare nenorocire, a lăcrimat”. „Sfânta Miercuri auzind aceste, s-a arătat cu mare părere de rău”. „Și făcându-i-se milă de această nenorocită și zdruncinată ființă, a strigat și Sfânta Duminică o dată din răspuțeri, și îndată s-au adunat toate vietățile:

cele din ape, cele de pe uscat și cele zburătoare”. „Mă supun cu toată inima la slujba Mariei Voastre, stăpână”;

„Despre a căror lăcomie, viclenie și răutate nu-i cu putință să povestească limba omenească”. „fără nemernica drumeață lăcrimând, îl petrecea cu ochii în zbor”, „... arătându-se cu mare părere de rău pentru astă cumplită nenorocire”.

„Și cu mare ce scăpând din labelle lui, am găsit cu cale să mă întorc la dumneata acasă”, „... și începe a plânge în inima sa, lovit fiind în adâncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său”.

Alături de influența bisericii, stilul lui Creangă e tributار și limbii literare curente. Ca învățător și mai cu seamă ca autor de manuale didactice, deprinsese scrierea în limba literară contemporană de nivel școlar, iar scrisorile și petițiile îl arată familiar cu neologismele și turnurile moderne ale epocii. Influența limbii literare se vedește în pasajele descriptive ale satului de la începutul celor patru capitole ale

Amintirilor, apoi în celelalte încercări descriptive și portretistice citate în capitolul anterior. Alături de acestea, mai spicuim:

„Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu”...

„Și amândoi bătrânii aceștia erau albi ca iarna și posomorâți ca vremea cea rea...” „... o căsuță tupilată și acoperită cu mușchiu, care mărturisea despre vechimea ei...” „... urgisita și zbuciumata lui soție scosese acum pe tipsie și cloșca cu pui de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde!” „Și s-a adunat lumea de pe lume la această mare și bogată nuntă...”

„Ce garduri streșinite cu spini de mai nici vântul nu putea răzbate printre ele! Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci, perdea pentru oi, poieți pentru păsări, cotețe pentru porci, sâsâiac pentru păpușoi, hambare pentru grâu și câte alte lucruri de gospodărie”... „Doar unu-i împăratul Roș, vestit prin meleagurile aceste pentru bunătatea lui cea

nepomenită și milostivirea lui cea neauzită” 74.

Cântărite sub unghiul oralității, se observă un regres de la Povești la Amintiri. Cele dintâi sunt mult mai tributare stilului narativ popular, în timp ce în Amintiri unele aspecte ale oralității sunt firav reprezentate sau chiar absente. Dacă nu se întâlnesc formule și formulările cristalizate, legate prin specificul lor de povești, nu apar în Amintiri nici propozițiile ritmate prin rime sau asonanțe, sau pasajele versificate create de Creangă după modelul celor folclorice. Repetiția e sporadic reprezentată în Amintiri; unele procedee de ale repetiției apar numai în Povești. Reluarea propoziției precedente la începutul frazei următoare lipsește cu totul în

Amintiri, procedeul fiind utilizat numai în Povești. Propozițiile incidente sunt sporadice în Amintiri, dar frecvente în

Povești. Anunțarea episoadelor paralele, de obârșie folclorică la Creangă, e utilizată de asemenea numai în Povești, ca și alungirea vocalelor. Forma arhaică, cu funcție solemnă a perfectului compus la singular: au + participiul trecut obrine numai în Povești ca și la unii povestitori moldoveni contemporani.

Evoluția scriitorului spre o apropiere mai temeinică de scrierea cultă nu e condiționată atât de experiența vârstei lui, care îl face mai familiar cu cartea, cât de tematica extrarurală, orășenească, oglindită în unele fragmente ale Amintirilor. Dar cu toate că ponderea oralității e inegală în cele două categorii ale operei sale, ea rămâne totuși partea constitutivă, dominantă a Amintirilor și a lui Moș Nichifor

Coțcariul, nu numai a Poveștilor. Numai în cadrul oralității și-a putut da Creangă toată măsura geniului său, construind o operă inegalabilă tocmai prin temeiurile ei folclorice.

Privită evolutiv, opera lui Creangă se înfățișează ca un triptic cu fațete inegale. Cele trei faze nu se delimitează întotdeauna cu evidență, se întâlnesc și prelungiri în cea următoare, fiindcă nu se cunoaște, cu puține excepții, decât data publicării narațiunilor sale, nu și a elaborărilor.

Inițial, Creangă e autor didactic, în tovărășia altor institutori colegi. El compune poezii, apoi narațiuni scurte și limpezi, în care învățătura morală se cere subliniată. Preocuparea de căpetenie e claritatea și scurtimea; intenția estetică e firavă, subordonată didacticului. Particularitățile de scriitor ale lui Creangă abia mijesc, se află în nuce, ele nu pot fi întrezărite decât prin comparație minuțioasă

cu forma lor dezvoltată din fazele următoare. În această perioadă, Creangă abia încearcă să se desprindă din anonim. De altfel, paternitatea câtorva narațiuni a rămas discutabilă. Faza de debut durează până în 1874, când apar cele mai multe narațiuni ce i se atribuie. Prin scurtimea și simplitatea lor, precum și prin caracterul lor didactic educativ, aparțin acestei perioade și cele două narațiuni Povestea unui om leneș și

Cinci pâni. Nu cunoaștem decât data publicării acestora – 1878 și 1883 – dar bănuim că ele au fost elaborate anterior cu intenția de a le însera în vreunul din manuale.

Cea de a doua fază se desfășoară între 1875 și 1878.

Încurajat de Eminescu și membru al cercului Junimea.

Creangă scrie acumă literatură în înțelesul înalt al cuvântului, dar folosind numai resursele folclorice – fond și formă – pe care le mănuieste cu o măiestrie inegalabilă. El scrie numai povești – de obicei lungi – speculând aspectele umoristice și dezlănțuindu-și din plin voioșia caracteristică. E pe de-a întregul tributar folclorului, sau după formula unor junimiști, „scriitor poporal”.

Ultima fază începe după 1878. De aici înainte, el nu mai scrie povești, nu pentru că și-ar fi epuizat repertoriul, ci pentru că i-a crescut conștiința literară. Ucenicia la arta folclorică era încheiată cu succes. Acum el ia condeiul în numele țărănimii obișnuite în cele două narațiuni despre Ioan Roată. Dar boala care începe odată cu această etapă, îl silește să se replezeze asupra-și și părându-i-se sfârșitul aproape, se întoarce la lumea copilăriei din Humulești și își scrie Amintirile brăzdate de duioșia blândă a amurgului.

Cu toate că limba și stilul se sprijină pe cele populare, influența limbii literare câștigă teren, fără a tulbura limpezimea stilului său cristalizat, asemeni unui pârâiaș, vremelnice înțulburat, care se risipește în undele năvalnice și clare ale unui râu de munte.

Note

1 Iorgu Iordan: Stilistica limbii române; București, 1944, 40, 58 – 61, 75, 88, 95, 103, 156 – 157.

169, 172, 178, 192, 241 – 242, 246 – 247, 249, 254, 258, 260, 268, 271, 274, 289 – 291. Iorgu

Iordan: Limba lui Creangă; în Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea;

București, 1956, 137 – 170.

2. V. considerațiile lui B. Cazacu în articolul: Lan-ne parlie, langue tente, style orale; extras din Revue rour, wine de lingvistique, IX (1964), nr. 4, 3 și urm.

3. O. Bârlea: Antologie, II, p. 97, v. și alte exemple în I, p. 87 – 91.

4. Ibid., II, p. 283.

5. Ibid., II, p. 482.

6. Ibid., I, p. 216.

7. Ibid., p. 226.

8. Ibid., p. 469.

9. Ibid., p. 473.

10. Ibid., II, p. 27.

11. Ibid., I, p. 465.

12. Ibid., II, p. 376.

13. Ibid., I, p. 213.

14. Ibid., I, p. 359, 364.

15. Ibid., II, p. 278.

16. Ibid., II, p. 73.

17. Mei Ion și Lodinta, extras din Revista de folclor I, nr. 1 – 2, p. 25 – 26.

18. O. Bârlea: Antologie, I, p. 464.

19. Ibid., I, p. 369.

20. Balada Sirb-sirac, în V. Alecsandri: Poezii populare ale românilor.

21. O. Bârlea: Antologie, II, p. 466 – 467.

22. Ibid., I, p. 234.

23. Ibid., II, p. 22.

24. Basmul Feciorul cu bătrânul (Poiana Răchițelii-Hunedoara, A.I.F., i. 11242).

25. O. Bârlea: Antologie, III, p. 239.

26. Ibid., II, p. 293.

27. Ibid., I, p. 460, 479. V. alte exemple în Introducere, p. 93 – 95. Repetarea substantivului după pronume e frecventă și la povestitorii populari. „S-o cobor it ieli rețâle-amândcă” (Mei

Ion și Lodinia, p. 26).

28. Ibid., I, p. 197, 202.

29. Ibid., I, p. 467. V. alte exemple în Introducere, p. 95 – 96.

30. Ibid., II, p. 22.

31. Idem.

32. Ibid., I, p. 466.
33. Ibid., II, p. 24. Pe masă nu era nici „palincă” nici altfel de băutură, decât microfonul magnetofonului!
34. Ibid., I, Introducere, p. 101 – 102.
35. Ibid., II, p. 340.
36. Un citat a fost reprodus de G. Călinescu: Ion Creangă (Viața și Opera), București, 1964.
- 374, fără alte indicații decât că e cules de la „o naratoare” (!).
37. Mei Ion și Lodinta; extras din Revista de folclor, I, nr. 1 – 2, 20 – 26.
38. O. Bârlea: Antologie, I, p. 219, 225.
39. O. Densușianu: Vorbirea populară din puncte nouă de vedere; l-iul Congres al filologilor români; București, 1926, 96 – 97.
40. Ibid., 97.
41. O. Bârlea: Antologie, I, Introducere, p. 102.
42. Ibid., I, p. 209.
43. Ibid., I, p. 238.
44. Ibid., I, p. 259.
45. Ibid., 1, p. 598.
46. Ibid., I, p. 529.
47. S. Fl. Marian: Nunta, la români; București, 1890, 820.
48. Ibid., 458.
49. O. Birlea: Antologie, I, p. 101, unde sunt și alte exemple din Bihor.
50. Mei ton și Lodinta; extras din Revista de Folclor, I, nr. 1 – 2, 19 – 20.
51. O. Bârlea: Antologie, I, p. 211.
52. „Și când vântul au aburit, iacă și el... au sosit”.
53. O. Bârlea: Antologie, 1, p. 197.
54. Povestitorul Gh. Zlotar din Fundu Moldovei, m. Câmpulung o repetă de trei ori în Hat-Prinf (v. O. Birlea: Antologie, II, p. 57 – 60).
55. O. Bârlea: Cercetarea prozei populare epice, extras din Revista de Folclor, I, nr. 1 – 2.16.
56. Ibid., și Antologie de proză populară epică, I, p. 81 – 86.
57. O. Bârlea: Antologie, I, p. 569.
58. Ibid., II, p. 12.
59. Ibid., I, p. 210.
60. Ibid., I, p. 211.

61. Idem.
62. O. Bârlea: Cercetarea, p. 21.
63. Antologie, I, p. 535.
64. Ibid., I, p. 218.
65. Ibid., I, p. 216.
66. Ibid., I, p. 242.
67. Ibid., I, p. 304.
68. Ibid., I, p. 222.
69. Ibid., I, p. 300.
70. Ibid., I, p. 303.
71. Ibid., I, p. 213.
72. Ibid., I, p. 215.
73. Ibid., I, p. 228.

74. St. Cucu, în lucr. cât., 128, relevă ca influență literară posesivul posterior prescurtat:

„Blajina-i noră”, „pe gene i „căci „prepunerea adjectivului este un franțuzism”. Dar construcția e profund populară, arhaică, frecventă și azi în graiul moldovean și crișean. E Întâlnită mai cu seamă la sfârșitul imprecățiilor și pă nărocu-i!” „Că nu-i dracu-n pk iJoare-ți

ÎNCHEIERE

Compararea lui Creangă cu povestitorii populari ar putea trezi în cititor teama că scriitorul humuleștean se va revela mult sub nimbul creat până acuma de critica și istoria literară.

Faptele arată în chip neîndoielnic că faima scriitorului nu iese cu nimic prejudiciată. Creangă nu pierde în atari comparații, dimpotrivă, soclul lui devine încă mai puternic. Pus alături de povestitorii populari în forma lor autentică de manifestare, Creangă se arată a fi mult mai apropiat de aceștia de cum se credea până acum. Fondul, mijloacele de expresie le sunt comune, atât că Creangă le abordează cu metoda de realizare a literaturii scrise, fiind pe alocuri tributar și limbii literare scrise.

Creangă a fost deseori comparat cu unii scriitori, români și străini, îndeosebi cu Rabelais, La Fontaine și Perrault.

Atari apropieri nu sunt gratuite, ele contribuie la înțelegerea mai ușoară a configurației operei crengiste. Comparațiile ar putea fi extinse de pe această poziție și, între alții, ar putea fi amintit și Don Quijote al lui Cervantes, căci Sancho Panza în fond nu e decât un fel de Dănilă Prepeleac iberic, și prost dar și șiret, care se scuză de țărăniile

lui și care folosește mai la fiecare pas acele proverbe și zicători, „refranes”, dovedindu-se a fi un fel de erudit în ale paremiologiei, spre marea stupeoare a stăpânului său, năucit de atâta risipă verbală.

Totuși deosebiriile sunt enorme, mult mai grele la cântar decât asemănările. Genul proxim al operei lui Creangă este povestea populară românească în haina ei moldovenească și cercetarea literară trebuie să pornească de aci. Creangă face parte din aceeași familie cu povestitorii populari, de care totuși se distanțează peste așteptări: e fratele genial al acestora.

Le sunt comune același patrimoniu prin moștenii e, același aer de familie, aceleași mijloace de realizare, decât că scânteia geniului a dat roadele convenite numai la Creangă. La aceasta.

Creangă a fost ajutat nu numai de ceea ce se numește talent, ci și de privilegiul unei culturi de grad mulțumitor și mai cu seamă de posibilitățile pe care le oferea creația prin scris.

Apoi Creangă se distanțează în măsură și mai mare de scriitorii de povești, contemporani și de mai târziu. El scrie cam în aceeași vreme cu Eminescu, Miron Pompiliu și Slavici, în cercul Junimei. Basmele acestora, publicate în Convorbiri

Literare: Făt-Frumos din lacrimă (1870), Ileana Cosânzeana

(1872), Zâna Zorilor, Florița din codru, Ileana cea șireată

(1872) etc., îi erau cunoscute și se pare că i-au servit de îndemn.

Acestea sunt însă basme „culte”, în care fondul folcloric – adesea remaniat sau chiar amplificat – este elaborat în forme noi, înrudite cu cele ale nuvelei romantice.

Pecetea oralității folclorice a fost lăsată la o parte, căci basmul devenea literatură. La Slavici abia mai târziu, cu Păcală în satul lui (1886), se întrevăd înrăuriri răzlețe ale stilului oral popular, dar scriitorul rămâne totuși departe de modelele folclorice în forma lor autentică, deși el afirmă că ar fi scris

Zâna Zorilor după „felul de a povesti, pe care-l învățasem de la bunicul meu” 1. Aceeași manieră caracterizează și pe celălalt contemporan, Petre Ispirescu, basmuitor vestit în urma volumașelor din 1872 – 1876, în care unii au încercat să vadă corespondentul și emulul lui Creangă în Muntenia.

Apropierea între ei nu poate fi încercată, deoarece Ispirescu nu e tributar stilului oral muntenesc decât în chip fragmentar și inconsecvent. Stilul lui e un amestec de limbaj literar și împrumuturi

din graiul muntean al povestitorilor. Pe alocuri se întrevede sclipind câte o oază a oralității:

„Ce făcu dascălul, ce dresă, că se dete pe lângă muma copiilor, și cu șosele, cu momene, îi intră pe sub piele și se înădi cu dânsa”. (Cei trei frați împărați). „Iepurele speriat, țâșt tocmai în sânul lui Piciul... Piciul se uita în jos, se făcea că nu-l vede, nu-l aude, și tot gonea găinile de la clăile cu grâu și mei:

— Uși, bată-vă scârba, zicea el”. (Piciul, ciobănașul și pomul cel fără căpătâi).

Deși în dialoguri influența stilului oral e mai accentuată, basmele lui Ispirescu rămân totuși departe de cele ale povestitorilor populari prin acest amestec de livresc și popular care nu e sudat la acea temperatură care să șteargă neconsecvențele hibridității. Poate dacă ar fi avut și el un sfătuitor care să-i călăuzească opera în albia stilului narativ popular, s-ar fi apropiat mai mult de ceea ce ar fi fost un Creangă muntean.

Creangă a avut și imitatori printre culegătorii moldoveni de povești. Aceștia nu s-au putut ridica dincolo de posibilitățile unui epigon, fiindcă au imitat maniera lui Creangă, l-au mimat, nu au elaborat o sinteză personală, originală, a stilului narativ popular ca modelul lor. Cel mai frecvent imitator i-a fost Tudor Pamfile, care a și editat mulți ani revista de folclor „Ion Creangă” (1908 – 1921). La acesta, pastişarea e supărătoare:

„Doamne – mă gândesc eu, ce fel de cap trebuie să aibă cutare și cutare om, care știu și toaca din cerul lui Dumnezeu!

Oamenii aceia, ori că-s plini de minte și au loc să-și scrie în debă toate comediile de pe lume, ori că li-s căpățânile pustii și largi, unde vără, vrute și nevrute și, pe urmă, când vor, ridică stăvilarul și apa lunecă mânioasă pe lăptoc, să învârtească roțile morii, și să huiască la depărtare de șapte poște!

Ori așa, ori așa – socot eu, dar mă-ntorc și mă gândesc la mine și zic: multe aud și eu, cu multe umplu urechile multora, și slavă Domnului că-s om de treabă. Îmi fac munca în rând cu lumea, ar și samăn cât zece – voinic să rup în trei pământul” 2.

În genere, povestirea lui Pamfile e prea încărcată, prolixă, cu imagini exagerate – cum se vede și din acest citat – încât la el voioșia devine o însăilare grotescă.

Dumitru Furtună calcă în urmele lui Creangă cu mai multă

abilitate. Scrisul lui e mai vioi, mai scânteietor, mânuiește cu îndemânare limba populară pe care o cunoaște bine, dar alunecă destul de repede spre pastişă:

„Albă, nealbă, cât trăia era bună; da ce folos? că tocmai când o îmbucărise mai vârtos flăcăul și tocmai când trei zile mai erau până la împlinitul anului, Sf. Gheorghe trimite iar pe lup și lupul îi căsăpește și cărlănașa. Ei, știu că-n cap n-avea să-și deie! Unde-s bucate, este și pagubă”. „... și pune mâncarea într-o traistă și anină băierile trăistei de gâtul lui

Gheorghită, care o ia întâi și-ntâi cu ȣac, ȣac, hai-hai, hai-hai, și pe urmă unde o rupe la goană spre chinul dealului de nici colb nu-i era de supt picioare”. „— Măi, mare lucru îi ȣ-aista, face unul. Se vede că a murit femeia ceea a mea, de nu ne trimite mâncarea, că iaca, soarele-i supt amiază!

— De, avea dreptate bietul om, că, vorba ceea: Ferească Dumnezeu să-ți ajungă soarele la inimă”. „— în loc să te ȣii de treabă și de gospodărie, tu umbli meleazurile? Da bine, măi moșnege, nu-ȣi face de urât!

— Ȧine caii că-i la vale, măi babă. Și vorba aceea: „Nu mânca miere c-ai să mergi mine la nuntă”.

„Da' pe semne tot vorba ceea: Când la dică, nu-i nimică.

Când să iasă la mal, s-a încurcat rău în slăbiciune, biata. Că ce să-ȣi deie ochii a vedea? se-ncurcase tălpoiul într-un caier de mătreaȣă de baltă și nu putea, în ruptul măselelor, să se descurce. Hăȣ încoace, hăȣ încolo, nu-i chip” 3.

Alexandu Vasiliu, rudenie de a scriitorului, încearcă să se apropie mai mult de limba povestitorilor populari, folosind multe regionalisme, dar și la el se surprind clișee crengiste:

„Amu, iacă ce-i vorba: o fată de om năcăjit, o greșit ȣ-o umblat c-un flăcău. Dă! Lume negreșită nu-i?” „Dumnezeu i-o făcut un rând ușor de straie... da ce straie... mici de tot, cămeșuică, cușmuȣă mititică-n cap, berneviacăși în picioare, sumă ies pe dânsu” ...Nu mai știa încotro să cârnească de atâta pojatic; mă rog, doară ce vorbă... erau băieȣi acolo nu ceva: o mie și unu!” „Vai ȣ-amar de oamenii cari se căsătoresc și nu le dă Dumnezeu băieȣi! La ce mai muncesc ei pe lume și se trudesă să strângă oleacă de avere, dacă la petrecerea lor din viaȣă, ceea ce au strâns rămâne pe mâna străinilor? Făr decât, iarăși stai și te gândești, c-aș-a-i lăsat omul să muncească” etc4.

La Petru Gh. Savin pastişările sunt mai numeroase și mai evidente: „Vorbesc ei ba de una, ba de alta, și omul ist cu flăcăul, tot cam aducea vorba și de însurătoare, tot bătând șaua să priceapă iapa – cum se zice”. „Merg ei cât merg, dar până la bordeiul lor pe semne că era drum de făcut – nu șagă”.

„Și dă, ar fi vrut să o păstreze de cele sărbători ale Crăciunului, că o dată-s în an, și o zi așa de mare ca a Crăciunului nu-s multe”. „Rabdă fata o zi, rabdă două, dar iarăși este o vorbă: golătatea încunjoară dar foamea dă de-a dreptul.

Numai ce se pomeneste mama flăcăului într-o zi că o întreabă fata”. „Iaca-i bun! Cică omului greu-i vine până să se acineze într-un loc că pe urmă se deprinde. Hm! Parcă ar fi aici treaba pe vrute... Da mă rog vă-ntreb eu cănele turcului cum a mâncat mere pădurețe?”, „De, mătușă, milă mi-i de tine, dar de mine mi se rupe inima, știi că este o vorbă”.

etc5.

Poveștile lui Creangă, așa cum au fost scrise, se vădesc a fi mult mai apropiate de autenticul folcloric decât colecțiile celor care afirmă că au făcut operă folclorică. Rezumatele poveștilor lui Creangă, puse alături de cele sigur autentice, culese cu mijloace tehnice, nu trădează niciun adaos de al scriitorului, așa cum se observă cu ușurință la un N. D.

Popescu, Elena Sevastos, iar cercetarea folclorică a dovedit abateri și la un Ion Pop Reteganul, ca să nu mai amintim de mulțimea prelucrătorilor de basme care au umplut din abundență paginile revistelor și cărților pentru copii.

În ceea ce privește forma poveștilor, Creangă e de asemenea mult mai aproape de autenticul popular decât ceilalți culegători de povești care le-au transpus în stilul elaborat de ei. Doar în poveștile culese de Eminescu – Călin-Nebunul.

Frumoasa Lumii, Borta vântului, Finul lui Dumnezeu, Vasile

Finul lui Dumnezeu – se observă cum poetul s-a străduit să scrie după dictatul povestitorului, cât mai aproape de autentice. Cronologic, acestea se dovedesc a fi primele basme populare pe care le cunoaștem în care culegătorul și-a impus, potrivit mijloacelor de atunci, de a le fixa pe hârtie cât mai autentic posibil. Eminescu aducea un procedeu valoros, atât că experiența lui a fost cunoscută postum. La același grad de autenticitate se mai ridică numai învățătorul oltean

Ștefan Tuțescu pe la începutul secolului nostru, mai cu seamă în volumașul Taina ăluia. Narațiunile reflectă îndeaproape stilul povestitorilor din partea locului⁷, încât încercarea culegătorului nu va fi depășită decât de textele stenografiate – pare-se – din Graiul Nostru, întocmit de I.A. Candrea, O.

Densușianu și Th. Speranția. Constatarea redeschide vechea problemă, abandonată de multă vreme: dacă Creangă e un folclorist sau un scriitor. El a fost și folclorist, adică un ins care se obiectivează în fața realităților folclorice pe care caută să le fixeze în scris ca atare, atunci când a cules câteva poezii populare. Unele au fost publicate în Contemporanul din anii

1881 – 2 (Când eram în floarea mea, Mielușica, Bratu, Lina

Cătălina) culese în șederea la spitalul Colțea. La acestea se mai pot adăuga unele versuri publicate la sfârșitul volumului din 1892 și în alte părți. Cât despre proverbele și zicătorile publicate tot acolo, acestea par mai degrabă a fi notații destinate laboratorului propriu de creație, pentru a le putea folosi cu ușurință la nevoie. Dar Poveștile nu sunt rodul unor preocupări folclorice, ci ele au fost scrise, primele în scopuri didactico-literare, celelalte cu intenții pur literare, cu conștiința că face operă literară. Cu toate acestea, dat fiind gradul lor ridicat de autenticitate, Poveștile sunt și colecție folclorică. Datorită traducerilor lui Mite Kremnitz.

P. Broșteanu, Jules Brun, Gustav Weigand etc., ele au și intrat de mult în circuitul internațional al cercetărilor specialiștilor străini, fiind până acuma cele mai cunoscute basme românești peste hotare, cu excepția celor publicate de-a dreptul într-o limbă de mare circulație (frații Schott, Pauline

Schullerus, Staufe-Sigiminowicz, N. Iorga etc.). Ar fi cu totul absurd și neștiințific ca o seamă de colecții – ale lui N. D.

Popescu, E. Sevastos, I.P. Reteganul, I. Bota etc. – care au o doză mai mică de autenticitate, să fie socotite culegeri de folclor și să se refuze această calitate Poveștilor lui Creangă, care le-a depășit pe acestea ca autenticitate, dar prin alte mijloace decât imprimarea mecanică.

Cu aceasta, încep să se releve calitățile extraordinare ale operei lui Creangă, polarizate în jurul unei bivalențe care îi conferă o fizionomie cu totul aparte în cadrul literaturii noastre. Cazul Creangă e unic în literatura noastră, se pare și în cea universală, căci se disting la

el atâtea și atâtea aspecte contradictorii, paradoxale, care dezic postulatele teoriei literare curente. Cercetările arată că Creangă e scriitorul cel mai lipsit de originalitate în ceea ce privește fondul, fabulația propriu-zisă. El nu a scris decât ceea ce a auzit

(Povești) sau a văzut (Amintiri), încât partea de invenție în fabulație e, dacă nu inexistentă, în orice caz puțină și discutabilă. Creangă se află tocmai la antipodul celor care se plâng că nu le-au mai rămas teme de tratat, fiindcă predecesorii ar fi epuizat totul. Opera lui ilustrează adevărul că poți să fii cât se poate de original, fără să fi original și sub aspectul amintit. Căci Creangă e poate cel mai original scriitor al nostru⁸; e atât de aparte, încât nu a putut crea o școală, un curent, iar cei ce au vrut să-i devină ucenici, n-au izbutit să fie altceva decât imitatori slabi, niște adevărați epigoni. Pe cât e de folclorică opera lui, pe atât e și de originală, de individuală⁹. Opera lui e simplă, accesibilă și copiilor, dar în același timp, disecat în amănunțime, se vedește a fi prozatorul cel mai dificil și prin aceasta un mijloc sigur de verificare a cunoașterii aprofundate a limbii române. Pe cât e de arhaic, pe atât e și de rafinat. Ibrăileanu constata la vremea aceea: „Creangă e mai mult citat și lăudat decât cetit și gustat: E țăran – și apoi e și prea fin!” Această finețe „îl face greu accesibil majorității cetitorilor”, încât

„Numai intelectualii adevărați l-au priceput cum trebuie pe Creangă”¹⁰. Puțină cultură îndepărtează la popor, dar multă apropiere. Semidoctul – excrescența barbară a culturii – nu poate gusta simplitatea. E intransigent în păreri, nu admite decât convingerile lui care capătă la el certitudine de dogmă, în artă nu înțelege decât ceea ce e peotriva lui, mimând gustul curent fără să-l înțeleagă deplin, iar pentru folclor și arta simplă are un zâmbet de superioritate, aparent indulgentă, în fond disprețuitoare. Profunzimile îi sunt total inaccesibile.

Antinomia organică a operei lui Creangă o face accesibilă într-un fel și micilor cititori, dar ea păstrează sensuri care pot fi descifrate numai de bunii cunoscători în ale literaturii.

Sub acest aspect, opera lui Creangă este încărcată cu două valențe puternice, ceea ce explică una din tainele farmecului povestitorului humuleștean. Ca și Don Quijote al lui

Cervantes și Gulliver's Travels ale lui Swift, opera lui are două fațete, două moduri de percepere: unul evident, care se oferă de la

prima lectură, altul mai ascuns, pentru că e mai profund. Cel dintâi e umorul, comicul întâmplărilor.

Acesta e Creangă cel accesibil oricui de la prima vedere și care încântă pe copii în primele lor lecturi. Cititorii se amuză de șotiile personajului Creangă și ale celorlalte personaje, de efectele umoristice ale stilului, fiind un autor care descrețește frunțile, preferatul prin excelență al micilor cititori.

Dar în dosul năzbâtiilor și comicărilor se ascunde celălalt înțeles al operei lui Creangă și care e tocmai opus celui dintâi:

dorul după lumea copilăriei. Creangă a scris literatură pentru a se elibera de această obsesie, râzând și plângând, după cum mărturisea singur, ceea ce relevă din capul locului valența ambigenă a operei sale. Acestui imperativ îi sunt subordonate nu numai Amintirile împreună cu cele două portrete (Moș

Nichifor Coțcariu și Popa Duhu), ci și Poveștile, căci acestea nu sunt decât tot niște amintiri, dar indirecte, obiectivate.

Scriindu-le, și pe acestea le-a asociat cu lumea copilăriei;

repovestirea lor îi rechemă scenele din copilărie, cu figurile povestitorilor pe care-i ascultase serile. În al doilea rând, el a strecurat în ele frânturi din copilăria lui. Amintirile de mai târziu au dovedit că, în episodul cu tovarășii năzdrăvani din Harap Alb, Creangă a introdus hârjoanele dascălilor de la școala din Fălticeni. E aproape cert că și atunci când a scris pe Dănilă Prepeleac, Stan Pățitul, Capra cu trei iezi etc. le-a împrumutat din felul de a fi al unor oameni din partea locului care i-au servit de model portretistic și pe care le-ar fi scos la iveală anchetele literare dacă ar fi fost făcute la vreme.

Din toată opera lui Creangă răzbate căldura nestăvilită cu care e învăluită această lume apusă și fără putință de întoarcere. Cum venea adesea prin Humulești, Creangă a trăit puternic părerea de rău după satul care se golește de ființele cunoscute și dragi. De câte ori trecea podul peste

Ozana, avea o strângere de inimă știind că va întâlni și mai puțini din ai lui. Rând pe rând părintele Ioan de sub deal, moș Chiorpec Ciobotarul, moș Luca, tatăl, mama se duceau în mormânt, satul devenea altul, necunoscut, străin.

Opera lui e răbufnirea părerii de rău după lumea dispărută, a sentimentului înstrăinării într-o altă lume atât de diferită de cea a copilăriei, a munteanului dezrădăcinat care, mutat la șes, mereu

tânjește de dorul muntelui. După cum s-a mai relevat, la Creangă nu se observă o nostalgie propriu-zisă după cele din Humulești, adică o părere de rău însoțită de dorința vie de a se întoarce acolo. Creangă privește lucrurile de la o anumită înălțime, înțelepțește, ca unul care înțelege firul neîntors al vieții și nu se revoltă. Părerea lui de rău e însoțită de conștiința că lumea nu se mai poate întoarce, de aceea această părere de rău capătă o aureolă contemplativă, e puternic spiritualizată. Acesta e dorul în înțelesul adevărat, un sentiment atât de caracteristic folclorului nostru, încât e socotit ca una din notele definitorii ale specificului național. Opera lui Creangă e străbătută de la un capăt la altul de acest sentiment și poate fi considerată drept cea mai izbutită întruchipare a acestuia din literatura noastră¹¹.

Dar acest dor este ascuns de Creangă în dosul acelui umor care îi este, la rândul său, atât de caracteristic. Abia în unele pasaje dorul răzbate din ascunzișuri. Amintirea mamei și câteva figuri îi scapă câteva accente de duioșie, mici scânteieri printre scenele suculente, pline de umor și voioșie. Creangă se înduioșează glumind și cineva ar fi chiar ispitit să-l socotească un plângăreț camuflat în mască de comic, dacă cele două aspecte n-ar fi atât de adânci și de caracteristice operei lui.

Voioșia lui Creangă e profund diferită de cea a lui Rabelais cu care a fost comparat în chip susținut. Acea „joyeuseté” a lui Rabelais e cea a unui om al Renașterii în fața căruia se deschide acum o nouă lume, clocotitoare și plină de minunății, ca atare, ea e orientată înainte, spre viitor. Voioșia lui Creangă înveșmântează dorul după trecutul copilăriei, ea e o voioșie de amurg, orientată înapoi, către ce a fost odinioară. Aceasta constituie haina care ascunde la prima vedere adevărata stare sufletească a autorului, în fond un chinuit de opoziția puternică dintre lumea copilăriei și sfârșitul care se apropie cu întreg cortegiul lui de suferințe și neplăceri. Organic, omul își materializează dorul de viață fugind cu gândul spre zorile vieții, spre copilărie, căreia îi împrumută acea aureolă caracteristică, irizată de toate culorile aprinse.

Dacă ar fi să cuprindem într-o formulă opera lui Creangă, aceasta s-ar putea defini ca o simbioză organică a dorului cu umorul. Altoirea umorului pe dorul puternic și profund după o lume care apune îi conferă operei lui Creangă cele două fațete, după care poate fi percepută, de suprafață sau în profunzime, printre rânduri, și

constituie nota ei specifică.

La prima vedere, îmbinarea e contrastantă și nefirească, dar ea nu e decât reflexul celor două modalități ale existenței umane. Sinteza literară a celor doi poli opuși necesită o scânteiere genială, ea nu apare decât la marii scriitori; printre aceștia se numără și Creangă.

Note

1. I. Slavici: Amintiri; București, 1924, 82.
2. T. Pamfile: Graiul Vremurilor; Vălenii de Munte, 1909, 7.
3. D. Furtună: Izvodiri din biirini; Vălenii de Munte, 1912, pp. 8, 26, 35, 44.
4. A. Vasiliu: Povești și legende; București, 1928, pp. 19, 20, 26, 54.
5. P. Savin: Snoave din popor; București, 1926, pp. 10, 12, 14, 39, 49.
6. cf. observațiile lui Perpessicius în M. Eminescu: Opere, VI; Buc., 1963, 475.

7. Deși culegătorul nu dă nicio indicație despre felul cum a cules, dar din faptul că în multe locuri – p. 29, 31, 57, 58, 59, 66, 78, 80, 83, 86, 90 – aduce completări ale textului în notă pentru a evita confuziile, ne face să bănuim că le-a scris după dictatul povestitorilor. Presupunerea devine certitudine la p. 80, unde în text, la fragmentul „la târla dea” ** specifică în notă:

„— Arătând cu mâna”, unde nu mai încapе îndoială că a consemnat narațiunea după debitarea povestitorului.

8. N. Iorga îl socotea încă în 1890 „cel mai original și mai românesc dintre prozatorii noștri”.

(Pagini de critică din tinereți, 179), iar Ov. Densușianu „o apariție izolată” (Evoluția estetică a limbii române – încheiere; curs litografiat, 253).

9. G. Ibrăileanu observa: „Autorul profund – demiurgos – al operei lui Creangă e poporul;

concepțiile lui Creangă sunt ale poporului; a lui Creangă e numai talentul”. (Scriitori români și străini, 156).

10. Note și impresii; Iași, 1920, 80.

11. După Ibrăileanu, „Eminescu este poetul părerii de rău după cele ce au fost și nu mai sunt”.

(Note și impresii, 53), deci ceea ce este și Creangă ca prozator. Dar formula nu încadrează decât o parte a operei lui Eminescu, fiindcă

el o depășește în multe aspecte esențiale. Se poate bănuși că și această înclinare explică prietenia adâncă dintre cei doi scriitori.

BIBLIOGRAFIA VARIANTELOR FOLCLORICE

a) Volume

G. Alexici: Texte din literatura poporană română, I; Budapesta, 1899.

Al. Antemireanu: Păpușică, păpușică; București, f.a.

G. Apostoliu: Povești alese pentru copii; București, f.a.

Tli. M. Arsenie: Noua colecțiune de basme; București, 1872.

O. Bârlea: Antologie de proză populară epică, I-III; Buc. 1966.

N. A. Bogdan: Povești și anecdote din popor; Iași, f.a. (ed. a II-a, Iași. 1897).

1. Bota: Povești bătrânești; Orăștie, 1923.

I. A. Candrea, O. Densușianu, Th. Speranția: Craiul nostru, I-II; București.

1906 – 1908.

I. C. Cazan: Drăguș. Literatura populară; București, 1947.

G. Cătană: Din lumea poveștilor. Povești populare din Banat; Caransebeș.

1924.

G. Cătană: Poveștile Bănatului, I-III; Gherla, 1893 – 1895.

B. Constantinescu: Probe de limba și literatura ȝiganilor; Buc., 1878.

L. Costin: Basme și istorioare bănățene; Craiova, f.a.

L. Costin: Mărgăritarele Banatului; Timișoara, 1925.

D. Dogariu: Fiul oii; Gherla, 1900.

N. I. Dumitrașcu: Busuioc; București, 1928.

N. I. Dumitrașcu: La moară; Balș, 1932.

T. Frâncu, G. Candrea: Românii din Munții Apuseni; Buc., 1888.

I. C. Fundescu: Basme, orații, păcălituri și ghicitori; București, ed. a III-a.

1875 (ed. I-a 1867).

D. Furtună: Cuvinte scumpe; București, 1914.

D. Furtună: Firicele de iarbă; București, 1914.

D. Furtună: Izvodiri din bătrâni; București, 1939 (ed. I-a Vălenii de Munte.

1912).

239

- T>. Furtună: Vremuri înțelepte: București, 1913.
- B. P. Hașdeu: Etymologicum Magnum Romaniae; III, București, 1893.
- I. Hiltea: Basme noi; București, f.a.
- N. H. Hodoroabă: Povestea proștilor; București, f.a.
- N. Iorga: Contes roumains; Paris, f.a.
- P. Ispirescu: Legendele sau basmele românilor; București, 1882.
- G. M. Țipescu: Opincaru; București, 1881.
- M. Kremnitz: Rumänische Märchen; Leipzig, 1882.
- V. Lazăr: Legende istorice de pe pământul României, ed. II-a; Cluj, 1922.
- M. Lungianu: Povești; București, 1923.
- M. Mateescu: Povești alese; Vălenii de Munte, 1910.
- I. C. Măjdărescu: Din Șezători; București, 1889.
- I. T. Mera: Din lumea basmelor; București, 1906.
- I. I. Mirea: Legende; București, 1937.
- L. Morariu: De la noi; Arad, 1919 (ed. I-a Suceava, 1915).
- I. Murnu: Poveștile Pindului; București, f.a.
- I. Mușlea: Cercetări folclorice în Țara Oașului; extras din „Anuarul Arhivei de folclor” I, 1932.
- C. Negruzzi: Toderică; în volumul Alisandria; Iași, 1868.
- E. Niculiță-Voronca: Datinile și credințele poporului român, I-III, Cernăuți. 1903.
- Fr. Obert: Rumänische Märchen und Sagen; Hermannstadt, 1925.
- I. Olariu: Povești din Banat, Caransebeș, 1924.
- T. Pamfile: Cartea povestirilor hazlii; Chișinău, 1919.
- T. Pamfile: Cerul și podoabele lui; București, 1915.
- T. Pamfile: Feți frumoși de odinioară; București, f.a.
- T. Pamfile: Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului; București, 1914.
- A. Pann: O șezătoare la țară, în Scrieri literare, III; București, 1963.
- P. Papahagi: Basme aromâne; București, 1905.
- P. Papahagi: Românii din Meglenia; București, 1900.
- T. Papahagi: Antologie aromânească; București, 1922.
- D. N. Popescu: Basme multe și mărunte; București, f.a.

- N. D. Popescu: Carte de basme; I-IV; ed. II-a, București, 1892.
- N. I. Popescu: Ionel Făt-Frumos; București, f.a.
- Gh. Popescu Ciocănel: Brașove; București, 1905.
- Gh. Popescu Ciocănel: Povești; București, f.a.
- I. Pop. Reteganul: Legende, povestiri și obiceiuri; București, 1943.
- I. Pop Reteganul: Povești ardelenesti, I-V; Brașov, 1888.
- I. Pop Reteganul: Povești din popor; Sibiu, 1895.
- I. Pop Reteganul: Țigani; Blaj, 1886.
- Șt. Pop Reteganul: Domnișoara Broască și alte povești, Cluj, 1934.
- Șt. Pop Reteganul: Povești și snoave; Cluj, f.a.
- A. Pumnu': Leptuarius românesc, I; Vieanna, 1862.
- C. Rădulescu Codin: Cal de zmeu leu paraleu; București, f.a.
- C. Rădulescu Codin: Făt-Frumos; București, f.a.
- C. Rădulescu Codin: Ghiță Bondoc; București, f.a.
- C. Rădulescu Codin: Îngerul românului; București, 1913.
- C. Rădulescu Codin: Nevasta leneșă; București, 1926.
- C. R. Codin și D. Mihalache: Sărbătorile poporului; București, 1909.
- S. Russu Câmpeanu: Povești ardelenesti; Gherla, 1928.
- V. Sala: Cei doi frații; București, 1938.
- V. Sala: Comoara cu povești frumoase; București, 1939.
- I. G. Zbiera: Povești populare românești; Cernăuți, 1886.
- A. und. A. Schott: Walachische Märchen; Stuttgart und Tübingen, 1845.
- Gr. Sima: Tei legănat; Sibiu, 1885.
- I. Slavici: Povești, I, II; București, f.a.
- Th. Speranția: Proza, I; București, 1893.
- Th. Speranția: Din lumea lui Spulberă vânt; București, f.a.
- D. Stăncescu: Basme; București, 1892.
- D. Stăncescu: Alte basme; București, 1893.
- D. Stăncescu: Cerbul de aur; București, 1893.
- D. Stăncescu: Glume și povești; Craiova, 1895.
- E. B. Stănescu Arădanul: Povesci; Timișoara, 1860.
- *** Studii de istorie literară și folclor; Buc., 1964.
- L. Șăineanu: Basmele românilor în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale

tuturor popoarelor romanice; București, 1895.

Șt. Tuțescu: Taina ăluia; Piatra Neamț, 1906.

V. A. Ureche: Legende române; ed. IV-a, București, 1904.

Al. Vasiliu: Povești și legende; București, 1928.

M. Vulpescu: Povești din satele noastre; București, 1943.

G. Weigand: Wlacho-Meglen; Leipzig, 1892.

I. A. Zanne: Proverbele românilor, VI; București, 1901.

b) Periodice

Albina; București, 1897 – 1916, 1922 – 1928, 1933 – 1940.

Almanahul comercial; București, I, 1886.

Almanah literar și ilustrat; București, I, 1886.

Amicul poporului; Pesta, I, 1867.

Analele Dobrogei; Constanța-Cernăuți, 1928 – 1938.

Anuarul Arhivei de folclor; I-VII, 1932 – 1945.

Archiv des Vereins für siebenburgische Landeskunde;
Hermannstadt, vol. 33.

II-III, 1906.

Arhivele Olteniei; Craiova, IV-VIII, 1925 – 1929.

Bărganul; București, I-XI (1931 – 1940).

Biblioteca familiei; București, I-VI, 1890 – 1895.

Calendarul basmelor și al cânturilor populare; București, 1874 –
1877.

Calendarul basmelor și al legendelor populare; Buc., 1881 –
1885.

Calendarul Bihorului; Beiuș, 1922 – 1927.

Calendarul gospodariilor; București, 1921 – 1940.

Calendarul mic pentru buzunar pe anul...; Reghin, 1931, 1932.

Calendarul Minervei; București, 1899 – 1916.

Calendariu pe anul... Arad, 1882 – 1935.

Calendariu pe anul...; Cernăuți, 1874 – 1885.

Călimariul poporului; Cernăuți, 1937.

Columna lui Traian; București, 1870 – 1877, 1882 – 1883.

Comoara satelor; Blaj, I-V, 1923 – 1927.

Convorbiri literare; Iași-București, 1867 – 1916, 1919 – 1940.

Doina; Jorăști, I-II, 1928 – 1930, 1935.

Duminica poporului; București, 1914 – 1933.

Familia; Budapesta, Oradea, I-XLII, 1865 – 1906.

Făt-Frumos; Suceava, I-XV, 1926 – 1940.

t

- Federațiunea; Pesta, 1872.
Floarea Darurilor; București, I-II, 1907.
Fluierașul; București, I-II, 1910 – 1913.
Foaia pentru toți; București, I-III, 1896 – 1899.
Foaia poporului; Sibiu, 1892 – 1940.
Frângurele; Șendreceni, I, 1928.
Gazeta Nouă; București, I, 1890 – 1891.
Gazeta poporului (inițial Timișiana); Timișoara, I-VIII, 1885 – 1892.
Gazeta săteanului; Râmnicu-Sărat, I-VIII (1884 – 1891).
Gazeta Transilvaniei; Brașov, 1838 – 1940.
Glasul Bucovinei; Cernăuți, 1918 – 1940.
GHlușul; Balota, I-II, 1912, 1914.
Hazul satelor; Mușetești, 1901 – 1916.
Hoțul; București, I-II, 1887 – 1888.
Independența română; Iași, VI-IX, 1879 – 1882.
Ion Creangă; Bârlad, I-XIV, 1908 – 1921.
Izvor asul; Bistrița-Mehedinți, I-XXI, 1919 – 1940.
Junimea literară; Cernăuți-Suceava, I-XXVIII, 1904 – 1939.
Luceafărul; Budapesta-Sibiu-București, I-XV, 1902 – 1920.
Lumea copiilor; București, I-VI, 1922 – 1927.
Lumina; Budapesta, I-VI, 1905 – 1910.
Luminița; Brăila, I-V, 1935 – 1938.
Națiunea; București, I-XI, 1882 – 1891, 1923.
Neamul românesc literar; Vălenii de Munte, I-IV, 1908 – 1912.
Pagini culturale, Sighet, I-IV, 1926 – 1929.
Pagini literare; București, I-III, 1899 – 1900.
Poporul; Budapesta, 1894 – 1911.
Poșta română; Brașov, I-II, 1888 – 1889.
Revista critică literară; Iași, I-II, 1893 – 1894.
Revista ilustrată; Bistrița, I-V, 1898 – 1902.
Revista Nouă; București, I-VII, 1887 – 1895.
Revista Societății Tinerimea Română; București, I-XV (1882 – 1898), I-LIX (1920 – 1941).
Revista școlarilor; București, I, 1897 – 1898.
Romanulu; București, 1857 – 1905.

Rumänische Revue; Budapesta-Sibiu, I-X, 1885 – 1894.

Satul; București, I-XIII, 1930 – 1942.

Semănătorul; București, I-IX, 1901 – 1910.

Școala Basarabeană; Chișinău, I-VIII, 1933 – 1940.

Siedietorea; Budapesta-Oradea, I-VIII, 1875 – 1882.

Șezătoarea; Fălticeni, I-XXV, 1892 – 1929.

Timpul; București, 1876 – 1924.

1 interimea Română; București, I-VI, 1898 – 1901.

Transsilvania; Hermannstadt, 1859.

Tribuna; Sibiu, I-XX, 1884 – 1903.

Tudor Pamfile; Dorohoi, I-VI, 1923 – 1928.

Țăranul Român; București, 1861 – 1863.

Țărănismul; București, I-XV, 1926 – 1940.

Universul literar; București, serie nouă, 1924 – 1944.

Viața Basarabiei; Chișinău, I-IX, 1932 – 1940.

Viața literară; București, I, 1906.

Viața Nouă; Caransebeș, I-V, 1925 – 1929.

Voința Națională; București I-II, 1884 – 1885.

c) Colecții nepublicate]

Biblioteca Academiei R.S.R. (T. Pamfile etc.)

Arhiva Institutului de folclor și etnografie (A.I.F.)

Arhiva de folclor din Cluj (A.F.C.)

16. CU N'IC-A CÂMPULUI

An zis c-a fost dă une-a fost o fimșie. Și femeia-aseia era năcăjătă-o femeie vădană. A da Dumnezeu sfântu și

Maica Domnului ș-a făcut și iș um băi și pâm flori. După se l-a făcut băiștu sela pâm flori așa, iaca a crescut și iei mare, holtei, dă horă. Și să duș și iei la horă. Și ducân la horă, seilant băieț îi zise „jâdan nebotezat”. Bun! Duminica asta tot așa, șslantă al doilea tot așa, șslantă al triilea tot așa, pân-al patrălea duminică. Al patrălea duminică, iaca să fase și iei că s-a duse-acasă din joc, din horă. Să duse-acasă la mă-sa. Ș-o-ntreabă pă mă-sa:

— Mamă hai! T'e-aș întreba seva, dacă nu fe superi.

— Da, dragu mamii, întreabă!

— Când mă duc și io la horă, la joc, dăse-n zise miia – zisef știle „jâdan nebofezat”?

— Apoi, dragu mamii, io ȝ-oi spune dă se-l zise „jâdan nebotezat”. Io am fost o femeie năcăjătă, ș-o femeie văduvă, și când

feam făcut io pă fine, n-a sărit nimenea să fie boteze.

Și d-aia-l dzâse „jâdan nebotezat” fi’ncă tu iej nebotezat.

— Bine! Mamă, ști una? Mamă! Fă un cuptor dă merinde și hai după mine.

A făcut mă-sa un cuptor dă merind e ș-au plecat cu dânsu.

Și merge iei, și merge, și merge, și merge, și merge, și merge, până când au ajuns într-o pădure mare, și mândră, și frum Qsă.

— Mamă hăi – zise – ia să stai jos ais la rădăsina copacului ăstuia, să vedem – se ne-am dăpărtat noi tare dă satu’ care suntem noi? Io am să mă sui într-un copac d-ășfia.

Și s-o suit iei într-un copac mare și să uită-n stânga¹, să uită-n dreapta, să uită roată-mprejur, nu vede alt nimic, nu mai vede niș sat, nu nimica. Vede-o trăsură venind dăm vale, venș cătă dânsu la deal. Și să dă jos din copac rapide, și-i spune mâni-sa:

— Mamă! N’unic nu văd, niș sat, niș nimica, ne-am depărtat de sat. Văd o trăsură că vine din cutare loc dăm vale, vine-ncoale-n deal. Dumneata ies înaintea trăsurii aieia și te pui în mnijlocu șușălii și sine-o **h** în trăsura aia, să te-ntrebe: se-i cu dumneata? Dumneata ai să-i spui se-i patima, se patimă ai dumneata. Cum mi-ai spus miia, așa le spui și lor.

— Bine, dragu mamii.

Iș să mă-sa-n șușă – iei s-ascunde dup-o tufă² – și se pune mă-sa în mijlocu șușălii d-a curmezășu³. Și șade-acolo până când ajunge trăsura-aășia în dreptu mâni-sa. Când ajunge-n dreptu mâni-sa, strigă din trăsură:

— Femeie hăi, femeie! Scoal’ d-acol din drum. Se te-ai pus în mijlocu șușălii?

Nu să scoată, nu s-o scula d-acolo din drum.

— Femeie, scoală-fe⁴ din drum d-acolo și vino dă-m spune de-ai dă spus. Se stai curmeziș în mijlocu șușălii, că te calc cu trăsura.

Să scolă. Să duse-aco la trăsură: sine iera-n trăsuraaseia? Iera u-mpărat⁵ ș-om mitripolit. Îi sărută mâna și-i spune:

— Se-i cu dumneata, femeie hăi? Dă se ne-ai poprit dumneata pă noi aisea-m mijlocu șușălii?

— Împărate, iaca să se v-am poprit: ieu – zise – am fost o femeie văduvă ș-am făcut și om băișt pâm flori. Și când l-am făcut, n-a sărit nimenea să mi-l creștineze. Și când să duie la joc, la horă, dă iese și iei, băieți și **f**etile-i zise

„Jâdan nebotezat”.

— Și une ț-i băiștu?

— Ei, ia aisea – i se – ia acolo dup-o tufă.

— Ia **k** iamă-l încoa A.

Îl **k** iamă la dânși. Când îl **k** iamă-l **v** e de.

— Aăsta ț-i băi Ș tu?

— Aista-i!

Dzâse mitropolitu câtră-mpărat:

— Împărate, ști se Dumneata ai să-i fi nănaș, io – zise

— Am să-l creștinez.

— Bine – zise – prea sfinte. Hai s-o fasem ș-asta.

Sau da jos din trăsură și l-o luatulă mitropolitu și l-o botezat, nănașu l-o ținut pe brațe6-i l-o dat în brațe-și l-o făcut creștin. Acuma cum să-i puie nume? C-acolo iera-n câmp. Nu i-o putu să-i puie nume altfel, dacă i-a pus nume

„N’ic-a Câmpului”. Florile-m piept, luceferii pă umeri

— Hei, măi N’ic-a Câmpului! D-acu nainfe, dă az înăinfe, fe numeș N’ic-a Câmpului. Uife-aisea se-z dăruiesc io ca nănaș, că-s împărat: Iz dau un cal dă la trăsură, Izdauunrânddă haine d-am ele. Când îi împlini anu îț las o scrisorică – când ai să-impliriești anu, ai să vi la mine8-acasă lampărățâieune sunt io. Ș-atunsea ț-oi da și țâia se-l trăbuiește.

— Bine, nănașule!

I-a sărutat mâna, a mitropolitului ș-a nănașî-se, s-a luat ș-a plecat. I-a dat un cal dă la trăsură, iei a luat calu și s-a dus9 cu mă-sa acolo-m pădurea aseia. Se zise către mă-sa?

— Mamă! Une să mai mergem noi în sat10 ais dăm pădurea asta? Io am să fac aisea um bordei, cu nișf e scoartă, cu se-oi pufș, ș-ai să fie dus și dumneata în sat p-ais, pî colș, ai să-mi capeț o mămligă dă făină ș-am s-o mîncăm ais în pădure și n-ar să ne șfiie nime.

— Bine, dragu mamii. Cum zis tu, așa fac.

Au făcut și iei um bordei acolo-m pădure șâș țâns calu sela pă lângă iei, îl pășfș, îl arânș, îi căuta de dânșu. Ș-au trecut az, au trecut mâne, până când au trecut anu. Mai tressș anu. Da iei ș-aduse-aminfe și dă peste scrisorica-aseia.

— Hăi, mamă – zâie – șfi e?

— Se-i, dragu mamii?

— A trecut anu și io la nănașu nu m-am dus11. Ia să-mi fas un

cuptor dă merinde, că io mă duc la nănașu și pă dumneata te las ais.

— Bine, măi N'ic-a Câmpului! Uife-o fac și asta treabă.

A făcut un cuptor dă merinde, l-o pus pă cal, ș-o luat o ploscă ș-o pus-o dasupra pă sa, s-o luat ș-o plecat – ș-o luat zâua bună dă la mă-sa și s-o dus. După se s-au dus, iaca merge, și merge, și merge, și merge, ca cuvântu' dăm poveste mândră înainte este și merge mult și bine. Și mergând așa pă drum, iaca să-ntâlnește cu Păcală.

— Bună zâuă, măi Nic-a Câmpului!

— Mulțumez dumitale!

— Măi, mă iei și pă mâne – zise-n tovărășie cu tine la nănașu, să-l **h** în argat? Mă iei ca argat?

— No cum să fie iau io, bre, să fie mai iau și pă fine – zise?

— Io mă duc singur, bre, nu fe iau – zise.

249

— Mă, iș-mă și pă mine, că am să-și prind bine, că io am să-ți **h** în argatu tău – zise – vreau să-l **h** în argat. Am să-z dau mâna să se e-o pune, la cutare, la una, la alta, și iș-mă și pă mine-n călătorie cu fine.

— De, bre, dacă zis tu păn la atâta, hai să fie iau și pă fine.

Și l-a luat și pă dânsu-n călătorie. Călări amândoi pă cal, mergșu. Acuma, mergând iei călări așa amândoi, zise câtă dânsu aista, Păcală:

— Măi N'ic-a Câmpului, dă-m și miia – zise – olea dă apă, bre. Ai că ai apă poate la fine.

— Măi – zie – am olea dă apă într-o ploscă – zise – da – zise – am puțină.

— Păi ia dă să beau și io, bre!

Îi dă sela plosca să beie, iei a pus-o la gură¹². Când a pus-o la gură:

— Măă-i caldă, mă, apa, mă! Da-o încolo, dă-o-m măsă-n cur!

A zvârlit-o dintâi.

— Ee pă – i se – bre, io Ț-am da să bei apă și tu mrii-ai vărsat apa.

— I se – asta nu-m plase miia. Iacă asta nu-i bună tovărășie.

— Taj din gură, bre, se ieș prost? Doar se ia uite fântână¹³, este, găsăm fântână înăinfea noastră și iei apă.

Ei bun! Merge iei amândoi. Merge, și merge, și merge.

Adevărat au gândi Păcala și s-o făcut o fântână înăinfea lor¹⁴, da fără cumpănă, fără nimica, fără găleată. Ajunge la dânsa.

— Ei, măi N'ic-a Câmpului! Aij ne dăm joz după cai, **b** em apă,

luăm, fasem căpestrele dă la cai le fasem un hârzop șaz dai drumu', în dau drumu' io întâi, pă urmă-z dai drumu' tu și bei apă, forțe bine¹⁵ bem amândoi.

— Ei, hai s-o fac și asta, mă.

Îl ia, s-a legat iei în hârzopu el a l-a făcut căpestre dă la cai, ș-o da drumu' ș-o băut apă Păcală-asela și l-o scos afară

N'ic-a Câmpului dăm fântână ș-îl **h**'ea gă și pă iei ș-îj dă drumu' și iei¹⁶. Când să-l scoată-afară Păcala, numa și pune colo capacu pă fântână: troscl ¹⁷.

— D-acu nainfe, al meu ești! Ais să-n stai! ¹⁸ Dacă juri pă paloșu tău ca să merg ieu în locu tău la nănași-te, fe scot din fântână, dacă nu, nu! Asta o fac! Și sân dai miia hainile tale să ni le dai miia, și io să ți le dau ți-am ele ¹⁹.

250

Sela dă frică, N'ic-a Câmpului, ce să mai facă?

— Hai, bre, zâc-o fac și asta, dacă m-ai prins la așa seva, o fac și asta, ți-o dau.

— Tu așa să spui: să-n h-i sluga mă pânta moarte! Să-n h-i slugușoara mg să-n h-i pânn' la moarte ²⁰ tu!

I-o dat caii și s-o luat ș-o-ncălicat pe cai ș-o plecat. Și merge iei, și merge, și merge, și merge, și merge, pânn' când a da Dumnezeu ș-a ajuns la nănași-se. Când a ajuns la nănași-se, calu lu' N'ic-a

Câmpului a sărit peste poartă²¹, da' a lu' Păcala nu. S-o dus și i-o deșkis p-o fată d-a împăratului – care au și tri fete împăratu – i-au deșkis poarta ș-au intrat și iei acolo. Când au intrat acolo, i-o băgat caii-n grajd, îl iș și se duse Păcala

Iei era acuma, era **h** inu-mpăratului – se duse lampărat sus²², l-o luat l-o băgat sus la palat sus, lampărățâie. Da

N'ic-a Câmpului? N'ic-a Câmpului a rămas jos pî la grajd.

— Ei, ai venit, măi **h** inule?

— Am venit, nănașule.

— Bine c-ai venit, mă **h** inule, ia să stăm la masă.

Au stat la masă, o mâncat. După se-au mâncat, iaca zise către dânsu:

— Heei – zâie – măi Kinule! – au zis nănași-se.

— Ia uite, vez se sală (²³ ți-am dat io d-ai sta la masă?

— Da dă urie le ai dumneata, nănaș?

— Mă, le am – i se – dă la grădina cu zâne.

— Se vorb ea? Apă hăă! că lasă c-am să trimăt io slugușoara mă să mni-aducă d-acolo dă la grădina cu zărie. Da-ntâi, da nănașule-zise – ai ba apă – zise – n-ai apă p-ais?

— Păi este apă-aisea la fântână – zise – da – zise – la fântână-i bălaur și ȝ-aduse nimenea, că – zise – le mănâncă balauru!

— Hăăă! – zise – las că trimăt io slugușoara mă – zise-la fântână să ni-aducă apă. Slugușoara me!...

tu-z găujioara mă-tii, ia vino-ncoas.

— Se-i, stăpâne?

— Iaca se-i – zise – pune mâna pă două găleț și te du la fântână să mrii-adus apă.

Se duse la fântână – pune mâna pă două găleț, se duse la fântână. Bălauru era dasupra pă fântână. Când îl v e de pă

251

Nic-a Câmpului bălauru, Nic-a Câmpului a stat în loc și să uita și iei, cum să dea să ducă la fântână. I-a zis balauru:

— Hai²⁴, N'ic-a Câmpului – de – îndrăznește și vinâncoas la mine, că ȝaia nu-l fac nimica. Dacă veng Pâcala-m mâna, înapoi nu să mai duâș – zise – da ȝaia nu-l fac nimic. Vino-ncoas că tu, nu mă-ndur dă fine, că tu ies frumos.

Vină și ia apă!

S-o dus iei ș-o luat două găleț dă apă. Când o luat două găleț dă apă ș-o dus acolo, bucuria-mpăratului când o văzut apă – că n-o văzuse²⁵ d-atâta timp – ș-o pus mânil-n cap!

— Vai dă mine – zise – măi h inule, da vrenică slugă ai!

— Vrenică, nănașule, nu ȝ-an spus că-i vrenică? Să vez că ne-aduse și zarzavatu ne-aduse de la grădina cu zâne neaduse. Ei, slugușoara mă!

— Se mai poffiț, stăpâne?

— Să te duă să ne-adus verdețuri dă la grădina cu zăriele, că dacă nu, să știi că-s tai capu'. Iș două panere-m mână!

A luat două panere-m mână, se duse să-i aducă verdețuri.

Da când i-a dat, trecătoarea lui era pî la fântână²⁶, îl vede balauru pă N'ic-a Câmpului.

— Un te dus, N'ic-a Câmpului?

— Păi de nu mă duc? M-a trimis să-i aduc verdețuri, că n-are cu ce sta la masă²⁷, să-și facă salăț, să-și facă.

— Du-fe-n napoi, c-așa spune că te dus, da altfel nu te du! Că-n

napoi dacă te dus, nu mai vi! Du-fe și spune-i așa:

să-și facă on haram c-om bg lă să-și facă din dousprăzese pk ei
dă g ivol, și fe dus, da altfel nu fe dus.

— D-apo – zise – am să-l pos duse?

— Du-fe, că-l dus²⁸. Du-fe-napoi, ș-ai să-l dus. Se duse.

— Ai-ise – stăpâne, io așa mă duc clacăm fas om bg is din
douăsprese pk ei dă g ivol.

Ăi, zis și făcut, a dat uordin la argaț, s-a dus repide și i-a făcut om
bg is adăvărat din douășpe pk ei dă g ivol, i-o pus coadă un gorun²⁹
întreg. L-a luat pe spat e N'ic-a Câmpului și două panere-m mână și să
duie pî la balaur, treie pî la fântână.

— Ei, N'ic-a Câmpului, îl poz duse?

— Îl pea.

— Bagă seamă, N'ic-a Câmpului – i se – fe dus acolo la grădina
cu zâne, ajungi acolo. Ai s-ajungi la zâna a mai mare, la aia – de – i dai
un g is ș-ar să stea un seas mortă, ș-ai să-l iei verdețuri dă care-l plase
țâie. La așa mai mijlosiie.

252

ai să-i dai două ș-ai să-l iei iar și d-acolo verdețuri dă care-l plac
țâie. La a d-a triilea, ai să-i dai tri, să stea tri deasuri înșrtă ș-ai să-l iei
verdețuri dă care-l plase țâie, ș-apo d-acolș vi dă vale-ncoas³⁰. Ai
înțeleș?

— Am înțeleș, nălțafe-mpărafe.

Să iș și pleacă. Adevărat, s-au dus ș-au ajuns acolo la grădina cu
zâne. Când au ajuns, au ajuns să se mai mare. I-au dat om bg is³¹, au
stat un seas mgrtă. S-a dus ș-o luat verdețuri dă care i-o trăbuit lui, dă
care i-o plăcut. Se duse la șșlantă mai mijlosiie, la aseia i-o dat două
ș-au stat două deasuri mortă. Ș-o luat și de-acolo verdețuri dă care i-o
trăbuit, o pus în paner³², s-o dus la șșlantă mai mică, de-al trii. La
aseia i-au dat tri ș-o luat și de-acolo iară se i-o trăbuit lui: verdețuri,
pătrunjăi, se i-o trăbuit lui, pentru salată.

Le pune-m paneri, umple panerile, le iș-m mână, și bisu pe
umere și vine-napoi³³.

Când vine, cobgră pî la balaur.

— Ei, N'ic-a Câmpului, ai luat?

— Am luat, nălțate-mpărafe.

— Vină-ncoas să iau și io vo dguă.

S-a dus ș-a luat și balauru vo dguă dăm panere.

— E, de-acum mi-s destule. Dă-i-le³⁴ să le mănânse-m mă-sa-n cur acolo – zise.

I le duse. După să i le-a dus acolo³⁵, au sta la masă. Ei, împăratu când au văzut așa:

— Vai dă mine – zise – măi **h** inule, da vrenică slugă m-a ai, bre! Ca a ta slugă-și-ni nu să mai iezistă, bre!

— Ei, de nănașule – i se – o am vrenică.

— Ei, da dac-o ai așa dă vrenică, n-ar h-i bun – zise

— Fine-ai venit la mine pă locurle astea aia, n-ar h-i bine să e căsătoreș și tu, bre?

— De, nănașule, bine-ar h-i – zise – 1 da nu știu pă se fată să iau.

— Haai, se fată să iei? Am io potrimnică pentru fine, care nis nu iezistă p-aisea – zise – nis nu iezistă!

— Dar care fată-mpărafe, s-o iau? Nănașule! Spune-m care s-o iau?

— Ai să iei fata lu-mpăratu șarpesc, dacă-i pufș-o, dacă nu, să știi că n-o iei!

— Îi! Sluguș Qra mg! Vină-ncoas!

— Se mai poffești, stăpâne?

253

— Vină-ncoas la mine. Ia uită se Ț-am poftit: să fie iei să fie dus să rie-adus pă fata lu-mpăratu șarpesc. Că dacă nu, îs tai capu'!

— M-oi duse dac-oi pufș, dacă nu se am să fac? Mi-i tăia capu'!

Să iș și să duse-așa singur, se duse plângând. Ducân singur așa, treie iar pă lângă fântână, pă lângă bălaur. Balauro era pă fântână

— Uni fe dus acu, N'ic-a Câmpului?

— Mă dus să-i aduc pă fata lu-mpăratu șarpesc.

— Se vorbeș tu, bre, dă clacă? Tu ieș copk il, bre? Cum să fie dus s-a dus tu **k** iar pă sorî-meă lu' Pâcala? Pî doar mă duc șâl mănânc acolo! Tu iej nebun? Pentru fine hai c-ar mai în erge, dar pentru Pâcala s-o adus tu **k** iar pă sorî-meă?

Nu! Du-fe-n napoi³⁶ și spune-i așa cum femvăt io. Dacă vrei s-o iei tu pă fata lu-mpăratu șarpesc, du-fe ș-o iș, că-i soră-meă, nu-i alta, dăcât îi soră-meă. îi sora mă. Du-fe-napoi lampărat³⁷ și spune-i așa: să-z deie doăsprăzese care să-z deie dă porumb, doăsprăzese care să-z deie dă mălai mărunțal, dousprăzese care să-z deie dă miere dă stup și doăsprăzese care să-z deie dă mălai mărunțal. Și fe dus, da altfel, nu fe dus. Auz se Ț-am spus io? Du-fe napoi³⁸.

S-a dus înapoi lampărat și-i spune:

— Nălțafe-mpărafe, io mă duc, d-am dat așa se-oi sere io.

— Se să-z dau, bre?

— Îm dai doăsprăzese care dă mălai mărunțal, doăsprăzese care dă porumb, doăsprăzese care dă carne dă ialoviță și doăsprăzese care dă mriere dă stup. Ș-argați la iele, și mă duc, altfel nu mă duc.

Zis și făcut.

— Duseți-vă și puneți pân' căruț.

S-a luat și s-a dus ș-a prins a pune pân' căru (39. A-ncăreat bine, a pus argați la iele, s-a pus N'ic-a Câmpului într-o căruță⁴⁰ înăinfe și mână, băiște, după dânsa. Se duse. Și merge iei, și merge, și merge, și merge, și merge, și merge, și merge, ca cuvântu' dăm poveste mândră înainte este până când ajunge pă moșăia lu-mpăratu corbesc. Când ajunge pă moșăia-aseia, a prins a dăscărca, frate dragă, din căruț

254

și le-a stat înainte la oastea aseia lampăratu corbesc. Igsămpăratu corbesc înaintea lui.

— Nic-a Câmpului, de binefis vrei să-z dau io țâia pentru că ni-ai stat înainte la oastea mg? Se binefis să-z dau io dumitale?

— Miia nu-m trebuie nis-om binefis să-mi dai, nu-m trebui să-mi dai nimica.

— Nu? Na-l o pană⁴¹ d-astea dă corb dă la mine: când ai să gândeș la mine, io am să și în la fine.

A luat-o și iei ș-o pus-o zvârlită-m buzunar⁴² acolo, au pus acolo-m buzunar zvârlită, au lăsat. Să iș și pleacă – carăle sglanfe s-o-nturnat înapoi – și pleacă înainte cu sglanfe.

Și merge, și rfierge, și merge, și merge, și rfierge. Iac-a da Dumnezeu sfântu ș-a ajuns pă moșăia lu-mpăratu furnisesc.

Acolo iar când a ajuns, a prins a dăscărca⁴³ mălaiu se mărunțal, l-au dăscărcat în toate părțile ș-au stat înainte lampăratu furnisesc. Ig să înăinfea lui.

— Hei, N'ic-a Câmpului, se bine, bre, vrei să-z dau io țâia acuma că ni-ai stat înăinfe la oastea mg?

— Nu-m trebui nimica, bre, să-mi dai, nu-m trebui nimic.

An dat, nu-m trebui nimic.

— Nu? Na-ț-o pană⁴⁴ dă astea dă furnică dă la mine: când ai să gândeș la mine, io am să și în la fine.

Au înturnat carăle Sglanfe înapoi, au luat-o și iei ș-o pus-o-m

buzunar⁴⁵, o plecat înăinfe. Mai merge-o bucată cât mai merge, iac-a dat Dumnezeu sfântu ş-ajunge pă moşâia a lu-mpăratu şorisesc. O prins a descărca porumbu sela, l-au dat în toafe părțile, au descărcat toate căruțele și i-o stat înăinfe lu-mpăratu şorisesc. Igsă-mpăratu şorisesc înăinfea lui.

— Ei, măi Nic-a Câmpului! Se bine vrei să-z dau io dumitale că ne-ai stat înăinfe la oastea mg?

— Nu-m trebe, înăltafe-mpărafe, nu-m trebu nimic să-mi dai!

— Nu? Na-ț-o o urek e⁴⁶ dă astea dă la mine: când ai să gândeș la mine, io am să și în la fine, că ai să ai nevoie și dă mine.

Iei a luat și iei ş-o pus-o-m buzunar. Iaca d-acolo iară mai merge-o bucată. Merge, și merge, și rfierge, și merge ş-ajunge pă moşâia lu-mpăratu albinesc. Aselea era mai răle⁴⁷. Au pus albinele pă dânsu să-l mănâne. Au prins a descărca și iei miera a se de stup au dat-o în toafe părțile și le-o stat înăinfe

255

lampăratu albinesc. Işă înăinfea lui împăratu albinesc.

— Hei, măi Nic-a Câmpului! Se bine vrei să-z dau io dumitale că ne-ai stat înainte la oastea mă?

— Năltafe-mpărafe, nu-m trebu nimic!

— Nu? Na-l o pană d-astea dă albină dă la mine: când ai să gândeș la mine, io am să și în la fine, că io şfiu un fe duă tu! Tu fe duă la fata lu-mpăratu şărpesc, și fără mine să şfi că n-o iei⁴⁸. Ş-ai să ai nevoie dă mine. Pune-o-m buzunar.

A luat-o ş-a pus-o-m buzunar.

— Ia uită – i se – ia acolo⁴⁹ stă, o vedz? Uni-i curteaaseia – zâie – ia acolo⁵⁰ pă dealu sela, pă vârful dealului, acolo-i fata lu-mpăratu şărpesc, și la dânsa fe dus.

— Bine, înăltafe-mpărafe.

S-o luat ş-o plecat⁵¹. Zis și făcut. Se duse. Au înturnat carele înapoi, N'ic-a Câmpului o rămas singur și să iș și să duse-acolo la curtea se ia urie i-o arătat împăratu albinesc.

Când i-o arătat acolo, se duse întră-n curfe. Când au intrat în curfe:

— Bună zâua, înăltafe-mpărafe.

— Mulțames dumitale. Se-i cu dumneata, Nic-a Câmpului?

— Am venit să-l iau fata în căsătorie.

— Bine! Ai sării iei fata-n căsătorie, da-ntâi să-n fas porunca

care Ț-oi da-o ieu, Ț-apo an să-z dau fata după fine.

Da dacă nu fas porunca care Ț-oi da-o ieu, îs tai capu⁵².

— Bine, înălțafe-mpărafe, să vedem se poruncă-m dai.

— Iaca se poruncă-z dau: vez alea⁵³ tri jirez dă grâu?

— Le vād.

— Mâne dimineață să li iie treierate, fiecare pusă la locu' lor și să-mi fa A pk ităriie-m pgrtă⁵⁴ să-mi dai pârie caldă să mănânc, Ț-atunsea să Țfi că stai cu mine dă vorbă.

— Bine, înălțafe-mpărafe, dac-oi putea, am să fac, dacă nu, rii-i lua capu', că doar p-atâta-s pus: că n-oi pufș fase, îniei capu'!

— Ei, du-fe-acolo ⁵⁵ la jirez.

S-a luat și s-o dus la jirezâle-asele. Când s-o dus acolo-ntre jirez, se pune și iei jos acolo lângă jirez, stătea și iei acolo smerit și plângea acolo-ntre jirez. de să facă iei? Nu Țfi?

să facă nimic! Să uita ⁵⁶ și la jirez, și plângș, și sta să iei și să gândș de oi să facă. Iacă acuma plângând iei acolo.

256

segfe-o batistă să se Țteargă. Când a scoz batista să Țteargă la uok-i, dă peste penele selea, peste pana⁵⁷ și de corb.

Când au dat peste dânsa, iei atunsea o dat peste toate.

„Măi! Ia acuma – zise – să li iie împărați ăia, poate m-ar învăța și pă mine se să fac. Poate m-ar învăța și pă mine se să fac să li iie-mpărați ăia care le-am prins și io lor bine”.

Împărați a și fos la dânsu tot! Atunsea a fost înăinfea lui.

— Se ne-ai poftit, N'ic-a Câmpului?

— Se v-am poftit, împăraților? Ia uite se greutate ne-a dat împăratu Țărpesc. A zis că astea tri jirez⁵⁸ dă grâu să le treier, să le fac să le pui fiecare la locu' lor să-i dau sama dă câte mii dă **k** ilograme dă grâu a ieșit și să-i fac pk itărie-m poartă, să-i dau pâne caldă să mănânse mâne dimineață.

— Uăăăi, măi⁵⁹ Nic-a Câmpului! – zise – se-ai stat Ț-ai vorbit! Nis în seamă nu băga tu lucrurile astea! Nis în seamă nu băga! Pun-fe și feculcă. D-acu nainfe, treaba noastră, pun-fe și feculcă.

Atunsea iei s-o pus și s-o culcat. Când s-o pus și s-o culcat, când o Țuierat împăratu furnisesc din dejite Ț-împăratu Țorisesc, Ț-împăratu corbesc, când o Țuierat din dejite, atâta s-au adunat ligioile selea, mai ales Țoaresii, s-a băgat în jireadă și nu le-au ajuns să ieie cāfe-on **h** în dă grâu ⁶⁰ dă pă spic, cāfe-on **h** în dă grâu nu le-a ajuns să ieie, că n-a avut

dă unde. Și jireada a rămas tăt întreagă cum era clădită. Așa a rămas jireada întreagă cum era clădită. Au ales, l-o luat – fiecare-l lua și-l pună la țuhal: fiecare lua câte-on **h** în dă grâu și-l pung la țuhal. Și în clipă i-a făcut astă treabă. Pă urmă, împăratu albinesc i-a făcut pk itărie-m pe nă 61 dă să cosș pine. Dimineața când s-a sculat, era pâne caldă să mănânse. Bun! îl scoală pă Nic-a Câmpului dimineața, împăratu albinesc.

— Ei, scoală, N'ic-a Câmpului, că ȝ-am făcu porunca care ȝ-a dat-o. Ia uite, na, ia uite ia asta-m 62 mână și fe duă acasă lampărat. Bagă seamă: împăratu are tri fete tot om port °3, tot o mână64, tot on uok-i, tot om pk isor65, tot om păr. Ar să ȝ-o deie s-o cunoști care-i a lui din tri.

Fără mine, să știi de la mine că fără mini n-o iei. Ia uife, ține pana asta' d-albină, ține-o zisea la tine-m bozunar să ai grijă dă dânsa, și tu să gândeji la mine, că io am să și în

257

Io la fine-m bozinar și când oi h-i io la tine-m bozunar, iar pă ia ar să fie puie-n capu' mesî și io – zise – am să ies dă la fine dăm bozânar și-am să zbor, tu să baji sama când oi zbura io. Și când oi zbura io, io am să mă pui – i se – în frunfe66 drep la fata lui... Și iș când o-ncreți oleacă din frunte, tu să te răpez să pui mâna pă dânsa. Ai înțelese se ȝ-an spus io?

— Am înțelese, împărate.

— Hai, du-fel Mergi sănătos!

Să duc lampărat. Când se duse lampărat, adevărat pk ităriia iera-m portă67, să cosș pâinea, i-o dus pâne caldă și-au întins pă mș să au făcut masă și s-au pus la masă fiiece s-o pus. Și le-o scos pe-aăelea tri fete și le-au adus.

— Iaca, Nic-a Câmpului! Iofe astea sân **f** efele mele:

tu din tri fete să-l alegi care ȝ-or plășș ȝâia din iele, care ȝ-o plășș din tri. Ia uite, pun-fe în capu' mesî ia acolo și uife la iele biie, măsoară-le cu uok îi și care ȝi s-o-părș, aia ai s-o iei.

— Bine, înălțafe-mpărafe, așa an să fac.

Ei bun! S-a pus iei la masă, a mâncat și iei cât a mâncat.

A mâncat și **f** efele, stătea **f** efile la masă-m pk isore lângă dânsu acolo asemenea cu iei.

Iei atunăea să uită 68 la bozunar și s-a gândit la alg mă.

Când s-a gândit la alg mă, alg ina iese d-aiăea dăm bozânar șâl

plesnește pă dânsu p-aisea peste bot 69 și se duse la dânsa și – îi fac țac! în frunfe. Ia a-ncrețât oleacă din frunfe.

Când a-ncrețât, iei să răpede și pune mâna pă dânsa: hap! 7*
pune mâna pă dânsa.

— Asta-i a mă – zise – înălțafe-mpărafe.

— Apu, măi Nic-a Câmpului, sine fea-mvățat – zise – să-i mănâns câcatu 71 – zâie.

Adevărat este că dacă i-l mâncăm, i-l mâncăm!

— Bun șmecher ai fost d-ai, d-ai priseput-o tu așa dă bine!

— Dacă alg ina i-a gășât-o, albg ina, albg ina! A luat-o dă mână:

— Ei, a ta 72 să li iie! D-acu înainte stai să-z dau zăstrea iei, să fie pui în trăsură cu dânsa-z dau patru cai la trăsură, fe pui și ț-o iei și fe dus uhe-l plase.

Așa 73 o și făcut. S-o dus fata ș-o luat zăstrea iei toată ș-o pus-o-n trăsură, s-o pus cu dânsa-n trăsură și mergș-n trăsură cu dânsa. Acuma, mergân cu dânsa-n trăsură atâta

258

loc, mergș și iș să uita la dânsu. Da iș – era deșteaptă și era năzdrăvană, dacă iș știe inima lui.

— Măi Nic-a Câmpului! Bre, se mergi tu, bre – i se – așa supărat, și scârbit, ca când n-ai h-i tânăr? Dă nu pui tu mâna pă mine-oleacă? Nu pot să fie joș cu mine? Sau n-am și io – zise – dragoste câtă tine, sau nu ț-îz dragă, mă?

Spune-m, bre – zâie – dacă nu ț-îz dragă sau m-ai luat că ț-îs urâtă, că io mă duc înapoi acasă la tata – zâie.

— Cum de mergem amândoi așa pă drum fără să skimb o vorbă cu fine? – zise.

— Da miia – zâie – nu-m plase dă fine? Dacă nu mi-ar h-i plăcut, nu feaș fi luat!

— Păi cum, pui?

Da iei:

— Ai, nu – zise – că – zise – ia uife, așa – zise – am io supărare-așa...

— Măi, taj din gură, că ieu șfiu că nu mă duă pentru fine, tu mă du & pă mine pentru Pâcală. Ieu ț-o spun clar că tu mă duă pentru Pâcală!

— Dacă era năzdrăvană!

Ei bun! Acuma, dzâs și făcut! Mergș iei acuma, k iar dă mai râdș

iei așa cum mai râdș, da' nu tumna, că dacă era cu inima re, că să uita la dânsa și să perds! Să perds, că știș că n-o duie pentru iei! Să perds! Ș-a mers iei, a dat

Dumnezeu sfântu ș-a mers până când a ajuns la fântână pă la bălaur. Când a ajuns p-acolo pă fântână pă la bălaur, le-a văzu bălauru, a văzut-o pă soră-sa-n trăsură.

— Hei – zâăe – N'ic-a Câmpului, ai venit, ai luat-o pă soră-mea?

— Am luat-o! – zise.

— Ia uife – ise-i în trăsură.

A ieși balauru din fântână, s-a dus ș-a sărutat-o pă soră-sa.

— Bagă seamă 74: pentru fine-ai luat-o, că dacă n-o iei pentru fine ș-o dus pentru Pâcala, acolo viu ș-îl mănânc i-mpărățiaie lampărat! Ai înțeleș ce ț-am spus io?

— Am înțeleș, năltafe-mpărafe.

Acuma, când a ajuns N'ic-a Câmpului cu dânsa acolo lampărățiaie lampărat, a văzut-o și fetele împăratului, ș-împăratu și Pâcala o vedș, când o văzut-o:

— Vai dă mine 75 și dă mine – zise – tată – de-a Asta ar să li iie **h** inu' nostru! Io-s spui, tată, că-a Asta-i **h** inu nostru, că a Asta-i năzdrăvan! Dacă a adus iei pă

259

fata lu-mpăratu șărpesc, ca dânsu nu să mai ieziștă năzdrăvan, să nu mai poate! Aăsta-i năzdrăvan!

— Taj din gură, tu fată hăi! Nu vez că i-am dat io straiiele mele, nu cunosc io hainile care le-am dat io? Doar io cunosc hainile care le-am dat io – zise.

— Nu-s astea haine care le-am dat io?

Da Pâcala de colo, cum a intrat ș-a băgat-o în odaieacolo:

— Slugușora mg!... tu-z găujioara mă-tii să-și... **t**, ia vină-ncoas!

— Se-i, stăpâne?

— Măi! Acuma să mergi cu mine pă câmp, c-ai mânca o prepeliță. Ai mânca o prepeliță, din lut, dăm pământ vreau s-o mănânc acuma! Acu pune mâna pă armă, și io, și mergi cu mine să mănânc o prepeliță.

N-a avut încotro, o plecat.

— Hai că merg.

Au lăsat-o pă dânsa lampărățiaie, s-au dus amândoi.

Acuma mergând amândoi pă câmp pân' niște miriște, pân' niște

grâu, cum au mers iei, au zărit o prepeliță, o zburat. Acu

N'ic-a Câmpului o-nfins pușca⁷⁶ și trăgș-m prepeliță, da ăsta, Reală, era în urma lui și Pâcala trăjș în N'ic-a Câmpului trăjș. N-o apucat a traje N'ic-a Câmpului în prepeliță și

Pâcala când o tras, o tras cu arma-ntr-însu, l-o pușcat și l-o da jos, l-o omorât pă N'ic-a Câmpului, l-o lăsat mort.

După se l-a omorât, l-a luatulă și l-a tras în niște urzâs mari⁷⁷, niște ursâs nalfe, l-a trasu-l-acolo și l-a lăsat mort acolo. Vine-acasă Pâcala, să duse-acasă. îl întreabă împăratu, și f efile:

— Vai dă mine și dă mine, da un ȝ-ai lăsat dumneata sluga dumitale? Une ȝ-ai lăsat sluga dumitale, une ȝ-i sluga?

— Vai dă mine și dă mine – i se – ar să viie și sluga

— IEE – se vorb ea dumneata? – zâie.

— Vine și sluga – i se – a mai întârziat oleacă în urmă, că să viie cu prepelița

— Zâie – da trebui să viie – zise.

— Taj din gură – zise – că dumneata – zise – nu vine

— Iie. Atunsea s-a cam supărat ș-împăratu, s-a cam supărat, că era vrenică sluga.

260

Ei, acuma balauru din fântână⁷⁸ a auzât pușca care-a tras

Pâcală dă l-a pușcat pă N'ic-a Câmpului. A ieșit din fântână și s-a da dă tri uori peste cap⁷⁹ și s-a făcut împărat dă nu mai iezista-n lume. Așa dă mândru și frumos se s-a făcut iei, bălauru. Și se duse pă câmpia-asșia⁸⁰ s-o dus, au luat-o pă câmpie. Să merge, și merge, și merge, și merge. Și să-ntâlneș e cu un soban, era cu niște noi pe-acolo. Mergând iei pe miriștea-asșia bălauru și s-a-ntâlnit cu sobanu, întreabă pă soban:

— Măi sobane?

— Da, înălțate împărate!

— Te-aș întreba deva, bre, dacă nu fe superi.

— Zâse – umblân p-aisea cu noile pân' miriștea asta, pân' urzâcăriia asta, pân' griile astea, n-ai văzu seva, n-ai dat peste nimica?

— Vai de mine – zise – înălțafe-mpărate, drept ȝ-oi spune: mi-a dat lăcrămile și-am plâns, an găsât um băișt ia acolo în nește urzâă dat, împușcat, mort, vai dă mine, așa dă mândru și frumos se era, îs spui drept – i se – m-a rup la inimă când l-am văzut.

— Da unei, bre? Ia iș și mă după mine.

A lăsat noile și se duse cu dânsu ș-îl duse-acolo. Când s-a dus, s-a uita⁸¹ la dânsu:

— Ei, lasă-l bre, d-acu nainfe du-fe tu! Lasă-l, du-fe la noi, lasă-l. D-acu dacă i mort, i mort, lasă-l.

Se duse. Au rămas iei. Când o rămas iei, zise cătă iei:

„Ei – zise, vorbim iei așa, vorbe bălauru singur – ei – zise – nu ț-an spus io? – zise.

— Nu ț-an spus io – i se

— Că ar să-l omoare pă Nic-a Câmpului? Doar io an știut că-l om oră – zise – Pâcala, nu i-am spus io?”

În sfârșit, se duse balauru la dânsu, l-a luat și l-a dat mai încolo, l-a scos din urzâs ș-a suflat ia așa peste dânsu, a suflat și când i-a dat o palmă, s-a sculat în pk isore.

— Măi – i se – că mult⁸² am mai dormit, stăpâne!

Da iei nu-l cunoșfș sirie-i.

— Apoi – zise – măi N'ic-a Câmpului, dacă nu ieram io și nu veneam ieu, dormeai tu dă vesii⁸³ vesilui amin! Vez se ț-a făcut Pâcală? Ei, se fas tu acuma cu dânsu? Dar mă duc io: dacă nu-i fas tu seva, mă duc io în fântână⁸⁴ și mă fac bălaur și vin acolo ș-îl mănânc acum.

— Năltafe-mpărafe, drept ț-oi spune: d-acu năinfe – i se

— Lasă-l că treaba mț. Pân-ais⁸⁵ an fost – i se – sluga lui, pân' la moarfe, c-așa an jurat pă paloș, pân la morte să-i

261

h în sluga lui. D-acu nainfe, nu-i mai sunt sluga lui! D-acu nainfe, mă duc acolo și vorbesc io cu dânsu.

— E, să fie vād! Dacă nu, să mai am bază că să fie omorî iară, du-fe, mă fac io, merg io cum îs io acuma ș-acolo-l mănânc. Îl mănânc brustur.

Ei, s-aluat și s-a dus. A venit N'ic-a Câmpului. Când a venit

N'ic-a Câmpului, când l-o văzut se ia că vine N'ic-a Câmpului la tot li s-a umplut inima, ș-mpăratului, și la f de și femeii, li s-a umplut inima dă bucurie.

Intră colo în ogradă, au intră pă poartă, să duc lampărat. Când se duse lampărat, cela-i zăie, Pâcală:

— Ai venit, slugușora mă, zise... tu-z găujioara mă-tii?

Da Nic-a Câmpului atunsea:

— Ba – i se – ț-oi... fe io p-a mă-tii! Nu mai merge d-acu nainfel

Ț-am fos sluga ta pâ'n' la moarfe? Nănașule, d-acu i-am fos sluga lui pâ'n' la moarfe, că iei – dzăăe – ia a Asta m-a băgat pă mine venind la dumneata, m-a băgat în fântână și n-a vru să mă scoată din fântână, a vrut să mănneie ș-an jura pă paloș c-am să și în sluga lui pâ'n' la moarfe.

Dacă nu mă crez că Ț-îs io **h** inu dumitale, cu se mai bofeza pă mine când m-ai bofezat?

— Păi, măi N'ic-a Câmpului, io pă fine feam bofezat – zise – cu florile-n **k** ept, c-ai fost în câmpu cu florile și cu luseferii pă umeri. Ia dăzbracă-fe.

Atuns să dăzbracă iei⁸⁶. Când să dăzbracă, au văzut adevărat florile-n **k** ept și luăeferii pă umeri.

— Tu ies⁸⁷ N'ic-a Câmpului! Apu să să nu mi-ai spus d-atună? Trăbuiș să-n spui atunsea, bre! Ț-a fos frică? Dă ce nu ni-ai spus d-a Asta? Io împărat ca mine și nu-m spui tu miia dă dânsu? Cum de-ai făcu tu dă nu mi-ai spus tu miia?

— Iacă, nănașule, așa an jurat, dac-an jurat pă paloș, a trăbuit să-ndeplinesc jurământu. I-am fos sluga lui pâ'n' la morfe și m-a-nziat balauru din fântână.

Se vorbeș? Da bălauru din fântână Ț-a cumnat?

— Păi mni-i cumnat – zise – da cum – zise – că i sora lui, păi sora lui! – zise.

Când o auzât împăratu, o rămaz dă lemn, au rămas minunat.

Atunâea se fase?

— Ia vină-ncoase tu⁸⁸, măi, la mine!

Vine-mpăratu ș-îl fase bucățică dă bucățică l-a făcut, bucățică dă bucățică l-a făcut și l-a pus în doi dăsaji ș-a

262

cătat o iapă dă nouă ani stearpă și l-a pus pă dânsa. Și i-a da drumu' să-l treie-n lume și une pk ca nuca, pk ca și bucățica. Une pk ca nuca, pk ca și bucățica⁸⁹. Și l-a treierat toată lumea a treierat până când n-a mai rămas nimica.

Ș-apo a venit iapa înapoi. Și după se l-a isprăvitulă pă

Pâcala dă n-a mai fost, apoi d-acolș i-a spus lui N'ic-a Câmpului nănașî-se:

— Hei, dragu nănașuli! D-acu nainfe vrei să stai aiea la mine, dar vrei să fie dus acasă la locurle tale? Să-z dau și io avere, să-z dau bogățâie.

— Nănașule! Mă duc și io d-acu năinfe mă trag și io spre casa mă, spre locurile mele, că pă mama am lăsat-o ca vai dă capu' iei singură și văduvă, an lăsat-o, nu mai știu nimica dă tri patru ani dă zile dă când nu mă duc acasă. Ș-acuma mă trag și io înspre casă.

— Bun! Iofe: mă duc ș-îz dau altă trăsură cu patru cai, șâz dau zăstre, ș-îz dau bani ca să ai cu se trăi.

S-o dus și i-a dat altă trăsură cu patru cai și cu-aseia cu a lui care iar cu patru cai, i-o pus zăstre și d-acolo dă lampărat, i-o dat bănet cât i-au trăbuit lui și ș-o luat zâua bună de la bălaur. S-o dus și le-au sărutat bălauru pe-amândoi și i-a spus bălauru:

— Cumnate – zise – și i-o dă az înainte nu mai stau, c-am avut om blăstăm dă la tata și dă la mama ca să stau bălaur în fântână pân-acuma. Ș-acuma s-a-implinit blăstămu și dă az înainte, mă duc acasă, că și io-s împărat ca ș-împăratu ăsta. Tot împărat îs și io, da' io – zise – un Iz d-atâța ani:

Iz dă nouă ani90 dă zile dă când îs bălaur ș-an stat în fântână d-am împlinit blăstămu care m-o blăstămat mama și tata.

Ș-acuma – zie – mă iau și mă duc acasă. Mergi sănătos, și dă az înăinfe, să nu să știie dar ne mai vedem, dar nu ne mai vedem, dar d-acu nainfe – de – mi-am luat zâua bună dă la sorî-mea și dă la fine, mergi sănătos acasă.

Ș-o da mâna cu tăți, s-o luat ș-o plecat și s-o dus acasă.

Și iei s-o pus în trăsură cu femeia, cu famelia, s-o luat ș-o venit până la mă-sa acasă. Când au ajuns la mă-sa, o găsât-o tot în bordeu aselaș care-o lăsase iei.

— Ei, mamă, d-acu nainfe – zise – hai să mergem și noi – zâie – la țară, să mergem și noi la o margină dă oraș, ca să-mi fac și io o curfe ca să trăies și io mai bine-oleacă.

A luat-o pă mă-sa și s-o dus și iei la o margine da oraș și ș-o făcut și iei o-mpărăție ca ș-a nănașuli, cum o avș nănașî-se.

Și m-an suit p-o prăjină

Și v-am spus o minsună!

Iacă atâta-i povestea.

Pov. O știe „ele mult, (le când eram copil. De la un bătrân, Ursu Bârgău.

De mult de-atună. Era de meserie tot la pământ, lingurar, rudar. Toader

Pelin o mai știe”.

Cunoști Harap Alb? „Am auzât-o, dă-i lungă”.

mg. 2801 I b-IIA. Inf. Stoian Alexandru; Stânca – Tg. Neamț; culeg.

O. B., L.V. în 2 iulie 1965; transe. O.B.

Note

1 Povestitorul se uită spre stânga. * Pov. arată spre stânga, cu dreapta. 3 Pov. ridică dreapta.

4 Pov. arată înainte, cu mâinile. * Pov. ridică arătătorul sting. Pov. schițează ținerea în brațe

7 Pov. subliniază, cu stânga. Pov. subliniază, cu stânga. f Pov. arată spre dreapta, cu stânga.

Pov. arată spre dreapta, cu stânga. 11 Pov. ridică arătătorul drept. 11 Pov. duce stingă la gură.

1» Pov. arată spre dreapta și sus, cu dreapta. 14 Pov. arată spre dreapta și sus, cu dreapta. 14 Pov.

judică mâinile. 14 Pov. ridică stânga. 17 Pov. bate în masă, cu stânga. 14 Pov. bate în masă, cu stânga. 14 Pov. subliniază, cu stânga. 30 Pov. subliniază, cu stânga. 21 Pov. arată înainte, cu stânga. 33 Pov. arată în sus, cu stânga. 33 Pov. arată înainte, cu stânga. 44 Pov. cheamă, cu stânga.

44 Pov. ridică dreapta. 44 Pov. arată înainte, cu arătătorul sting. 47 Pov. arată spre dreapta, cu stânga. 44 Pov. subliniază, cu stânga. 44 Pov. subliniază, cu stânga. 30 Pov. duce mâinile spre el.

11 Pov. se răstește cu dreapta. 34 Pov. pune dreapta în palma stingă. 83 Pov. ridică stânga.

44 Pov. schițează gest de lepădare spre dreapta, cu stânga. 34 Pov. arată spre dreapta, cu stânga.

44 Pov. subliniază, cu stânga. 37 Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul stâng. 84 Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul stâng. 84 Pov. subliniază, cu stânga. 40 Pov. arată spre dreapta, cu stânga.

41 Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. 44 Pov. duce stânga la buzunarul drept de sus al hainei.

— Pov. schițează presărarea, împrăștierea spre stânga, cu stânga. 44 Pov. pune arătătorul sting pe masă. 44 Pov. duce arătătorul drept în jos. 46 Pov. duce dreapta la urechea dreaptă. 47 Pov.

subliniază, cu stânga. 44 Pov. subliniază, cu dreapta. 44 Pov. arată spre dreapta și în sus, cu dreapta. 44 Pov. arată spre dreapta și în sus, cu dreapta. 41 Pov. ridică mâinile. 43 Pov. ridică dreapta.

43 Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept. 44 Pov. arată spre uşă, cu arătătorul drept.

44 Pov. ridică dreapta. 44 Pov. se uită la dreapta. 47 Pov. duce mâinile la buzunarul sting.

4 Pov. se uită la dreapta. 44 Pov. duce stânga la obraz. Pov. ridică arătătorul drept. Pov.

arată spre uşa din stânga, cu dreapta. 43 Pov. arată în jos, cu stânga. 43 Pov. subliniază, cu arătătorul drept. 44 Pov. subliniază, cu arătătorul drept. 44 Pov. subliniază, cu arătătorul drept.

44 Pov. duce dreapta la frunte. 47 Pov. arată spre uşă, cu stânga. 44 Pov. se uită în jos. 44 Pov.

duce stânga la nas. 70 Pov. apucă, cu stânga. 11 Pov. arată înainte, cu mâinile.» Pov. arată spre stânga, cu stânga. 73 Pov. loveşte cu stânga în palma dreaptă. „Pov. admonestează, cu arătătorul drept. 74 Pov. loveşte palmele. 74 Pov. Întinde dreapta înainte, schiţând ţinerea puştii.

77 Pov. arată spre stânga şi sus, cu stânga. 74 Pov. ridică stingă. 74 Pov. schiţează rostogolirea, cu stânga. 44 Pov. arată înainte, cu stânga. 81 Pov. se uită în jos. 44 Pov. pune mâinile pe obraz.

43 Pov. subliniază, cu stânga. 84 Pov. arată spre dreapta, cu stânga. 84 Pov. subliniază, cu mâinile.

44 Pov. duce mâinile spre piept. 87 Pov. loveşte palmele. 44 Pov. se uită spre dreapta. 44 Pov.

subliniază, cu stânga. 80 Pov. subliniază, cu arătătorul stâng.

264

8. ARAP ALB

Din vremile vek-i, odată într-o ţară era u-mpărat. împăratu avg şi iei doi fisori, din finereţele lui. Crescură mari, voinisi, să gândeşte-mpăratu – iei era la putere mare, harnic, tare cu-mpărăţie puternică:

„Ş, io mine poimârie o să bătrânesc, să m-aşăz şi fisorii, ca să rămână aşezaz de mine”. Zâse:

— Mă! Pă unu – zise – vă pun împărat aisea şi pă unu vă pun împăratcă-z la putere – în ţara vesină – zise – ca s-aveţ amândoi împărăţie – zise – rămânez de mine-mpăraz – zise.

Bine! Pune pă unu acolo pă scaunul lui împărat, care rămasă împăratu Roşu. În ţara vesină, pune pă ălalt împărat, şi i zisea împăratu Verde. împăratu Roşu, care rămăşş să acolo pă scaunul

tătăni-se, iei ave tri fiăori: doi care era mari, crescură mari, voinisi, harnisi, hăl mai mic mai prostan.

Din copilărie nu pute să-l facă uom ca să fie la plăsere, iei avă un nărav de copil mic, că iei să zuca-n cenușă. Ma ei alalț îi mai zise și senușotcă, frați lui. împăratu era năcaz, ș-împărăfeasa că nu-i familia-ntreagă, sănătoasă ca cum vrș iei.

Da zise:

— Acuma – zise – asta – să gândș iei, împăratu, ș-împărăfeasa – iac-o rămâne p-asii – zise – și – zise – pă ășfialalț doi – ice – să-i așezăm noi – zise – pună când suntem în viață.

Da frafi-se, împăratu Verde iară vede că trese timpul, azunje la bătrânștă, să gândș:

„Mă! – iei ave o fată.

— D'i se să striinez io? Frafimio are tri fisori, s-aduc unu de la iei să rămână-aisea împărat în locu milieu! Ce să vină altu'?”

Trimefe-o care la frafi-se:

— Mă, să-n trimeț on fisor de-a tău, să-l aicea moștenitor, împărat în locu meu – zise – ca să rămână aisea.

265

Bine, vede iei scris o rea de la frafi-se – zise cătă fisoru-al mare zise:

— Mă! – zâie – uife se zise unk i-te – zâie.

— Mpăratu

Verde – zise – fe duși tu-mpărat acolo – zise – să rămâi moștenitor în locului, împărat acolo.

Șei, fisoru să-ncorăjă:

— Bine! – zise.

Să gândi iei:

„Aisea tă suntem noi tri – zise – da – zie – i mai bine-acolo să mă duc io singur”.

— Mă duc, tată!

No, gată iei, îi dă cal, îi dă haine, îi dă se-i trăbă lui să ducă pă drum. Iș iei cal, să suie călare și gată șâj iș zâua bună de plecare, și pleacă. Da-mpăratu să gândisă din vreme.

„Stai să-l dere io să vedem că n-o asta stăpânde dus atâta drum?”

Să-mbracă iei ca o mămuie și iesă-n capu' orașului p-on drum mai scurt, cu on cojoc păcurăresc pă iei și făcut mămuieacolo, o

mămuiață, și stă acolo-n calea lui. Când vine iei colo, țațoș fisoru, fălos
pă cale, călare, că iei să duie, iei iese d-i col6 dintr-o cofitură-n calea lui.
Șâl văzuu! așa urât! Și să-ntorsă năpoie! Une să se ducă iei? Se? Iei să se
ducă pin lucruri d șlea? Iei ni nu s-o depărtat ș-o văzut iei mămuia-aia
acolo, apăi câte să i să-n-tâmples lui pă cale? Întoarse înăpoie.

Tată-se se duse pă altă cale iară scurtă și azunje-acasă. Să bagă.

— A de-i, mă?

— Tată! – zise.

— Împărățiaie, nempărățiaie – zise – se văzui ieu – zise – nu mă
duc să nu mai văd împărățiaie pună-i lumea!

— Eee, măi! – zise.

— Io am știut că tu ești om slab – zise.

— No – zise – nu tu iej de-mpărat I1

— Nu! – zise – ieu pin d-glea nu mă duc"! Șăd aisiacasă.

Cătă ălalalt.

— Mă – zâie – fe duși tu, mă – zăce – că-asta nu-i stăpân
de-mpărățiaie.

Ălalalt, corajie bună, iei o foz năcăjit că nu l-o mâna pă iei.

— Mă duc io, tată!

— T'e du!

266

Să gata și iei ca frafi-se. Mpăratu iară-o făcut ș-atuns la porneala
lui cum o făcut cu frafi-se. Ișșă-n capu' orașului tăt în forma aia,
mămuie. Iei, mai fălos ca frafi-se colo când pornește și se duse. Da când
azunje-acolo la locu ăla, iș să tată-so-n calea lui, mămuie așa urât și
împistritat ca drasii, vede! Ș-întorce calu înăpoi! Hai! Duse-acasă, zise:

„Une să mă duc ieu? D'irept-o avut-o frafi-meu! Une le duși tu la
ahășfia? – zise.

— T'e duâi! Apăi – zâie – caz d-șșfia – zise – ț ies în cale? – zise.

Tată-se se duse – iară pă drum mai scurt ș-azunje-acasă înăinfea
lui.

— A se-i, mă?

— TAată! – zise.

— D'irept-o avut-o frafi-meu – zise.

Să nu mai vez împărățiaie ș-împăraț pună-i lumea! – zâie.

— Urie să fie duj? – zise.

— Ce văzui io!

— Ce-ai văzut?

— Hoo! – zise – să fi văzut dumneatale – zise – apăi dumneata mureai acolo? – zise.

— No – zise – amî şfiut io – zise – că voi nu sânfeţ oameni de-mpăraţ. Iacă rămâne nimica – zise – de voi – zise – de cum să vă dusez la unk iu-te, mâi a mă o să nu fis stăpâni s-o stăpâniţi!

Da Senuşotcă i-auză di colo – umbla şi iei p-acolo.

— Auz, tată! – zăce – Să mă laş să mă duc io.

— Măi prăpăditule, d-apăi tu une vrei să te duşi? Une vrei tu, amărâtule? Tu fe duşi tu? Une fe duşi?

— Mă duc io acolo la unk în – zise – să rămân împărat!

— Păi tu iei de-mpărat?

— Leu!

Şi iei nisi nu puf? să-l învşta nisi carte, nice şcolă nu-mvăţa, nu, era un om mai... slăbuţ copil.

— Da de une să fie duşi tu! Caută-z de treabă – zise – dacă n-am putut io fase uom din fine-aisea? – zise.

— T'e duşi tu acolo! – zise.

— Tu nu iei de dus! Dacă n-am putut pă aşfialalt – i se – c-aştea or foz vreniş, da' nu tu!

Hmm! Să năcăjăşte copilu', că nu-l lasă. Să iş mâniuos copilu' şi se duse de năcaz pin uoraş. Da imprimblânuşă iei p-acolo pin uoraş de năcaz, colo-la-o uliţă iesă-o bătrână în calea lui, şi stă acolo lângă-on cuot.

— Crăişorule! Crăişorule! îi bun dă-m şi mie-om bănuz

— Zâse – că-z muiere săracă, slabă şi bătrână.

267

Iei, de năcaz că nu l-o lăsat tată-se, ni n-ave bai cu bătrâna.

— Ce-s trăbă, bătrâno?

— Dă-m şi mie-om bănuţ.

Aşă-i traje-o pălmuţă lu' bătrâna! Se duse p-asi-ncolo, năcăjit, mâniuos aşa. Bătrâna se duse şi să-nt-altă uliţă în calea lui acolo la un cuot. Când vine iei p-acolo:

— Auz, crăişorule? îi bun³, dă-m şi mnîe-om bănuz – zâie – că şi io-z muiere săracă, şi slabă, şi bătrână...

Da iei, nu mai nimica, numa îi trasă şi la bătrâna o pălmuţă.

— Nu vorbi cu mine de bani – de – io-z năcăjât, nu am bai cu banii tăi să-z dau ţâie bani – zise.

Da, să duie. Bătrâna se duse pă altă uliţă, şi la altu' cuot acolo,

iese iară-n calea lui. Când vine iei și treie p-asiia pl lângă iș:

— Crăișorule! îi bun, dă-m și mnie-om bănuț. Ufe – zise – Iz bătrână și ieu, și săracă și, să am și io om bănuț să-mi ișu seva pă iei.

Iei atunsea să gării:

„Mă! De astea nu mai scăp pună-i lumea, hai pă asta s-o plătesc să mă scăb de le”:

Bagă mâna-m pojânar și scofe-om ban:

— Na, bătrâno! T'e du din calea mă!

Da bătrâna, dacă-i dede banu':

— Auz, crăișorule! Ascultă, ascultă la bătrâna, să-și spună baba seva – zise.

— Da' se vrei să mai spuni?

— Ascultă numa: – i se – tu vrei să fie duji la unk ito... Iei atunsea mintenaș trăcsări pân' iei seva, întristrat:

„D'e-urie șfi asta că io vreau să mă duc la unk în”? Da iei stă așa uimit. Zâse:

— Da!

— Apăi – zise – stăi să-ți spun, pă se cale să pornești.

— No, babo, spune! – iei atunsi să-ncorăjăă-spune, babo!

— Uită-fe – zâie.

— T'e duși, fe duși la unk i-te – zâie

— Tu fe duși! Da – zise – fe du acas – că fe lasă tată-to să fie duși, numa – zâie – când o fi la porneală, să-i spuni lu' tată-to să-z dă hainele lui care-o fost iei mire cu iele, și sabia care-o fost iei mire cu iș, și calu care-o fost iei călare când o foz mire, și să pornești, să fie duși. C-apăi fe dus.

268

Să duse-acasă.

— Lasă-mă, tată, să mă duc io la unk în

— Mă! leu te las, da' tu nu ești stăpân, dacă n-or fost aștea stăpâni să se ducă. Tu nu fe poz duse.

I – Ba mă duc!

— No... du-fe – zise – dacă vrei să fie duși, fe duși, tu iară-ntorsi caășfia – zise.

— Ba mă duc.

— No, du-fe. Gată-fe iufel Iz dau haine care vrei tu să iei, și cal, mâncare – zâie – și fe gaț și fe du.

— Ho, ho, tată, nu așa!

— Apăi cum, mă?

— Mmm! În dai hainele dumetale care-ai foz mire cu iele, sabia care-ai foz dumneata mire cu iş – zise – şi calu care-ai fos călare dumneatale când ai foz mire.

„— Hăăău! – zise.

— Păi d-elea seri tu la mine? Hăpăi io am bătrânit, mă – zise – ieu mai şfiu de zdrenţele-şlea că une or mai fi acuma? De sabia aia? Păi atunsi o fost alte săbii, mă, io acuma am săbii să-z dau ţâie de-aisea4, nu... rujinituri d-elea seri tu la mine?

— Nu – zise – alea mi le dai.

— Ş-apăi calu, mă – zise – ăla de când l-o fi mâncat câinii, uasăle din iei? De une să ți-l mai dau io ahăla?

— Ba alea, tată.

— Hă, caut ieu.

Să duie să suie acolo-m pod, caută neşte zdrenţe – vede p-acolo – să gineşte iei:

„O să fie seva dintr-aheşte, de-atunsia din vremile-şlea?”

Le ţâpă zos de-acol6 – găşăşfe-o sabie ruj mită p-acolo.

„Pofte să fie-zise – asta – zise – căfe-am purtat ieu – zise”.

Iacă ţâpă o rujinitură de-acolo.

— No, iote, mă! – zise.

— Aşfea o fi dac-o fie – zise.

Să iş iei, să-mbracă cu iele, iş sabia aia ruj mită, al Bine.

— D-apă cal – zise – du-fe iş-l – ice – că caii-s acolo – zăce – io de une să-z dau calu care-am fost ieu călare pă iei când am foz mire? – zise.

— Să ni se uasăle câinii nu le-or mai fi găşât să le mânse – zise – de cum să-z găşăsc ieu acuma! – zise.

269

Da bătrâna îi spuse să lui, zâie:

— Mă! Când ți-i duse să iei tu calu, atunăea – zise – tu – zăce – să îşi om blid cu ovăs, să fie duâi la tăş caii. Şi cari nu mâncă din uovăs, p-ăla să-l îşi p-aia să îşi om blid cu uorz, să fie duj la tăş caii de câte tri uori, şi care nu mâncă din iei, p-ăla să-l şi să îşi om blid cu foc, să fie duj la tăş caii, şi care-o mânca dim foc, p-ăla să-l îşi ca-ala ți-calul tău.

Bine. Iei dacă-i spusă tată-se aş, să dusă şi luo om blid – că iei nu şfiş că urie-i calu lui, da iei ş-aduse-aminfe că bătrâna cum i-o spus – se duse ia om blid de ovăs, să duc la tăş caii: mânca din ovăs. Da

Într-o fundone era un cal rău de aprobe că nu-s pufș sta-m pisore, dacă îl scofși, îl doboră vântu, aburii zos. Ăla nu mîncă! Să gării iei:

„Asta se să mânse, că-asta ș-așă-i amărât! A nu mîncă”.

Mai duse o dată: nu – ăialaz mîncă – ăla nu!

„Mă – să gîndește.

— Mă, n-o fi prăpăditu ăsta dad de cap mie?”

Să mai duse-o dată: tăs caii mîncară, iei nuu! Nu nu să uită cătă ovăs.

„Hm! Stăi – zise.

— Duc să iau unu de uorz”.

Ia um blid cu uorz: tăs caii-mbucă din uorz, ala-amărât de-acolo din fundone ni nu să uita cătă uorzu lui!

„Mă – zise – ba ca pămîntu’ – să gîneșfe-iel – asta m-o fi dat mie de cap. Ce fac io cu-a Asta”?

Să mai duse-o dată: tăt așa. Duăe-a triia uară: ăialalz mîncă, da iei nu.

„A! Stai în loc! Iau unu cu foc”.

Duse ia um blid cu foc. Când s-apropiș de iei, pufăiș pă nas și suăș cu botu’ și trâmșș caii, de focu lui!

Da când se duse la amărātu din fund, uodată împlîntă gura6 în blidu cu foc!

— Ei, bătu-fe Dumnezeu! – și-i tras-o palmă.

— Apă tu iej dad mie? Hmm!

Să mai duse-o dată la ăialalț: da de une! Tăt așa. Când azunsă la iei, iară-implîntă gura6 în foc.

— „Hiii! – să-nsiudă iei – pentru Dumnezeu, d-apă aista să-mi fie mie dat? Să mă duc io! Cu se să mă duc io cua Asta?”

Să mai duăe-o dată. Când i-a triia uară, iară-implîntă gura.

În foc.

270

Atunîi i trasă-o palmă. Și-i trasă-o palmă de să dusă de părște! Să gâni iei:

„No! Tu ieș slab, cu fine n-o să fac io treaba”.

Șâl luo, de-abe trimurin șâl scosă-afară. Când îl văzu tată-se:

— No! – zise.

— D-eșfia cai ai luot dintre caii mriei, că-s cai am io aicea, cu asta fe duai tu?

Să gîndi în gîndul lui:

„Și ăialalt' or fost slabi, da' tu n-o să te duji nisi pună une-or mers ahăia!”

Să-mbracă mămuie, bărbâfește, și se duse p-o uliță mai scurtă iară-n locu care-o foz la hăialalt' fraț a lui, și l-așfeaptacolo, să vadă iei că de să fie dim porneala lui.

Copilu' ig să mereuț cu calu, să p-acolo p-o ulița. Când azunje la o distanție oarecare, ce calu zăce:

— Stăpâne, suie-fe-n spate la mine!

— D-apă une să mă sui, că tu de-abș meri gol?

— Suie-fe-n spate la mine – zise – n-avș bai.

Să suie iei acolo trâmburând pă iei aco, amărâtu de cal.

Să scutură calu-o dată când să sui, ș-așa-l țâpă de sus! Să gâнди iei:

„No! Acuma când azung în vatră, îi nimica de mine!”

Îl sprijoni calu frumos în spate.

— Da cum fu, stăpâne?

— Mă, gâнии, călușule, că când azung de vatră, n-o să mai aleagă prav dim mine!

— Vez, asta-i palma aia – zise – care m-ai dat-o tu! – zise – îs plăcu cum mearsă?

— Vai de mine – zâie.

Să mai scutură calu o dată șâl țâpă mai sus! Iei gâи:

„No, atunsi scăpai, da acu-i gata!” 7

Îl sprijoni calu frumos pă spate.

— Da cum fu, stăpâne?

Zâse:

— Să mă lazi – zise – că în dede-n gând că tăt o să mor în aer, pună n-azung la pământ!

Să mai scutură calu-o dată șâl tipă mai sus. Și zi & e cătă iei:

— Cum să fie sprijon acum: pă spate, o cu potcovele?

— Cum îi vrș – zise – așa să fasi!

Îl sprijoni frumos pă spate.

— No, da cum fu, stăpâne?

271

— Auz – zise – mă gâиии că acuma prav și pulbere o să se aleagă de mine!

— Vez – zise – așa ai făcut tu cu mine – zise.

— Câte pălmi m-ai dat?

— Tri! – zise.

— Tri Iz dâdei și io – zise – țâie – zise.

— No, acum hai să merem.

Porniră. Calu merg, de ni se vântu! Da zise:

— Cum vrei să fie duc: ca gându, o ca vântu?

— Ba – zâie – cum îi vrș.

— Te duc ca gându-zise.

Și porniră pă drum! Iei numa de mere în aer în spatele calului.
Când azunsără la tată-se, atunsea zise:

— Tu – zise – când azunjem, și vez pă tată-to – că tată-to i-acolo
în capu' uorașului – zise – ne-așfeaptă – zise – când îi vedș mămuia aia,
mămuiața-aia – zise – tu să scoț paloșu să-i tai capu'!

Când azunsără acolo, iei ieși în calea lor. Da iei încă scosă sabia
și jap! Să taie capu' lu' tat – se Tată-se zise:

— Ho, mă! Să nu dai! Că – zise – ieu-s tata tău.

— Da – zise – cum îi?

— Pă – i se – am venit să fie văd că cum fe duși. No bine.

Când îl văzu tată-se așa cu on cal, să gării:

„De urie-i asta? Sirie-i asta? Cum s-o și îmbăt lucru ăsta într-o
clipă așa iufe? Hm!”

— Acuma fe duși! T'e duși! Văd io că tu fe duși. Da – zâăe, dede
mâna de despărțanie, ca un tată, îl sărută pă frunfe – și – zise – fe duși,
dragu tafii – zise – da – zise – o învățătură de la mine-z dau – zise – cu
oamenii spânz și cu barba roșiie, cât îi fi tu-n viața te să nu-s faj de
lucru, că-ăia-s Omeriii dracului, și te-nșală. Și porneală bună!

Porni pă drum. Du-fedu-fe, du-fedu-l e! Du-fe, copile, du-fel
Du-fel Azunsă-nt-o vreme pă nește plaiuri, cu tufișuri pă nește cărări
încălsite p-acolo, care umbla lumea pă iele, uomenii. Nu șfiș!

„No acumă drumu' p-a Asta mere, p-a Ăstălalt? Pă care mere,
cum mere”.

Și era și um mășcău de ploie, lunecoz locu', pă urie să se ducă
iei? Se duse p-acolo, pă cari se duse! Iesă-on uom în calea lor: barba
roșie, spânz.

272

— Crăișorule! – zâie.

— Văd că feai obosit – zise – și nu ști rându p-aiăea – zise – dă
căluțu la mine să ți-l duc io, că io știu rându8, că io-z di p-aisea – zise –
să ți-l duc io să fie scot afară.

Iei, când îl văzu:

— Baa! Nu ți-l dau! – zise.

— Nu! Las că-l duc io.

Hm! ăla ce să facă? Nu i-l dede. Se duse păaltă cărăruie, iesă-n calea lui mai departe, tăt iei.

— Auz, crăișorule! Dă-m – că văd că nu șfi rându p-aisea – zise – feobosâș rău – zăce – și – ce – dă-m calu la mine – zie – să ți-l duc io să vă scot afară de-aisea din cărăruile șstea și din tufișu ăsta.

— Ba nu ți-l dau – zise – că m-o spus tata – iei s-o greșit – m-o spus tata când am porni de-acasă că cu oamenii spânz și cu barba roșie să nu-m fag de lucru în viața mă, că aia-s gmenii dracului.

Ei, iei când auzi:

„Aisi-i rău! Nu-i bine”.

N-avu-ncătro, să dusă, se duse pă altă parfe, ș-îj negrește barba, și fase nește musistă mari. Și ișă-n calea lui, mai departe, tăt pin tufișu ăla p-acolo.

— Auz, crăișorule! Dă-m calu-ăla – zise – că dumneatale – zise – feai obosit, nu șfiz rându p-aisea, ia adă să ți-l scot ieu, să fie scot afară de-aisi.

Să uită la iei, văzu că nu-i ca hăialalt, ca ăși doi care-or fost.

— Na! – zise.

Să gânii iei:

„Ala șfie rându mai bine, ne segfe mai iute”.

— Na-l! – zise.

Iș spânzu calu și ies-afară. Da să făcu o căldură de soare și s-or obosit de bună seamă – cald! Acolo-n deal, iei făcusă spânzu-o fântână-acolo, afundă, și cu scară-n iș, și deasupra acuperiș. Când azunsără la fântână, opriră-n loc.

— Iofe-aiăea – zâie – iestă o fântână – zise – cu apă – zise – să bem o țără apă, că ne-am obosit.

Și să bagă bărbătește pă scară-n fântână și ba apă și iș iei apă de-acolo și să spală cu iș.

— Mm! Cât îi de rece și cât îi de bine-aisea! Aisea fe răcorej – zise – ni nu șfi se bunătafe-i aiăea! – zise.

— Auz, crăișorule – zie – scobori-fe di pă cal – zâie – și

273

nu vini și dumneatale – zăce – să bei o țără apă – zise – și fe răcorești aisi, așă-i de bine-aisea!

Să gării iei: „Și mie mi-i sște, să beau și io o țără apă, dacă-i apa rese”.

Scoborî di pă cal, să băgă pă scară pun la apă și beu apă.

Spânzu bărbătește ieși pl lângă iei pă scară deasupra – iei nu l-o știut că se face spânzu – și pusă cuperișu pă fântână!

— Ne? acuma-i gata cu fine! Acuma-i gata! Dacă vrei să mai ai viață, să skepi de-aisea – zise – să purii zurământ pă sabia asta, pă paloșu ăsta, că tu ieș sluga mrieu și ieu-s stăpânu tău. Dacă nu – zise – aiâi îs pierie capu’!

Să gării bietu’ copil:

„Acuma-i gata de mine! D’e-aij nu mai scăp! Ce să fac?

Decât să-mi piară viața, mai bine slugă! 9 Iacă mă bag slugă și ieu, și ce-o fi, aia o fi! Nu-m pierd capu’”.

Ș, pusă zurământ că iei să fie slugă și spânzu să fie stăpânu lui și iei să-l ducă cu calu. Luq calu. Și spânzu pă cal. Du-fe – du-fe, du-fe – du-fe, du-fe – du-fe, cale lungă.

Ce Șiă-ntâmplă pă cale? Iacă-acolo într-o cale pă urie tress iei, on furnicar mare – avusă să uspăț cu un furnică, mărita o furnică – ș-înșaraț pă drumu’ lor de furriiși. Atâtea furrii îi era acolo k emafe la uspăț, cu petrecania lor, încât n-av și pă urii să treai! Iei să gării:

„Vai, da de de putere de furnică! Aisea cum calc io furriisile-ștea aisea atâtea să le omor, trecân păstă iele, și ieu, și calu? Mai bine mă duc pl lângă iele”.

O lu’? pl lângă furriiși pună urie să gătă drumu’ lor de nu mai mearsără, atunsia ieși iară-n drum. Zăse spânzu cătă iei – i pusă numele Arap-Alb.

— Arap Alb!

— Ce-i, stăpâne?

— D’i le mersăș p-acolo?

— Păi – zise – di se să călcăm noi atâtea furriiși – zise

— Să mgră-atâtea? Mai bine – zise – mersărăm p-acolo și iacă iară ieșirăm în drum.

— Nq bine, haidă.

Dug mai departe, mai departe, tă să duc, tă să duc. Ș, ce să-ntâmplă acolo pă drum? O țără mășcău de ple? le dede iară în drumu’ lor pă urie mere iei, să-ntâmpla sa. Iacă-acolo roisă-on stup. Și roiu’ s-apucasă și nu șfiș că-ncătro să deie de pișie, să pusă să pă nește clombiță-acolo și sta sumelit

acolo, că dede ploiță pă iei. N-avea uni s-abată. Da iei le vede goanjele-acol6.

„O, săracele, betele goanje – zise – cumî stau iele sumelife-aicea – zâie – une să le găsc io on loc să le-adăpostez io p-aștea ca să trăiască și iele!”

Ș, să uită iei înegâi, să uită-ncolo, vede-o but Qrcă-acolo uneva. Să dede iei și scosă briseguța lui, briseaga care-o avș iei, și zgâmai-m butșrcă, și făcu acolo în butgrcă o uț>la mare și să dusă și scutură goanjele și le băgă-m butgrea aia, și le dusă pim pădure mai afund, și le-așază acolo.

— Nq sedez voi aisea.

Da când o pornit de la furriiși, o furnică după iei:

— Stăpâne! – zâie.

— Se-i?

— Stăi – ice – să-și plăfim – zise – că – zise – ne-ai ocolit.

A, îi dede-o aripă.

— Na – zise – când ai avă nevoie de noi, s-aprinz aripaașta – zâie – că noi cu tăfe neamurle venim și ț-azutăm.

— Bine.

Stupu, după se l-așeză la locului, o albină după iei pă cale.

— Stăpâne, stăpâne!

— Se-i? – zâie.

Iac-o albină.

— Uită-fel – zise.

— Uife-aisi o aripă – zise – de la noi

— Zâie – când îi avș nevoie de noi – zise – s-aprinz aripa asta, că noi venim șat ăjutăm di să îi avș nevoie.

— Bine!

Luă ș-aia. Se duse mai departe, mai departe. Du-fe, du-fe, cale lungă. Când colo, se să-ntâmplă? Iacă on uom acolo, ardea un foc mare! Și pă de-alături alte focuri; um foc cu șspfe cară de lemn e, și în șspfe locu/i câte șepfezăj de cară de lemne arde acolo. Și iei, înmijlocu lor acolo, și striga de-acolo:

— Vai de mine și de mine! – zise.

— Sine more de frig!

Io mor de frig!

Da iei zăce:

— Ooo! bată-fe-amaru tău să fie bată! Apăi – zăce – cum tu mori de frig – zăce – înt-atâtea focuri?

275

— Tati, măi Arap Alb – zise cătă iei, zâie – și mă iș și pă mine cu fine – zise – că o să-și prind bine vreodată.

— No hai – zice – că drumu-i larg, poz mere și tu cu noi. Haidă și tu.

O lu'? după iei p-acolo. Du-fe – du-fe, du-fe – du-fe. Când colo „ce să-ntâmplă? Iacătă gășă pă unu acolo la un cuptor cu pită: – șșpfe cuptgre de pită fășș câte șșpfezăj de cară de pită, și iei mânca la pită-acolo de la cuptejrel-șlea, și nu i s-azunj și

— Vai de mine, și de mine! Sine mq>re de feme, io mor de feme!

— Hăi, bată-fe-amaru tău să fie bată! – zie cătă iei, zâie.

— Tu mori de fgme – zise – cu șșpfe cuptyre și de câte șșpfezăj de uori șșpfe cară de pită – zise – și străj că mori de feme!

— Taz, măi Arap Alb, și mă iș și pă mini cu fine – zise

— Că odată o să-și prind bine.

— Hai și tu – zise – că și tu poz mere, că drumu-i larg, haidă cu noi.

E, lui îi zâșș Flămânzâlă. Bine! Du-fedu-fe, du-fedu-fe cale lungă. Ce să-ntâmplă cu iei? Acolo de-o lăture de drum, on uom cu uon uok în cât luna și cu unu ca la ăialalț ușmerii.

Da, să uita:

— Vai de mine și de mine! – striga cu gură mare-sini nu vede, io nu vād!

— Ho, bată-fe să fie bată-amaru tău! Cum tu nu vez, și tu ai on uok-i cât luna – zise – și tu nu vez?

— Taz, măi Arap Alb și mă iș și pă mine cu fine – zise

— Că odată o să-și prind bine și ieu.

— Haidă și tu cu noi, că ai loc, pos să meri dracului p-asiia și tu.

Să iș și iei! Grămadă mare de ușmerii. Lui îi zâșș Ok ilă.

Bine! Du-fe – du-fe, copile, du-fe, pă drum mai departe.

Ce să-ntâmplă? Iacă on uom cu un mână cât azunjș la marjihea lumii; haialaltă era ca la ăialalț Omerii.

— Vai de mine și de mine – striga cu gură mare de-acolo că iei n-are mârâi.

Da iei zise:

— Hău, bată-fe să fie bată și pă fine! – zise.

— Caz văzui ca fine – zise-s tăș cu mine – zise.

— Cum n-ai tu

276

mână – zise – n-ai tu mârâi – zise – ș-a te mână – zăce – azunje până la marjirirea pământului?

— Taj, măi Arap Alb – zise – și mă iș și pă mine cu fine – zise – că o să-și prind bine și io odată.

— Hai și tu – zise – că și tu ai loc să meri cu noi. Mai am ca fine!

Să iau și să duc. Du-fedu-fe, du-fedu-fe. Duc cale departe.

Tăt să duc, tăt să duc.

Nq, ce să-ntâmplă? Iacătă-azung lampăratu. Dac-azung lampăratu, să bagă-acolo lampăratu Verde, îi dau „întâlnit bun” acolo unii cu alți. Iacătă-i spune iei:

— Io am venit di lampăratu Roșu la dumneatale, că ne-ai trimis aisea – spânzu spune – să rămân aisea, la dumneatale.

Îl iș-mpăratu:

— Bine – zăce – nepgfe, c-ai venit! Bine c-ai venit!

D'e-aia-am trimis și io – zise – la frate-mio – zise – să-mi trimită-on fisor.

— Da, am venit.

Să duc acolo, să dau la omenie, la prierile, ca neamuri, și ca-ntâlriiș, la beatură și la mâncare¹⁰. Împăratu – fata era mare – și **k** iamă fata și-i spune, zise:

— Uită, o venit – zise – nepotu – zise – la noi.

Duse fata și-i vede.

— Hmm! Tată – zise.

— Nu-z de mine! – zise.

— Apă cum? – zise.

— Haa, astea – zise – nu-z de mine – zâie.

— N-o să mă căsătoresc io cu-ahășfia – zise.

— Așfia să-i potopi!

— Ce să fac io cu iei să-i potop?

— Aa! Potopim noi – zise.

Iei avș nește curz de-aramă, împăratu. Da, dacă avș curțile de-aramă, zise fata cătă iei, zise:

— Tată! – zise.

— Uife – zise.

— Baji acolo – zise

— Șșpfe sufe de cară de lemne – zise – în curțăle-șlea – zise – să ardă – zise-n șșpfe zile și șșpfe nopt, să rușască de foc și nu că-s roșii iele de-aramă – zise – și să-i bai acolo. N’e scăpăm de-ahășfia.

Bine, împăratu așa făcu. Șșpfe zile, șșpfe nopt le arsă cu cât e șșpfezăj de cară de lșmrie, și lor le da mâncare și beutură, că lui, la iei nu să cunoșș de aia că le dă lor mâncare și beutură.

277

Iei mai **k** ema câiie-o dată pă Arap Alb – iei era cu calu – și-i da căfe-om pahar de vin:

— Na, Arap Alb, ba și tu om pahar de vin.

Da îl și tăia cu palma păstă obraz pă Arap Alb. Zâse-mpăratu cătă iei:

— Păi – zise – nepete! – zise.

— D’i se dai în slugă?

Că-ai slugă bun – zâie – griji șște calu.

— Lasă – zise – unk iulie – zăce – că de-aia l-o dat tata de-acasă – zise – ca să m-asculte se-i porânăesc ieu!

— Bine!

— Da să gâni-mpăratu:

„Acum tăt îi gata ș-a te”.

Șșpfe zile și șșpfe nopt arde focu cu câte șșpfezăj de cară de lemne-acolo până când o rușât, de s-o făcut mai roș ca cum o fost arama roșie, de foc. Ș-înt-o sară, îi iș și-i bagă acol6.

— Hei, măă! Aisea nu-i bine de noi! Că noi ne topim de căldură-aisea – strâga iei acolo.

Da Jerilă zâie cătă iei:

— Mă! – zise.

— Uitați-vă – zise.

— Să băgas sama bine-zise – că răsesese ieu, da să nu fie prea frig, să-mi spuneț, că – zâie – când v-o fi veuă – zise – să nu vă fie frig – zise – să nu mai suflu, că dacă mai suflu, îng ețăț și voi!

Suflă iei o dată, ș-odată să răsi!

— Mă – zâie – mai trăbuie?

— Pare că – zise – că să mai sâmf-e-o țără căldură.

Mai suflă ușurel, așa puțin.

— Mă! Să nu mai sufli – de – că-ng ețăm aisea! – zise.

Să culcară11, să hodiniră. Pă din afară s-o făcut **g** iată, de nu s-o mai cunoscut curțile de **g** iată-acolo, atâta o foz **g** fața pă iele!

Da, dimineața-mpăratu zăce cătă sluji, zise:

— Auz! – zise.

— Duse-vi-z-zâie – și – zăce – scoafeți scrumu ăla de-acolo – zise
– șâl țâpaz dracului – zise.

Să duc slujiile-acolo: de une să se poată iei să s-apropie de...

yj să duc slujile lampăratu și spune:

— Maiestate! Acolo – zi & e – nu fe pot apropia de g iată – zise.

— Cum așa?

278

— Așa – zise.

— I-o g iată nemaipomenită-acolo¹² – zise.

— Aprg pe un să cunoscurțâl e – zăce – de g iată.

Duse-mpăratu, să uită:

— Huuu! – zâie.

— D'e-asta nu s-o mai pomenit în lume

— Zâse – așa o g iată!

Trăbuit s-aducă-mpăratu armată-acolo, cătane, ca să desfacă g
fața să i se Otă de-acolo.

Zăce cătă fată:

— Tu, fată! – zâie – îi nimica! – zise.

— Nu, tată! – zâie.

— Nu fasem căsătorie cu-a Așfia – zăce – încă mai avem lucru cu
iei.

— Păi ce să faâm?

— Mestej – zăce – șepfezăj de mierză de in cu șșpfezăj de mierză
de mac, și le dai să-l aleagă. Și să tomnești cu iei că dacă nu-l aleg, le tai
capu'.

Împăratu petreăș cu spânzu-acol⁶ la masă – lui nu-i păsa de
beutură și de mâncare, că iei iera-mpărat. Da zăce cătă iei:

— N'epgfel

— Aud, unk iulie!

Zâse:

— Nu așa ușor mere – zise – rupărățâia – zise – noi avem multe
– zise – sercări lampărățâie – zâie. – încă mai avem tomhșle – zise.

— Da, unk iulie!

— Uife – zise – Iz dau on lucru – zise.

— Am nește sămânță – zise – să mi le-aleji, că – zise – dacă nu
mi le-aleji-zise – apăi – zise – atunsea – zise – cap pentru cap! – zise.

— Bine, unk iulie! O să faâm tăt ce ne dai.

K'iamă pă Arap Alb, și-i dă om pahar de vin, dă-i dă ș-o palmă.

— Păi, nepgfe – zise – di se tăt dai în slugă – zăce

— C-asta-i slugă bun?

— Lasă-l, unk iulie! – zise – că-zăse-de-aia mi l-o dat tata – zise – ca să m-asculte pă mine. Uife – zâie – se-i de făcut, Arap Alb. Noi avem nește sãmânță – zâie – ca s-o alejem și – zise – să fie gândești s-o alejem.

Ce;

Ifi e fasi, tată – zise.

le să fac?

279

Se duse bietu' Arap Alb la cal, năcăjit, și plânjș.

— Da di se plânji, stăpâne? – calu.

— Cum să nu plâng – zise – că uife – zăce – o grămadă de in și cu una de mac acolo – zăce – nemaipomenită

— Zâie – s-o alejem. Se fasem noi cu-ahaia? Că de nu, zise spânzu că-m taie capu'!

— Pă – zise – mă! D'e-aia feai năcăjât?

— Păi de-aia! Ce să fac io?

— Păi tu nu ȣ-adusi aminte – zise – că noi – zise – avem – zise – tăt feliu de lucruri – zise – di pă drum – zise – în venitu noz – zise – o n-ai tu – zise – furnica-aia – zâie – la t'irie? – zise – Aprinde-i aripa – zise

— Când fe duj la ales și – zise – n-ai riiâi-om bai – zise.

Să duse-Arap Alb ș-aprinde aripa de furnică și vine-o furnică.

— Se dorești, stăpâne?

Ce:

— Uife – zise – v-ai ruga – zise – să-mi dar ajutor dacă pufeț, ca să m-alejeț sãmânțele-ștea¹³.

— Du-fe – zise – și feculcă liniștit și n-avș riis-om bai

— Zâie – c-aiăea lucrăm noi – zise.

— Asta fasem noi.

Ș-atâtea furriși or venit, că n-or avut tăte să ișie căfe-o bembă, să-l aleagă! Ș-or făcut dtra A grămăz, una la o parfe, una la altă parfe, le-o lăsat acolo și iele s-o dus în treaba lor. Și când s-o duz dimineața, Arap Alb:

— Nq – zise – uife – zise – Iz dea grămăz – zise-alș să – zâie – de

sămânță – zise.

Să duse-mpăratu și să uită:

— Da! 14 S-o făcut lucru.

— Nq, unk iulie – zăce – s-o făcut șâasta.

— Făcut! făcut nepgfel – zise.

— Vrștiac!

Da zâie câtă fată:

— Tu – zise. – S-o făcut șâasta – zise – ce-i de făcut?

— Oo, tată! – zise – încă mai avem lucru cu iei – zise.

— Nuu faem noi uspaț cu-ahășfia – zâie.

— Așfia-i riimisim noi – zise.

— Bine!

Împăratu nu șfiș nimica, da fata tăt șfiș. Da zise:

— Uife – zise.

— Acuma – zise – taie șșpfezăș de păre de boi – zâie – ș-aduâi
șșpfezăj de buz de vin – zise – 280

faâi șșpfezăj de cupt Ore de pită – zise – și – zise – îl dai că pună
mân e să-l mânse tăt, că dacă nu – zâăeatunsea le tai capu'.

Iei se duse și acolo la nopotu-se spânzu. Bin acol6 la measă și
petrecân:

— N'epofel

— Ce-i, unk iulie?

— Încă mai avem lucruri16 de făcut.

— Păi să vedem, unk iulie, ci-o să mai fie.

— Uife – zăce.

— Mă-vem on lucru – zise – io vă fac o mâncare – zâie – și fasem
tomnială cu iș – zăce – ca – zăce – pună mine s-o mâncaz – zise – că
dacă nu – zise

— Atunsea – zise – io – zise – la tomnială, vă tai capu'!

— Zâse.

— Bine, unk iulie, o să vedem.

K'iamă pă Arap Alb.

— Arap Alb! Hai îneșie!

Vine-Arap Alb, îi dă um pahar de vin, îi dă ș-o palmă.

Mpăratu să uita:

— Da di se tă dai în sluguță? C-asta-i sluguță bun!

— Tăt ce-i spun io, trăbă să-mi facă, că de-aia mi l-o dat tata
de-acasă – zâie.

— Se-i porânsesc io, să facă tăť.
— Uife – zise.
— N'e dă unk în o mâncare – zise – și pună mâne s-o mâncăm – zise.

— Tu să fie gândeș ca s-o mâncăm.
Iei să duie, năcăjit, iară și zise calu:
— fără iej năcăjit, stăpâne?
— Cum să nu fiu năcăjit? – zise.
— Uife – zise – de-i vorba – zâie – că – zise – șșpfezăj de cuptete de pită, șepfezăj de buz de vin, șepfezăj de părek-i de boi – zise – să le mâncăm noi!

— Hapoi – zise – tu – zise – de-aia iej năcăjit? – zise.
— Cum fe năcăjăș tu – zâie – tu ai tăť feliu de oameni – zise – care or venit cu noi – zise. N-avea riisi-om bai – zise.
— Du-fe-acolo – zise – și v-apucaz de mâncare.
Să duc, s-apucă de mâncare și de beut. Da zăce Flămânzâlă:
— Mă! Mâncaz bărbătește! Mâncaz de vă săturaț. Mâncaz voi – zise – că de m-apuc ieu – zie – voi nu mai aveț ce mânca.

— Mă?
— Da! Numa voi mâncaț.

281

Mâncară iei, mâncară.
— Mă, da' mai mâncaț?
— Mai mâncăm.
— Stai să m-apuc și ieu.
S-apucă iei.
— Mă! – zăce.
— Pă stăi să mai mâncăm și noi, că nu ne rămâne! – zâie.
— V-am spus să mâncaț, să vă săturaț, că dacă m-apuc io – zise – nu mai rămâne nimica – zise.

După e săturară iei de nu mai putură mânca, iei uodată găť tăť, nu mai rămasă nimic!

— Nq, așa! Gata!
— Nq, unk iulie – zise – s-o făcut treaba!
— Bine, neppfel Bine. Da încă mai avem tomneli – zâie
— Mai avem să mai fă Aem tomneli.
— Apăi să vedem, unk iulie – zise.
— Da, tu! – zâăe căť fată.

— Acuma se-i de făcut?
— Tată – zise.
— Tăt îi potopim ş-aşa – zise – şaşă-i potopim. Aşfea nu-z de noi
– zise.

— Uife, dumneatale
— Zăce – ai piatra aia scumpă de zmeu – zâie – şi – zise
— Dumneatale – zâie – să-i spuni că să ȝ-aducă şi iei piatră
scumpă, că numa atunâea faii tomnială cu iei, dacă nu, le tai capu’.

Iei să duce-acolo la spânzu:

— N’epete – zâie – să mai mâncăm, să mai bem, să mai petresem
– le şi să mai fasem câfe-o tomnială.

— Da, unk iulie!

S-apucă-acolo de beut câfe-om pahar. Ce:

— Uife – zâie, aduie peatra aia de zmeu.

— Io am piatra asta – zăce.

— Asta-i piatră scumpă – zise – cari nu să găseşte numa la mine
– zise – la alt împăraţ nu să găseşte.

Şi – zise – aşa faâem tomniala – zise – că tu-zâăesă m-adusi
piatră de-asta, o piatră de-asta să m-aduâi şi tu şi – zise.ro să-z rămână
ȝâie. Dacă nu – zise – vă tai capu’.

— Bine unk iulie, o s-aduc ieu – zâie – cu pişle cu tăt.

Să gânî-mpăratu.

„Mă! Asta-i mare minune! Pă cum, nu pot să feapropi – să gânî
iei-nu fe pot apropiş de zmeu! Cum gândeşte iei că?...

— De une-i asta, unk iulie? Uni să găasăte?

282

— Ieu am – zăce – păduri – zăce-acolo – zăce – codri surz – zise
– care – zise – nu umblă nime-n iei, numa zmeii, jivine care nu să pot –
zise – apropia unele de altele

— Zâie – şi – zââe-acolă să găasăte zmeu – zise – da – zâie – nu
fe pot apropia de iei – zise.

— Miie – zie – m-o găşât on guorriic urieva picată – că la şşpfe
arii – zâie – câfe-o piatră pică di pă iei – dacă-i avş nărocu – zăce – s-o
găseşti – zise.

— Da – zise – nu ştiu că găşî-uoî. Da de zmeu – zâie – nu fe pot
apropia!

— A! N-am ieu bai de-aia! – spânzu.

K’iamă pă Arap Alb şi-i dă om pahar de vin, şi zăce cătă iei:

— Vez piatra asta? – dă o palmă. Zâse: – Miie – zise

— Să m-aduâi pielea zmeului cu piatră de-asta încărcată pă iș – zăce – așa cum îi întreagă.

Harap-Alb, hram! Beu iei și nu pufș să bee de năcăjât.

Ce să facă iei să-i aducă lui pișle de zmeu cu piatra? Pă când zmeu nu să pete nime apropia d-iel pă lume! Heș! Să duce plângân la cal.

— Ce-i stăpâne? – zie.

— fără plânji?

— D-apăi cum să nu plâng ieu pă când... Uife – zise – de-i povestea – zâie – ca s-aduc ieu pielea zmeului cu pietrile pă iș – zâie.

— De urie – o aduc io ahaia, că dacă nu-m taie spânzu capu' – zâie.

— Nng! Te năcăjăș pentru aia! Păi o-nserca șâaia.

Suie-fe-n spate la mine, și hai să pornim, să merem.

Să sui în spate la căluț, și-i dede drum lung. Du-fedu-fe, du-fedu-fe, du-fe, du-fe, zile nemaipomeriife. Să duc, să duc!

Dau în codri surz. Nu mai gășăsc acolo fiice jivine, rii îi...

pim păduri sălbafeie, colindă-aleargă, merg. D'i la o vreme, să dânt-o zi cătă sară. Iacătă ce să facă iei, că să face sară și iei în codru surd.

Mai merg iei cât mai merg pl la-nsărafe, aprșpe că nu să vedș, să zăreșfe-o poieniță acolo, pin copasii pădurii, că s-ar vedea o poienuță acolo, o poienuță. Să trag cătă iș. Iacă gășăsc o poienuță acolo, fără pădure, pământ goluț, da micuță.

A! Bine c-o găsiră șâaia. Aicea păsărafe, într-o marjirie de poienuță-acolo, urie ieșiră iei, se vede seva că ar străluci ca o st eluță-acolo, o luminuță. Da iei să găriiră, iei:

— Haidaț să merem acolo cătă lumina aia, să vedem ci-o fi acolo? Pă cum se vede!

283

Nu li să-mpărș lor că ci-o să fie: steauă, lumină? Ci-o să fie, să vede-acolo. Să duc, să duc. Iacătă s-apropie: ba!

O țără luminuță! O și de luminuță p-o țărucă uăk-i să vedș strălusin dintr-o colibuță afundă-acolo, micuță și slabă-m pământ. S-apropie de colibă, iacă lumină, și colibă di-un locaș slab. Ș, să dug la colibă. Bagă acolo la ușă-n colibă, iacă acolo-n colibă o babă bătrână.

— Bună sara!

— Bună sara, Arap Alb! D-apoi-zâse-se vânturi unor bățut de-ai venit tu p-aiâea?

Iei să-ncâlzi la inimă, săracu', că de urie șfiie aia că iei Il Arap Alb acolo-n sălbăfisurie?

— Apăi – zâie – burtică dragă, iacă se petrecanie am ieu – zise: – uită-fe – zise – am on stăpân, spânzu – zise – și – zise – m-o mânat – zise – să-i duc pielea zmeului cu pietri cu tăt! – zâie.

— Ooo! – zise – mare lucru ȝ-o dat. Mare – zie – că zise – asta-i greu de făcut – zise.

— Da' nu fe năcăjî așa tare – zise – că o să sercăm să vedem că cum îi de făcut.

Dede bătrâna și le dede de sină-acolo și ce: – Du-fe – zăce – că iestă-acolo¹⁶ – zăce – fân și purie la căluțu tău să mânce – zăce – că ăla fe poartă pă fine – zise.

Se duse și iș fân și-i dă la căluț. Sină iei cu bătrâna acolo.

— Uife – zăce.

— Nu fe năcăjî, sină aisea la mine, și feculsi aisea-n colibuța mă pună dimineață, c-acu ș-așă-i nopfe – zise – și dimineață – zisefe-mvață bunica că pă urie să fie duăi, și se să fazi – zise, îi spune bătrâna, zise – dimineață când fe scoli – zise – apăi pornești p-aisea pim pădure – zise – și – ce – urieva – zăce – că-aicea umblă zmeu – zise – dai de iei, că iei să culcă pă l'emn, proptit pă l'emn, și iei derme greu – zise – de nu șfie – zise

— Măcar pământu' – zise – să cutrâmure, că iei nu sâmfе – zăce – de somn, așa greu derme – zise.

— Și când îl găsăști, atunciа – zise – fe scobori zos di pă cal și fasi o grșpă cât fine de mare. După ce-ai gătat grșpa, atunciа ieș și-i tai capu', și fe țapi în grgpă! Că iei n-are se să-z mai facă. Da de-acolo să nu ieș – că dacă ieș, iei feom Qre – pună când mete iei.

Atunsi când mete – zise – îi iei pielea.

Să seșlă dimineața șăș iș rămaz bun de la bunica, și pleacă. Să gârîș iei că i se pierde viața. Să duc pim pădure.

284

să duc – să duc. Iacătă aud zmeu forăind acolo puternic, să scutura pădurea!

„Aicea-i!”

S-apropie: îl găsăsc. Bine! Dacă-l găsăsc, iei să dă bărbătește, și fase grgpa, cum io spuz bunică-sa, atâta cât iei de mare, și când o gătă,

ieși și Iuq paloșu, și tăiș capu¹⁷ la zmeu.

Și după se-i tăiș capu', bărbătește să țăpă în grgpă. Îi zmeu să pomeni cu capu' tăiat! Să zvârgoli înegâi, doborî copasii, să zvârg Qle într-altă parfe, doborâă pădurea!

„D-apă une-i? D-apă une-i! Se s-o făcut și nu-l gășă nicăierea?”

— Hii! Fie-z mumă-ta curvă, Arap Alb! – zise – că asta – zâie – n-am ginit-o ieu! Da une ies tu acum?

Iei stă-n grgpă! D'i la o vreme, când s-apropiș de sară, muri zmeu. Iei ieși din grșpă, și beli zmeu, și loc? peluța, și să sui în spatele calului, ș-o stearsără pim pădure, pună ieșiră la poiană, acolo la bătrână, și-i spusă:

— Nq vez – zise – că ță-o azutat Dumnezeu de ță-ai făcut isprava. Bine, măi nepoțâcule, că ță-ai făcut triaba.

No, acumă fe duși, numa feculsi aisea pună dimineață, și dimineață fe duși.

S-o culca la bătrână – i-o dad de sină, i-o dat fin la cal. Dimineața, s-o sculat, s-o suit în spatele calului.

— Nq, stăpâne, cum fe duc acumă? Ca gându, o ca vântu?

— Cum îi vrș tu, căluțu mneu-zise – că ș-așă pățâm tă rău.

— Ba nu! – zise.

— Merem bine – zise.

Când o gânit iei că mai are, iacătă era acasă lampărat.

Ș, să bagă-acolo cu pielea de zmeu încărcată de pietri scumpe.

O văzu-mpăratu!

— Hiii! Mare mirare! D-ștea – zise – nu s-o-ntâmplat în lume – zise – așa on lucru! Nq – zăce – Vrșnică slugă ai, nepete!

— D-apăi, unk iulie – zise – asta se i-oi spune ieu – zise – der tata mi l-o da de-acasă – zise – câte porunși i-oi da' io – zise – dacă nu, iote paloșu – zâie – odată-i tai capu'! – zie.

— Asta-i tomniala ngstă – zise.

— Hmm! Tu, fată! – zâie.

— Uită-fe – zise – se minune! – zise:

— Hău, tată! – zise.

— Asta-i nimica¹⁸ – zie. – încă nu stăm cu iei de vorbă – zise.

— Nu!

285

— Apî cum?

— Pă – zăce-tăt avem noi să-i nimisim păaștea zise – pierdem di

pă fața pământului! Uife – zise.

— Du meatale – zise – să-i faîi o tomnială cu iei.

— Da! Ce tomnială să fac?

Zâie:

— Să-i dai om pahar de vin din cutare bufe – zise – și ce – să-l întrebi, că de fel de vin i-ahăla?

Da iei să dusă ș-adusă om pahar de vin șâl pusă pă masă.

— N'epete!

— Da, de să fie, unk iulie?

— Uită-fe – zise – am on vin șâice – îs pun o-ntrebare – zâie – că să-mi spuni – da măe-mpăratu, iei nu șfiș de treabă – să-mi spuni că se fel de vin i-ahăsta – zâie – că dacă nu – zise – tăt aia tomnială o avem care-am avut-o și pun-aisea: cu capu'.

— Da, unk iulie!

K'iamă pă Arap Alb, și-i pune de-acolo 19 din vinu' cart ba iei um pahar de vin și zise:

— Uife – zie – ba vinu' ăsta – zise – și vez vinu' ăsta aicea? Să vini să-mi spuni că be fel de vin i-ahăsta.

Iei beu vinu', să-i dede-o palmă. Iei să dube plângân la cal.

Zâse:

— Auz – zise – de-i, căluțule.

— Se-i, stăpâne? – zăce.

— Tăt plângân vi la mineise – de câte uori vini.

— D-apă – de – cumile – că are – i se – om pahar de vin acol6 – zise – pă masă – zise – și – zise – că să-i spun ieu că ce fel de vin i-ahăla.

Da iei zise:

— Auz! Ți spun ieu ce să-i spuni. Să fie duși să-i spuni

— Zâie – că vinu' lui i mestecat cu sânje. Și dacă nu fe crede, atunsi să **k** eme păăia de-or băgat vinu-m bufe, și l-o frământat din strugure.

Da să duse-Arap Alb și zise:

— Uife – zise – stăpâne – cătă spânz, zâie – să-i spuni că vinu-i mestecat cu sânje și dacă nu fe crede, atunăea să – aducă păăia care-o băgat vinu-m bufe, să-i întrebe că de une-i sânjele în vin.

— Bine!

286

Ce:

— Unk iulie! – zise.

— Vinu' dumneatale – zăce-i mestecat cu sânje.

Iei zăce:

— Cum?

— Aşa! – zise.

— Nu să pete!

— Ba da! 20

— Pă – ice – să pg>felucru ăsta, măi nepgfe?

— Să pgfe – zise – unk iulie – zise.

— Vinu' dumneatale-i mestecat cu sânje – zâie.

— Dacă nu mă crez pă mine – zise – să k emi pă ăia cari ți l-or băgat în bufe.

Să duse-mpăratu și k iamă pă tăț a Aia – rii nu mai șfiș iei că sân l-o băgat, d-apăi!...

— Care-az băgat vinu', mă – zăce-m bufea cutare și cutare?

— Noi! – unii de-acolo – Noi.

— D-apă – zăce de urie i sânje-n vinu' mrieu acolo?

Unu dintre iei zise:

— Năltafe-mpărafe – zise.

— Nu-i băgat vin în sânje – zise să ți spun – zie – cum s-o-ntâmplat – zâie.

— Când l-am băgat – zî. Se – da, ieu – zâie – l-am băgat – zâie – și m-am lovit în nas, și m-o porni sânjele pă nas ș-o picurat în iei. îi direb – zăce – da – zâie – nu-i băgat sânje-m vin.

No-mpăratu:

„Iacătă, c-aicea-i sânjele”.

— Bun! Ne? nep Qfel Cu-ast-ai ieșit. Da – zise – încă tă mai avem tomrieli.

K'iamă fata și spune:

Ce:

— Uife, tu – zise – cum îi!

Zăce: – Da, așa-i! Așa-i cum o zis iei – zise.

— D-apă acuma ei de făcut?

— Hmm! Încă mai avem! – zise.

— Ce să fasem?

— Uife – zise.

— Faji dtrnă bâfe – zise – ai deua bâțăș Qre, unu ca altu', trasă așa frumos, strunguife, ca să nu să cunQScă riis-on capet cum ar fi. Și să-l întrebi să-ți spună că care-i tulpina, și care vârvu de la bâțășe? re.

Dumneatale le iei și le bai într-o bufe cu apă și le uz, și le purii să zbisească.

Și le dai să-ți spună.

287

Să duse-mpăratu:

— N’epete! Să mai mâncăm, să mai bem, să petrecem, da încă mai avem o tomnială.

— Da, unk iulie! Să mai tomnim.

— Uife – zise.

— Io am de? a bâfe, și – zise – tu – zise – să mă spuni că care-i tulpina la iele și care-i vârvu, că tăt aia tomnială o avem, pentru cap, care-am avut-o și pânaia, dacă nu găsești. Că la noi lampăraz – zise-așș-i – zise – tăfe trăbă să le-ncercăm. Num-atunsi putem fi-mpăraț.

— Da, unk iulie! Fasem ș-ahaia.

K’iamă pă Arap Alb:

— Arap Alb! Hai încosi!

Să duce-Arap Alb:

— Ba um pahar de vin.

Beu iei um pahar de vin, da ș-atunci i trasă-o palmă.

— Uife – zise.

— Te dusi²¹ și să vini să-n spuni – zise – la bâfele cari hi le dă unk în – zise – care-i tulpina și care-i vârvu.

Să duce-Arap Alb la cal, plângân.

— Se tăt plânji, stăpâne, tădeuna când vi la mine?

— Cum, căluțule – zise – să nu plâng – zise – că uife-acuma – zise – are de>a bâfe – zise – și – ise-s unu ca altu’ – zise – ș-îce – să-i spun că care-i tulpina și care-i vârvu.

— Ooo! – zise.

— Păi de-ai năcăjit? Asta-i lucru hăi mai ușor d’intră lucruri – zise.

— Du-fe – zise – și ia bâfele – zise – și – zise – în bufea-aia care le-o muiat împăratu – zise – să le bai-acolo – zise – și tulpina s-așază-n zos și vârvu rămâhe-n sus: și să seri pă iele.

Să duie iei și iș bâfele și le bagă-acolo-m bufea cu apă în care le-o băgat împăratu. Tulpina s-o așezat, că era mai grș, și vârvu o rămas în sus. Și scrie: „aisea-i tulpina, aisea-i vârvu”.

Împăratu șfiusă – pentru că iei le-o făcut – șfiș care-i tulpina și

care-i vârvu – și i le dă.

— Nq, unk iulie – zice – uife-am făcut șaasta.

— Bine! Bine, nepfel Ai ieșit cu tăfe la socoteală!

Acuma să vedem ce să mai fie. Nq, tu fată, acuma ce-i de făcut?
Iacă le-o gășât.

28

— Ou, tată! – zăce. – încă mai avem – zise – mai avem ele lucru.

— Ce să mai fie, tu?

Da fata șfiș! Zăce:

— Tată! – zise – să-l întrebi să găsească iei că din se neam iei
dumneatale făcut?

Iei știș că iei îi frat e cu-mpăratu Roșu, da iei nu șfiș că din ce
neam îi făcut. Să gâнди:

„Ai să-ntreb sâasta, d-apăi io său că din ce neam îs făcut”.

Da mamă-sa era la iei, dintr-o vreme o dusă să iei – i-o foz dor
de iș ș-o dus pă mamă-sa acolo, bătrână, ca să mștă acolo la iei. Iera
acolo încă în viață, ș-atuncea trăiș! Da iei să duie:

— N’epete! Să mai mâncăm, să mai bem – zise – da – zise – să
mai avem, mai avem s-o tomriială să fasem.

— Ce să mai fasem, unk iulie? – spânzu.

— Uife – zise – îs pun o-ntrebare – zise – pă tomriiala care-am
avut-o, să-n spuni mie, că ieu din se neam îs făcut?

— Iera și iei corâjuos să vadă că se-i aiâea, că iei șfiș că din se
neam îi făcut, da’ nu șfiș că se-ntrebare-i aia.

Șfiș că-i frate cu-mpăratu Roșu, da’ nu șfiș că din ce neam îi
făcut.

— Da să-n spuni mie că din ce neam îs io făcut?

— Bine, unk iulie, o s-o fasem ș-aia.

K’iamă pă Arap Alb, și-i dă o palmă, ș-om pahar de vin.

— Uife – zise – să-mi găsești că din se neam îi făcut unk în

Și iei se duse plângân, iară. Calu:

— D-apăi se-i, stăpâne – zise – de tădeuna, câte uori virii – zise –
tădeuna virii plângân?

— Cum, căluțu mrieu, să nu plâng – zise – că uife se-i acum
întrebarea:

— Ăe-i?

— Să gălesc io că din se neam îi făcut împăratu.

Da iei zise:

— Aa! Apă ăla nu-i lucru mare – zise.
— Ți spun ieu că ce să faci – zise.
— Ce să fac?
— Du-te spune-i că să-i spună că iei îi făcut, iei îi strâns cu grebla și cu furca di pin sat! Că-i de-acolo – zise.

289

— Dacă nu crede iei că-i așa – zise – să-ntrebe pă mamă-sa.
Se duse iei și spune, zise:
— Uife – zise – stăpâne – zise – cum îi iei îi strâns cu furca și cu grebla di pin sat! D'int-ala neam îi.

Da iei zise:

— Unk iulie – zise – dumneatale – zise – ieș strâns cu grebla și cu furca di pin sat!

Iei zise:

— Cum – zise – se lucru-i ăla?
— Așa! – zise.
— Ala Ți neamu' dumneatale.
— Se fel de lucru-i ăla?
— Păi – zăce – dacă nu mă crez pă mine, să-ntrebi pă mama dumneatale.

Iei se duse și k iama pă bătrână, pă mamă-sa, și:

— Mamă!
— Se-i, măi copile?
— Auz ce zăce nepotu-mio – zise – cătă mine – zise – că io sân strâns cu furca și cu grebla di pin sat – zise.
— D'întâia neam îs ieu.

Da iș se:

— Oo! măi copile, măi copile – zise – dragu mamii! – zise.
— Ap-o fi – zise – o fi așa cum zise iei, că tată-to
— Zice – avusă să on război – zăce-atunsea – zăce – pă vremea aia – zise – și iei era duz la război – zise – și ca pământu²² – zise – tu ești strâns cu furca și cu grebla din sat, cum zăc iei! – zise.

— Ei, iac-o găsiră și-asta! Tu fată – zăce – se-i de făcut acuma – zise – căi gata cu tăfe, nu mă ai se mai fasc.

— Nuu, tată! – zăce – n-am gătat – zise. – încă tăt p-a Țștia – zăce – îi riimisim noi²² – zăce – ștergem d-i pă fața pământului zise.

— Cum?

— Stai în loc – zăce – că mai ai tomnială cu iei – zise.

— T'e tomrieș cu iei așa – zăce – că – zăce – s-aducă apă viie – zise – de la capu' munților, de uni să bat munți-n capefe – zise – și – zâie – acolo – zăce – numa caii să pot duce – zise, se care cal o verii năinfe – zăce – dacă vine-a lui cal înăinfe – zise – cu apă vie – zise – iei miruie, dacă vine-a mrieu, ieu mirui.

— Da!

290

Iei se duse.

— N'epgfel să mâncăm, să mai bem, da – zise – mai fjavem o tomriială.

— Bine, unk iulie, s-o fasem ș-aia.

— Uife – zăce.

— Iest-o apă viie – zise – urie să bat muntî-n capete – zise – ș-îce – să m-adusi apă viie de-acolo și – zise – dacă vine a te apa vie înainfe-aiceazâse

— Atuncea – zise – tu mirui și dacă vine apa la fata mă năint'e – zise – atuncea – zise – miruie, că-s taie capu'.

— Bine, unk iulie! O s-o fasem ș-aia.

Se duse și strângă:

— Arap Alb! Hai înessi!

Îi dă om pahar de vin, și-i dă o palmă.

— Uite – zise – să fie duși să m-adusi apă vie de urii să bat munți-n capete.

Iei se duse plângân și năcăjât, săracu'.

„Cum să pete lucru ăsta s-aduc io apă viie?”

— Se plânji, stăpâne? – calu cătă iei.

— Cum să nu plâng, căluțule! – zăce.

— Acuma – zise

— Se-i de făcut? – zise – că – zise – îi vorba s-adusem apă vie de-urii să bad munți-n capete.

— No – zăce – acuma-i greu, stăpâne. Acuma-i greu! – zise.

— Asta-i lucru din urmă hăl mai greu! De asta cum m-am vedș scăpaț? Da' nu fe năcăjâ²³ – zise.

— O să-nsercăm și asta.

Să gată. Da zăce:

— Tu – zise – rămâni-acasă – zise – că mă duc ieu.

Tu ș-așa nu poz mere. Mă duc ieu! – căluțu.

Gată caii²⁴ – ia avș unu – fata-mpăratului – a lui, și-i pun părek

e.

— Nq, să pășâț! – fata-mpăratului – unu șâunu să pășâț să vă duseț să m-aduseț apă vie.

Pășăsc caii. Ăău!! A iei calu avș patrusprăzăse inimi în iei, ș-a lui avș numa șșpfe. Pă când azunje iei la jumătate de cale, ălalalt să-ntâlrieste cu iei venin – cu-a iei – cu apă vie.

Da:

— Nq, virii?

— Vin! Tu acuma **f** e duci?

— Acuma!

291

— Apăi – zise – nu șfiu că se-i put e tu fase – zise

— Că atâta, cum îi lug-o – zăce – că atâta bad de iute – zise – de – zise – tăt fe sfărâmă! Ieu – zise – m-am țâpat ș-am luat-o pintră bătaia lor ș-am scăpat – zăce – da' tu nu skepi de-acolo.

— Măă! – zie.

— Măi prefirie – zise – îi rău!

— Rău! – zise.

— Rău! Că de-acolo nu skepi.

— Mă! – zise.

— Ști să mă gârii io?

— Se?

— Noi tăt ș-așa suntem profirii amândoi – zise – tu ș-așa azunji naintea mă – zise.

— Văd io c-acuma – zise – o fi sfârșitu – zise – da – zise – șfi se fe rog io pă fine? – zise.

— Ca să nu mă mai duc io pun aco – zise – să fie duși tu, să-mi dar a te la mine – zise – că ieu **t**'e-așept aicea pună când virii tu, ș-apă tu-zâce-tăt fe duji năinfe dacă m-ai întrecu tu acu cu zumăta de cale – zise – apă – i se – încolo – zăce – nu mă-ntresi²⁵ – se ca să fi năinfea mă! – zise. Să gâriește calu:

„Mă, drept-o are, că io ș-așa tă l-întrec, io... dacă-apuc cu câzva pas năinfea lui, se mai pete iei să stșie cu mirii pă drum? Aha”.

— Na-o la fine – zăce – și mă duc ieu! Io o ișu! – zăce.

— Așa – zăce-birie-ai face s-o iei tu – zăce – că io ș-așa

11-O po lua.

— Na asta la fine și mă duc io.

Când în Qrse iei, se duse, trese-on deluț, iei îi dede pinferii, calu,

de nu mai sfiș de viața lui! Când sosî și să bagă în curfe lampăratu, iacăță hălalalt²⁶ năpoia lui! Da cu om pas o fost iei năinfe.

— Hii! – fata-mpăratului, de siudă, uodată scosă sabia și tăiș capu' la calu iei, și luq apa.

— Asta-i a mă! – zie – nu-i a lui spânzu – zise.

— Calu mrieu o adus-o!

Luq apa la iș.

— Nq, acuma – zăce – ce-i de făcut, fată! – împăratu.

— Au, tată! – zise – încă mai avem de lucru cu iei – zise.

— Ce să mai avem, tată?

— Apăi – zăce – uită-fe – zăce – altceva de făcut – zise.

— Dumneata ai o slujnică – zise – ieu-s fata dumca

292

tale: noi semănăm una cu alta, ș-așa – zise – și – zise – dumneatale – zise – rie-mbrași înt-om port amândșă, una și una – zâie – ahăla port rii-l dai, hainele-elea la una ca la alta, ne ciuciulim una ca alta – zăce – și iei – zâie – să m-aleagă pă mine, că io-s fata dumneatale sau să iș pă slujnica.

Dacă iș pă slujnica – zise-i tai capu', dacă mă ispă mine – zise – atunsea – zise – rămâne.

— Bine!

Da iei atunsea zise:

— N'epete!

— Se-i, unk iulie?

— Încă mai avem o tomnială.

— Ce să fie, unk iulie?

— Uife – zise – se-i – zise – Ieu am o slujnică, ș-o fată.

— Da!

— Le-aduc aisea²⁷ – zise – și – zise – tu să m-aleji care-i fata mă și care-i slujnica, că dacă nu – zăce – acuma-i a din urmă-s tai capu'.

— Bine unk iulie! – zise-o să sercăm șâasta. Harap Alb!

Hai înnesse!

Iei să duce și gată fefele-mpăratu, și le-mbracă, și le pune una lângă alta, așă-nt-om port, siusiulife una ca alta, tăt gata. Strigă pă slugă spânzu și-i dă um pahar de vin, și-i dă o palmă.

— Auz – zise – se-i de făcut – zise – să m-aleji pă fata-mpăratului din slujnică – zise – care-i fata lui – zise

— Și care-i slujnica, că dacă nu – zise – nu ți stă capu' une-i

acuma.

— Hmm! – iei să năcăjî.

— Rău!

Şi să duie plângân la cal.

— Se plânji iară, stăpâne?

— Ei, căluţule – zile – acuma-i rău – zise.

— Da di se – zâie.

— Uife – zise – are-mpăratu o slujnică – zise – şâfata

— Zâse – Şi-i vorba că s-o aleg ieu care-i fata lui şi care-i slujnica, că dacă nu, nu-mi stă capu' la loc!

— Noo! – zăce – de-aia feai năcăjit! Asta-i lucru uşor

— Zâse.

— Păi tu nu şfi – zise.

— Ieu de uni să şfiu?

293

— Păi cum să nu şfi – zâie – ş-ai tu la t'irie? – zise.

— N-ai tu – zise – aripa albiriii – zise – la fine? – zise.

Du-fe – acolo – zăce – şi te uită – zăce – şi fentgree – zise – şi fă-l o ţăgară – zise – şi când ţ-aprinz ţăgarea, aprinde şi aripa albinii – zise – că – zise – o să-z vină-albină şaţ arată că care-i.

Duse-mpăratu ş-aduse fetele, şi le pune-acolo!

— Nq, nep Qfel

— Bine, unk iulie! Ți le-aleg. Da dacă... vină-Arap Alb, încosi! Nq
1 acuma să-mi alej care-i fata-mpăratului şi care-i slujnica.

Arap Alb să uită, întoarce-o ţără înese28, să-ntgres. Să-ntşrse cam cu dosu29 şaş fase-o ţăgare, uitându-să. Şi când aprinde ţăgarea, pune-acolo-m vârvu ţăgărăi aripa de-albină, şi-i dă foc. Mintenaş fu-o albină aisea la urek ea lui: mum-mum! – mum-mum-mum!

— Stăpâne! Stăpâne! Ce-z, ce-z lipsăşfe-acuma?

Iei zise, aprinzân la ţăgare-acolo zăce:

— Care-i fata-mpăratului?

— Mă pun io pă fruntea iei, p-aia, aia s-o iei.

— Bine!

Să-ntorse-albina-ncgăsi, să-ntgrse-ncolo, să ţăpă pă frunfe la fata-mpăratului. Fata-mpăratului, cu k işk irieuţu30:

— Da' se vine-aisea lângă mine să mă spărie acuma?

Să fuze-albina, iar să ţăpă pă altă lăture, tăt la trunfea iei. Ia dă cu k işk irieu ş-o zoggne. Să-ntgrse-ncosi-albina, să-ntgrse-ncolo, să

țâpă d'irept în frunfe la iș!

— Iii! – zice – d-apă că mă mîncă-albiriele! – zăce.

Iei atunsea pune mâna pă fata-mpăratului, ș-îse:

— Asta-i! – zise.

Atunsea, când o arătă că „asta-i fata-mpăratului”, fata încă peri
și s-ascunsă după lună. Da iei:

— Iii! D-apăi – zise – urie să dusă? Ia uită-fe – zise

— Măi Ok ilă – zise – de vez n-o vez urieva?

Să uită Ok ilă.

— Măă! – zise-uife urii s-o ascuns-zăce – îi după lună! 31

— Mă Lunjilă – zise – Ia-nfinde tu mâna-aia lungă

— Zăse – de vez.

Să-nfinde Lunjilă:

— Mă! – zăce – era gata-gata să nu un pot aduse de-acolo.

294

Un adusă zos, ș-o scăpă dim mână, și zbură, și ș-ascunsă după
sore.

— Hii! mă, uită-fe, măi Ok ilă – zise – de vez.

Să uită Uok ilă: iacă iș ascunsă după sște.

— Ia-nfinde-fe, măi Lunjilă, de vez.

Să-nfinde Lunjilă cu mâna lungă:

— Iiacătă – zise – de-abș să n-o pot s-o trag de-acolozăse – atâta
fu de sus!

Ș-o traje zos. Atunsi, după ce-o trasă zos, apă-i zise
fata-mpăratului că:

— Hoo! tată! – zise.

— Nu spânzu – zise-i fisoru lu' frafi-te – zise – și Arap Alb îi
fisoru lu' frafi-te! – zise.

— Ahăsta – zise – rămâne căsătorit cu mine – zise – și spânzu –
zăce-o fost slugă – zise – la iei – zise – și uife cum l-o căznit pă iei – zise.

– Da – zise – ieu – zăce – cuahăsta mă căsătorez! – zăce.

Atuncea, spânzu seg să sabia și tăiș capu' lu' Arap Alb.

Iș seș să apă viie și pusă pă capului, și-i pusă capu' la loc, șâl
sculă-m pis Qre ș-îce:

— Uife, asta-i bărbatu mrieu! – zăce – și cu spânzu să fazi
dumneatale se vrei!

Ș-atunsea pă spânzu l-o legat împăratu în ești ele armăsarilor, și
i-o dad de-o încunzurat ulițile orașului. Și Aiap Alb o rămas căsătorit cu

fata împăratului Verde.

Și dacă n-o fi murit, șâastăz trăiește.

Pov. O știe „de la niște bătrâni, lucra pă valea aia (Rudișoara.) la-ncăreat căe vagoriet. Iei era di cătă Nădrap. Iera vo 4 – 5 bătrâni: unu-i zălea

Șaicu, și unu Serbălanu – ăla iar din Nădrap-amândoi o șfia; și unu

G'iolm, o știa și iei, și era uhu K'ioran, ș-ala o știș. Iei or avut-o vek ei de la bătrâni. Iei nu știe carte niii unu”. Pov. avea „vo 13 ani, ieram la lucru;

Iei era de la 50 de ani în sus, K'ioran era aprobe la 60 de arii, și G'iohn”.

De câte ori ți-au povestit-o? „D-apăi spuriș de multe uori, și multe: aia era maistări de povești, gând e colinz”. Cel mai meșter în povestit? „Șaicu, iei era primu' cu știutu, Șaicu Pătruș, așa-i zălea”. Ai citit cartea Harap Alb? „N'ic nu să umbla cu carte, că numa popa ști?; io am învățat mai târziu mai bine.

Nu era gmerii cu carte iera-n G'clari cu carte ungurească, da' mai târziu, cam de vârsta mă. Apoi acolo în jurul Huriedorii n-ai găsat cu carte decât unu la sută; care era mai cu stare, îl fălș popă. Aș vrș s-o vād șan carte că cumu-i că, și ăla tă di pl la șmerii o auzât-o”. Alții o mai știu! „Mai știu sân Cerișor, și d-i pl la mine, și di pî la era care-or lucrat cu iei.

295

Bujiac o știa bine, numa iei o murit”. Dumneata le-ai povestit-o} „Am spus-o și ieu, da o mai auzât-o și de la bătrânii era, că Luncanii și Leleşenii și

Cerbălanii during acolo, că lucra de la șasă pună la șasă. Api să strânjș poveste”.

Culeg.: O. Bârlea în București, în 27 oct. 1954; transer. O. Bârlea; durata:

89 45”; arhiva I.F. i. 14.604 (mg. 453 – 456).

Note

Pov. clatină din cap! Pov. subliniază, cu dreapta. 3 Pov. clatină din cap.1 Pov. se uită spre stânga. 5 Pov. di din umeri. «Pov. arată, aplecând brusc capul înainte. Pov. dă din cap. 8 Pov.

dă din cap afirmativ. Povestitorul dă din cap afirmativ. „Pov. subliniază, cu mâinile.11 Pov.

subliniază, cu stânga. 11 Pov. ridică sprâncenele. 13 Pov. arată spre dreapta, cu dreapta.

14 Pov. ridică stîngă”. Pov. subliniază, cu stânga. 11 Pov. se uită spre stînga, TPov. ridică sprîn –, cenele. 11 Pov. subliniază, cu dreapta. „Pov. se uită spre stînga”. Pov. dă din cap, subliniind.

21 Pov. ridică sprâncenele. * Pov. subliniază, cu mâinile. „Pov. dă din cap. „Pov. subliniază, cu stînga. „Pov. subliniază, cu stînga. Pov. lovește genunchii cu palmele. 87 Pov. Întoarce capul spre stînga. „Pov. Întoarce capul spre stînga. Pov. Întoarce capul spre dreapta.

Pov. schițează gestul, lovind cu dreapta, în fața ochilor. 31 Pov. ridică sprâncenele.

16. STAN

Odată era un uom și are un copilaș și iei pă su șștile lui.

Și uomu, când i-odată – bunu-nțăles c-atunci nu era ca astăz medici, ce știu io ce, că haidă că fe scot de la belă și trăiești – more tată-său și rămâne numa cu mama. Când i la on timp, numai să pominește:

„Hop! Și mama-i bolnavă! Ce să fac cu iș?”

Mț>re și mama. Rămâne numa copilu’.

„Acuma ce-ncătro să mai fac, că di-nsurat nu-s, să mă căsătoresc, îs copil mic. Părăsăsc casă, tot ce este – aia de-om sărac”.

Ș-o iș-n lume. Și când i-odată, să dă la um boieriu – hai ș-întâlnește-acolo p-o câmpie um boier – și îl iș sclugă boieriu. Lui i spune, îl k ema Stana, pă copil, ș-îl bagă boieru-ăla sclugă, și stă la boier ce știu vo căzva ani – vo cinspeie ani – până când îi copilu’ aprg pe de-o douăzăj de ani – douăză și unu, douăză și doi – să plece-n armată. După ce pleacă copilu-n armată, vine-acasă.

„Acuma nu mă mai duc scluga”.

Avea iei în sat nișteunț și ce să vedz? Zăceunți cătă iei:

— Măi, ascultă! Acuma tu nu fe mai du sclugă. Vo doi bănișori ai, îț cumpără și tu doi bouț, îț fă și tu un car

c-o fo’ di pă valea asta din sus1, di cătă Văzcău – zăce-l cumperi doi bouț și-l faci on cărușel și merji cu oale.

— Bine, unk iule-ai spus faină – zice – că io bani am, poș cumpăra boi și face car, nu mă bag în detone la nime.

Bine zăci, unk iulie, așa am să făcu.

Mă omu’, iș cumpără boii, face caru și, ș, găzdălșște – c-aț văzut și dumneav Qstă și la noi în curte ș, încolo și-ncoce.

Și g iavolu cel mai mare din lume, Harhalota acela – cum i spune lui – zice, mână toz dracii pă globu pământului că s-aducă daruri – șfi – pă la copărtative, pă la – ce știu io – pă la birturi, pă la nunț. Nq>, când i-odată, s-adună tăț laolaltă, i musai, că-i comanda2 iei, ielu-i comanda. Dzâce

297

cătă iei, după ce vin tăț – ăsta, Stana mrieu pleacă și iei în pădure, Stana mrieu pleacă-m pădure cu caru după lemne.

Și când îi așș cam pă la unșpe jumafe-aprg pe douășpe, îl loveșe-o foame. Zăce:

„Cot și io în straița mea și iau și io o bucată de mămăligă” – altă nu era.

Și mănâncă din iș jumătate, din mămăligă, eșlant-o purie – șfi – p-o bortă aci3.

„E – ice – o mîncă păsările ceriului” spune iei.

Stana pleac – 9. C3. S3— Când o vinit d'imoriii ceia4 pă țară – șfi – pă, umblă tu-ncolo și-ncoea, o găsât unu dintre iei.

Ag iuța, mămăliga pă bortă. Iei o mîncat-o. Și când îila-ntrebări că:

— Tu ce-ai adus?

— Uită-așă...

— Tu ce-ai mai făcut?

Ce – Am făcut pă nașu și pă fina de-o trăit bine laolaltă.

— Și tu ce-ai făcut?

Zăce: – Fusăi la crâjmă, făcui pă unu să-mbătă, marsă acasă, își omorî femșis, omorî pa mă-sa ș-on copil micu'.

— F<? rfe faină!

Vine timpul lu' Ag iuța:

— Tu ce făcuș?

Zăce: – N-am făcut nimică gazdă, dicât aflai on boț de mămăligă ș-o am mîncat-o.

— Nu trăbuiș! 5 Că n-o fost anumită pentru fine.

„Aoleo! – sămălește – am da de gol”.

Atunci ce să v edz? Dzâce ăla mai mare cătă iei, birău lor, zăce:

— Te duci napoi și ai să sclujăști uomu ăla un an de zile, fără plată6, fără nimică, dicât mîncarea și harie pă fine.

N-are ce face! Vine la uom acasă. Uomu să gătasă cu un car de oale să pl ece-n jos pă piaț, ori unde le poate vinde pă sale. Și să duce

nainfea omului pă drum, un copilaș mititel.

— Auz, gazda mrieu – zice – ma baj slugă și mă iei și pă mine cu tine.

— D-apu ce să fac cu fine – zice – că n-am pă nime, și io-s tăt slugă. D-apăi nu fe poci...

— D-apăi să mă iei.

— D-apoi...

298

Nu-l iș nișcum. Asta-i întâia. A doua, să face, să face alt copil, tăt iei, iară-i iese nainfea lui.

I: – Uită – își povestește iei – iș-mă, gazda mrieu, uită, iș-mă că-s singur și n-am pă nime și Iz băișt bun, feoi asculta bine, ș-așă.

Nu-l iș. Iară să face iei alt copil, Ag iuța, și ieșe-n calea lui. Atunci îl iș. N-are-ncătro, îl lovește mriila și-l iș. Zăce:

— Haidă, cum oi trăi io7, îi trăi și tu.

Îl iș. Acuma, copilu' era bun de piciorc, dă-l în befeșâg, nainfea boilor și haidă, haidă pă drum. Zăce cătăind e sclobșde dară la sclobozătură, irie țapă marăle să mănânce – dzăce scluga cătă stăpân:

— Auz, stăpâne! – iei șfiș unde-i piațu mai bine decât stăpânu! zăce lauz, stăpâne! mai le mul pân' la piaț?

— Nu le mult. Așa nu le mult.

— Ascultă: noi mem la piaț, da' tu nu ai să vânz nimica!

Tu numa iș banii. Tu numa bariii-ncăsăz, iară io îi vând toafe, că nu vinde nime oale nimică până când or țâria a noste.

Ista să gând este:

„Pă dracu'! Ce șfi tu? Nu șfi tu nimică!” gazda, Stana.

Merje clo-m piaț, să pregătesc și iei, trag aicea8 și scot oale9 și iei de-acolo din caru, purie jos – poate c-az văzut la Binș – purie oale ișz de pământ, pune-acolo jos. Apoi

Ag iuța, frate, le iș oalele, frate, d-icea și dă cu iele de cărâmbu roți, dă cu ieli de retă, dă cu ieli de pământ, ce să se spargă! 10

N'iș pomană să se spargă! mai tare ca alea de fieru. Apoi să suie cu picior ele pă iele, apăi dă cu iele ca fotbalu: nu să sparje! Nu vinde ceia nicio oală nime pân' nu vindei el tăt!

Cum îi cumpăra oale d-i celea11, c-ăstea să sparg imedișt! Iestea uită ce face cu iele, nu să sparje nimic, rii nu să știrb-una!

Astea-s oale! Zăce:

— Ai văzu, stăpâne? Așș să vând oalele!

Sămălește:

„Aiesta-i, da! Aiesta-i slugă dară-i uom!”

Iei, Stana, avea o casă ferfe slabă, acoperită cu goz, cum o fo’ dim bătrâni, mânca uomu la masă și nu mai deskidș12

ușș, emile viriș de-afară, să bagă pântră prag și ușă și mergș-n casă, că uomu nu mai tăiș 1 șmne cătă tăietor, le tăiș cătă pragu cășii. Ș-apoi acolea când era frig, băga un suman13

de ăstea, cum îs p-aiș pî la noi, de lână, îl u-ndoiș-n două șâl
299

băga su ușă, că viriș raiu-n casă, da trăi-o! Așș era lumș.

Nu ca amu cu, uite ce jamuu, de-o fost on jeam de n-o mărș capu’ pă iei riij dacă, numa dacă l-ai vu tăiș-m patru: așș jeam o fost.

— No, stăpâne – zăce – acuma-i bai!

— Care?

— Acuma fe duci dumneata – zăce – fe duș la domnu’ acela unde-ai foz dumneata slugă și rii iei grâu pă sâmbriie.

Da bagă de seamă, ascultă15 ais ce-s spun: faș contrat cu gazda.

— Cum?

Zăce: – Așa faș16 contrat cu iei, căni dă grâu, da cât putem noi aduce-n spate, cu paie cu tăt – spune scluga 17.

Merje colo la gazdă, gazda cum îl vede:

— Aoleoo! Stana mrieu, da vinit-ai? Și cum ai umblat, și ce mai faș, cum mai trăiești?

— D-apoi, stăpâne, uită, așa, așș – povestește iei.

— Și ce vânturi feo adus p-aicea?

— D-apoi – zăce – domnu’ mrieu și gazda mrieu – zăce

— Am tăiș niște grâu la hiș, dacă ne-ai da.

— Cum să nu! Apării nu să poată. Zăma am – zăce – tare sută de hectare de pământ cu grâu, ș-apăi dacă-s treabă – zăce-s caută oameni și ț-o dau tăt, fie-a tău! Tu o taie, ș-atunce, cu paiele, dacă vrei dim paie, dim paie, dacă nu dim bț>be, dim bobes, cum vrei să rie-nțelejem.

— Nu – zăce – dumneata – zăce – în dai cât putem noi duce în spate cu paie cu tăt.

„Aoleo! Vai di voi – zăce gazda.

— N-aș făcut nimic” – să gândește iș. Zăce:

— Vă dau!

Face contrat, gata. Și mă cătă casă Stana și dă contratu la sclugă – că scluga șfiș care, nu ca mine.

— Uită, aici în carfel
— Aia, da! Bun! Bun, stăpâne – zăce.
— Când să merem?
— a v

Zice:

— Mârie dimineată.
— Aoleo!

Când îi mârie dimineată, să iș sluga mrieu cu Stana amândoi, boii-i mână la munte – c-așș-i obicei p-aci pân' părțile astea – și să iș la grâu. Duce clo și:

— No – zăce sluga cătă stăpân – tu fe du – zăce – amu ia până la gazdă, la domnu' și spune-i c-am sosit, da' nu-i

300

spune câte COS-am vinit – sluga – numa c-am mai sosit.

Merje colo la domnu':

— Bună zuua¹⁸, domnu' nost!
— Fii sănătos, Stanamrieu. Nq, az vinit?
— Da, vinit.

Nu-l întreabă de COsă: „cât az vinit, trăbuiș colo o șaizăj di cosaș, numa unu ș-on legător și fără mânunk aș.

— Nq, io – ice – cosăsc aci 19 irii de culcăm noi um picu, până vi tu.

Nq, iei cosșșfe-aci olecuță, să culcă a mriei aci, irii să se culce, iș num-aci um pic de grâu pă zi, să aibă brușii goi și să uită

Stana mrieu a durrii. Să scolă sluga, frate, și când îi dimineăta-n totă pusta, nu-i riici-on znop! Sluga iera-m vârvu stogului²⁰, frat e – făcusă stogu – numa să-l l'eje pă poivarie. Gata.

Și lasasă două cruci, adică mai lăsasă patruzăj de snopi, c-așă sfiț dumneav Qstă mai bine, aieșfia nu-i puse să pă stogu.

Făcusă în tătă pusta un stog singur. Zăce cătă Stana scluga din vârvu stogului:

— Du-fe – zăce – până la gazdă și vină cu gazda²¹ cu trăsura-ncoaș când vi, nu virii pă jos că-i departe, că-zăce – că noi merem cu-a nostru, noi – zăce – nu mai stăm, merjem cu a nostru.

Cum îl vede gazda:

— Da ce-i, Stana mrieu? – să femș s-o-ntâmplat ceva, șfi, oariceva bai – de vi iară la mine napoi, c-asar-ai fostu?

Zăce: – Să vi, gazda mrieu – zice – să iei în primire ieșis ce-am

lucrat.

— Cum, doar-az gătat?

— Păi – zăce – nu **k** iar am gătat, da însă apr Qpe.

Suie – spune gazda la biriş, prinde caii, înhămază-acolo şi să suie, suie şi pă Stana dară, pă sluguţă lui în birje şi haidă până clo afară la grâu şi zice:

— Ce, doară l-aţ şi strâns? – că sluga iera-m vârvu stogului22.

— Da – îce – l-am strâns.

— Şi l-aţi şi făcut stogu?

— Cum să nu! – ista nu şfiş nimică, gazda, că ce să-ntâmplă.

Ajunje cu ceala, să scoborî scluguţa di pă stog23 jos, nu-l ţârie nime de picişte, de riicări, că scoborăşă iei, rii nu pică

301

Iei jos nimica absolut! Vine ca-n aer! Scoborî jos, dă mân;

cu gazda şi zăce:

— Ascultă, stăpâne – zăce sluga cătă stăpânu lui, zăce – tu mai vorbeş cu domnu’ ceva – ieu plec cu-a mrieu.

Văzu că să saltă tăt stogu-n deal ş-îl iş-n spate şi fiuzi!

cu iei până m-ainfe. Mai rămasără două cruci: alea le-o lăsat pentru stăpân, sluga pentru Stana. Zăce domnu’ cătă iei:

— Ascultă, Stana mrieu – zăce – şi sluguţa mrieu – zăce – lasă-m mie astea două cruci, că-i ruşine pentru mine – ice – cu atâta hală di pământ şi io să nu mâne pită di iestimp, numa tă de an, i păcat.

— Bine, stăpâne – zăce – fie-a tale25.

Vin cătă casă – vede că l-o păcălit urât – vin cătă casă cu grâu ş-îl calcă, şi umple totă, tgră, ce-o avut iei p-acoloduce şi pă la vecini20, n-avş indel băga, cu grâu.

— Nq – zăce – stăpâne, acuma-i bai! – zăce.

— Acuma şfi cei-i baiu? Nu avem casă. Asta – zăce – nu-i casă.

Să mă duc – zăce – la pădure să fac lemnele...

Zăce: – Nu vorbi de asta – zăce stăpânu.

— Dar ce?

— Păi – zăce – cum feud e pădurariu: cişc! 27 gata-i acolea şi-l iş săcurea, face şi proces, ba fe dă-n judecată, ba n-ajung boii noşti atâta! Şi ce-ai făcut?

— Nu fe doară capu’! – spune sluga.

— Tu vină cu boii la mine pă la oară şasă, să fii cu boii-acolş. Aia fe priveşte.

Rămâne trăsnet de cap stăpânu și-amărât că i-a face scluga o babilonie ș-are ce plăfi și – ba că nu i-ajunje riij grâu cât o adus, șidă și averuța cât are. Duce sluguța-m pădure și aduce l șmriele într-o n ceas de vreme tt>fe, nu rămâne, de-ale cășii, tăfe cioplite, și le pune-n dunga drumului28, câte treabă la o casă. Așș. Și să pune-n cur p-on l'emn și aprinde-o țăgară – era duhăniș ca mine – și duhănește. Când îi pî la oară șasă, tșp! stăpânu cu boii. Cum îl vede:

— Ce-ai făcut, slugă?

Zăce:

— Am făcut lemne de casă.

— Tulai, mamă, da ce-ai făcut? Că – zăce – de bagă robi pă amândoi și riij nu vedem soarele-m veac. Atâta spur de l'emrie-ai strâns aicea. N'e prinde pădurarii.

— Nu fe doară capu'! 29 Tu numa stai nainfea boilor.

302

— Da' nu le putem pune, ce, o talpă d-șlea dacă pui p-on car, i-on cubic și jumătate și nu pos pune alt ele.

— Taș din gură! Stai nainfea boilor. Nu ți k em să mi-ajuț la nimic-apsolut, tu stai30 nainfea boilor, șaz acolo.

Lunjeșe-a mrieu caru, pune tri tălpk-i d-șlea mari pa caru, începe cusuraule-șlea lunj, șfi, zece, di douăspece metări, l'e purie pă caru, până le purie toafe31, nu rămâne nimică jos. N-ajunje lanțurle câte are tăfe să le l'eje! Acuma-i baiu!

Acuma zăce stăpânu cătă iei:

— Măi slugă! Dar cine le duce?

— Nu fe doară capu', gazdă, că cine le duce și, stăpâne, nu fe doară capu'! Tu numa stai acolea32 până le gât ieu de lucrat, ș-atuneș grija mg cine duce – spune sluga.

Atuncea, după ce-s gata l'egafe, atuncea mă nainfea boilor, sluga prinde de capātu ruzi – șfi, cum îi ruda – prinde capātu ruzi, jugu vine la boi după coarne, ica33, îne-amu că-i loveșfe-n capu'. Și nu să rupe riici osiile, nici nimică, merje până-acasă faină, nu-mbșrdă nimică, nu traje boii, că nu trag iei amu de nimic de oariceva, că o avut cine, o fost ceialalt, prefirii! Iei o ținut și de car, alcum să rupș iei dracului tăt! Merje cătă casă, zăce:

— Acuma îi alt bai!

— Care?

— T'e duci la piaț – ad ică-n oraș – ș-acolo fe duj la dipău. Da faș

contract cu iei: or fi iele scumpe, da cumperi cu caru, nu cumperi cu bucațile, cumperi cu caru. Iei să-z deie ți-i un car de scânduri, tu-i dă p-on car de scânduri cât a cere dipăoașu, domnu-aceala.

Merje iei acolo în oraș și cumpără un car de scânduri și cere pă caru de scânduri șapfe băncufe – atunci era șapfe băncufe-o părș de boi – îi cere pă un car de scânduri dipăoașu, sămălește dipăoașu:

„Un car de scânduri, ia să puie două cară de scânduri pă unu, mai mul nu purie”, sămălește. Iei avș în dipău cam două vagoarie de scânduri, domnu’, gazda.

Bine, duce colo, vine Stana cu contratu-l dă la slugă, sluga iș boii și să duce singur după scânduri. Dă contratu la gazdă și gazda-i spune:

— Nq – ice – traje caru-acolo și-ncarcă câte vrei, c-on car de scânduri a cumpărat stăpănu-te. Tu-ncarcă câte vrei – era copilaș mic.

Pune-a meu, frate, scânduri: dă-i să margă, pune pân’ nu rămâne apsolut, năcă celea care-o umblat cu picioarele pă iele să nu să baje pân’ fină, ș-aia le pune pă caru. Zăce dipăoașu:

— L’c-ai pus tu pă car, da niș cu remorca nu le traj tu de-aci acelea! – ce – două vagoane de scânduri. Da le ține caru? Da’ ce să...

Le țârie iei acuma, că stă pă loc, nu s-o mișcat nicăiri, stă aci. Nq, când îi gata, l’egafe, ce știu io cum le l’ea gă iei, mă la gazdă.

— Nq, să fii sănătos, gazdă – zăce – și domnu’ meu, că io plec cu scândurile.

— Pleacă! Să fii sănătos – ice dipăoașu, amărât.

Și mână-on servitor și deșk ide pOrta. Sămălește dipăoașu:

„Când ț-o mișcat caru-o dată, aci ai rămas tu mort în drum!

Să rupe – pă le, ce drac, două vagoane scânduri, io ce șfiu io câte sufe de cubici.

Tuncea vede caru că mă după boi și boii nu trag nimica.

— Aoleo! – ice – m-ai păcălit! Așa m-ai...

Igșe-n drum și mere. Privș³⁴ cu uok îi mai departe: merje cu iele.

„Ai, și m-o pârlit urât! Am vândut un car de scânduri cu șapfe băncufe, însă m-o pârlit de zece uori cu șapfe băncuțe!

Câte-o dus de la mine. Nu-i nimic”.

Vine-a meu acasă cu scândurile și-atuneș fecioru ăsta.

Stana, iei nu fusese la hig eg e în viața vieți lui, șfi, la joc – sân ș-amu la noi în sat de-aceia de nu mșiş, iei mă la crâjmă³⁵

cându îi ceilalți la jocu, nu mg iei acolo, numa să-i vadă, numa

coată cătă iei cum joacă, da iei nu-și bate picioarele. Ș-atunci ce să vez?
Zăce cătă iei sluga:

— Ascultă, stăpâne! Acuma suntem de bai de una.

L'șmn e de casă ȝ-am adus, casă o facem, amu suntem de bai de femeie. N-are cine ne face mâncare, n-are cini ne spăla, n-are cini, numa noi facem fete: și pă lucru femeii, și pă a nost. Acuma să fie duci la hidede – mârîe-i duminică – și ȝ-aleji o fată care-s place ȝâie. Ș-apă așa fi-i căsători și noi rie-apucăm de casă.

Merje-a meu duminică la hidede – și iei n-o mârîs în viața lui – coată și iei p-aiș să leje și iei o fată și joacă cu iș, danțază și iei acolo cu pruncii. Și când îi odată, vine cătă

304

casă cam pă la două șpe. Scluga și iei p-acolo pă la hig eg e să-l vadă cu care fată joacă. Și vine cătă casă. Zăce:

— Stăpâne! Fata-acea care jucaș cu iș dragă-l fu?

— Sigur că-m fu dragă.

Zăce:

— Ascultă! Să șfi ce-i Dumnezo-n cer, să n-o iei³⁶.

— Da cum, mă?

— Int-acșiș sunt – zăce – șapfe coaste de dracu'. Și l-o bătut pă tata – ice – l-o l'egat la furca fântânii și l-o bătut pân' l-o omorât!

Adică ia o fos vrăjitoare! Fermecătoare de-acșiș!

— Și n-o iei! Numa fe duci de la amriea în sară și ȝ-aleji alta.

Mă Stana mrieu de la amnea în sară ș-aleje alta. Și sluga iară p-acolo. Cându-i de sară, vine cătă casă și zăce:

— Stăpâne! Aia fată ȝ-i dragă?

— Da, mrii-i dragă.

— Acș pot s-o iei – zăce – ș-int-acș ieste-o eștă de dracu', da acș – zăce – o scot io³⁷. Nu mă duc de la fine până nu fe fac cu femeie cum treabă – ice.

Gata, să-nsoară. Până bagă iei căr (38 – cum fac p-aiș pî la noi, că și iei o fo' de-aci din Drăgănești di p-aci de oarirîeva – până bagă iei cărȝ cu fata, până or ieși, până să cunună, i mult"! I face casă, o gată.

Să-nsștă a mrieu. Și după ce să-nsștă, la vo câteva luni, iacătă-fe muișrș-nsărcinată! Și naște un copil. Și zăce sluga:

— Stăpâne! Sui-fe iufe-m pat și fe fă beteag, că vine șogorii și k camă la nuntă, spune că nu pot mă, să margă muișrș.

— Bine, mă!

Uori ce spuriş sluga, stăpânu aproba³⁹, că şfiş că-i uom!

Gata, să suie stăpânu-m pat: mori, şi metel!

— Da ce le lovi, mă?

— D-apu nu şfiu!

Tşp! – pgfe că az văzut p-aci umblân pă satele astea **k** emători d-eia cu cârpe, ce şfiu io ce – să bagă-n casă.

— Bună zuua!

— Bună zuua!

— Da ce-i, Stana, iei beteag? Păi – zăce – togma acuma fe **k** iamă şogoru-te la nuntă.

305

Zăci: – Da, pgfe să mă **k** eme, mulţumăsc, da, să... vine soru-sa – nevasta adică.

Nq cându-i la două zile, ce şfiu io ce, atuncea să pregăfes de nuntă. Amu vândusă⁴⁰ stăpânu boii, avş cai di ceia, tş, să-l trăiască neamu'! Cu trăsură! Suie pă cocoana aici în cocie, în trăsură, şi copilucănupete să-l sse copilu-acasă, că bătrânu', tată-se n-are d-irie să-i deie să mănânce şi nu pete umbla după iei, îl duce şi copilu' la nuntă, c-acolo şcă, mai jşcă.

— Ajut la mama, şi când mai plânje-i dau tătă, şi nu tace, iară **l'**ea găn di iei şi, şi Este mama di iei. Io-m petrecu.

Duce şi copilu'. Haidă pânu' la nuntă. Vine cătă casă sluga, bagă caii-n grajd, le-adipuieşte. Când îi de sară – cam la timpu-aiesta – ielu-i un sublocotinent de-armată, mândru ca un bumbu! Amu nu-i mai⁴¹ mult mititel! Mă şi iei la nuntă.

Pă cine iş la jocu? – iei cunoşşş pă stăpâna, şi stăpâna era frumş să o cunoştea iei, da iş nu mai cunoşşş pă slugă mai mult. Apoi iş pă stăpâna la joc, apoi ca iei nu juca nime, că nu şfi nime ca iei juca. Apoi, frate, frumos acolo, geacolo, şuţură-n colo-neş.

— Ce facem? Înde merjem noi să fim numa noi amândoi?

— Aoleo! Putem?

— Cum să nu! ice le.

— Putem.

— Da cum?

— Ieste-aci⁴² o casă, şi numa-o babă-i în iş. Şi la baba aia putem noi păn la dimineaţă să stăm acolo.

— Bine.

— Da înde le să ducem şi copilu' – spune iş – că-n caz că plânje,

mama n-are să-i deie țâță. Da așș, io – plânje iei pă colo – io iară-i dau, și iară leagăn, și iară l-adipuiesc și noi pufemurie iubi.

Bagă a mrieu tri kilograme de pălincă într-o straiță și haidă cu iele colo la baba. Mă cocșna acolo cu iei. Ba jșcă colo, ba-și petrece, ba beu, ba bagă pă pălincă-n iele până nu mai șfiș di lume – și-m baba – până cându-s mșrfe.

Atunci a mrieu iș copilu' fiut! 43 cu iei. Nu m-ai copil. Iele rămân lșetăre pă vatră me? rfe de bete. Când îi nepre înt-on timp, ce șfiu io ce, să trezăsc a mele cu lampa aprinsă. Zăce

— Măi – zăce – copilu' mrieu44 așș bine doarme, că n-o plâns de-asară!

306

Să uită la leagăn: poi nu-i nime-n leagăn.

— Aoleo, mamă, dar ce-i?

Mg pâ'n' la mă-sa.

— C-ai dus copilu' cu fine, fată.

— Bătuși-mă, dgmrie, acuma ce făcu? Cum mă duc la bărbat? Ine spui că-i copilu'? Cine l-o furat? Ce-i cu iei?

— N'unica! Taș că-s fac io de rând! T'e scăp io! – baba.

— Cum?

Lor le trăbuiș acuma – c-așă i-o spus di la-nceput ăla mai mare, birău dracilor, că:

— N-ai ce vini la mine fără talpă la iad! – că talpa la iad era de mult putredă ș-acuma nu mai țâria mai mult.

Zăce cătă iei: – Acuma aduș talpă la iad.

Ș-atunci ce să vedz? Baba zăce cătă în:

— T'e scăp!

— Cum?

— Cătă când să dă zările de zuuă, punem focu-n casă-m patru colțuri de casă – casa era cu goz – și când arde ia mai pogan casă, noi strigăm tulai! că copilu-i în casă și ardeacolo. C-atunj nu să mai pete băga nime după copil, că arde casa.

Hapoi iele, frate-afară:

— Tulai, dgmrie, copilu' mrieu că-i în casă, mgre și ardeacolo, și cine să bagă, și cum să bagă?

Nu să bagă nime, nu să bagă. Arde casa. Iară de-acasă nu șfi nime că ce-o pățit iei aici la nuntă. Copilu' era acasă la tată-se în leagăn

pus, l-o dus de-aicea sluga, nu i-o trăbuit lui copilu'. Atunci ce să vez?
Baba zăce cătă în:

— Acuma fe duc pă fine acasă la mine, că io n-am pă nime, io n-am SQcră – spune nevasta – n-am sgeră, ş-apoi

— Ice – tu ai îndruga câlţi p-acolog p „cilclăcl

— Ba mai cot de casă, ba şi mai aduc căfe-on vas de apă, ba ce-oi putea io – ice baba.

— Fgrfe bine – în

O bagă pă baba-nto sacu şi l'ea gă sacu la gură. Şi când îi în iasta zuuă, tşp! sluga cu birjg după cocoana la nuntă, întgree birjg-n ocol, vine coctrna, să suie icg. Zăce sluga, diavolu – g, şfig iei tătă-tăt ci-o făcut în ce-i înăinfe.

— Zăce:

— Parcă mă-ai ceva p-aici?

307

— Da – zăce – un sac a mamii, cu câlţ – zăce – să-i duc – ice – să-i îndrug, că mama nu-i pofte îndruga.

— Da, şfiu – ice – ştiu şi inde⁴⁵ l-ai pus – ice iel. Iei şfiş de baba că-i în sacu! Odată mă al meu şi iş sacu d-icea, sluga şi vine şi mână jip! icaa indepune bir jaru picioarele”.

şfi, în trăsură! Zăce:

— Da' nu da cu iei aşş – zăce – că să tocesc câlţi laolaltă şi nu-i mai pociu îndruga.

— Lasă că i-a-ndruga ia mama – ice iei.

— Pşfe mama îndruga – ice.

Atuneş, purie picioarele pă baba. Ia:

— Dgmrie apăără, slugă – ice – că acar ce zic cătă fine – zăce – apăi nu mai faci, numa tă cum vrei tu – ice.

— Da' nu purie picioarele pă iei, că să zdrobăsc şi nu-i mai pociu îndruga.

— Lasă – zăce – dă-i pace! Iară-i pot tu scâlci deolaltă.

Baba nu zicea nimnica! Merje-acasă cu doamna amu şi cu câlţi ceia. İş câlţi-i pune-aci – cum i-ai purie colea lângă a uşe⁴⁷-m picioare-aşă sacu şi zăce cătă stăpân:

— Nq, stăpâne – zăce – acuma fi bun oleacă şi iartafară – adică să margă-afară, cum şfim noi.

Duce stăpânu afară şi iş pă dgmna ş-o purie pă masă şi-i l'ea gă mâriile de masă, ş-atunce iş un vişeu ş-un ciocan şi scoafe COsta aia de

drac din ia afară – că iei era și medic.

Atuneș, o cârpeșfe-n-napoi și mș-n ieșiș casă ș-aduce copilu’.

— Na – zăce – că numa-nt-o ngpfe-o fo’ mort copilu’, da acuma-i viu – zăce sluga.

Îi dă copilu’ – copilu’ de față, ca minciuna lor. Atunce vine și dă mâna cu stăpânu, cu stăpâna și iș pă baba-n spate – câlți, sacu cu câlți.

— Nq – zăce – să trăiești, stăpâne, la mult arii.

— Da – zăce – stai, sluga mrieu – zăce doamna – nu duce câlți mamii.

— Nu, că-i duc la mama, că i-a-ndruga iș – ice.

Și-i gata poveste.

Povestită de Șora Vasile din Cresuia, m. Beiuș în 28 sept. 1961
culeg.

O.B.-D.T., transer. O.B.; arhiva I.F., mg. 1920 e – 1921 – 1922 a.

Durata: 29.

308

Note

1 Pov. arată cu capul spre dreapta în direcția văii Crișului. 2 Pov. dă mâinile în lături. 3 Pov.

pune dreapta pe masă spre marginea ei. 4 Pov. subliniază cu dreapta. 5 Pov. neagă, cu dreapta.

6 Pov. subliniază, cu stânga. 7 Pov. subliniază, cu stânga. Pov. arată spre dreapta, cu dreapta.

9 Pov. dă mâinile în lături. 10 Pov. subliniază, cu stânga. 11 Pov. arată înainte, cu dreapta. 12 Pov.

arată spre stânga, cu stânga. 13 Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. 14 Pov. arată cu stânga spre geamul din față (casă nouă cu geamuri mari). 16 Pov. ridică arătătorul stâng. 10 Pov. ridică arătătorul stâng. 17 Pov. ridică arătătorul drept. 18 Pov. dă din cap. 19 Pov. se uită la dreapta.

20 Pov. se uită în sus. 21 Pov. arată înainte, cu stânga. 22 Pov. se uită în sus. 23 Pov. se uită în sus. 24 Pov. duce dreapta la piept. 2* Pov. subliniază, cu dreapta. 29 Pov. subliniază, cu dreapta.

r Pov. subliniază, cu dreapta. 28 Pov. pune dreapta pe masă. 29 Pov. neagă, cu dreapta. 30 Pov.

arată spre stânga, cu dreapta. 31 Pov. subliniază, cu dreapta. 32 Pov. arată înainte, cu dreapta.

33 Pov. duce dreapta la ceafă. 34 Pov. se uită spre dreapta. 36

Pov. arată spre stânga, în direcția cooperativei, cu dreapta. 36 Pov. neagă, dând din cap. 37 Pov. subliniază, cu dreapta. 38 Pov.

subliniază cu dreapta. 39 Pov. subliniază, cu arătătorul drept. 40 Pov. subliniază, cu dreapta.

1 Pov. neagă, cu dreapta. 13 Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. 48 Pov. lovește palmele lui erând. 44 Pov. duce stânga la cap. 48 Pov. arată spre dreapta, cu stânga. 48 Pov. arată jos, cu mîniie. 47 Pov. arată spre ușă, cu stânga.

9. SOACRA CU TREI NURORI

Ierea înt-on sat un om bogat. Și iei o murit și-o rămas mama cu tri ficii. Când colo, tot avea căruță și cai, merjeau la țară, duceau lemnărie, duceau cutare, și-aduceau acasă bucafe, și-aduceau acasă vin și beutură, ce trebuia și ce trăbă la casă. Și-acasă aveau vas cu lapfe; țineau găini, țarieau porci, țineau gospodărie bună. Zăce mama cătă ficio ru cel mai mare:

— Dragu mamii, să fensori!

— Bine, mamă, nu mrii-am căpătat încă fată.

— Îs capăt io!

Bătrână s-o-nterestat și-o căpătat fată, noră. Da:

— Nq! Ț-am căpătat fată1, mă!

— Api bine, mamă – zăce – s-o vedem și io.

S-o dus cu iei a peți acolo la fată și i-o plăcut de ia. Nq-i bună! Or făcut nunta și după nuntă:

— Nq, draga mamii! 2 Io, uită-așa-i dafina: torci călți ășfia până dimineață și...

— D-api mâncare, mamă? Că io o să și mâncăm.

— Iee – zăce – uită mămăliga acolo3 și cu oțatii, și cu ceapă.

— Pi bine, mamă, d-api că...

— Ai înțeles să mânzi co ce Ț-am spus? – avân brînză, era brînză destulă, și lapfe4, și cutare, da' nu, n-o lăsa să mănze.

Trece-on an. Scăzuse bg iată nevastă, săraca. Îi spusgse bătrână:

— Tu să nu spui5 la bărbat, că feo luat dracu'!

Nu-i spunea la bărbat. Bărbatu o tăt întreba:

— Da' ce-i cu fine de ești așa pedepsită?

Nu, frate, nu spunea. Îl u-nsoră și p-a doilea i6. Tot așa. Când colo, frate, ce mama draculi de slăbăz nurorile la bătrână asta? Mare lucru, mă!

Într-a triilea an ice bătrână cătă cel mai mriic:

— Nq, dragu mamii, să fie însori și tu!

310

— Păi bine, mamă, m-oi însura io! 7

— Îs capăt o n evastă.

— Ba mriie nu-m căpăta, mamă, că mrii-oi căpăta io.

Când, să durează, frate, și după căsătorila a estuia a doilea, să durează un an și măi bine. Iei, vând de la țară, îi pk că o potcoavă di pă cal și ceia ierau înăinfe8 cu căruțele – ceia doi fraț. Iei rămâne la un fierar acolo să-i puie pote Qva. Și-i purie potce? va pă cal și pleacă după iei doi. După ce pleacă de la fierar8, vede din căruță o fată cu nește dăsaș frumoș pă spate, ș-îmbrăcată frumos, și să uită¹⁰ la iș din căruță:

„Mm! îi faină fată!”

Stă cu caii-n loc.

— Uită, fată! Vino aicea-n căruță lângă mine – zăce – că ȝ-o fi greu în spate – o foz ducân greu bg iată fată.

Suie-n căruță, să uită-aci pă lângă ia.

— Oi, scumpa mea – zăce – din ce sat ești?

— Da – ice – din satu' cutare¹¹, aici înăinfe.

— Hm! Uită, tu – zăce, mai mărgân iei aci cu căruța, scoate iei o ploscă cu rak în d-esta bun, de drojdii și bea iei o dată și-i dă și iei¹²:

— Bea și dumneatale.

Bea și ia din ploscă și, a, după beatură, să-nmulțaz vorbile.

— Uită, tu, scumpa mea – zăce – io feaș lua în căsătorie. Io feaș lua în căsătorie: plăcea-ȝ-ar de mine?

— Cum să nu!

— Păi – zăce – uită: căruța i-a mea, caii-s a mriiei, uită, suntem tri frat, avem fiecare casă – zăce – și...

— Ba da!

No, mărgân p-aci¹³ cu ia, hi să margă, o mărș până la părintă acasă. Bagă fata-n curfe și – îi deșk ide porțile și traje-nlontru¹⁴, sănătate bună. Bagă fata acasă și spune la mă-sa că:

— Iacă ce-i, mamă, și...

— A, bine, dragu mamii.

Să uită pastă iei – băiatu' fain, băiatu' la rându lui, nu un copiltoc, nu um prost! Și fata iară faină! D'i la o vreme:

— Nq! Acuma ce-i de făcut?

Zăce:

— Duminică viu¹⁵ aicea și facem logodna, adecă contratu de

căsătorile.

311

Duce duminica acolo și fac contratu și la tri săptămâni fac nunta. Petrec iei, și isprăvăsc, și hi să margă16, hai dă-i, bandalău! Hăi! Ierea acolo, și cârii ierau cu colaci în eșdă!

No, duce nevasta acasă, sănătate bună, să duc tăț nuntași care-ncătro17, să duc marț, rămân iei aci și.

În că săptămână, pleacă la țară tăț. Să duc la țară. După ce să duc la țară:

— Nq, draga mamii – bătrâna – uită cum îi ordinu:

acuma fiecare18 aveț să toarceț, uită, călți cutare!

— Și... d-apoi mâncare? – o zis.

— Ce mână șstea de? un, și tu-i mânca acolo! 19 – oțat cu mămăligă rece.

„Pi cum să mână20 noi mămăligă rece, mă – ia o gândit, da’ n-o zis cătă nime nimică – și este brânză destulă, este unt, este cutare, și pui de găină, și pui de rață”, și fel de fel era destul.

Rabdă ia așa o săptămână, nu mână, că ia mânca mânări burie-acasă, săraca ce fată! Când colo, să durează o săptămână așa, ba să durează dguă – ceia să duc la țară21.

— Mă! – o zis cătă șstea dguă – voi, tăt așa să trăim noi cât om trăi, că bătrâna asta, bat-o Dumnezo, trăiește mult și murim noi năinfea iei, bat-o Dumnezo!

— Ce să facem?

— Să mână22 și să bem! Ai înțeles?

— Hm! Cum?

Bătrâna o spus așa, zăce:

— Io mă duc și mă culc! Da să nu vă culca (23, că io am ok-i în ceafă – zăce – și vă văd ce facez voi, bată-vă focu vost – o zis către iele.

Zăce a mai mriică – nu lasă a mai mriică – cătă iasta mai mare:

— Tu24 fe duci și adă fărină și brânză din cămară! Tu25

adă unt! Ai înțeles? Și adă lșmrie și fă foc! Și mă ducu, api io mă duc la cotreț s-aducu de-acolo tri pui.

S-o dus ș-o adus tri pui. Mintenaș o făcut acolo un aluat de-ăla barosan26, ba o adus brânză de-aia de oaie, ba o făcut plăcinte, ba o fript acolo pui, ba or adus vinars de drojdii or beut27. Pă când s-o gătat vinarsu de drojdii cât or avut de băut, ca să nu să-mbșfe28, o foz gata mâncarea!

Fript puii – că puii gras – mă, frate, colea cu păstârnac și cu fel de fel, și dă-i vin! Dă-i brânzoaice! Mâncă, copile!

312

— Măi! 29 Măi muierilor!

— Ce?

— Tu! 30 Dacă bătrâna să seglă și vine la noi, tu s-o iei și să-i traj ele podu' căsâ³¹ cu ia, și să-i dai păpuci, boconș pă **k** ept, dă-o draculi, ș-api s-o laș. Și tu³², dacă vine la fine, tu să dai în părșfele ăsta³³ cu ia până ce pk că jos! Ai înțeleș?

— Înțeleș!

— C-api dup-aceia lasă după mine.

O da, frate, cu bătrână în ceia părefe³⁴, sănătate bună! No, bătrâna n-o mai putu vorbi riimriic! Gata! 35 Ce-i de făcut?

Vineau ficiorii de la țară.

— Du-fe, tu³⁸, ș-adă paie curate³⁷, iute, din șură și să facem patu.

Dus ș-or adus paie curate ș-o făcut acolo, și lepedșie curate șansămnafe, sănătate bună, perini, și ce trăbă, și poate, c'amșșă pă ia. Și or periat-o ș-or pus-o la rând, gata!

Da, ama săracii vin de la țară, ficiorii. D'eșk id porțile nurorile și iesta:

— Da voi să nu vorbit nimică³⁸ – o zis cătă iestea mai bătrâne.

— Las că vorbăsc io.

Bătrâna, i s-a legase graiu, nu mai puf ea vorbi. Or vinit ficiorii de la țară și:

— No d-api ce-i p-acasă? – o zis.

D-api iasta tânără:

— D-api – zăce – sārmana ce mamă – zăce – sārmana – zăce – să duce la celea vejnice, că i s-o găta graiu³⁹.

Gata-i. Api-i și bătrână, sāraca, că aproape șepfezāj de ai – zăce – și nu mai poate – ice.

No, băga caii-n grajd⁴⁰, duce, sănătate bună, descarcă căruțele și vin în casă și dup-aia să duc la bătrâna la pat⁴¹, ficiorii. Îi spune, spunea că cum o bătut-o, da vez că nu putea spune: ca mutu', spunea⁴²:

— Ta! 43 Ta! 44

— Oare ce spune mama, sārmana ce mamă! – și s-o pus a plângeiei.

— Da' nu vedeț că de lasă cu limbă de morte că care casă ședem: tu-ntr-a asta⁴⁵, și tu-n eșlaltă⁴⁶ și io-n ieșia⁴⁷, tu-n ieșie.

— O sărmana ce mamă, sie iertată, uită, de lasă cu limbă de mgrfe, împărțit gata – zăce – și nu-i bătrână, sănătate bună! Hm!

Și iei așa o rămas împărțiți pă cum o-mpărțât bătrâna.

Și bg iată noră, cea tânără, săraca, dacă era ca și celalfe, pereau tăfe tri. D-așa or mâncat, ș-or băut, ș-or or scurtat zălele la bătrână, că n-o mai foz măi vrenic de altă.

Ș-atâta-i povestea.

Pov. O știe de „când lucram la Vașcău. Alți or cefit-o, iei spun” că au cetit-o.

A auzit-o când lucra la întreprinderile din Vașcău în baraca muncitorilor.

mg. 2941 ÎI **b**. Inf. Orlea Remus Mihoiești-Câmpeni; culeg. O. Bârlea – R.

Niculescu în oct. 1965; transer. O.B.

Note

1 Pov. ridică arătătorul drept. 2 Pov. ridică dreapta. 3 Pov. arată spre dreapta, spre podișoru din casă, cu dreapta. 4 Pov. subliniază, cu stânga. 5 Pov. admonestează, cu arătătorul drept.

6 Pov. arată înainte, cu stânga. 7 Pov. subliniază, cu stânga. 8 Pov. arată înainte, cu dreapta.

9 Pov. arată înainte, cu dreapta. 10 Pov. se uită spre stânga. 11 Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. 12 Pov. arată spre stânga, cu capul. 13 Pov. arată înainte, cu mâinile. 14 Pov. arată înainte, cu dreapta. 1* Pov. bate în masă, cu dreapta. 19 Pov. subliniază, cu dreapta. 17 Pov. subliniază, cu dreapta. 18 Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. 19 Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept. 10 Pov. dă cu mâinile în lături. 21 Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. 82 Pov.

subliniază, cu dreapta. 23 Pov. admonestează, cu arătătorul drept. 24 Pov. arată înainte, cu dreapta. 26 Pov. arată înainte, cu dreapta. 26 Pov. subliniază, cu dreapta. 87 Pov.

subliniază, cu dreapta. 88 Pov. subliniază, cu mâinile. 29 Pov. arată înainte, cu arătătorul stâng. 30 Pov. arată înainte, cu arătătorul stâng. 31 Pov. arată jos, cu dreapta. 38 Pov. arată înainte, cu arătătorul drept. 33 Pov. arată spre stânga, cu arătătorul drept. 34 Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. 36 Pov. subliniază, cu mâinile. 36 Pov.

arată înainte, cu dreapta. 37 Pov. subliniază, cu mâinile. 38 Pov.

admonestează, cu arătătorul drept. 89 Pov. subliniază, cu dreapta. 40 Pov. subliniază, cu mâinile. 41 Pov. arată înainte, cu dreapta. 48 Pov. arată în jos, cu arătătorul drept. 45 Pov. arată spre stânga, cu arătătorul drept

44 Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept. 46 Pov. arată înainte, cu arătătorul drept.

46 Pov. arată spre stânga, cu arătătorul drept. 47 Pov. arată spre dreapta, cu arătătorul drept.

7. SQCRA CU TRI NURORI

Iş* atâta le purta, c-aşş le şfiş da de lucru: alta o trimefş-n stingă¹, alta-n dreapta, alta-cşci. Dată ieşi mai mică era mai şpilără. Ce:

— Tu mărhăi, voi sânfeţ tădeuna, voi de câţ ai² sânfeţ aici înaintea mă – zăce – şi voi încă nu i-aţ şfiut puri, face leacu la asta, la băbăhârca as hădă?

Feciorii mergş la cosă, mergş, nu era acas riiciodată.

Ce să sfătuiesc isle:

— Tu – zie – şfi ce tre' făcută? Bătută ciul şi tătă-mpluntată³ limba cu ace – ce – să nu pe tă vorbi.

S-apu, se fac iele tustrşle, să vorbâsc şi pun mâna pă iş ş-apoi deuă, dguă-i cască gura, una-i seşte, prinde⁴ şi – îi se «? fe îi... ş-apă c-on ac tăt i-o spart limba. Ş-o trânfit-o: una o trânfit-o de părefele-aiesta⁵, una o trânfit-o de ala⁶, al trilea o trânfit-o deielalalt⁷. Vin ficiorii sara, iş-n pat, bolnavă, năcăjită.

— Vai, măi – iş să ăi mai mriică înăinfe – haidiţ, măi, repide, io nu şfiu ce-i cu mă-ta – ce – acolo-n pat, nu şfiu muri-uo, o ce Dumnezo a face, că nu vorbeşte nemriic, rieş că-i turc.

Vine – ce – ne? tustrei să bagă-n caz.

— Ce-i mamă dragă, da ce-ai păţât?

— O, un, un, un, un! ⁸

— Ai de mine şi de mine! Ce o fi asta?

I-arată pă nora heilaltă⁹:

— 010, o11, o12, o13, O, O!

— Ai de mine, mama-i nebună, o ce Dumnezo? Ce-i, mamă?

— O! – i-arată pă una-n părşfile ăla. La a doilea hălalalt, al trilea celălalt. Odată sare cei mai mriică.

— Măi, da proşti sânfeţ voi tri! Tu nu vez că vă-mpărtsşte:

părşfile ala-i a tău¹⁴, ăla-i a tău¹⁶ şi ăla-i a lui iestalalt¹⁶, c-amu iş mete.

— Drept ai tu-îce – pofte așa, așa-i.

— Așei, mamă?

— Un, un! – i-o arătat, iș o arătat cum o izdit-o: una de păr și ele ăla, una de ăla și una de-aiesta. O-mpărțât la h-i tri copii, le-o dat tri păreț, ș-apă o murit¹⁷ baba. S-o mântuit.

Ș-apă ies o rămas cu-mpărțașfina eșș: un părște o fost a lui unu, unu a lui ălălalt, unu a lui celălalt, tustrei.

A.I.E.F. Cluj, mg. 574 **b**; inf. Sechei Ioan, 58 ani; Braniștea **m**. Dej, culeg.

O.B.-D.T. în 14 febr. 1962, transer. D.T.

Note

***)** Soacra (**n.n.**)

1 Pov. arată spre stânga, cu stânga.» Pov.: ridică stânga.3 Pov. schițează împungerea, cu stânga.

1 Pov. duce stânga la gură. 5 Pov. arată spre stânga, cu stânga. 1 Pov. arată înainte, cu stânga.

Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. Pov. duce stingă la cap. Pov. arată spre stânga, cu stânga. ***** Pov. arată spre stânga, cu stânga. 11 Pov. arată înainte, cu stânga. „Pov. arată spre dreapta, cu dreapta. 13 Pov. arată spre stânga, cu stânga. 14 Pov. arată spre stânga, cu stânga.

„Pov. arată înainte, cu stânga. 15 Pov. arată spre dreapta, cu stânga. „Pov. ridică stânga

4. POVESTE

Iera un om năcăjit tare. N-avș casă, n-avș masă, n-avș riiriica. Și iei șidș câte tri zile la o casă, îl țâriș di mâncare.

Da iei apă dacă-i trăbuiș să **b** șie-dac-avș după se-n-adușș.

Dacă era adusă¹, trăb să-i deie-m mână. L'emne nu tăiș, nis tăiște n-adușș. Trăbuiș să-l țâie câte tri zile fiecare uom.

La casa drep den capăt², trăbuiș să-l țâie șasă zile, stămânantreagă. Iară-ntorșș pe rându căsălor. Așș că comona așșia s-o sătura di iei. Ci să facă cu dânsu?

O făcut o ședință: ci să facă cu iei? Din câț oameni o fost, s-o găsât doi mai cumiņ.

— Aista îi bun – zise – de dus la pădure și di spânzurat, altfel nu-i **k** ip di dânsu.

Eh, după ședința asta, o pus o dzi în țșrmen pl când să strângă lumea tătă să-l ișîș înăinte³.

Când s-a-implinit termenul seala, s-o strâns oamini, l-o lua că-l duc înainte. E, mărgân mai diparfe, s-o-ntâlne cu o preuteasă.

— Bună dzâua!

— Bună dzâua!

— Une mergeți atâta lume?

Ci: – Mergem cu un om.

— I se faceți cu ei?

— Să-l spândzurăm!

— Da' pentru se să-l spândzurați?

— Ei – dzâse – l'emrie nu taie: și n-are casă, n-are masă, n-are riiriică, șade făcut câte trei zile la fiecare casă.

L'emne nu taie, dacă tăiește, n-aduse, apă dacă trebe, n-aduse și ne-am sfătui că să-l dusem la o pădure să-l aninăm acolo.

— Oameni buni! – și – dăruieți – îl riie, că – zise – ieu îs preufeasă de fapt, ș-o murit preuotu, o rămas trei hâmbare de colas, ș-îl dar – zise la hâmbariu seala să mănânse ei acolo colasii.

317

Da ei dintre lume de-acolo:

— Cucoană – i se – vădcă ieș cucoană, da' ai lapte – i se – ca să-i îmoi?

— N-aam lapte! 5

— Dacă n-ai – se mănâncă colasii singură!

Da colasii, dă! trei hâmbară de colas, p-aselea de zese doăzăj de arii 6 colasii acolo. Aașș! L-o dus la pădure și 1 o

aninat. îl luă ș-o scăpa di dânsu. Da!

Pov. O știe „de la un om”.

mg. 2815 Î e; inf. Simion Vasile Spătaru, 98 ani; Mălini-Fălticeni; cuK;

O. Bârlea-L. Georgescu L. Vasilescu în 9 iulie 1965; transer. O. Bâri ...

Pov. arată înainte, cu stânga. Pov. arată spre dreapta spre capătul satului, cu arătătorul sting. 8 Pov. arată înainte, cu mâinile. 4 Pov. arată înainte, cu mâinile. Pov. neagă, cu capul

6 Pov. ridică dreapta.

Note

4

CUPRINS

Prefață 5

Preliminarii. Creangă și critica literară	7
Izvoarele și repertoriul de povești	11
O problemă de clasificare	16
Cap. I. Fondul folcloric	21
I. Basme despre animale	23
II. Basme propriu-zise	40
A. Basme fantastice	40
B. Basme nuvelistice	108
III. Snoave	113
IV. Povestiri-legende	124
V. Povești licențioase	128
Cap. II. Procedee folclorice de creație	141 *
Cap. III. Stilul popular narativ și Creangă	193
Încheiere	229
Bibliografia variantelor folclorice	239
Anexă	245